

વે વોલ.

“ જ્ઞાનક્રિયાઓમાં મોક્ષ ” એ મોક્ષમાર્ગનું દૃષ્ટિબિંદુ છે તથાપિ ઘણા જૈનો તેના સ્વરા રહસ્યને નહિ જાણતાં એક તરફ ઘણું ઘલ-જતો ધીજા તરફ ન્યુન પટલુંજ નહિ પણ અપેક્ષા સમજવાના જ્ઞાનની સ્વામીએ ઘણી ધમ્વત ટાપો હાથ જમણાને દબાવે છે તેવી સ્થિતિ જોવાય છે. આનું કારણ પૂર્વાચાર્યોએ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય આદીનું જે સુક્ષ્મજ્ઞાન પ્રકાસ્યું છે તે જ્ઞાનને સમય અનુસારનાં મનુષ્યો સમજી શકે તેવી ઉચ્ચમ શૈલીથી સરલ ભાષામાં ગ્રંથોતૈયાર કરી જનસમાજ આગલ જોડતા પ્રમાણમાં રજુ નહિ થવાનું છે.

અમારું ચોક્કસ માનવું છે કે જૈનધર્મનાં સિદ્ધાંતો પ્રમાણ અને યુક્તિઓથી એવાં તો પ્રબલ અને ન્યાયયુક્ત છે કે જેમ જેમ તે તત્વો વધુ પેલાવો પામશે તેમ તેમ પ્રાચિન દૃષ્ટિ વધુ સ્ત્રીલી નીકળશે, અને જૈનધર્મનું ક્ષેત્ર ઘટોલું યશે.

આ માટે માત્ર જૈનોજ નહિ પણ સર્વે લોકોના યોધાર્થે જૈનધર્મનાં શુસ્તકો રચાવવાથી અને સારી રીતે બંચાવવાથી અન્ય લોકો પણ જૈનતત્વનો લાભ મેલ્લવશે કેમકે જૈનધર્મ માત્ર જૈનો માટેજ નથી. ગમે તે જ્ઞાતિ હોય પણ તેનાં સિદ્ધાંતો અનુસાર વર્તન રાખનાર જૈન હોઈ શકે છે. આવી ભાવ ઉપકારની દૃષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખી, ફાલ્લને અનુસરી, તથામકારનો પ્રયત્ન કરી પરમપૂજ્ય ગુરુવર્ય થીમદ્ શુદ્ધિસાગરજીએ આવા તત્ત્વમય ગ્રંથો રચ્યા છે જે પૈકીનો આ “ પરમાત્મદર્શન ” ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથ અમે ઉપર જણાવ્યું તેવા પ્રકારની સ્વામીને દુર કરનાર છે, એમ કહીએ તો અતિસ્પોક્તિ નહિ કહેવાય.

આ ગ્રંથમાં ધીજા અનેક વિષયો સાથે જ્ઞાન અને ક્રિયા બંનેની યથાસ્થિત સાચીટી કરી બતાવા છ કેમકે બંનેના સંમેલન વિના આત્મકલ્યાણ દુર છે. પટદ્રવ્ય, પટકારક, પંચસમવાય, નય નિયેષા વીગેરેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને, અનુસરીને આ ગ્રંથ લેખાયો

છે, જે અભ્યાસીઓને માટે આશિર્વાદરૂપ છે. ચલકે આત્માધીમુલ્ય ન્યા
જનાર છે. આત્મો ગ્રંથ વાંચનાર પોતેજ કપૂર કરશે કે શુદ્ધરૂપ
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ આ પ્રકારના પ્રયાસે કરી જૈનસમાજ ઉપર
મહાન ઉપકાર ફીધોછે. તેઓના આ રીતે જૈનકોમ ઉપરજ ઉપકાર
થાય છે, એમ નહિ પણ તેઓના ગ્રંથોની છેલ્લન, અને કાવ્ય શૈલી,
એવી તો મેમ ઉપજાવનારી છે કે સર્વે દર્શનવાદ્વાઓ તેઓશ્રી રચીત
ગ્રંથો હોંસથી વાંચે છે એમ અનુભવ કહી આપે છે. છટ્ટુંજ નહિ પણ
તેઓશ્રીનાં ભજનપદો તો તેઓશ્રી ડ્યાં ડ્યાં વિચર્યા છે, ત્યાં ત્યાં
કોઈપણ રીતના તફાવત વિના હમેશના માટે ગવાતાંજ રહે છે. આથી
અન્ય દર્શનીઓ પણ જૈનધર્મને જાણતા અને પ્રીતિ કરતા થયા છે.
આ શું જનસમાજ ઉપર જેવો તેવો ઉપકાર છે ?

તેઓશ્રી તરફના અંકુશના આધિને તેઓશ્રી વિષે હમારે જણા-
વવું જોઈએ છે તે જણાવી શકતા નથી, પણ સમાજ તો કપૂર કર-
તી જોવાય છે કે, ભેદાભેદ અને મારામારીની કોઈપણ ચર્ચામાં ન
ઉતરતાં પોતે અને અન્ય જીવા પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કઈ રીતે
કરી શકે તેજ માર્ગ તરફ તેઓશ્રીનું પ્રયાણ છે અને તે દિવસે દિ-
વસે વધતું અને વધતું જાય છે.

તેઓશ્રીના ગ્રંથો સંબંધી વધુ વિવેચનમાં નથી ઉતરી શકતા
કારણ તેઓશ્રીનું માનવું એમ છે કે દુનિયાં દર્પણરૂપે વસ્તુને વસ્તુરૂપે
કેમ નહિ જોઈ શકે ? (વેશક ગુણાનું રાગની દૃષ્ટિ તેમાં મુલ્ય ભાગ
ભજવે છે.) તેથી અમો તેવા પ્રકારની તજવીજમાં ન ઉતરતાં તેઓ-
શ્રીની કૃતિના ગ્રંથો જેમ અને તેમ સમાજ આગઢ સારા સ્વરૂપમાં
(ઓછી કિંમતે) રહુ કરવા એજ કર્તવ્ય સત્તી આગઢ વધીએ
છીએ અને ગુરુ કૃપાથી મંડળ પોતાના નામે ૧ વર્ષમાં ૧૧ પુસ્તકો
વહાર પાડી શક્યું છે.

આ રીતે મંડળ આગઢ વધવામાં જે પતેહ પામ્યું છે તેમાં
ગુરુશ્રી ઉપરાંત મંડળને પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને દ્રવ્યનીમદ્દ કરનારા
ગૃહસ્થોનોપણ હિસ્સોછે. જે અમો જણાવવા ચુકી જવું યોગ્યધારતાનથી.
અગાઉનાં ગ્રંથોના સહાયકોના નામો તેતે ગ્રંથો સાથે મુદ્રિત

યવેલ છે. જેમો ડરતાં મનહર “ પરમાત્મદર્શન ” ગ્રંથને મગટ કરવામાં નીચે મુજબ મરાય મઝી છે.

- ૧૫૦) શેઠ મોનીનો જેતાનો પુનાવાળાનો વિધવા ચાઈ નાનુવાઈ
 ૭૫) શેઠ મોહનલાલ તારાચંદ. વિનાપુરવાળા.
 ૫૦) શેઠ રાયચંદભાઈ રવચંદ. સાળંદવાળા.
 ૫૦) શેઠ બાદીલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ.
 ૫૧) શેઠ અમૃતલાલ કે.શવલાલ બાટીસદગન ભાઈ અમૃત-
 લાલના સ્વર્ગાર્થે તેમની માતૃશ્રી ચંચલ મ્હેને અમદાવાદ.
 ૫૦) ચાઈ હરકોરમ્હેને શ્રી અમદાવાદ.
 ૩૧) વકીલ મોહનલાલ હેમચંદ તેઓના ચી. ભાઈ સવાઈ
 ના પુણ્યાર્થે. શ્રીપાદરા.
 ૨૫) શેઠ દાપીભાઈ મુલચંદ. શ્રી માળસા.
 ૧૦) શેઠ માધવલાલ અમયાલાલ. શ્રી માળસા.
 ૩૧) શેઠ મોહનલાલ કરમચંદ અમદાવાદ.

આવી રીતે સહાય કરનારાઓનો તથા બીજા મદદગાર ગ્રહ-
 સ્થોનો મંદલ આમાર માને છે. અને તેઓને પોતાના દ્રવ્યનો આ
 રીતે સદુપયોગ કરવા માટે ધન્યવાદ આપે છે.

મંદલનો હેતુ ઉપર જગાવ્યું તેમ જનસમાજમાં તેઓશ્રી રચિત
 પુસ્તકો વધુ વેંચાય તે માટે મસ્તો કિંમતે મગટ કરવાનો છે, તે
 વજાવે જાય છે. તે સમાજ પળ જોઈ શકી છે કે બીજી કોઈપણ
 સંસ્થાઓ કરતાં મંદલ પુસ્તકોની ધર્મીજ ઓઝી કિંમત રાખે છે,
 તે પળ બીજાં પુસ્તકો મગટ થવાને ઉપયોગાર્થે તેમજ થોડીપણ કિંમત
 આપી પુસ્તક સ્વરીદનાં તે ઉપર ઘડુ ભાવ રહે છે તે અર્થે.

મંદલ આગા રાખે છે કે શુરુવર્ષ પુસ્તકો તૈયાર કરતા રહે છે
 તેજ પ્રકારે મગટ કરાવવાને સહાયકો વધતા જશે.

છેવટનાં ધ્યાન રેંચવાને રજા લડે છીએ કે મંદલ મારફતે
 આ રીતે પુસ્તક મગટ કરાવવાને જરૂર વિચારશો.

મુંબઈ ચંપાગઢી
 વૈત સંવત ૨૪૩૪
 વૌશ મુર્શી ૧૦. ૫૫

} લી.
 શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન મસારક મંદલ.

છે, જે અભ્યાસીઓને માટે આશિર્વાદરૂપ છે. ચલકે આત્માધીમુખ લડ જનાર છે. આલો ગ્રંથ વાંચનાર પોતેજ કચૂલ કરશે કે ગુહર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ આ પ્રકારના પ્રયાસે કરી જૈનસમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર ફીધોછે. તેઓના આ રીતે જૈનકોમ ઉપરજ ઉપકાર થાય છે, એમ નહિ પણ તેઓના ગ્રંથોની છેલ્લન, અને કાવ્ય શૈલી, એવી તો પ્રેમ ઉપજાવનારી છે કે સર્વે દર્શનવાળાઓ તેઓશ્રી રચીત ગ્રંથો હોંસથી વાંચે છે એમ અનુભવ કઢી આપે છે. એટલુંજ નહિ પણ તેઓશ્રીનાં ભજનપદો તો તેઓશ્રી જ્યાં જ્યાં વિચર્યાં છે, ત્યાં ત્યાં કોઈપણ રીતના તફાવત વિના હમેશના માટે ગવાતાંજ રહે છે. આથી અન્ય દર્શનીઓ પણ જૈનધર્મને જાણતા અને પ્રીતિ કરતા થયા છે. આ શું જનસમાજ ઉપર જેવો તેવો ઉપકાર છે ?

તેઓશ્રી તરફના અંકુશના આધિને તેઓશ્રી વિષે હમારે જણાવવું જોઈએ છે તે જણાવી શકતા નથી, પણ સમાજ તો કચૂલ કરતી જોવાય છે કે, ભેદાભેદ અને મારામારીની કોઈપણ ચર્ચામાં ન ઉતરતાં પોતે અને અન્ય જીવા પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કઈ રીતે કરી શકે તેજ માર્ગ તરફ તેઓશ્રીનું પ્રયાણ છે અને તે દિવસે દિવસે ચઢતું અને વધતું જાય છે.

તેઓશ્રીના ગ્રંથો સંબંધી વધુ વિવેચનમાં નથી ઉતરી શકતા કારણ તેઓશ્રીનું માનવું એમ છે કે દુનિયાં દર્પણરૂપે વસ્તુને વસ્તુરૂપે કેમ નહિ જોઈ શકે ? (વેશક ગુણાનું રાગની દૃષ્ટિ તેમાં મુખ્ય ભાગ ભજવે છે.) તેથી અમો તેવા પ્રકારની તજવીજમાં ન ઉતરતાં તેઓશ્રીની કૃતિના ગ્રંથો જેમ અને તેમ સમાજ આગઝ સારા સ્વરૂપમાં (ઓઝી ફિમતે) રજુ કરવા એજ કર્તવ્ય સારી આગઝ વધીએ છીએ અને ગુરુ કૃપાથી મંદઝ પોતાના નામે ૧ વર્ષમાં ૧૧ પુસ્તકો વહાર પાડી શક્યું છે.

આ રીતે મંદઝ આગઝ વધવામાં જે ફતેહ પામ્યું છે તેમાં ગુરુશ્રી ઉપરાંત મંદઝને પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને દ્રવ્યનીમદ્દ ફાનનારા ગૃહસ્થોનોપણ હિસ્મોછે. જે અમો જણાવવા લુકી જવું યોગ્યધારનાનથી.

અગાઉનાં ગ્રંથોના મહાયકોના નામો તેતે ગ્રંથો સાથે મુદ્રિત

ધર્મેન છે. જેમો ડરગંત મનહર " પરમાત્મદર્શન " ગ્રંથને મળા
કરનામાં નીચે મુજબ મદાય મળી છે.

- ૧૫૦) શેઠ મોતીનો જેવાનો પુનાવાલાનો વિષવા વાદનાતુવાદ.
- ૭૬) શેઠ મોહનલાલ તારાચંદ. વિનાપુરવાદ.
- ૬૦) શેઠ રામચંદભાઈ રવચંદ. માગંદવાદ.
- ૮૦) શેઠ વાહીલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ.
- ૬૧) શેઠ અમૃતલાલ કે.સરલાલ વાઢી સદગત માઈ અમૃત-
લાલના સ્વગાર્યે તેમનો માતૃશ્રી ચંચલ રહેને અમદાવાદ.
- ૬૦) વાઈ હરકોરબેન શ્રી અમદાવાદ.
- ૩૧) વકીલ મોહનલાલ રેમચંદ તેમોના શ્રી. માઈ સવાઈ
ના પુત્રાર્યે. શ્રીનાદરા.
- ૨૫) શેઠ દાણીમાઈ મુજચંદ. શ્રી માગમા.
- ૩૦) શેઠ માધવનાલ અમયાલાલ. શ્રી માગમા.
- ૩૧) શેઠ મોહનલાલ કરમચંદ અમદાવાદ.

આવી રીતે સદાય કરનારામોનો નવા વીના મદદગાર મદ-
સ્થોનો મંદચ આભાર માને છે. અને તેમોને પોતાના દ્રવ્યનો આ
રીતે સદુપયોગ કરવા માટે ધન્યવાદ આપે છે.

મંદચનો ઉદ્દેશ ઉપર જનાવ્યું તેમ જનસનાજમાં તેમોશ્રી રચિત
પુસ્તકો વપુ વંચાય તે માટે સસ્તો કિંમતે મળટ કરવાનો છે, તે
જનાવે જાય છે. તે સનાજ પગ જોડ મળી છે કે વીજી કોડપન
સંસ્થાઓ કરતાં મંદચ પુસ્તકોની પગીજ ઓઝી કિંમત રાખે છે,
તે પગ વીજી પુસ્તકો મળટ થવાને ઉપયોગાર્યે તેમજ યોડીપન કિંમત
આનો પુસ્તક મરીદતાં તે ઉપર વધુ ભાવ રહે છે તે અર્થે.
મંદચ આજ્ઞા રાખે છે કે ગુરુવર્ણ પુસ્તકો તૈયાર કરતા રહે છે
તેમ મકારે મળટ કરાવવાને સદાયકો વપત્રા જને.

છેવટનાં ધ્યાન લેવરાને રૂના ન્દર છીર્ કે મંદચ મારફતે
આ રીતે પુસ્તક મળટ કરાવવાને જરૂર વિચારાનો.

મુંબઈ ચંચલકર
બીર સંવત ૨૦૩૧
૧૦૩ મુર્તિ ૧૦. ૫૪

લી. શ્રી અત્યાત્મજ્ઞાન મસારક મંદચ.

પરમાત્મદર્શનગ્રંથ. પ્રસ્તાવના.

જગત્માં પ્રત્યેક મનુષ્યો ધર્મનું આરાધન કરે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યો ધર્મના માટે ઇચ્છા રાખે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યોને અનંત સુખ પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર જિજ્ઞાસા વર્તે છે. જન્મ, જરા, મરણના દુઃખ-માંથી બચાવ યાય તે માટે પ્રત્યેક મનુષ્યો બુદ્ધ્યનુસાર ઉપાયો શોધે છે. અમર થવું તે માટે અનેક પ્રકારની શોધો કરે છે. આવી અમૂલ્ય શોધ કરવાની કોને જિજ્ઞાસા નહિ હોય ? અલબત્ત સર્વને હોય છે. આવી શોધ માટે જ્ઞાનદ્રષ્ટિની જરૂર છે અને તે પણ સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટિ હોવી જોઈએ. આવી સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટિવાળા તીર્થંકરો પ્રથમ થઈ ગયા છે. આ ક્ષેત્રમાં ચરમ તીર્થંકર ત્રિશલાતનય શ્રી મહાવીરસ્વામી ૨૪૩૬ વર્ષ ઉપર થઈ ગયા છે. તેમણે કેવલજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થો જાણ્યા તથા દેખ્યા. મનુષ્યો નિત્ય સુખ પ્રાપ્ત કરે તથા જન્મ જરા અને મૃત્યુના દુઃખમાંથી છૂટે તે માટે તેઓશ્રીએ આત્મજ્ઞાન બતાવ્યું છે. સર્વ પ્રકારના જીવ અને અજીવ પદાર્થોનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગ બતાવ્યો છે. નાત જાતનો ભેદ રાખ્યા વિના આત્મતત્ત્વની શક્તિયો खीलવવાના ઉપાયો બતાવ્યા છે. સાધુ ધર્મ અને ગૃહસ્થ ધર્મ એમ બે પ્રકારના ધર્મ બતાવ્યા છે. અમર થવાને માટે આત્મધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. સમ-વસત્ત્રણમાં બેસી દેશનાદેહ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી છે તેમના ધરોણ દ્વાદશાંગીની રચના કરી, પશ્ચાત્ સ્થતિરોણ ઉપાંગની ના કરી. તેમની પાટે જે જે આચાર્યો થયા. ગીતાર્થો થયા. તે પ્રકરણો ગ્રંથો આદિની રચના કરી. પ્રત્યેક આચાર્યોનો હ્ય જ્ઞેશ જમાનાને અનુસરી ગમે તે ભાષામાં સહેલાઈથી મનુષ્યો તત્ત્વ માર્ગ સમજી શકે તેવા ગ્રંથો અને તેવા પ્રકારનો ઉપદેશ આ-

પ્રવાનો હતો, તે રીતિને અનુસરી ઉમાસ્વામિ શાસ્ત્ર, સિદ્ધસેન
 દિવાકરમૂરિ, હરિભદ્રમૂરિ, શ્રી હેમચંદ્ર આચાર્ય શ્રી અભયદેવમૂરિ,
 યજ્ઞોજિનય ઉપાધ્યાય, આદિ ધર્મપુરંધર આચાર્યોં. અનેક મનુષ્યોના
 ઉપકારાર્થે. સંસ્કૃત ભાષામાં તથા માગધી માકૃતાદિ ભાષામાં
 ઉપદેશ દીધો છે તથા તેવા ગ્રંથો બનાવ્યા છે. પૂર્વોક્ત આચાર્યોના
 ગ્રંથો મૂલોની પેઠે માનનીય પૂજનીય ગણાય છે. શ્રી હેમચંદ્ર પશ્ચાત્
 લોકોની સ્થિતિ વિષા સંબંધી ઘટવા લાગી. લોકો માગધી અને
 સંસ્કૃતમાં પણ અલ્પ સમજવા લાગ્યા. ત્યારે આચાર્યોં જમાનાને
 અનુસરી ચાલતી ગુર્જર ભાષા આદિમાં રાસો વગેરે બનાવવા
 લાગ્યા સં ૧૬૨૭ ની સાલમાં સાત સેવ્રનો રાસ બન્યો છે. આ
 સાત સેવ્રનો ગુર્જર ભાષાનો રાસ ઉપાલી સિદ્ધ કર્યું છે કે જૈનોમાંથી
 ગુર્જર ભાષા મુલ્યતાપ પ્રકાશી છે આ રાસ ભજન સંગ્રહ ચોપા
 માગમાં ઉપાખ્યો છે. તે પહેલાં પણ ગુર્જર ભાષામાં જૈનાચાર્યોં
 કાવ્ય લલ્યાં હોય એમ સંભવ થાય છે અને તે માટે શોધ ચાલે છે.
 મયમતો ગુર્જર ભાષામાં પણ તરીકે રચના કરી ઉપદેશ આપ્યો પશ્ચાત્
 ગયમાં પણ ગ્રંથ બનાવી ઉપદેશ દેવા મારંભ કર્યો. શ્રીવીરે મરુપેલ
 તત્ત્વોનો સંસ્કૃત, માકૃત, માગધી, ગુજરાતી, હિંદુસ્થાની વગેરે
 અનેક ભાષામાં હાલ અવતાર થયેલો અનુભવાય છે. શ્રી વીરમધુ
 મુક્તિમાં ગયા તો પણ ગંગાના મવાહની પેઠે તેમની પાછળ તેમનો
 ઉપદેશો તત્ત્વમાર્ગ પુરુષ પરંપરા અગ્રંથ વહેવા લાગ્યો. હાલ પણ
 તે પ્રમાણે જોવામાં આવે છે.

સંસ્કૃત ભાષામાં તથા માગધી ભાષામાં હાલ ગ્રંથો બનાવવામાં
 આવે તો પ્રાયઃ દશ હજારમાં પાંચ માણસ પણ ભાગ્યેજ સમજી શકે.
 સંસ્કૃત તથા માગધીમાં બનાવેલા ગ્રંથોને પણ ગુર્જર ભાષામાં સમ-
 જાવવામાં આવે ત્યારેજ લોકોના સમજવામાં આવે ત્યારે ગુર્જર
 ભાષામાં ગ્રંથો બનાવવામાં આવે તો ઘણા લોકો સમજી શકે એમ

અવશેષ દુહા તથા ચોપાદ્યો ઉપર અર્થ પુરશે તો ધર્મલાભ પ્રાપ્ત કરશે. સમયના અભાવે અવશેષ દુહા આદિ ઉપર વિવેચન થયું નથી. તે દુહાઓ વગેરે સદ્ગુરુના પાસે જે વાંચશે તે વિશેષતઃ અર્થ પ્રાપ્ત કરી શકશે. જઢવાદિયોની સામે રક્ષણ તરીકે આ ગ્રંથ ઉપયોગી થશે. આ ગ્રંથને માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વાંચશે. તે સદ્ગુણ રાગથી તેનો યથાર્થ તત્ત્વ રહસ્ય મેલવી શકશે.

આ ગ્રંથ મૂળ તરીકે—શ્રી લોદરા ગામમાં આરંભ્યો હતો ત્યાંથી મેસાણે જઈ ત્યાં સં. ૧૯૬૦ જુનું ચોમાસુ કર્યું. ત્યાં અશાઢ સુદી ૫ ના રોજ આ ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો. પશ્ચાત્ તેજ ચોમાસામાં વિવેચન જેટલું લેખાયું છે તેટલું અત્ર દાખલ કર્યું છેઃ વાકીના દુહાનું વિવેચન, કોઈ ભવત શિષ્ય પૂર્ણ કરશે.

આ ગ્રંથમાં જે કંઈ જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ લેખાયું હોય તે સંવંધી મિથ્યાદુષ્કૃત હો. સજ્જન દૃષ્ટિથી જે કોઈ આ ગ્રંથ વાંચશે ત્હેને અત્યંત લાભ પ્રાપ્ત થશે. જ્ઞાનિને આશ્રવનાં કારણ તે સંવરરૂપે પરિણમે છે. અને અજ્ઞાનિને સંવરનાં કારણ તે આશ્રવરૂપે પરિણમે છે તેમ યોગ્ય જીવને આ ગ્રંથ સમ્યગ્વર્ણે પરિણમશે. અને અયોગ્ય કુપાત્ર મત્સરી દુર્ગુણગ્રાહીને આ ગ્રંથનું વાંચન, વિપરીતપણે પરિણમશે. તેમાં તેની દૃષ્ટિ તેજ મુખ્ય કારણ છે.

મત્યેક ભવ્યજીવો આ ગ્રંથ વાંચી અધ્યાત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરી પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરો. પરમાર્થ પ્રતિ સર્વની રુચિ થાઓ. પરમાનંદને સર્વ જીવો પ્રાપ્ત કરો. સર્વ જીવો મંગલમાલા પ્રાપ્ત કરો.
 ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

મુકામ-અમદાવાદ-શ્વેરીવાડો.

સંવત ૧૯૬૬ કાર્તિક વદી ૮

લિ. મુનિ. મુદિસાગર.

આંચલી પોઝનો ઉપાશ્રય.

॥ अथ परमात्मदर्शन ॥

पंचशती प्रारभ्यते.

श्री संखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः

मंगलम्.

गुरु स्तुति, दुहा.

सुरतरु जंगम तीर्थरूप, सद्गुरु साचा देव;
त्रिकरण योगे तेहनी, जावे कीजे सेव. १

श्री सद्गुरुनी स्तुति कराव छे. अनादिकाळपी जीव अज्ञान
(अविया) थी बहिर् वस्तुमां आत्मपणापी शुद्धि पारण करी अ-
नंतसः दुःखराशि भोक्ता थपो अने पहिरात्मभावे परवस्तुने पो-
तानी मानी स्वस्वरूप भूल्यो एवा मूढ आ जीवने शुद्ध स्वरूप
ओळखावनार श्री गुरुमहाराज सत्य देवरूपे छे. मिथ्यात्व अने
सम्पत्त्व स्वरूप समजावी शुद्ध मोक्षमार्ग योजक श्रीगुरुना समान
धीना देव नयी. हाकि रूप फल देवामां श्रीगुरु कल्पवृक्ष छे. अन्य
कल्पवृक्षो पौद्गलिक सुखदाता छे. अने गुरुरूप कल्पवृक्ष तो अनंत
आत्मिक शाश्वत सुख समर्पे छे. जो के उपादान कारणरूप गुरु
महाराज नयी तो पण उपादान कारणनी शुद्धिकारक तथा स-
हायभूत निमित्त कारणरूप श्रीगुरुराज छे, ए कल्पवृक्षनी प्राप्ति
महा पुण्योदये थाव छे. गुरु जंगम तीर्थ छे, अन्यत्र के ज्यां थी
तीर्थकरादीनां कल्याणक थपां छे, ते तीर्थ स्थावर तरीके .

છે, તે તીર્થોની યાત્રા સેવા ભક્તિ કરવાથી સમ્પત્તિ નિર્મલ થાય છે. કિંતુ તે સ્થાવર તીર્થની શ્રદ્ધા ઓઝલાગકારક પૃથ્વીતલ ગમ-નકર્તા શ્રી સદ્ગુરુ મત્યક્ષ મહાઉપકારી છે. જેનાલંબનેનજીવો । ભવાંભોધિતરતીતિ તીર્થઃ જેના આલંબને જીવ સંસાર સમુદ્રને તરે છે તે તીર્થછે, શ્રી ગુરુ મહારાજના આલંબને જીવ સંસાર સમુદ્ર તરે છે, માટે ગુરુ તેજ તીર્થ છે, ગુરુરૂપ તીર્થની સેવાભક્તિ શ્રદ્ધિ મત્યક્ષ ફલદા છે. શ્રી ગુરુની વાણીરૂપ ગંગામાં જે સ્નાન કરે છે તે પોતે ઉપાર્જનકૃત કલ્મષોને ગમાવે છે. ચક્રુનો વિચ્છિન્નતાપ પગ અન્ય પદાર્થોના નિરીક્ષણમાં સૂર્ય ચંદ્ર દીપકની જહર પડે છે. તેમ ભવ્યાત્માઓને પોતાનું આત્મિક શુદ્ધસ્વરૂપ અવગ્રહનાર્યે ગુરુ સૂર્ય સન્નિધિ છે તેથી તેની જહર પડે છે, વિશેષ એ છે કે, સૂર્ય અંતરનો પ્રકાશ કરી શકતો નથી. અને ગુરુ મહારાજ અંતરના પ્રકાશકારક છે. માટે આ સૂર્ય કરતાં પણ વિલક્ષણ અલૌકિક ગુરુરૂપ સૂર્ય છે, પૂર્વોક્ત સદ્ગુરુની ત્રિકરણયોગે અત્યંત ભાવે સેવા કરવી, સેવા ફીનીંઈ એ કહેવાથી એમ સૂચવ્યું કે જેને મુક્તિ પદની ઇચ્છા હોય તેને સદ્ગુરુનો વહુમાનથી વિનય કરવો. કારણ કે ધર્મનું મૂળ વિનય છે. અને વિનય વિના ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને ધર્મની પ્રાપ્તિ ગુરુ વિના થાય નહીં માટે શ્રદ્ધા ભક્તિ વહુમાન પૂર્વક ગુરુ-જનો વિનય કરવો.

મુરતરુની ઉપમાથી સમજવું કે-ગુરુ અનંત આત્મધર્મના દાની છે.

આત્મધર્મનું દાન તે ભાવ અભયદાન છે. પંચદાન છે. ૧ અભયદાન, ૨ સુપાત્રદાન, ૩ અનુકંપાદાન, ૪ હિતદાન, ૫ ફી-લિદાન, ૬ પાંચમાં મહાઉપકારક અભયદાન મુખ્ય છે, દ્વિધા અભયદાન દ્રવ્યતો ભાવતથ્થ. અભયદાન બે પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્ય અભય-દાન. ૨ ભાવ અભયદાન. એકંદ્રિયાદિથી તે પંચેન્દ્રિય પર્યંત જી-

ધોના માળોનું રક્ષણ કરવું તેમનો કોઈ ધાત કરતું હોય તો ઘચાવવા તેને દ્રવ્ય અમયદાન કહે છે, દરેક જીવને જીવતું મિય લાગે છે. કોઈને મરણ શરણ પડું મિય લાગતું નથી. કમું છે કે. મરણ સમો નાધિય મયં: મરણ સમાન કોઈ મય નથી, માટે માળીઓને કોઈ મારતું હોય તો અનેકરીત્પા તેમનું રક્ષણ કરવું. જીવની દયાથી જીવ તીર્થીકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે, નરસ્વર્ગાદિ સુલ્લસંપત્તિનો મોક્ષ થાય છે. પણ રાજાની અળમાનીની સ્ત્રીએ ચોરને પાંસીની શિસા થતી અટકાવી અને અન્ય રાણીઓએ લલ્લ રૂપેયા સ્વરચી તેને મિદ્દાન્ન જમાવ્યાં, કિંતુ ચોરે અળમાનીની સ્ત્રીનો અત્યંત ઉપ-કાર માન્યો. અને તેનીએ છોડાવ્યો ત્યારે સુલ્લી થયો, થી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વ મયમાં એક પારેવાનો જીવ ઘચાવ્યો તેથી અત્યંત પુણ્ય ઉપાર્જન થયું, તેમ મય્યત્માઓએ મત્યેક જીવોની દયા કરવી, કોઈ જીવની દિંસા કરવી નહીં, મિધ્યાત્મે પાપ બુદ્ધિરૂપ વિશાચિક્ષાના મેર્યા કેટલાક જીવો મત્સ્ય અજ પશુપંક્તીનાં માંસ મક્ષણ કરે છે, માંમ વેચે છે, માંસ મક્ષકની અનુમોદના કરે છે તે જીવો ધોરકર્મ શ્રી અતિ દારુણ દુઃસ્વાલ્પ અશોગનિમાક્ ધાય છે અને આ મયમાં પગ કર્મોદયે દુઃસ્વની શાલ્કમાં પસાપ છે, માટે મન ઘચન પાપાણ કરી જીવની દિંસા ઘર્જવી.

૨ માવઅમયદાન—મય્ય જીવાત્માઓને તેના શુદ્ધ ગુણોનું દાન આપવું તેને માવ અમયદાન કહે છે તદ્દટ્ટિવિધં=માવ અમય-દાન વે મકારે છે. ૧. સ્વમાવ અમયદાન ૨. પરજીવિયર્મ અમય-દાન. પોતાનો આત્મા અસંતર્યાતમદેશી છે અને તે મદશો અરૂપી છે, કોઈ કાલે પગ ઉત્પન્ન થયા નથી માટે અજ છે, વર્તમાન, મૂવ અને મવિવ્યન્ કાલમાં મદશો મેરા છે મેરા ને તેરા રહે છે, માટે શાશ્વતા છે, એ અસંતર્યાત આત્માના મદેશો વાલ્ક્યા વલ્ક્યા

નથી, ગાઝ્યા ગઝતા નથી, એક પ્રદેશે આત્મા કહેવાય નહીં, બે પ્રદેશે આત્મા કહેવાય નહીં, અસંખ્યાત પ્રદેશખી આત્મા કહેવાય છે, જઠરુપ પુદ્ગલયકી આત્માનું સ્વરુપ ન્યામંહે, અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય, इत्यादि આત્માના અનંત ગુણો છે, આત્માના એકેક પ્રદેશમાં અનંત ધર્મ રહ્યા છે, આત્મામાં અનંત સુખ અસ્તિભાવે રહ્યું છે.

ફિંતુ અનાદિ કાલથી જીવ પોતાનાસ્વરુપનાઅજ્ઞાનથી પરવસ્તુમાં અહંભાવ ધારણ કરી, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગથી પુદ્ગલ સ્કંધોને અટકર્મની વર્ગણા તરીકે પરિણમાવી વિચિત્ર શરીરોને ધારણ કરે છે, જીવની અનાદિકાલ મૂઝ વસતિ નિગોદ છે, નિગોદના જીવ બે પ્રકારે છે. ૧ સૂક્ષ્મનિગોદ ૨ વાદરનિગોદ. અનંત જીવો વચ્ચે એક શરીર હોય છે અને ચતુર્દશ રજ્વાત્મક (ચંદ્રરાજ) લોકોને કામલની કુંપલીની પેરે વ્યાપીને રહ્યા છે, તેને સૂક્ષ્મ નિગોદીયા જીવ કહે છે.

એ સૂક્ષ્મ નિગોદીયા જીવને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, અને યોગ રહ્યા છે. સદાકાલ તે દુઃખના ભોક્તા છે. ત્રગ પ્રકારનાં જે અજ્ઞાન છે, તેમાંથી એક પણ અજ્ઞાન ટચ્યું નથી, તેનામાં સમજવાની કંઈ પણ શક્તિ નથી. એ સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોમાં કેટલાક ભવ્ય જીવો અને કેટલાક અભવ્યજીવો છે. સાધારણ વનસ્પતિના જીવોને વાદર નિગોદીયા જીવ જાણરા, દ્વિપ્રકાર નિગોદમાં અનંતશઃ જન્મ મૃત્યુનાં ચક્રોરે જીવ ભમ્પો, ત્યાંથી ભવિતવ્યતાયોગે પૃથિવી, જલ, ઝવલન, વાયુ, પ્રત્યેક વનસ્પતિનાં શરીરો ધારણ કરી ભેદભ્રમણ કર્યું, પણ આત્મસ્વરુપનો અવધોય થયો નહીં. દાન એ શી વસ્તુ છે તેટલું પણ જાણવામાં આવ્યું નહીં અને તે કર્યું નહીં.

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના ત્રેવીશમા તીર્થંકરના પં-
રંપરાગત શિષ્યો છે અને તે દેહથી જીવ પૃથક્ કહે છે.

પ્રદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા પ્રકારની યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન
જીવની અસ્તિતા કથે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માલુમ નથી તેમની પાસે ગમન કરી
શ્રવણ કરીએ તો માલુમ પડે.

રાજાએ કહ્યું “ ચાલો ત્યારે તેમની પાસે, એમ કહી આચાર્ય
પાસે જઈ સ્થાણુની પેઠે વિનયરહીત નાસ્તિક શિરોમણિ વેઠો.

પ્રદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન આત્મા માનો છો ?
કેશી ગણધર-હે રાજન્ ! એ પ્રમાણે પ્રશ્ન પુછવાને ઇચ્છા રાખે છે
તો કેમ વિનયનો ભંગ કરે છે ?

પ્રદેશી-શું મેં અસમંજસ કર્યું ?

કેશીમૂર્તિ-દૂરસ્થ એવા તૈં અમોને દેહી મનમાં એવું ચિંતવ્યું કે આ
મૂઠો મૂર્ખાઓની આગળ શું અસત્ય વકેઢે તૈં મનમાં વિકલ્પ
કર્યો તે સત્ય કે અસત્ય એ પ્રમાણે મૂર્તિનું વચન સાંભળી
રાજા ચમત્કાર પામ્યો.

પ્રદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાથી જાણ્યો ?

મૂર્તિ-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે. તત્ત્વ પ્રથમ
મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં શ્રુતજ્ઞાનં
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવબોધરૂપં । તૃતીયં
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયકજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાત્મનૈવ પ્ર-
ત્યક્ષકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યાયજ્ઞાનં
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવર્તિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં યે મનઃ

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના પ્રેવીશમા તીર્થંકર
રંપરાગત ગિયો છે અને તે દેહથી જીવ પૃથક્ કહે છે
મદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા મકાની યુક્તિમોથી શરીરથી
જીવની અસ્તિતા કયે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માનુષ નથી તેમની પાસે ગમ
શ્રવણ કરીએ તો માનુષ પડે.

રાજાએ કહ્યું “ ચાલો ત્યારે તેમની પાસે, એમ કહી :
પાસે જઈ સ્થાણુની પેઠે ચિનપરદીત નાસ્તિક શિરોમણિ વેડે
મદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિમોથી શરીરથી બિન્ન આત્મા મા
કેશી ગળપર-હે રાજન્ ! એ પ્રમાણે મશ્ન પુછવાને રૂઝા
તો કેમ ચિનપનો ભંગ કરે છે ?

મદેશી-શું મેં અસમંજસ કર્યું ?

કેશીમૂરિ-દૂરસ્થ એવા તેં અમોને દેશી મનમાં એવું ચિનવ્ય
મૂઠો મૂર્ખામોની આગળ શું અસત્ય વકેછે તે મનમાં
કર્યો તે સત્ય કે અસત્ય એ પ્રમાણે મૂરિનું વચન
રાજા ચમત્કાર પામ્યો.

મદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાથી જાણ્યો ?

મૂરી-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે. તત્ત્વ
મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં શ્રુ
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવિવોધરૂપં ।
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાત્મનં
ત્યસકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યા
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવાર્તિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં યે

पर्यायान् विचित्रमनोऽवस्थाः ताश्चात्मनेव प्रत्य-
क्षीकृत्य ततोर्थापत्त्यातश्चित्तितज्ञानं । एतानि च-
त्वारि ज्ञानानि मम संति तेन परमनोविकल्पितं
अहंजानामि । यत्तु पंचमं केवलज्ञानं तत्र सर्वा-
ण्येतानि चत्वारि ज्ञानानि लीयन्ते सूर्यप्रकाशद-
न्यताराप्रकाशवत् तच्च ज्ञानं मम नास्ति ॥

मतिज्ञान, धृतज्ञान, अविधिज्ञान, अने मनः पर्यायज्ञान ए चार
मने बर्से छे. तेयी मनः पर्यायज्ञाने अन्य जनोना अभिमायने
हुं जाणुं छुं.

मदेशी—पोताना मनमां विचार करवा लाग्यो के अहो आ महा-
पुरुष छे, ज्ञानी छे, तेमनी साथे संभाषण लाभार्थे छे एम
चिनी बेसवानी इच्छावाळा राजाए मूरिने कणुं, हे म्नामिन्
तमारी आज्ञा होय तो हुं बेमुं. मूरिए कणुं, तमारी पृथ्वी छे
जेम मुख थाय तेम करवुं.

रागा बेसी बोल्यो—देह अने जीवतुं भिन्नत्व तमो कथो छो ते
घटतुं नयीं. आत्माने मुख दुःखनी अवस्थाना भेदो माटे पुण्य
पापनी कल्पना करवी अने पश्चात् पुण्य पाप भोगार्थ मति
परलोक गत्यागतनी कल्पना करवी ते मत्पक्ष प्रमाणपी वि-
रुद्ध छे. कारण के—मारो पितामह अत्यंत पापी हतो, तेनो
मारा उपर अत्यंत म्नेह हतो, जो ते कहेवा प्रमाणे न-
रकर्म गयो होय तो तेगे अत्र आवी केम पापनो निषेध कर्षो
नहीं ? कारण के त्यां अत्यंत दुःख मारे भोगवतुं पडे माटे,
हे पुत्र तूं पाप मा कर हुं तो पापार्जनपी दुःखी थयो छुं एवो

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના ત્રેવીશમા તીર્થ
રંપરાગત શિષ્યો છે અને તે દેહથી જીવ પૃથક્ કો
પ્રદેશી-હે ચિત્ર ! તે કેવા પ્રકારની યુક્તિઓથી શરી
જીવની અસ્તિતા કહે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! એની મને માલુમ નથી તેમની પાસે
શ્રવણ કરીએ તો માલુમ પડે.

રાનાએ કહ્યું “ ચાલો ત્યારે તેમની પાસે, એમ ક
પાસે જઈ સ્થાણુની પેઠે વિનયરહીત નાસ્તિક શિરોમણિ
પ્રદેશી-તમો કહ કહ યુક્તિઓથી શરીરથી ભિન્ન આત્મ
કેશી ગળધર-હે રાજન્ ! એ પ્રમાણે મશ્ત પુછવાને રૂ
તો કેમ વિનયનો ભંગ કરે છે ?

પ્રદેશી-શું મેં અસમંજસ કર્યું ?

કેશીમૂરિ-દૂરસ્ય એવા તેં અમોને દેહી મનમાં એવું ચિ
મૂઠો મૂર્ખાઓની આગળ શું અસત્ય વકેહે તે મ
કર્યો તે સત્તર કે અસત્ય એ પ્રમાણે મૂરિનું વચ
રાના ચમત્કાર પામ્યો.

પ્રદેશી-પરાભિમાયને તમોએ શાથી જાણ્યો ?

મૂરિ-પાંચ જ્ઞાનમાંથી મારા વિષે ચાર જ્ઞાન છે. ત

મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રણોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં
તત્ત્વ શ્રવણગૃહીત પદવાક્યૈરર્થાવબોધરૂપં
અવધિજ્ઞાનં તત્ત્વેન્દ્રિયકજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમા
ત્યસકૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપ
તત્ત્વ મનુષ્યલોકવતિનાં સંજ્ઞિજીવાનાં

पर्यायान् विविचननोऽवस्थाः ताश्चात्मनैव प्रत्य-
क्षीकृत्य ततोऽपत्यातश्चित्तितज्ञानं । एतानि च-
त्वारि ज्ञानानि मम संति तेन परमनोविकल्पितं
अहंजानामि । यत्तु पंचमं केवलज्ञानं तत्र सर्वा-
प्येतानि चत्वारि ज्ञानानि लीयन्ते नूर्यप्रकाशद-
न्वताराप्रकाशवत् तत्र ज्ञानं मम नास्ति ॥

मात्रेज्ञान, धुनज्ञान, अवधिज्ञान, अने मनः पर्यायज्ञान ए चार
मने बने छे. तेही मनः पर्यायज्ञाने अन्य मनोना अभिनापने
हुं जायुं हुं.

मदेही-प्रेमाना मननां विचार करवा मान्ना के अहो आ परा-
दुख छे, डानी छे, तेनही साथे संभाषण नाभायें छे एन
चिन्ता बेनबानी इच्छावाञ्छा राजार मुरिने कमूं, हे म्हादेव
तनारी भाडा होय तो हुं बेनुं. मुरिण कमूं, तनारी दृष्टी छे
जेन मुक्त पाप तेन करवुं.

रामा बेनी पोतरी-देह अने जीवहुं भिन्नत्व मनो रूपो छो ते
पट्टुं नयी. आप्ताने मुक्त दुःखनी अवस्थाना मदेही माटे दुःख
पापनी कलना करबी अने पश्चात् दुःख पाप भोगार्थ मात्र
परमोक्त गत्यागतनी कलना करबी ते मत्तस प्रमाणयी वि-
रुद्ध छे. कारण के-मारो पित्राग्रह अन्ध्र पारी हयो. तेनो
मारो चर अन्ध्र स्त्रे हयो, जो ते करवा प्रमाणे न-
रहनां गयो होय तो तेने अब आबी केम पापनो निषेध कर्षो
नहीं ? कारण के त्यां अन्ध्र दुःख मारे भोगवहुं परे माटे,
हे पुत्र तूं पाप या कर हुं तो पापार्जनयी दुःखी थयो हुं एवो

ચિત્ર-હે મહારાજ શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના શ્રેયીશ્રમા તીર્થકરન
 સંસ્મારણ દિવસો છે અને તે દેદર્શી જીવ દૂષકુ કહે છે.
 દેદર્શી-હે ચિત્ર ! તે કેવા મહાત્માની યુક્તિભોધી શરીરથી
 જીવની અસ્થિતા કયે છે ?

ચિત્ર-હે નરપતે ! પૂર્ની મને માણુમ નથી તેમની પામે ગમન
 શ્રવણ કરીએ તો માણુમ પડે.

રાતાર કહ્યું " ચાલો મારે તેમની પામે, એન કહી આ
 પામે જડ વ્યાધુની પંડે વિનયગીત નાસ્તિક વિરોધાગિ જેડો.
 દેદર્શી-તમો કડ કડ યુક્તિભોધી શરીરથી ભિન્ન આત્મા માનો
 જેની ગમણર હે ગમન ! એ મનાને મશ્ન ડુઝવાને રૂઝા રા
 તો કેમ વિનયનો ભંગ કોર છે ?

દેદર્શી-શું મેં અમત્તમ કહ્યું ?

કેલીમુનિ-દુઃખ્ય દુઃખા તે પ્રસાને દેવતાં મનમાં પડું ચિત્તવ્યું
 દુઃખો દુઃખાંશોની આગઝ શું અમત્તમ વહેડે તે મનમાં મિ
 કર્યો તે મત્તર કે અમત્તર એ મનાને નુશિનું વચન મ
 રાતા વચત્તાર પામ્યો.

દેદર્શી-તમાભિનાયને તમોર કાથી જાણ્યો ?

મુનિ-જાંચ જ્ઞાનસંધી માગ ચિંતે જાર જ્ઞાન છે. તત્ત્ર
 મતિજ્ઞાનં ઇન્દ્રિયપ્રજોદનોદ્ભૂતં, । દ્વિતીયં શ્રુત
 તત્ત્ર શ્રવણગૃહીત પદવાર્ક્યર્યાવિવોધરૂપં । તૃ
 અવધિજ્ઞાનં તત્ત્રેન્દ્રિયકજ્ઞાનવ્યતિરિક્તમાત્મનં
 ત્યવહૃતં રૂપિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃપર્યાય
 તત્ત્ર મનુષ્યલોકવતિનાં મંજિજીવાનાં ચે

पर्यायान् विचित्रमनोज्वस्थाः ताश्चात्मनेव प्रत्य-
क्षीकृत्य ततोर्थापत्त्यातश्चितितज्ञानं । एतानि च-
त्वारि ज्ञानानि मम संति तेन परमनोविकल्पितं
अहंजानामि । यत्तु पंचमं केवलज्ञानं तत्र सर्वा-
ण्येतानि चत्वारि ज्ञानानि लीयन्ते सूर्यप्रकाशद-
न्यताराप्रकाशवत् तत्र ज्ञानं मम नास्ति ॥

मतिज्ञान, ध्युतज्ञान, अवधिज्ञान, अने मनः पर्यायज्ञान ए चार
मने वर्ते छे. तेथी मनः पर्यायज्ञाने अन्य जनोना अभिमायने
हुं जाणुं छुं.

मदेसी-पोताना मनमां विचार करवा लाग्यो के अहो आ महा-
पुरुष छे, ज्ञानी छे, तेमनी साथे संभाषण लाभायें छे एम
चिन्ती बेसवानी इच्छावाला राजाए गुरिने कयुं, हे म्यामिन्
तमारी आज्ञा होय तो हुं बेगुं. गुरिण कयुं, तमारी पृथ्वी छे
जेम मुख थाय तेम करबुं.

रागा बेसी बोल्यो-देह अने जीवहुं भिद्यत्व तमो कयो छो ते
घटनुं नथी. आत्माने मुख दुःखनी अवस्थाना भेदो माटे पुण्य
पापनी कल्पना करवी अने पश्चात् पुण्य पाप भोगार्थ मति
परलोक गत्यागतिनी कल्पना करवी ते मत्पक्ष प्रमाणथी वि-
रुद्ध छे. कारण के-मारो पितामह अत्यंत पापी हतो, तेनो
मारा उपर अत्यंत म्हेद हतो, जो ते कहेवा प्रमाणे न-
रकर्या गयो होय तो तेणे अत्र आवी केम पापनो निषेध कयों
नहीं ? कारण के त्पां अत्यंत दुःख मारे भोगवहुं पडे माटे,
हे पुत्र हुं पाप मा कर हुं तो पापार्जनथी दुःखी थयो छुं एवो

વિવ-હે સાગત થી પાર્થનાથ નામના શ્રેણીમા સીધીકર
 રંગાગત શિષ્યો છે અને તે દેશી ત્રીસ વૃષ્ટ કરે છે
 મેરની-હે શિવ ! તે જેવા મદા ની પુત્રિભોષી શરીરથી
 ત્રીજની ખાલિયા કહે છે ?

વિવ-હે નાથે ! પની મને માટુમ નથી તેમની પામે મમ
 ખાલ કરીદ મો માટુમ પેદ.

માતાર કહ્યું " જાણે મારે તેમની પામે, પદ કરી
 પામે જદ સ્વામીની પેદે રિતવર્ણિત નાંદક વિશેષાગિ જે
 મેરની-તમે કદ કદ પુત્રિભોષી શરીરથી વિવ ખાલ્યા મા
 જેની મગદર હે માતન ! પ મમાગે મમ પુત્રાને દરજા
 નો જેમ રિતવનો ખેલ કરે છે ?

મેરની-મું મેં ખગવેતમ કહ્યું ?

હેરિશ્વર-દુરભ પરા તે અર્થને દેશી મતમાં પૂં વિશ્વ
 દુરો મુર્ગામોની ખાલદ મું ખમગ વહેટે તે મતમાં
 કવો તે માર કે ખમગ પ મમાગે મારિતું વચન
 માગા વનજાર વામ્યાં.

મેરની-તમાખિચાદને તમેવ નાથી ત્રાપ્તો ?

મર્મ-નાથ જાનથી માગ રિતે જાત જાત છે. તત્ત
 મનિજ્ઞાનં દ્રિયવનોદનોદમ્ભત્તં, । દિનીયં યુ
 તત્ત શ્રમગૃહાતિ પદવાર્ધવર્થાસપોધમ્ભત્તં ।
 અશિષ્ટાનં તદેન્દ્રિયજ્ઞાનચનિશ્ચિન્નમાન્દનં
 તત્તજ્ઞાનં માતિ દ્રવ્યગોચરં । ચતુર્થમનઃસ્વા
 તત્ત મનુષ્યયઃ સ્વાતિનાં મંત્રિનીમાનાં પે

પર્યાયાન્ વિચિત્રમનોઽવસ્થાઃ તાશ્ચાત્મનૈવ પ્રત્ય-
ક્ષીકૃત્ય તતોર્થાપત્યાતશ્ચિતિતજ્ઞાનં । એતાનિ ચ-
ત્વારિ જ્ઞાનાનિ મમ સંતિ તેન પરંમનોવિકલ્પિતં
અહંજાનામિ । યત્તુ પંચમં કેવલજ્ઞાનં તત્ર સર્વા-
ણ્યેતાનિ ચત્ત્વારિ જ્ઞાનાનિ લીયંતે સૂર્યપ્રકાશદ-
ન્યતારાપ્રકાશવત્ તત્ર જ્ઞાનં મમ નાસ્તિ ॥

મતિજ્ઞાન, ધૃતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, અને મનઃ પર્યાયજ્ઞાન એ ચાર
મને વર્તે છે. તેથી મનઃ પર્યાયજ્ઞાને અન્ય જનોના અભિમાયને
હું જાણું છું.

મદેસી-પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહો આ મહા-
પુરુષ છે, જ્ઞાની છે, તેમની સાથે સંભાષણ લાભાર્થે છે એમ
ચિંતી બેસવાની ઇચ્છાવાળા રાજાએ મૂરિને કહ્યું, હે સ્વામિન્
તમારી આજ્ઞા હોય તો હું જેમું. મૂરિએ કહ્યું, તમારી પૃથ્વી છે
જેમ મુલ્ક થાય તેમ કરવું.

રાજા બેસી ધોરણો-દેહ અને જીવનું ભિન્નત્વ તમો કયો છો તે
ઘટતું નથી. આત્માને મુલ્ક દુઃખની અવસ્થાના ભેદો માટે પુણ્ય
પાપની કલ્પના કરવી અને પથ્યાન્ પુણ્ય પાપ ભોગાર્થ માત્ર
પરલોક ગત્યાગાતની કલ્પના કરવી તે મત્પક્ષ મમાણથી વિ-
રુદ્ધ છે. કારણ કે-મારો પિતામહ અત્યંત પાપી હતો, તેનો
મારા ઉપર અત્યંત મ્હેદ હતો, જો તે કહેવા મમાણે ન-
રંકમાં ગયો હોય તો તેને અત્ર આવી કેમ પાપનો નિષેધ કર્યો
નહીં ? કારણ કે ત્યાં અત્યંત દુઃખ મારે ભોગવવું પડે માટે,
હે પુત્ર તું પાપ મા કરે હું તો પાપાર્જનથી દુઃસ્ત્રી થયો છું એવો

जवाप नरकमांथी आवी मारा पिताए केम कबो :
एवा व्यतिकरना अभावे हुं एम स्वीकारुं छुं के
अैवय छे, कोइनुं पण परलोकगमन नथी.

केशी गणधर—हे राजन् ! जो कोइ पुरुष तारी राणी
अने ते तें जाण्युं तो तुं तेने कोइक दंड आपे वा न
प्रदेशी—तेने हुं घणी बिडंबनाभो करी मारुं.

केशी०—ते पुरुष जो एम कहे के मने क्षणवार मूको तें
कुटुंबने शिक्षा आपी आवुं के हुं अकृत्य करवार्थ
दुःखी थयो छुं माटे तमारे कोइए अकृत्य करयुं न
तेनु वचन अंगीकार करे ?

प्र०—कदी तेनुं वचन मानी छोडुं नहीं.

केशी०—तयारे ए प्रमाजे तमारा पितामह पण नरकमां
शके नहीं, ए प्रथम प्रश्नोत्तर.

प्रदेशी—मारा पितामह कदापि आवी शके नहीं तेथी मा
असत्य ठरती नथी; मारी पितामही तमारा शासन
गिणी हती ने धर्म कर्ममां सदा आसक्त हती तो
युक्तिए देवलोकमां गइ तेनो मारा उपर अत्यंत स्ने
तेगीए अत्रे आवीने केम प्रतिबोध कर्गो नहीं ! अ
धर्म आचर, हुं धर्म प्रसादथी स्वर्गमां गइ छुं,
पितामहे तो पापना संचरथी नरक गति पायी ए
केम फलुं नहीं, तेने तो अर्ही आचतां कोइ अटका
नथी, तो तेना व्यतिकरना अभावे मारी प्रतिज्ञा स
देहथी जीव भित्र नथी. एतादृशी प्रतिज्ञा मम सत्य

केशीगणधर—उपारे तें स्नान करी मुगंधिद्रव्यनुं शरीरे

વિલય ના પામી હોય તો જીવ અન્યત્ર જાત, તો તેને
જ્ઞાનો માર્ગ પણ થયેલો જણાત, તેના જીવને નીચા
માર્ગના અભાવે મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે.

કેશી-હે રાજન્ કથિન્ દુંદુભિવાદક ભૂમીપૃથ્ (ભોંયરા)
અને પશ્ચાત્ ભોંયરાનું મુલ્ય વંધ કરે, જરા પણ છિદ્ર
નહીં, ત્યાં દુંદુભિ વગાડે તો તેનો શબ્દ બાહિરના
સાંભળે કે નહીં ?

પ્રદેશી-બાહિરના લોકોથી શબ્દ સંભળાય.

કેશી-એ દુંદુભિના શબ્દને નિસ્સરવાનો કયાંય માર્ગ જણ
પ્રદેશી-કોઈ સ્થાને જણાતો નથી.

કેશી-શ્રોત્રથી ગ્રહણ થાય એવાં શબ્દ પુટ્તગ્લોને નિઃ
માર્ગ જણાતો નથી તો આકાશની ઇવ અરુપી આત્મા
મનદ્વાર કથંરીત્યા પામી શકાય? ગમે ત્યાં થઈ આત્મ
માટે નીકળી શકે છે. તે સ્પૃહદૃષ્ટિથી અવલોકાય ન
તૃતીય પ્રશ્નોત્તર.

પ્રદેશી-હે ભગવન્ ! આપની બુદ્ધિની યુક્તિથી એ વાત સ
નિશ્ચયસાધ્ય થતી નથી. ચોરના કલેવરમાં કૃમીયો
યયા તે જીવો અછિદ્રવાળી કુંભીના કયા દ્વારથી
ચોરને કંઈ છિદ્ર નહોતાં તેથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે વિ
ચોરનું શરીર તટૂપતાને પામ્યું માટે મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય

કેશી-હે રાજન્ મૃશંવન્દિતપ્તાયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશ છે

પ્રદેશી-અયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશે છે.

કેશી-ત્યાં છિદ્રના અભાવે અયોગોલકમાં વન્દિ પ્રવેશની
છે તદ્વત્ જીવ પણ દ્વાર વિના પેસતો છતો કેમ ?

યાય ? કિંતુ દાર વિના પણ અરુચી આત્માનો પ્રવેશ યાય છે
 એમ સારથિનું જોડણ. (શ્વેતિ ચતુર્ય મશ્નોચરં).

મદેલી-હે મગરન તમારી યુક્તે મમાને તો સમલક્ષણયુક્ત સર્વ
 જીવો છે તે ઘટનું નથી લક્ષણનો સામ્યતાએ સર્વમાં સરસું
 થઈ જાયું જોડણ ? તે મત્વજ મમાન વિરુદ્ધ છે તે કારણ માટે
 બાલકે ઊંડેલો શાળ નર્મક પડે છે, અને તરુને ઊંડેલો
 શાળ દૂર પડે છે. એ સર્વ જીવ દેહની એકતાએ ઘટે છે, લઘુ
 શરીરે લઘુવલ, મોટા શરીરે રુદ્ધ પણ મહત્ માટે સર્વ જીવો-
 માં લક્ષણ સામ્યતાએ સમરૂપ અયુક્ત છે માટે મારી માનિશા
 સત્યા સમજવી.

કેલી-કોઈ રુદ્ધવાન તરુને પુરુષ મત્વંચા ઘડાવી શાળ ફેંકે તે
 ડાંખાં મુખી ભૂમિ ડહંચે. તે જ ધનુષ્ય ઘડાવી શાળક શાળ
 ફેંકે તે ધુવાન પુરુષ ફેંકેલા શાળે જેટલી ભૂમિ ડહંચન કરી
 છે તેટલી ભૂમિ આ ડહંચન કરે કે નહીં ?

દેલી-તે શાળ આસપાસ ભૂમિમાં પડે પણ પૂર્વોક્ત પુરુષ ફેંકેલું
 શાળ તેના જેટલી ભૂમિ અવગારી શકે નહીં ?

લી-મત્વા તેમાં શો રેતુ ?

લી-સાધન રૂપત્વ તેમાં રેતુ છે.

લી-બાલનું શરીર નિર્બળ સાધન છે ધાતુમોના અપુષ્ટપનાથી,
 ઘટ શરીર સરળ સાધન છે તે માટે સર્વ જીવોમાં લક્ષણની
 સામ્યતા અંગીકાર કર. (શ્વેતિ પંચન મશ્નોચરં).

લી-કોઈ જીવોમાં સમરૂપતાનું કાણું ને અત્યંત છે, કારણ
 ધુવાન અને શાલકની શક્તિની (પરાક્રમ) મિશ્રતા છે.
 શાલકની શક્તિ અત્યંત છે, ધુવાનની વિશેષ છે. જો જીવ એક

સરસો હોય તો પરાક્રમ પણ એક સરસું હોવું જોઈએ, ક્રમમાં ભિન્નતા છે માટે સમલક્ષણયુક્ત જીવો કહેવાય અને તે વિરોધ પ્રાપ્ત થતાં શરીરથી જીવ ભિન્ન સિદ્ધ થતો નથી. કેશીકુમાર-એક પુટ અને મોટું પંચી હોય તે જેટલા ભાર ઉઠાવવા કરે તેટલો ભાર ધરવાના પંચીથી ઉપડાતો નથી. ત્યાં શરીર શક્તિરૂપ સાધનનો અભાવ હેતુ છે. મોટા પંચી શરીરશક્તિ વિશેષ, નાના પંચીમાં શરીરશક્તિ અલ્પ છે તેના જેટલો ભાર ઉપાડી શકાતો નથી. કિંતુ જીવો તો સમલક્ષણવંત છે, માટે સમલક્ષણ જીવોનું છે એમ હે રાજા તું જાણ.

પ્રદેશી-હે ભગવન્ મેં જીવતા ચોરને તુલામાં જોખ્યો, પશ્ચાત્ પાશથી મારી નાખ્યો, મરેલાને પશ્ચાત્ તુલામાં અગ્રોહી જોખ્યો તો પણ પ્રથમ જેટલા ભારનો હતો તેટલો જ રહ્યો, ત્યારપછી પ્રમાણ પણ હીન થયો નહીં, તેથી મેં વિચાર્યું કે જો દેહના જીવ ભિન્ન હોય તો જીવનો અપગમ થતાં મૃતક ચોર શરૂ કરી હીન થવું જોઈએ પણ થયું નહીં, તેથી સિદ્ધ થયું કે-જીવ દેહની એક્યતા છે.

કેશી-ચામડાની ધમણમાં વાયુ પુરીને જોખવી, અને પશ્ચાત્ વાદળાડી નાંચી જોખવી, વાયુ પુરીને જોખેલી ધમણ કરતાં વાયુ વાદળાડી નાંચી જોખેલી ધમણમાં વાદળા ભારની ન્યૂનતા થાય છે ?

પ્રદેશી-હે ભગવન્ ના ભારમાં કંઈ ન્યૂનતા થતી નથી.

કેશી-જો ત્યાં ભાર વધતો નથી તેમ ઘટતો નથી તો અમૂર્ત આત્માનો દેહમાં શો ભાર હોય ? કે જેથી જીવ નીકળ્યા પશ્ચાત્

ધોમનું કારીર ખારમાં પડે ? વાયુત્પત્તિ છે, કારીરી છે, આત્મા અત્પત્તિ, અત્તરીરી છે, અન્યથ મનિધી મનનકર્તા આત્મા મુક્ત્ય કારીરી જાનવો. (હિં પર્વ મધ્યોથરં).

મદેશી-એક ધોમને મેં પકાડે કહાડા કરીને જોયો, સ્વચાદિ મન ધાતુમોનું નિર્ગમન કર્યું પણ દુષ્ટ પન અવગોચનું પન વચાંચ જીવ દેખાયો નહીં. પાટે જીવ દેરની દેરપતા સિદ્ધ થી.

કેહી-હે રાજન્ બનોપર્નારિ જનવત્ તું મૂઢ છે.

મદેશી-કોન તે બનોપર્નારિ. દશાન્ન.

કેહી-મે કાષ્ટ ઉદન વિવરપત્તિ સ્વમાર્ગારિકા નિરોધે છે, તે બનો-પર્નારિ પુરુષો કુરાદી કરતનાદિ વપકરણો ભેદ તથા પક્ષ-વચાનાં અથ ભેદ બનમાં મળ્યા, ત્યાં તેઓએ એક પુરુષને કયું કે. અમો કાષ્ટોય આગલ જાણું, તું આ મૂઢ અરગિનું કાષ્ટ અને આકરાનું કાષ્ટ સેધારી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરી રમોડ પક્ષ-વજે, એમ કહી તે બનમાં મળ્યા, તેઓ પુરુષ કેટલોક વચન નિશ્ચયીન થઈ પથાત્ અરગીના કાષ્ટના સંદોર્ભક કરી અગ્નિ જોયો પણ દેખાયો નહીં, તેમ આકરાના ભાકરાના સંદો-ર્ભક કરી જોયું પણ અગ્નિ દીડો નહીં, તેથી રિજાયો થયો, ધરમ મારે તે પુરુષો આવ્યા, અને આને કહેરા ભાગ્યા કે-રમોડ તપાર થા છે ? ત્યારે મૂઢ પુરુષે કયું કે અગ્નિ વિના ની રીતે રમોડ કમું ? ત્યારે તેઓએ કયું આ અરગિ અને આકરાના ભાકરાનાં અને અગ્નિ છે તેમ કયું હતું. તેનું કેમ ? ત્યારે તેને કયું કે-વજે જાતિના કાષ્ટના સંદોર્ભક કરી જોયું પણ અગ્નિ દીડો નહીં, ત્યારે તેઓએ જાણ્યું કે, આ મહા મૂઢ છે, પથાત્ તેઓએ અરગિકના કાષ્ટને નીચે મૂકી, ઉપર મૂઢ છાણું મૂકી આકરાના કાષ્ટથી મથન કરી અગ્નિ ઉત્પન્ન

કરી તે બંડે રસોડ પકાવી. સર્વેણે સ્વાધું, પથ્થાત્ સર્વે પોતાને ઘેર ગયા, આ દૃષ્ટાંતની પેઠે હે રાજન્ ! તું પણ મૂર્ખ છે.

પ્રદેશી-તમો નિપુણ, વહુચિદ્ છો તો સભા સમક્ષ તું મૂર્ખ છે એમ કેમ મને કહ્યું ? એ કેહેયું તમને અનુચિત છે.

કેશી-મનુષ્ય લોકમાં હે રાજન્ કેટલી સભાઓ છે ?

પ્રદેશી-રાજસભા, ગાથાપતિ સભા, બ્રાહ્મણ સભા, અને ચોથી રૂપિસભા જાણવી.

કેશી-તે સભાઓમાં અપરાધ કરે તેને દંડ શો આપવો ?

પ્રદેશી-રાજસભા, ગાથાપતિ સભા, અને બ્રાહ્મણ સભામાં અપરાધ કરનારને અનુક્રમે મોટી લઘુ શિક્ષા કરવામાં આવે છે અને ક્રૂપિસભામાં અપરાધ કરનારને વાળીવિઢે તર્જના કરાય છે.

કેશી-હે રાજન્ ! તું જાણતો છતો મને કેમ ઉપાલંભ આપે છે કારણ કે તું કુયુક્તિવિઢે વારંવાર મારી મનિદ્વા સત્ય છે એમ કહી વક્રવણું ધારણ કરે છે. માટે તું અપરાધી અમારો કરેલો દંડ યુક્ત છે (શ્રી સત્તમ મશ્નોત્તરં).

“ વૃક્ષની શાખાઓ કંપવા લાગી તે દેગ્ધીને મૂરિ કહે છે.

કેશી-આ વૃક્ષનાં પાંદડાં ઢાઝીઓ કોણ હલાવતું હશે ?

પ્રદેશી-વાયુ હલાવે છે, ત્યાં શો સંદેહ છે ?

કેશી-હે રાજન્ તું વાયુ દેગ્ધ છે ?

પ્રદેશી-ના કિંતુ વાયુ સ્પર્શ થકે મન્યસ દેસાય છે પણ ચતુર્થી દેસાતો નથી.

૧-વાયુ જેમ ત્વાય મન્યસ છે, તેમ જ્ઞાન ગુનવાન્ જીવ પાનસ મન્યસ છે, એમ નિશ્ચય જાણ.

મરેલી-કુંબુઓમાં અને હાલિમાં જી રીતે સમપરિણામી જીવ હોય? જી રીતે તે સાણું માનવું. સણુ સ્થાનમાં સણુ વસવું અવ-સ્થાન કુત્ર છે, મોટી વસવું મોટા સ્થાનમાં અવસ્થાન સુકા છે

કેલી-હે આગુત્ત-વરીવ મમાનો રહોં અમ જન, દીપક મોટી સાલ્યામાં મૂરવો છતાં તેટલી સર્વ સાલ્યાને તેનો મકાસ વ્યાપીને રહે છે, તેમ-કુંબમાં મૂરવો છતાં તે કુંબનો જ ઉપોત્ત કરેછે, તેમ આત્મા જેવડા જરીરને અગાળી રવો હોય છે તેટલા જરીરનેમ પેતના મુદરડે ઘોળન કરે છે ત્યાં જરા પણ ઘેસવ નથી. રીત.

મરેલી-હે ભગવન્ આપે અનાદિ કાલથી સામેલી પરી મિધ્યા-દેવ મારી આમ રાત્રી આપના સર્જાનરૂપ મૂર્વથી મિધ્યાત્વ અંધકાર દૂર રહ્યું. હે ભગવન્ મારો વચ્ચાર કરનાર આપ છો, રત્નાદિ રજુતિ કરી મારા શરી પોશાના ઘેર મવો. થીમા દિવસે અત્યંત આંદોશ સહીત માર અભયદાનરૂપ સમાક્તિ વાતા મુલ્કને ધંદન કર્યું. મિશેવ અધિકાર રાવપતેગી મૂવમાં છે. મી મદાશીર મહુર મેનિકરામને માર અભયદાન અર્થે, મી મેદિનાપરશુર મી કૃષ્ણમહારામને માર અભયદાન અર્થે, તેના જેવો અન્ન કોઈ જગત્માં ઉપકાર નથી, માટે સર્વુરૂ માર કલ્પદ્રવ્ય રહોંને સાર્થક છે, સુરતરની ઉપવાધી દાન-મુમ સર્વમાં મેટ છે, અને તેથી ધર્મોત્તરિ છે, વન જગામ્બુ, મુરુમીરૂત મંગલ તીર્થની માત્રે દુર્વચ છે, પ્રામાનુવાય વિ-ષદેતા સર્વુરૂની માત્રે દુર્વચ છે, સ્વાચર તીર્થ વગ મૂવ તીર્થકરાદિતું સ્તવ્ય કરાવે છે. સ્વાચર તીર્થ ઉપર જેવી માર મક્તિ મદ્યા હોય છે તારલી મદ્યા માર મક્તિ મો સર્વુરૂ

ઉપર ધાય તો આત્મા શિવ પરમાત્મપદ પામે, ભાવ તીર્થ પોતાનો આત્મા સમજશે, અનંત ગુણ તેમાં ભર્યા છે, જો તેની યાત્રા ફોડ મુમુક્ષુ ધારે તો અવશ્ય મુક્તિ પદ પામે. આત્મારૂપ મધુના દર્શનાર્થે જતાં મયમ ચતુર્દશ પગથી પાંચરૂ ચૌદ ગુણ સ્થાનક ઉઠ્યવતાં સ્વરૂપ શ્રેણિરૂપ દોરી જાલી આગળ ચાતાં ચાત્રા ગુણગમે ચારવાનીયાં કર્મના સંસારથી આત્માના અસંલપાતમદેશરૂપ મહેલમાં જરાય છે, અને તેમાં વિરાજિત પરમાત્માનાં સાક્ષાત્ કૈવલ્યચક્રથી દર્શન ધાય છે, પશ્ચાત્ આત્મા પરમાત્મનમ્રુનાં દર્શન કરે છે, ત્યારે અઠીકાંક સ્વરૂપ વાળો બને છે, અને ત્યાંને ત્યાં રહે છે. પશ્ચાત્ અચાતિકાર્મ સંપળથી પરમાત્મસ્વરૂપ બની સ્વયમેવ પ્રકાશે છે.

તત્ત્ ભાવતીર્થની યાત્રા થઈ નથી તાત્ત્ સાંસારિક રમણપંચમૂલભૂતરાગદ્વેષની ગ્રંથિ છેડાની નથી માટે ની માંહિનાં હેતુ સ્થાવરતીર્થ અને જંગમતીર્થ છે. જંગમતીર્થની સેરા ભક્તિ શ્રદ્ધા, નમન, સ્તુત્યાદિશરા ભાવતીર્થ દર્શન થાય છે, યા પોતાનો આકાર જેવો હોય તેવો આદર્શમાં લેવાથી ભાસે છે તથા જંગમતીર્થ સ્વરૂપગુરુમહારામના લાલંબનથી યાદુઃ આત્માનું સ્વરૂપ હોય તાદુક દેખાય છે.

આત્માનો પ્રકાશ સૂર્ય તથા ચંદ્રથી ધતો નથી, કિંતુ સ્વીય આત્માનો પ્રકાશ સદ્ગુણદ્વારા ધાય છે, પરપુણ્ડ્રગણસંગી આત્મા પરમાત્મી થઈ ભવભ્રમણામાં મૂલ્યો, મોહ માયામાં જૂલ્યો, આત્માની અનંત શુદ્ધિ દૂલ્યો, પગ ગુહની યાત્રા કરતાં પોત્તું સ્વરૂપ સમજાયું, માટે ગુહ સમાન અન્ય તીર્થ સ્વાત્મર્મલકારક નથી, ગુહ તેજપ્રભ જંગમતીર્થ છે, ગુહની યાત્રા તેજ ગંગા નદી જાળવી, ગુહની કૃપાદૃષ્ટિ તેજ મારી

શુભ ગર્ભ છે, એ મમાને ગુરુ મહારાજ તીર્થરૂપ જાગરા, તીર્થ
 જે મહારાજ છે ૧ સૌકીક તીર્થ, ૨ ત્રોત્કાંતર તીર્થ. રાત્રી
 સોજોખર તીર્થ ટિપા છે, રાત્રી તીર્થ જે મેદે છે, સ્વતીર્થ
 અને પરતીર્થ, રાત્રી તીર્થ જે મહારાજ છે, દ્રવ્યતીર્થ અને
 માવતીર્થ. રાત્રી શુદ્ધ અને અશુદ્ધ, એ જે મહારે તીર્થ છે.
 સ્વાચરતીર્થ કરતાં પણ સદ્ગુરુ વિષે અધિક થદા ભક્તિભાવ
 જાગશે, ત્યારે નહીં મમજનું. જે આત્માનું કલ્યાણ પમે, ધર્મ-
 મદ ધર્મગુરુની સ્તુતિ પોતાના આત્માને નિર્મલ કરે છે, ગુરુનો
 રાગ, મલમ્ભમ ત્યાગ કરાવે છે, ગુરુને તીર્થની ડરમા આ-
 પરાનો દેવ એ છે જે ગુરુરાજ મંત્રાર સમુદયાંથી મન્વ જીવને
 તારે છે, પણ ધર્મ ગુરુરાજનું ગરણ મન રમન અને વાપારદે
 પામો, ગુરુરાજને સત્ય દેવની ડરમા આવવામાં આવે છે,
 ગુરુ રૂપ દેવ સો પુણ્ય અને પાપહર સ્વરૂપને અવરોધે છે, અને
 મન્યાત્માઓ ઉપર ગુરુ દેવ સદા કાલ કૃપાદષ્ટિ પેંકે છે,
 અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર કોડનાથી નાશ પામે નહીં તેવા મિથ્યાત્વ
 અંધકારનો નાશ ગુરુમહારાજ ઉપદેશદ્વારા કરે છે, ગુરુ તેજ
 દેવ છે, થી ગૌતમ સ્વામીના મનમાં વિધાનો અંકાર હતો
 અને આત્મા છે જે નહીં તેની શંકા હતી, તેમનું પણ થી મહા-
 વીર ગુરુ શંકા રાત્રી ચારિત્ર અર્થે દિન કર્યું, દેવતાઓ
 પણ પંચમહાગ્રંથ ધારી ધ્યાનનિષ્ઠ મહાગુરુ ગુરુને નમસ્કાર
 કરી સ્તુતે છે, માટે ગુરુ તેજ સાપેશ્વર દેવ જાગરા, આત્મા-
 ની સિદ્ધિ ગુરુની પાપ છે સર્વ શાશ્વત મુક્તિ માંગવ્યમદ
 ગુરુરાજ છે, માટે આપમાં સ્તુતિરૂપ ગુરુનું મંગલ કર્યું, આત્મા
 પોતાને સ્વયમેવ જાણે છે તે દર્શાવે છે.

“ દુહા. ”

તેને તેહિજ ઓઝલે, અવર મ જ્ઞાતા કોય,
જ્ઞાતા તેહિજ આત્મા, નિત્યપણે જગ જોય. ૨

ભાવાર્થ—આત્મા પોતે પોતાને ઓઝલે છે, આત્મા વિના અન્ય કોઈ આત્માનો જ્ઞાતા નથી, સર્વ પદાર્થ જ્ઞાનવડે જે જ્ઞાતા છે, તે આત્મા જાણવો, આત્માનું સ્વરૂપ અન્યથા ધતું નથી, એજ અદ્ભૂત આશ્ચર્ય છે. જગત્ અવસ્થિતસર્વ પદાર્થો જ્ઞાનથી જગાય છે, અને સ્વકીય શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ જ્ઞાનથી જગાય છે, સ્વ પરને જ્ઞાનમાં વિષયભૂત કરનાર તેજ આત્મા છે, આત્માથી ભિન્ન જડ વસ્તુ-માં જ્ઞાન ગુણ નથી, જ્ઞાન ગુણ શક્તિ અલૌકિક છે, નિગોદીપા જીવોને પણ આત્માના ઘાટ રુચક પ્રદેશ નિર્મળ છે, જ્ઞાન ત્યાં ચેતન અને ચેતન ત્યાં જ્ઞાન સદા રહું છે, નિષિત્તના યોગે આત્મા પોતાને સયમેવ અનાયાસે જ્ઞાનથી નિહાળે છે, કોઈ સિંહનું વચ્ચું નાનું ધાવણું કોઈ ભરવાડ પકડી લાવ્યો. પેલું સિંહનું વચ્ચું વકરાના ટોઝા મેળું રમવા ફરવા લાગ્યું, અને મનમાં સમજે છે કે હું પણ વકરાંના જેવું છું, મારી જાતિ અને વકરાંની જાતિ જુદી નથી, એમ સમજતું હતું, પ્રતિદિન તે સિંહવાલ મોટું થવા લાગ્યું, એક દિવસ વકરાં સહિત વાડામાં તે વચ્ચું વેટું હતું ત્યારે એક સિંહ આવ્યો, પેલું સિંહનું વચ્ચું મનમાં વિચારવા લાગ્યું કે—અહો આ સામું માળી દેખાય છે તે વિચિત્ર છે, તેનું શરીર અને મારું શરીર મઢતું આવે છે હું જે ટોઝામાં રહું છું તેના શરીરનાં લક્ષણ અને મારા શરીરનાં લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન છે, આ સામું જે માળી દેખાય છે તેના સરસો હું છું, એમ જ્ઞાન થતાં એકદમ વાડામાંથી બહાર નીકળી ગયો અને સિંહ સમુદાયમાં ભળ્યો, તેમ આત્મા પોતાનું

સ્વરૂપ સ્વરૂપે આનંદન યોગે પામી પરમાત્મસ્વરૂપમય બને છે
કપું છે કે—

અજ કુલ ગતિ કેસરી લહેરે, નિજ પદ સિંહ નિહાઝ;
તિમ પ્રભુમર્તે ભવિ લહેરે, આત્મશક્તિ સંભાઝ. અજિત.

પરમાત્મ સ્વરૂપ ઓઝણી તેનું ધ્યાન કરતાં પોતાનો આત્મા
પણ પરમાત્મ રૂપ માસે છે, પરમાત્મા અને પારામાં ભેદભાવ નથી,
મર્ડન મુર્ચ્છા સમાન સંસારી મગ્ગાત્માઓની સ્થિતિ છે, અને શુદ્ધ
કંચન સમાન સિદ્ધાત્માની દશા છે, મર્ચીનતાનો અગમ્ય ધ્યાન-
યોગે યતાં પરમાત્મરૂપ બની ત્રિભુવન પદાર્થ ગુપ્ત પર્વાય જ્ઞાતા બને
છે, જ્ઞાતૃત્વશક્તિ આત્મામાં રહી છે, જદમાં જ્ઞાતૃત્વશક્તિ નથી, જદ
પદાર્થ જ્ઞેય છે, જેટલા જ્ઞેય પદાર્થ તેટલું જ્ઞાન સમજું, જ્ઞેય પદાર્થ
અનંત છે, તેથી જ્ઞાન પણ અનંત કરવાય છે, અને તે પ્રમાણે અનુ-
ભવમાં આરે છે, જ્ઞાતૃશક્તિનો આચાર જેવન (આત્મા) છે, આ-
ત્માનો કરી નાશ થતો નથી, માટે નિત્ય છે, યશ્વિ અરિયાના
યોગે અનેક શરીરો પારગ કરે છે તો પણ પોતાના સ્વરૂપને રક્ષ-
જતો નથી, અગ્રાની જીર પણ જો કહેશ ત્યાંજે કે આત્મા નથી
પણ તેના વચનથીજ સિદ્ધ થાય છે કે આત્માની અસ્તિત્તા છે તો
તે જીર નાદિદ પણ કરે છે, અરિયાનો નાશ યતાં અરદ્ય વચન-
ધ્ય સદેજે આત્મત્તર મામે છે, આત્મા અનંત મુખનો પર્ગા છે,
મુલ દુઃખની ચેટા આત્માની મેરગાઈ થાય છે, દૃષ્ટાનિટ જ્ઞાતા
આત્મા છે, જો પ આત્મત્તર સમ્પર્ક રીતે ઓઝણાય અને તેનું
જ્ઞાન થાય તો સ્વામીની પેઠે સર્વ જગત્ દેખાય, આત્મામાં જે
વિચટ્ટાતિ રાત્રી વિચરન કરે છે તે પુરુષો આત્માને સદેજે ઓઝણે
છે અને અતંદ મુલ મોત્તર બને છે.

“ દુહા. ”

સમાય તું તારા વિષે, તારુ તાહરી પાસ;

મારુ મારુ ક્યાં કરે, ધરતો પરની આશ. ૩

હે આત્મા તું તારા સ્વરૂપમાં સમાય છે, તારી ગતિ સર્વના ફરતાં ન્યારી અને અનંત આનંદ આપનારી છે, તું કોઈ અન્ય પદાર્થમાં રહેતો નથી, પ્રકાશથી તમઃ સમૂહ યથા સર્વથા ન્યારું છે, તેમ અનંત પ્રતિધારક ચેતનથી સામાનિક સ્વરૂપ સર્વથા ન્યારું છે. અવગ્રી પરિણિયોગે પરવસ્તુને પોતાની માની મમતાના પામમાં પડે છે પણ સદ્જ્ઞાનંદી આત્મા વિવેકથી તું વિચાર કે-સ્વપ્નામાં મામેનું જગત્ તેમ મિથ્યા છે, તેમ વાચવસ્તુ પણ તારી નથી, ચેતન તારી કદિ તારાથી જરા માત્ર ભિન્ન નથી, જેમ મૃગથી કસ્તૂરી ભિન્ન નથી તેની દૃઢીમાં જ રહેલી છે, તેમ આત્માની કદિ પોતાનામાં ધરી છે, પરમાન્મતઃ આત્મામાં છે, આનાર્થવશું પણ આત્મામાં છે, તેમ ઉપાધ્યાય, સાધુવશું પણ આત્મામાં છે, જ્ઞાન, દર્શન, પારિષ અને તપ વીર્ય આદિ ગુણો પણ આત્મામાં રહ્યા છે, અનંત મુગ્ય પણ આત્મામાં છે, તો શરિરાન્વયારે દે ચેતન પરની આશાથી મૂઢ થતી મારુ મારુ જમ મું વિચરે છે ? પરવસ્તુ તારી કદી ધરતી નથી. જમ તિથય જાગ, તારી કદિ તારાથી ન્યારી નથી, સોને મો પાવે. આ કોવન આત્મામાં યોજવી, અનાદિ કાલથી ચેતન મિથ્યાન્વયોગે સ્વસ્વરૂપના અનુવયોગે પરવસ્તુને પોતાની માની જન્મ જગ મરણ કરાવિ પામી, કિંતુ દેવે નિર્ગયપૂર્વક જાણનામાં આવ્યું કે-પરવસ્તુ મને જન સિનિષ્ટ છે, હું પનો નથી, જ મારુ નથી, હું માગ સ્વરૂપે મમાયો છું, હું જે જે વસ્તુઓ ધણી દેશું છું, માને મું છું, નિદાણ કરાડું છું, તે તે વસ્તુમાં

હું નથી મારાપી સર્વ પદાર્થ જગાય છે, તો પણ તે પદાર્થોમાં હું નથી. સર્વ પદાર્થો પ્રકાશ્ય છે, અને હું પ્રકાશક છું, મારી જે વસ્તુ નથી તેની મમતા હું કેમ રાતું ? પુદ્ગલની જેઠ આ જીવે યદિરાત્મભાવે વા ક્રુપાવેદનીના ઉદયે મક્ષણ કરી પણ તે પુદ્ગલ અંતે મારું નથી, એમ નિશ્ચય કરી સ્વસ્વભાવે સ્થિર રહેવું એવું હિતાકાંક્ષા.

“ દુહા. ”

દેહી આત્મસ્વરૂપને, જાણ્યો પુદ્ગલ खेल;

ન્યારો તેથી આત્મા, ચિદાનંદ ગુણેરલ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ-પરોપકૃતિમાન્ શ્રી સદ્ગુરુદ્વારા ધ્યાનની એકાગ્રતાએ આત્મસ્વરૂપ માણ્યું ત્યારે આ સાંસારિક પ્રપંચ સર્વ પુદ્ગલ खेल જાણ્યો, તે खेलથી આત્મા ન્યારો છે અહો શું આશ્ચર્ય, સર્વ સાંસારિક પદાર્થો નાશવંત છે. અને આત્મા અવિનાશી છે, આનંદ, અને જ્ઞાનનો ધારક આત્મા છે, આત્મસ્વરૂપ વતાવે છે.

પદ.

ચેતે તો ચેતાયું તનેરે, પામર માળી-પ રાગ.

આત્મ રૂપ દેરું આનેરે સકલ મુલ,

અચલ અલંદ યોગી, અમોગી અશોગી મોગી;

સ્વભાવે ને નહીં રોગીરે-સકલ મુ. આત. ૧

દેહમાર્હી વસનારો, દેહાતીન મન ધારો;

રૂપ રંગ ધકી ન્યારો રે-સકલ. આત. ૨

જાણે મુલ દુઃખ સદુ, ચેતન છે જગ વદુ;

વ્યર્પી ઘટ ઘટ વદુરે-સકલ. આત. ૩

નામ ટામ જેને નહીં, નહીં જાનિ માનિ કહી;

પોતાનામાં વશાપો રહી રે-સકલ. આત. ૪

નિરંજન નિરાકાર, જ્ઞાનદ્રષ્ટિ આરપાર;

બુદ્ધિસાગર સુખકાર રે-સકલ૦

આત૦ ૫

પરિપૂર્ણસુખરૂપ આત્માનું સ્વરૂપ-નિર્વિચાર અસંકલ છે, તત્ત્વપ્રાપક જીવોને કોઈની સૃષ્ટિ રહેતી નથી. કોઈ નિંદા ના સ્તુતિ કરે તોષણ હર્ષ શોક રહિત આત્મજ્ઞાની વિચરે છે, દ્વેષની પરિણતિ મંદ પડે છે, સમયે સમયે આત્મિક સુખ સંતતિ પામે છે, તૃષ્ણાનું મૂલ્ય છેદાય છે, પરસ્વભાવ પ્રવૃત્તિ સ્વયમેવ છે, અને આત્મસ્વભાવપ્રવૃત્તિદ્વારા નિવૃત્તિ સુખોદ્ભવ થાય હમાં વસતાં દેહાતીત અવસ્થાનો ભોગી આત્મા વને છે, કાક-સમ પૌદ્ગલિક વિષય સુખ લાગે છે, પરનિંદાતો આત્મજ્ઞાનમતી નથી, આત્મસ્વરૂપના ધ્યાની પુરુષને જે સુખ થાય અવાચ્ય છે, આનંદનો સમુદ્રજ જાણે હોયની એવો અધ્યાત્મ તો આત્મા વને છે, આત્મજ્ઞાનીની દશા પ્રાપ્ત થયા વિના ક સુખનો અનુભવ પમાતો નથી, આત્મા પરમ પૂજ્ય છે અં-યોગી થઈ પરમાત્મપદમય ધ્યાનથી થતા અનહદ સુખ ભોગી સ્વયમેવ સ્વસ્વરૂપી થઈ રહે છે.

“ હુહા. ”

નથી દ્રષ્ટિ ફેંકું જ્યાં, ત્યાં સદૃશ સ્વરૂપે સ્થિર;

ન મિત્ર સ્વપ્ન ભયું, ગઈ અનાદિકુ પીર ॥૫॥

પ્રત્યાર્થ-મન, વચન, કાયાની એકાગ્ર આત્મ સ્વરૂપે થતાં વિચિત્ર દેશ્વાયું, પ્રથમ ધ્યાનની પૂર્વે સર્વ જગત્ હસ્તિના ક-ટે ચંચલ ઉન્મત્ત લાગતું હતું, તે હવે ધ્યાનની એકાગ્રતાપ-ને સ્થિર થતાં સર્વ જગત્ પોતાના સ્વરૂપે સ્થિર દેશ્વાયું, ન ચંચલ તો સર્વ વસ્તુ ચંચલ અને માર્ગ મન સ્થિર તો સર્વ

યમ્નુ સ્થિર એમ દેસાણું તેથી સાર નીપો કે-મન જો આત્મામાં રમે તો યોગ અને મનઃ પરમારમાં રમે તો મલમળતા, એનો નિશ્ચય થયો, આત્મજ્ઞાન વિશેષ યત્ના સ્થિરતા સર્વથા માસે છે, હૃદયું તે કે-

માસે આતમ જ્ઞાન ધુરિ, જગ ઉન્મત્ત સમાનઃ

આગે દૃઢ અધ્યાસસે, પત્યર તૂળ અનુમાન ॥૫॥

સાત્મા સાર ગ્રાહ્ય, આરાધ્ય આત્મા છે, ધ્યાનથી આત્મામાં રમતાં હમુ વિષ્ણુ સ્વમ્નની પેટે માસે છે, અર્થાત્ હમુ વિષ્ણુ આત્મ જ્ઞાનીનો કોઈ નથી. અનાદિ કાલની લાગેલી કુટેવ તો નાસી ગઈ અને શુદ્ધ ચેતના મગટ થઈ. વિધ્યાત્વણું ટક્કું, આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મગટ યત્ના સદનાનંદ મગટે છે, આત્મજ્ઞાનીઓ એવી દસામાં રમે છે, તેમને પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર થાઓ.

“ દુહા. ”

અહં બુદ્ધિ પરમાં ધરી, પરમાંહી વંધાઉં;

અહં બુદ્ધિ જો આત્મમાં, તો હું ક્યાં રંગાઉં. ॥૬॥

પરવસ્તુમાં અહંવણની બુદ્ધિ પારણ કરી કર્મરૂપ પરવસ્તુમાં વંધાઉં છું, પણ જો આત્મામાં અહંવણની બુદ્ધિ થઈ પડે આત્મા પોતે હું છું અન્વમાં હું નથી, આવી બુદ્ધિ યત્ના હું આત્મા કોઈથી ક્યાંય રંગાતો નથી. અર્થાત્ કર્મે કરી છેપાતો નથી, જે મહાત્માઓ આત્મામાં જ દૃષ્ટિ રાખે છે તે આત્માની શ્રદ્ધિ પામે છે, પરમાં વિષ્ણુદૃષ્ટિ રાક્ષવાથી અમુક દુષ્ટ અમુક હંપટ અમુક ઘેરી રૂઝાદિ બુદ્ધિ યાય છે પણ પોતાના આત્માની સત્તાનુકિતવન કર્ણાવી પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત યાય છે.

“ દુઃખા. ”

કાલ અનાદિ પરિણમ્યો, આતમ જડને સંગ;
અશુદ્ધ પરિણામે કરી, કરતો નાટારંગ. ॥૭॥

પોતાના અજ્ઞાનથી, પામ્યો દુઃખ અનંત;
સ્વપદજ્ઞાનાસિ ગ્રહી, થયો સિદ્ધ ભગવંત, ॥૮॥

ભાવાર્થ—અનાદિ કાલથી જીવ કર્માટ્ક ગ્રહી ઔદારિકાદિ શરીર ગ્રહી જડ સંગે દુઃખ પયોવત્ પરિણમ્યો છતો અને તે કર્મના યોગે પોતાના આત્માના થયેલા અશુદ્ધ પરિણામે કરી ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ ગ્રહી નાટારંગ કરતો ફર્યા કરે છે, આત્માનો શુદ્ધ પરિણામ થતાં ભવ પ્રપંચની બાજી નાશ પામે છે, પોતાના પટલે આત્માના અજ્ઞાનથી જીવ અનંત દુઃખ પામ્યો. શરીરને આત્મા માની બહિરાત્મભાવે રમતો કરતો પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલ્યો, દુઃખનો સમુદ્ર પોતાના અજ્ઞાનથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ સદ્ગુરુ સમાગમે આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું તેમાં રમણતા કરી કર્મનો નાશ કર્યો. અને મોક્ષ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરી સિદ્ધ ભગવંત થયો એ સર્વ આત્મજ્ઞાનનું ફલ છે.

“ દુઃખા ”

જેનાથી નિજ આતમા, સમજાયો સુખકંદ;
ત્રિકરણ યોગે ભાવથી, નમું ગુરુ કમલદ્વંદ. ॥ ૯ ॥

સુખકંદ અનંતગુણવિશિષ્ટઆત્મસ્વરૂપ જે ગુરુના વોધથી સમજાયું તે સદ્ગુરુ મહારાજના ચરણ કમલદ્વંદ્યને ભાવથી મન વચન અને કાયાએ કરી નમસ્કાર કર્યું, આત્માને ઓઢાલાવનાર ગુરુ છે, ગુરુ પણ આત્મા છે અને શ્રોતા પણ આત્મા છે, કિંતુ

જ્ઞાનરૂપ છે અને સેવક શ્રોતામનના આત્મા
 ૧ જગાદનાર ગુરુ છે, વપદેશક ચર્મતીર્થ છે,
 હું તીર્થ જાણ્યું, સુદર્શના ચારિત્રમાં ચારણ
 જાને મહાકૃષ્ણ જાણી વપદેશ આપ્યો છે,
 મેઘવનમાં મોટું કોઈ તીર્થ નથી. સદ્ગુરુ મોટું
 પાંથદા યત્તાં સમ્યક્ત્વની માતિ યજે, દ્વિપમાં
 ાવન કરી તેનું પદ્માવિષયી મક્તિ પૂજન ધ્યાન
 ને અસૌકિય જાંતિ યજે, અને દરરોજ એમ ધ્યાન
 સાક્ષાત્ સદ્ગુરુ જાણે હોયની એમ સાક્ષાત્ માસે
 ગાતામ્પયી અનુભવ જ્ઞાનનો મચાઈ રહન યજે, અને
 ૫ નાશ યત્તાં મન જસમ યજે, અને આત્મા સદ્ગુ-

“ દુશ. ”

ભવ દુઃખનો, પરિહારક નહિ કોય ॥
 નિત્ય વંદીય, જન્મ સફલતા હોય ॥૧૦॥

ભવ દુઃખ અંતકારક સદ્ગુરુ વિના અન્ય કોઈ નથી,
 વિદિન વંદન કરવાથી મન્યની સાર્વજિકતા છે, ધોર
 દુષ્ટમનો પણ ગુરુના વપદેશથી ગુરુતા પામી શરી-
 ૨ દુઃખ સંસાર કરી પંચમીગતિને પામ્યા છે, પામે
 છે.

“ દુશ. ”

સાધ્યાપેક્ષથી, જે પાછે આચાર;
 ૧ મદ જીતતા, સફલો તસ અવતારા ॥૧૧॥

રાંગાદિક ત્યાગી શમે, કરશે આત્મ ધ્યાન;
સમ્યગ્ જ્ઞાન ક્રિયા થકી, થાશે તે ભગવાન્. ॥૧૨॥

ભાવાર્થ—જે મહાત્માઓ પંચ મહાવ્રતાદિનો આચાર સાધન સાધ્યની સાપેક્ષ બુદ્ધિથી પાળે છે, અને રાગ રોપને જીને છે, તેનો આચાર સફળ છે, અને તે દુનિયામાં જન્મ્યો સફળ છે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિંદાદિનો જય કરી શમભાવે જે મુમુક્ષુઓ આત્મધ્યાન કરશે, અને સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ક્રિયાનું અવલંબન કરશે તે પોતે ભગવાન્ થશે, કર્મબલના નાશથી આત્મા તે સિદ્ધાત્મા થઈ શકે છે, કિંતુ અભવ્યજીવ મુક્તિપદ પામી શકતા નથી, કારણકે અભવ્યજીવોમાં મુક્તિ પામવાનો સ્વભાવ નથી. અભવ્યજીવોનું ઉપાદાનકારણ શુદ્ધ થઈ શકતું નથી, મહ્યજીવોનું ઉપાદાનકારણ શુદ્ધસામગ્રી યોગે થઈ શકે છે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું મુલ્યકારણરાગ અને દ્વેષભાવકર્મ છે, નોકપાપસહચારિ ભાવકર્મમાં છે, ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભનો રાગ દ્વેષમાં અંતર્ભાવ છે, સિદ્ધ થતા જીવોને રાગ દ્વેષ અનાદિ સાન્ત ભાંગે છે, અભવ્યજીવને રાગદ્વેષ અનાદિ અનંત ભાંગે છે, રાગઅને દ્વેષનો ક્ષય સંવરથી સર્વથા થાય છે, બહિરાત્મભાવે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થતો નથી, જ્યારે અંતરાત્મવશું માત્ર થાય છે, ત્યારે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થઈ શકે છે. કયું છે કે—

રાગ દ્વેષ કે ત્યાગ વિન, મુક્તિકો પદ નાંહિ;
કોટિ કોટિ જપ તપ કરે, સર્વે અકારજ થાયા. ॥૧૩॥

રાગદ્વેષના ક્ષય વિના મુક્તિપદ માત્ર થતું નથી, રાગ દ્વેષના ત્યાગ વિના કોટિ કોટિ જપ તપ કરે તો પગ લેલે થતું નથી, મયમ અંતર્લેક્ષર, ગુરુસમક્ષ જાણવામાં આવે, જદનું યયાતક્ય

સ્વરૂપ જાનવામાં આવે પશ્ચાત્ જદ અને આત્માની ધિજ્ઞતા માત્રુપ
પદ્ધતિ વિવેક મળે, વિવેકથી આત્મતત્ત્વઆદેય છરૂપમાં પ્રદે,
અને અનીચત્તર દેવ જાને પશ્ચાત્ આત્મા વિચારે કે-મારામાં
અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સાધિક ચારિત્ર, અનંત વીર્ય છે,
હું સ્વતંત્ર છું, કિંતુ અનાદિકાલથી રાગ દ્વેષના યોગે પરતંત્ર છું,
રાગ દ્વેષ એ મારું આત્મસ્વરૂપ નથી, એમ વિચારતાં સર્વત્ર સર્વ
માણી હપર તપા વસ્તુઓ હપર સમભાવ મળે, દુનીયાની સર્વ
વસ્તુને શનમારે નિરસ્તે, રાગ દ્વેષનો સપ શનમારે આત્મધ્યાને
મર્વર્તતાં યાય અને સન્નયજ્ઞાન અને ક્રિયાથી મુક્તિદ મઝે માટે
ને મુનિરો રાગાદિકનો ત્યાગ કરી વાપુનો પેડે અસવિવદ્વાપ
વિચરી સ્વમાત્મરિત્તનાં હીન રહેતે, તે સનિક આપુપની
સફલતા કરે છે.

“ દુશા. ”

કો કિરિયા જદ વોલતા, તરશું અમ સંસાર;
કર્મનાશ કિરિયા થકી, સફલો અમ આચાર ॥૧૩॥
વહિર્ ક્રિયામાં રાવતા, અંતર્તત્ત્વ ન માન;
મૂલ્યા ભવમાં મટકતા, ક્રિયાજડી અજ્ઞાન. ॥૧૪॥

માર્ચ-કોઈક ક્રિયાક્રિતીરો એમ માનેછેકે-અનો ક્રિયા
કરવાથી સંસાર સમુદ તરીતું, અનો જે ક્રિયાક્રાંતનો આચાર
આદરીવે છોડ ને કર્મ નાશ કરણે, માટે ક્રિયા સફલ છે, જે જે
ક્રિયા છે તે સફલ છે, યશ દોહન, મજાગક્રિયા, તે મવાને પોદ-
સેરન (મરિચેસન) આદિ ક્રિયાઓ પન કર્મ નાશ કરવાથી
સફલ છે, એ મવાને સાધ્ય આત્મવરના અજ્ઞાનરને અંતર્ક્રિયા
જે ઘણાંરિકનું સારૂ નહીં જાનવાથી ક્રિયાજદ પુરવો મવાનાં

મટક્યા, મટકે છે, અને મટકશે, અને પરમાત્મપદ કેવ પામી શકે, સાધ્ય સાપેક્ષતાએ ક્રિયા સફળ છે, એમ એકાંતે વાદ્યક્રિયાથી જઠાત્માઓ ઇષ્ટફલ જે મોક્ષ તે પામી શકતા નથી.

“ દુહા. ”

કોઈ જ્ઞાનને માનતા, જ્ઞાન સત્ય જગ સાર;
વિના જ્ઞાન ક્યાં મુક્તિફલ, જ્ઞાને ભવજલ પાર॥૧૫॥
એકાંતે એમ જે ગ્રહે, કરે કદાગ્રહ ચિત્ત;
આત્મતત્ત્વ પામ્યા વિના, હોય ન તત્ત્વ પ્રતીત॥૧૬॥

કેટલાક ભવ્યાત્માઓ જ્ઞાનને મુક્તિપદ માને છે, આત્મતત્ત્વના જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી, જ્ઞાનથી સંસાર સમુદ્ર તરી શકાય છે, આત્મતત્ત્વના बोध વિના જે ભવ્યો એકાંતે હૃદયમાં હઠ કદાગ્રહ ધારણ કરી સ્વેચ્છાએ પ્રવર્તે છે, તે પરમાત્મપદ પામી શકતા નથી, આત્મતત્ત્વ પામ્યા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

“ દુહા ”

યુવત્યંગ નિરખ્યા થકી, વિષય તૃપિં નહિ થાય;
ભોજનજ્ઞાન થયા થકી, ભૂલ ન ભાગે ભાય ॥૧૭॥

ભાવાર્થ—યુવતિના અંગનું નિરીક્ષણ કરવાથી વિષાયપુરુષોને વિષયની તૃપ્તિ થતી નથી, નેમત વરફી, દૂરપાક, ઘિણાન્ન ભોજનનું જાણવું માત્ર થવાથી, ઉદરપૂર્તિ થતી નથી, માટે તેની ક્રિયા કરાય તો ઇષ્ટ ફલની સિદ્ધિ થાય છે, માટે ક્રિયાની મુલ્યતાએ ફલ સિદ્ધિ છે.

જ્ઞાનવાદી—હે ક્રિયાવાદી ! તમો ક્રિયાને ફલદાયક કહો છો તે યુક્ત નથી, ક્રિયા કરવાથી સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે, રાંધવું,

દુઃખ વર્ણુ, પ આદિ જિયા છે તો તેથી મુક્તિ નથી, કિંતુ કર્મવંધ છે, માટે ક્રિયા સંચારથીરોતુપૂન છે, માટે જ્ઞાન તેજ માર છે, કર્મસય જ્ઞાનથી થાય છે.

જિયાવાદી—ક્રિયા યજ્ઞીય મોત છે, ક્રિયા જે પ્રકારની છે, ૧ કર્મક્રિયા. ૨ ધર્મક્રિયા, જે જિયાથી સંચારમાં પરિવ્રજન કરવું પડે અને આધર્યનું પ્રણ વાય ને કર્મક્રિયા જાણવી, તેનો તો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે. પણ બેનાથી જન્ય જરા દુઃખનાં દુઃખ નાશ પામે એવી ધર્મ ક્રિયાઓ કરી છે, તે કરવી જોઈએ, કારણ કે તેનાથી કર્મનો નાશ થાય છે, કિંતુ જ્ઞાન યજ્ઞીય થતો નથી માટે ક્રિયા તેજ મોત માર્ગ છે.

જ્ઞાનવાદી—ધર્મને માટે ક્રિયાની જરૂર નથી, આત્માની મુક્તિ તો જ્ઞાનથી થાય છે, ગરીરની ક્રિયા, વ્યવસ્થાની ક્રિયા તું મોત આવી શકે ! ના નહીં. મનની ક્રિયા ચિત્તરૂપ મોત આવી શકતી નથી, કિંતુ આત્માનું જ્ઞાન યજ્ઞીય મુક્તિ પ્રાપ્તિ છે, જ્યાં જ્યાં ક્રિયા ત્યાં કર્મનો વંધ સમજવો, કારણ કે ક્રિયા જદ છે તો તેથી ઉત્પન્ન થનાર ફલ પણ કર્મ જદ છે, તો મુક્તિ જ્યાંથી મળે ! માટે જ્ઞાનથી મુક્તિની સિદ્ધતા છે.

ક્રિયાવાદી—ક્રિયાને જદ કરો કિંતુ ક્રિયાથી જદનો નાશ થાય છે, કારણ કે મજાતિવ્યક્તી સજાતિવનો નાશ થાય છે, જ્ઞાનનો નાશ મોગરથી થાય છે, તેમ કર્મ છે તે જદ છે તો તેનો નાશ ક્રિયાથી થાય છે માટે ક્રિયાથી નાશ થવો તેજ મોત જાણવું, જ્ઞાનથી કર્મનો નાશ થી રીતે થાય ! માટે કર્મ નાશિકા ક્રિયા જાણવી, માનસિક, વાચિક, કાવિક ક્રિયા કરવાથી કર્મ નાશ થાય છે, માટે તે કરવી જોઈએ અને ક્રિયા જ મોત ફલદા છે.

જ્ઞાનવાદી—તમોજી જડ થકી જડનો નાશ થયો એમ કહ્યું, તે યુક્ત નથી તમારા મત પ્રમાણે તો એમજ સિદ્ધ થાયછે કે પાપ કર-
વાંથી પણ કર્મ નાશ થાય, કારણ કે પાપ પણ જડ છે અને
કર્મ પણ જડછે માટે પાપથી કર્મનો નાશ થાય તો પશ્ચાત્ત્વ, દયા,
સત્ય, તપ કરવાની શી જરૂર હોવી જોડે ? અને જો એમ
હોય તો પાપી જીવોની શીઘ્ર મુક્તિ થવી જોડે અને ધર્મી
અને પાપી એવો ભેદ ભાવ પણ અસત્ય થાય કિંતુ શાસ્ત્રમાં
વીતરાગ ભગવંતે તો એમ કહ્યુંછે કે પાપ કૃત્યથી કદાપિ મુક્તિ
મળતી નથી, માટે જ્ઞાનને સત્ય માનો. અને તેનાથી મુક્તિ થાયછે.

ક્રિયાવાદી—હે જ્ઞાનવાદી ! તું મારું કથન સમજી શક્યો નહીં,
પ્રતિપક્ષી જડથકી પ્રતિપક્ષી જડનો નાશ થાયછે, કર્મનું પ્રતિ-
પક્ષી પાપ નથી. માટે પાપથી કર્મનો નાશ થતો નથી, પુણ્ય
અને પાપ એ બે પરસ્પર પ્રતિપક્ષીછે માટે પુણ્યથી પાપનો નાશ
થાયછે. પુણ્યની ક્રિયા દુઃખનાશક છે માટે ધર્મની ક્રિયા
અવશ્ય કરવી જોડે.

જ્ઞાનવાદી—પુણ્યની ક્રિયાથી કંઈ કર્મનો નાશ થતો નથી, કારણ
કે પુણ્ય પણ કર્મસ્વરૂપછે, તો પુણ્યથી કર્મની વૃદ્ધિ થાય પણ
કર્મનો નાશ તો થતો નથી, માટે જ્ઞાનથીજ મુક્તિ થાયછે એમ
માનવું જોડે.

ક્રિયાવાદી—મહા ઠીક પુણ્યથી કર્મનો નાશ ન થાય તો પણ
જ્ઞાતાત્વેદનીયકર્મ વંચાય અને તેથી ઉત્તમ કૃત્યમાં જન્મ થાય
પણ, પુત્રાદિ શ્રદ્ધિ માત્ર થાય તેથી સુખ મળે તે પણ ક્રિયાનું
ફલ છે, અને તેથી અનુક્રમે કર્મનો નાશ થાય માટે ક્રિયાકા-
ંદની સાફલ્યવાળે.

જ્ઞાનવાદી—પુણ્યથી જ્ઞાતાત્વેદનીયકર્મ વંચાયછે અને તેનો મોગ

भोगवशा अवतार धारण કરતાં જન્મ થરા મરણનાં દુઃખ માત્ર યાવડે, અરે અવતાર ધારણ કરતાં પશ્ચાત્ તે મરણ વડી નવાં કર્મ વંચાય પણ કર્મ વંચનો પાર આવે નહીં, જ્ઞાનથી કર્મનો નાશ થાયડે માટે તેનો સ્વીકાર કરવો યોગ્યડે.

ક્રિયાવાદી-અનો ક્રિયાથી કર્મનો નાશ માર્ગીયે છીંદ તે સયુક્ત છે, ઉત્તમ અવતાર આવ્યા વિના પર્મનાં કાર્ય યદ્ગુરુતાં નથી, પાંડિત્યેજન, પ્રતિક્રમન, પ્રભુપૂજા, ઉત્પત્તિ ક્રિયામો પાપનો નાશ કરે છે, અને નરીન કર્મ પ્રતિરંધકદ્વારા આત્મા નિર્મલ થતાં મુક્તિની પ્રાપ્તિ યાવડે માટે ક્રિયા સફળડે.

જ્ઞાનવાદી-પર્મની ક્રિયા ઉત્તમ કુલ્લજન્મ ધનસંપત્તિ આપનારીડે, પણ તેથી કર્મનો દુલ્લિડે. પાંડિત્યેજન, પ્રતિક્રમન, પ્રભુપૂજા, પણ કર્મનો નાશ કરી શકતી નથી, જરા મૂલ્મદાષ્ટિથી વિચારો કે-જ્ઞાન વિના ક્રિયા કરવાથી શું ફલ યદ્ગુરુ ? જ્ઞાનામિઃ સર્વકર્માણિ, ભસ્મસાત્ કુસ્ત્રેડ્ઝુન જ્ઞાન અપિ સર્વ કર્મ વાદીને ધસીધૂત કરે છે, માટે હડ કદાપ્રત્ત્યાગી, જ્ઞાન મુક્તિવદ માનવું તે યોગ્યડે.

ક્રિયાવાદી-ક્રિયા વિના જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ યતી નથી, જ્ઞાનનો અભ્યાસ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરેડે, પ્રથમથી કંઈ જ્ઞાન હોતું નથી. વિદ્યાભ્યાસ કરતાં કરતાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ યાવડે, સારમાં સમજવાનું કે જ્ઞાનાભ્યાસરૂપ ક્રિયાથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન યાવડે તો ક્રિયાથી કર્મનો નાશ યાય એમાં કંઈ શંકા નથી, માટે ક્રિયાથી કર્મનાશ માનવો યોગ્યડે.

જ્ઞાનવાદી-જ્ઞાન વિના સર્વથ અંપારું, જે કર્મનો નાશ કરવાનોડે તે કર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના કર્મનો નાશ કી રીતે યાય ? ધૈર્યને પ્રેમ નામના શુભે કયું કે, તારો વલ્લરેમ નામનો શુભ

છે તે તને મારવા ધારેછે, હવે જો ચૈત્રને ચક્રવેગ
હોય તો ચૈત્રનો ઘાત કરે, અન્યથા તેનો નાશ કરી
તેમ દૃષ્ટાંતથી સમજવાનું કે-કર્મનો નાશ કરવો તે
થયા વિના થવનો નથી માટે જ્ઞાનથી કર્મનો નાશ માનવો

ક્રિયાવાદી-ફક્ત વસ્તુનું જ્ઞાન થવા માત્રથી ફલની મેળવ
નથી, એક માણસને મોજન કરવાનું જ્ઞાન થયું પણ
મુલમાં મક્ષેપ કરે ચાલે ત્યારે તેની ઉદરપૂર્તિ થાય
મટે, માટે ક્રિયાજ ફલવદ છે. જ્ઞાન તો જાણવા માટે
કોઈ તાર (તરનાર) જલમાં તરવાનું જાણેછે જો
મહેશ કરી હાથ પગ હલાવે નહીં તો ઘુડી જાય તે
જ્ઞાન યતાં કર્મ નાનકારક ક્રિયા નહીં કરાય તો ફલ
થતો નથી, પરંતુ ક્રિયાકરણથી કર્મ નાશ થાયછે.

જ્ઞાનવાદી-નમારું કયન ટીકછે, કિંતુ જ્ઞાન વિના વસ્તુ
તથ્ય સ્વરૂપ જાણી શકાતું નથી, તો પશ્ચાત્ તે અ
જ્ઞાતું નથી, મોદક બનાવવાનું જાણે અને તે મક્ષેપ
અમુક કાણ્ડો થાયછે તે જાણી શકાય તો ત્યાર
શકાય, જે વસ્તુનું જ્ઞાન નથી તે વસ્તુની ક્રિયા જાણી
શકાય ?-દૃષ્ટાંત તરીકે જાણો કે-કોઈ મનુષ્યને ઘેર
પ્યે કપડું કે ગાયમાં આશ્વાત્તમામિની વિચાર કરીછે,
પાય તો આશ્વાત્તમાં ઘેરી શકાય, ત્યારે પેલા મનુષ્ય
જોય કરી આશ્વાત્તમામિની વિચાર જાણી, ત્યાર પ
કરી આશ્વાત્તમાં મગન કરવા લાગ્યો. અત્ર સમજવા
આશ્વાત્તમામિની વિચારનું જ્ઞાન યતાં તેની ક્રિયા યદ જ
જ્ઞાનની મુલ્યવાત્, જ્ઞાન વિના કોઈ ક્રિયા યદ જ

ક્રિયાવાદી-હે જ્ઞાનવાદી ! તમે મૂઝ રેતુપી રિચ્છ વરોળો, તમારે રિષારણું કે-ડણં ડપાં ક્રિયાએ ત્યાં અરણ્ય જ્ઞાન રણું હોયજે, ડપાં સાકર ત્યાં સાકરનો રમ, ડપાં ફેરી ત્યાં તેનો રમ અરણ્ય હોયજે, તેમ ડપાં ક્રિયા હોયજે ત્યાં અરણ્ય જ્ઞાનની અસ્તિત્વાજે, માટે જ્ઞાને જ્ઞાનતાં ક્રિયા કરતી વચ્ચે પગ ગોળમારે જ્ઞાન હોયજે, મુલ્યરૂપે ક્રિયાએ, અને ક્રિયાપી કર્મનો નાશ યાવજે માટે ક્રિયા તેમ કર્મનાશકજે.

જ્ઞાનવાદી-હે ક્રિયાવાદી તારું વચન અપુત્તજે, ડપાં ક્રિયા હોય ત્યાં જ્ઞાન હોય દરી ડપામિ નથી, કોનોપ્રાપ્ત ધાર્મિકમાં ક્રિયા ધોલવાનીજે, પગ જ્ઞાન નથી, આગવાદી (અગ્નિરય) માં મગનની ક્રિયાએ પગ જ્ઞાન નથી, માટે તારું વચન અસત્યજે, વડી જેના માટે તું ક્રિયા કરવાનું કરેજે તે આત્મા તો એને મિદરનું પાપી અગ્નિય યાવજે, અને મિદરમાં ક્રિયા નથી, અગ્નિયજે, આત્માના ધરની ક્રિયા નથી, તો તે ક્રિયા નિષ્કનજે, મિદરમાં જ્ઞાનજે, અને તે તો આત્માનો ગુણજે માટે જ્ઞાનથી મુક્તિજે ણમ જ્ઞાન.

ક્રિયાવાદી-ક્રિયા આત્મા કરેજે, માટે આત્માનીજે, શરીર કંઈ ક્રિયા કરનું નથી માટે ક્રિયા પ્રમાણીભૂતા કર્મસયે જાનવી.

જ્ઞાનવાદી-આત્મા કંઈ વક્તુ વક્તુ ક્રિયાને કરતો નથી, શરીર-ધારી આત્મા ક્રિયા કરેજે, અને ડપારે શરીરનો ત્યાગ કરી મિદરપદ પામેજે તમારે ક્રિયાવનું ટકેજે, આત્મા સંસારમાં કર્મયોગે મુગ્ધ દુઃસ્વ યોગે વ્રહ પ્રકારની ક્રિયા કરી શકેજે, વ્યવહાર નયે ક્રિયાનો કર્તા આત્માજે, નિધયનયથી નોતાં ક્રિયાકારક આત્મા નથી માટે આત્માનો ક્રિયા કરી શકાય નથી.

ક્રિયાવાદી-અરિ સાકરજાને વાઙી ખસીમૂન કરી સ્વયમેવ જ્ઞાન

(ઓઝવાઈ) જાયછે, તેમ ક્રિયા પણ કર્મને બાંધે
મેલે નાશ પામેછે, માટે ક્રિયાથી મુક્તિછે.

જ્ઞાનવાદી-હે મિયતમ, જરા વિચારશો તો માલુમ પડે
યાથી મુક્તિછે એવું શાથી જાણ્યું. ઉત્તરમાં કહેવું
જ્ઞાનથી, જ્ઞાન ન હોય તો ક્રિયાને જાણી શકાય
પછી શી રીતે કરી શકાય ? તમોજ કહ્યું કે ક્રિયા
છે આ વચન પ્રભાવ માત્રછે, દેખો. પ્રસન્નચંદ્ર રાજ
સૂર્યના સામી દષ્ટિ રાહી ધ્યાન કરતા હતા ત્યાં
ક્રિયા કરતા નહોતા, અને જ્ઞાન ધ્યાનથી કેવલજ્ઞા
વિચારો કે ત્યાં કંઈ ક્રિયા કરતા હતા, કંઈ નહીં,
જાણ આરીસા (આદર્શ) ભુવનમાં ભાવના ભાવતા
કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કર્યું, મહાદેવો માતાજી હસ્તિ ઉપર
ભાવતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કર્યું ત્યાં કંઈ ક્રિયા નહોતી
ફક્ત જ્ઞાનવડે કર્મ સ્વપાત્રી કેવલજ્ઞાન પામ્યા જીવો
માટે જ્ઞાનછે તેજ સત્યછે.

ક્રિયાવાદી-હે જ્ઞાનવાદી તમોજ પ્રસન્નચંદ્ર રાજપિંતું દે
નની સિદ્ધિને અર્થે આપ્યું, તે જ્ઞાનને સિદ્ધ નહીં કરી
યાને સિદ્ધ કરેછે, પ્રથમ સમજવું કે ધ્યાનછે તે વિચાર
ધ્યાનના ચાર પ્રકારછે, આર્તધ્યાન, રોદ્ધ્યાન,
શુદ્ધધ્યાન, એ ચારમાંથી પ્રથમનાં બે ધ્યાન દુર્ગતિ
કાઉત્સર્ગમાં પ્રસન્નચંદ્ર ક્રુપિણ પ્રથમ દુર્ધર્મના ધ્યાન
ગતિ ઉપાર્જન કરી પશ્ચાન્ પશ્ચાન્તાપ પામી પાપ
ધ્યાવતાં કર્મ સ્વપાત્રી કેવલજ્ઞાન પામ્યા તેનું કારણ
અને શુદ્ધધ્યાનરૂપ ક્રિયાછે, ચાર ભાવનાઓ પણ ધ્યાન
આવી, મહાદેવી માતા અને મહારાજાજી ધર્મધ્યાન

કેવલજ્ઞાન પામ્યું, માટે તે પણ ક્રિયાયોગ, કેવલજ્ઞાન, મુક્તિ આદિ પામ્યાં છે. શ્રી વિઙ્ગવલ્લભીમૂર્તીજી પણ કહ્યું છે કે ધ્યાનક્રિયા મનમાં આળીજે, ધર્મ શુદ્ધ ધ્યાયીજે; શ્વશદિ, માટે ક્રિયા કર્ય સય કરી છે.

જ્ઞાનવાદી-હે ક્રિયામાં રાચનાર. હજી તું પોતાનો મન ઓઢતો નથી, મારા સ્વપ્ન ઉપર લક્ષ આપ, જ્ઞાન વિના ધ્યાન થઈ શકતું નથી જેનામાં જ્ઞાન છે તે ધ્યાન કરી શકે છે, જુઓ મરતરાખા. જેનામાં જ્ઞાનનો સર્વથા અભાવ છે ત્યાં ધ્યાનનો અભાવ છે, જુઓ, ઘટ જઢ છે તેમાં જ્ઞાન નથી, જો, ધ્યાનનું જ્ઞાન ન હોય તો ધ્યાન શી રીતે શકે ? મધ્યમ જ્ઞાન અને પથ્યાન્ ક્રિયા, થઢી સમજતું કે જ્ઞાન વિના જરા પણ ક્રિયા થઈ શકતી નથી, એક દિવસના જન્મેલા બાલકને પણ સ્વન પાન પ્રવૃત્તિમાં સંસ્કાર શુદ્ધિ કારણ છે, મુલ દુઃખને પણ જગાવનાર જ્ઞાન છે, જ્ઞાન સ્વરાજાની ક્રિયા દાસી છે, માટે જ્ઞાનના હુકમ મમાગે ક્રિયા થઈ શકે છે, જ્ઞાનરૂપ રામાના કરતાં ક્રિયા દાસી મોટી કરેવાય નહીં. જ્ઞાન દેશનું છે, અને ક્રિયા આંધળી છે, જ્ઞાન વિના ચારિત્ર નથી, જ્ઞાન વિના વૈરાગ્ય થતો નથી, જ્ઞાન વિના દેવ શુરુ પર્વને ઓઢતી શક્તા નથી, અરે વિચારો તો સરા, જ્ઞાનયોગ આત્મા પણ ઓઢતો છે, પણ ક્રિયા ઓઢતી શકતી નથી. જ્ઞાનથી શીજાના મનની શાત જાળી શકાય છે, કોઈ અંધ પુરુષ વનમાં પડે તો ફિંદુ અંધવળાથી-ગારામાં પાવનાં પણ પડી જાય, તેના સામો થાય આવે તો કઈ દિશા તરફ જતું ને દેખી શકે નહીં, અને જો દેશનો રોગ તો દુઃખથી થવે માટે જ્ઞાન તે દેશના પુરુષ સમાન છે અને ક્રિયા આંધળા પુરુષ સમાન છે.

કહ્યું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સેહ;
પૂર્વક્રોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેહ;
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ આરાધ

ઇત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પામે છે. મક્કિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના સમાન જ્ઞાન બે પ્રકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિશ્ચય જ્ઞાન. વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું જ્ઞાન વ્યવહાર જ્ઞાન છે, એનાથી આત્માનું હિત એકાંતે થઈ શકતું નથી. પરંતુ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સાત નય, ભક્તભંગી, સ્વાદ્વાદરીત્યા આત્મા ઉપયોગે જાણવું તે નિશ્ચય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ ધ્યાવું, વ્યવહાર નયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વભાવમાં નામ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી ભવનાં કર્મ નાશ પામે છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં જ્ઞાન દ્વેષનો ક્ષય થાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ પદ પ્રાપ્તિની પ્રાપ્તિ પૂર્વ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સમ્યગ્ જ્ઞાન નિશ્ચય જ્ઞાનનું સદ્દેહુ શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજ છે, તથા શાસ્ત્ર છે, એનું અવલંબન કરવું. વીતરાગ શાસ્ત્ર કથિત કરવાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ ક્ષય થાય છે, ક્રિયા બે પ્રકારની ૧ શુભ ક્રિયા ૨ અશુભ ક્રિયા, જે ક્રિયાથી પુણ્ય થાય તે શુભ ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે ક્રિયા પાપાર્જન થાય છે તે અશુભ ક્રિયા જાણવી. વીતરાગ શાસ્ત્ર સમ્યગ્ ક્રિયા શાસ્ત્રમાં પ્રસ્તુત છે, તે સમ્યગ્ ક્રિયા જાણવી. સદ્ગુરુ-સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સમ્યગ્ ક્રિયા જાણી શકાય.

જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા મેલે છે, જ્ઞાન ક્રિયા વિના પાંગડું છે, અરે ક્રિયા આંધડી છે, એ જેનો મંગલ થતાં મુક્તિ પામી શકાય છે. ત્રીતીય-કર મહારાજા પ્રભુ જ્ઞાનના સ્વામી છતાં ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે, તપશ્વર્ગ અંગીકાર કરે છે માટે ક્રિયાની જરૂર છે, જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મુક્તિ છે, માટે જ્ઞાનમાં કયું છે કે-જ્ઞાન ક્રિયાઓમાં મોક્ષઃ એ સિદ્ધાન્ત વાચ્યાનુસાર મટાવે કરવી. મોક્ષાભિનાયી મળ્યાત્મા-ઓને દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાન અત્યંત વપકારી છે, સમ્પન્ન જ્ઞાનથી સ્થિતિ-હારી છે. જ્ઞાનરૂપ મૂર્ખોદય થતાં બિધ્યાત્વ અંધકારનો નાશ થાય છે. જેન જેન આત્મ સ્વરૂપનું વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે, તેમ તેમ ક્રોધ, માન, માયા, મોમની મંદતા યતી જાય છે. જ્ઞાનદશા થયા વિના જીવની મુક્તિ થતી નથી. આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે.

શુદ્ધજ્ઞાનીનાં લક્ષણ કરે છે.

“ દુરા. ”

વાક્ પટુતાએ વિદ્યતા, જન મન રંજન હેતુઃ

પોથી પુસ્તક વાંચતો, શાશ્વત પદ કયું લેત ॥૧૮॥

અહં બુદ્ધિ અભિમાનથી, યાવત્ પરમાં થાય ॥

તાવત્ જ્ઞાની કો નહીં, પામે નહિ શિવ ઠાય ॥૧૯॥

માર્ચાર્ય-મનુષ્યોનાં મન સુધી કરવાને માટે વાગીના વાચાલ પગામાં જેની વિદ્યા સમાપી છે, એવો શુદ્ધ જ્ઞાની પોથી પુસ્તક વાંચતો છતો અને પરને વપદેશ આપતો છતો મુક્તિ પદ પામે નહીં, લોકોમાં મારી વિદ્યા દર્શાવવી, લોકો મારી મથંતા કરે અને હું જગત્માં સ્થિતિદ્ધ થાઉં આ પ્રકારની ફજાપી જે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો મમે છે, વ્યારુજ્ઞાન સચિ છે, તેજા પુરતો મુક્તિપદ પામી શકતા નથી, આત્મમાર્ગે જ્ઞાન પરિણમતાં પરમાત્મપદમય આત્મા મને છે.

ફાંડું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સેવ
પૂર્વકોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેદ;
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ અ

ઇત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પા
મકિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના સ
જ્ઞાન છે મકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિશ્ચય
વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું જ
નછે, એનાથી આત્માનું હિત એકાંતે થઈ શકતું નથી
દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સાત નય, મમભંગી, સ્વાદ્વાદરીન્યા
ઉપયોગે જાણવું તે નિશ્ચય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ ધ્યા
નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વભા
નામ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી ભવન
છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થ
દ્વેષનો સંપ્રયાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ પર
ની પ્રાપ્તિ પૂર્વ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સમ્ય
નિશ્ચય જ્ઞાનનું સદ્દેહુ શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજ છે,
જ્ઞાન છે, એનું અવલંબન કરવું. ચીતરાગ જ્ઞાન કથિ
યાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ સંપ્રયાય છે, ક્રિયા છે
૧ શૂન ક્રિયા ૨ અશૂન ક્રિયા, જે ક્રિયાર્થી પુણ્ય મ
ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે િ
પાપાર્જન થાય છે તે અશૂન ક્રિયા જાનવી. ચીતરાગ
મ્યન્ ક્રિયા જ્ઞાનમાં મરણી છે, તે સમ્યન્ ક્રિયા જ
સદ્ગુરુ-સમ્યન્ જ્ઞાનથી સમ્યન્ ક્રિયા જાગી

ક્રિયા સેવે છે, જ્ઞાન ક્રિયા વિના પાંગલું છે, અરે ક્રિયા
; એ સેનો મંગમ થતાં મુક્તિ પામી શકાય છે. થી સીધું-
જ્ઞાન મળે જ્ઞાનના સ્વામી છતાં ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે,
અંગીકાર કરે છે માટે ક્રિયાની જરૂર છે, જ્ઞાન અને
મુક્તિ છે, માટે શાસ્ત્રમાં કયું છે કે-જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ
ત્વં વાચ્યાનુસાર મરુતિ કરવી. મોક્ષાભિલાષી મરુત્યાત્યા-
ત્યાનુયોગ જ્ઞાન અત્યંત ઉપકારી છે, સમ્યક્ જ્ઞાનથી સત્તિ-
જ્ઞાનરૂપ મૂર્ખોદય થતાં બિધ્યાત્વ અંધકારનો નાશ થાય
તેમ આત્મ સ્વરૂપનું વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે, તેમ તેમ
જ, માયા, શોભની મેદતા થતી જાય છે. જ્ઞાનદશા થવા
જની મુક્તિ થતી નથી, આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે.
જ્ઞાનીનાં લક્ષણ કહે છે.

“ દુઃશ. ”

દુઃશા એ વિદ્યતા, જન મન રંજન હેતુ;
પુસ્તક વાંચતો, શાશ્વત પદ કયું લેત ॥૧૮॥
હિ અભિમાનથી, યાવત્ પરમાં થાય ॥
જ્ઞાની કો નહીં, પામે નહિ શિવ ઝાય ॥૧૯॥
તાર્પ-મનુષ્યોનાં મન સુગ્રી કરવાને માટે વાણીના વાચાલ
તેની વિદ્યતા સમાપી છે, એવો શુદ્ધ જ્ઞાની પોથી પુસ્તક
ઉત્તો અને પરને ઉપદેશ આપતો છતો મુક્તિ પદ પામે નહીં,
મારી વિદ્યતા દર્શાવવી, છોકો મારી મથંસા કરે અને હું
મસિદ્ધ થાવં આ મકારની શ્રુતિથી જે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો
પ્રચારજ્ઞાન થાવે છે, તેજા પુરુષો મુક્તિપદ પામી શકતા
તત્ત્વમાત્રે જ્ઞાન પરિણમતાં પરમાત્મપદમય આત્મા થને છે.

કયું છે કે-

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમે, કરે કર્મનો સે
પૂર્વકોડ વર્ષા લગે, અજ્ઞાને કરે તેહ
દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ અ

ઇત્યાદિ વિચારી જોતાં જ્ઞાનથી કર્મ નાશ પ
મકિત પણ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જ્ઞાનના
જ્ઞાન જે પ્રકારે છે, ૧ વ્યવહાર જ્ઞાન, ૨ નિશ્ચ
વ્યાકરણ, જ્યોતિષ્ય, વૈદક, નાટક સાયન્સ આદિનું
નછે, પનાથી આત્માનું દિત પ્રકારે થઈ શકવું ન
દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સાત નય, મત્તભંગી, સ્પાદાદરીત્ય
ઉપયોગે જાણવું તે નિશ્ચય જ્ઞાન છે, આત્માનું સ્વરૂપ
નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી આત્મ સ્વમ
નામ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી કોટી મ
છે, માટે તે જ્ઞાન આદરણીય છે, એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
દ્વેષનો શય થાય છે, જે જ્ઞાનથી આત્મા પરમાત્મ
ની પ્રાપ્તિ પૂર્ણ પુણ્યયોગે થાય છે, તેનું નામ સ
નિશ્ચય જ્ઞાનનું મદ્દેનું થી સદ્ગુરુ મહારાજ છે
નાય છે, પનું અવલંબન કરવું. વીતરાગ શાસ્ત્ર ક
યાનું અવલંબન કરવાથી કર્મ શય થાય છે, ક્રિયા
૧ શુભ ક્રિયા ૨ અશુભ ક્રિયા, જે ક્રિયાર્થી પુણ્ય
ક્રિયા, વ્યવહાર નયથી આદરવા યોગ્ય છે, જે
પાપાર્તન થાય છે તે અશુભ ક્રિયા જાગવી. વીત
મ્યગ્ ક્રિયા શાશ્વત્ત્વ કરતી છે, તે મન્યગ્ ક્રિયા
સદ્ગુરુ-સમ્યગ્ જ્ઞાનથી મમ્નગ્ ક્રિયા જાગવી

શ્રાવકથી વ્યાખ્યાન વાંચી શકાય નહીં, કારણ કે
રાત્રી માત્રી વિપવમુલ્લ ભોગવતો સંસાર અસાર જાણ
રહ્યો છે, અહંકારબુદ્ધિથી પરમાં અહંપણાની બુદ્ધિ
મોટો આ સર્વ મારું, મારા સમાન દુનિયામાં કોણ વિ
પવા વિચાર થાયછે ત્યાં મુખી નિશ્ચયજ્ઞાનીપણું નથી,
નીપણું જાણવું, એવા શુષ્કજ્ઞાની પરમાત્મસ્વરૂપ તરફ
પતા નથી અને બહિરાત્મપણું ધારી મુક્તિ સ્થાન પામતા
આત્મજ્ઞાનીનું લક્ષણ કહે છે.

“ દુહા. ”

‘વૈરાગ્યાદિક ગુણ શૃંદ, આતમમાં પ્રગટાય;
સમભાવે નિરલે સદા, પરમાત્મ પદ પાય.

માત્રાર્થ—વૈરાગ્ય, સંવેગ, સમતા, સહનશીલતા,
આદિ ગુણ સમૂહ આત્મામાં પ્રગટાવે અને ગુણધારક
ભાવે શત્રુમિત્ર, કંચન, ઉપલ, નિંદક, વંદકાદિને દેખે,
‘માત્મ’ પદની પ્રાપ્તિ પાવછે.

“ દુહા. ”

‘ત્યાગ વિરાગ વિના કદી, થાય ન આતમ
‘આત્મ જ્ઞાન વિના કદી, પામે નહિ શિવ ઠ

માત્રાર્થ—સંસારરૂપનમૂતપુત્રચીધનાદિકના મમત્વરૂપ
અને વૈરાગ્ય વિના આત્મજ્ઞાન થવું નથી, અને આત્મ
શિવસ્થાનની પ્રાપ્તિ નથી, મારાંશકે—સંસારની મોહજાલને
તિવ્રત્યિરજ્ઞાન ‘વૈરાગ્ય’થી સદ્ગુણ ઉપદેશદ્વારા
સત્ત્વી આત્મસ્વરૂપમાં લીન પાવછે, આત્મ
અમુકમાં અમુક દોષછે, અમુક ક્રોધીછે, અમુક મારો ન

યાને આત્માયકી મિત્ર જાણે તે પુરુષો તેનો ત્યાગ કરી શકેછે, સંસાર વલ્લતા અગ્નિ સમાન છે, સંસારનાં દરેક કાર્યો ઉપાધિમય છે, સંસારની ઉપાધિમાં વસતાં આત્માનું ધ્યાન થઈ શકતું નથી, માટે સંસારી ઉપાધિ ત્યાગી સદ્ગુરુ ઉપદેશ સાંભળવો કે જેથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય, અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં ગુરુ મહારાજને પૂછી આત્માનું સ્વરૂપ ઓઢાવવું, અને તે આત્મસ્વરૂપ જાણતાં તેનું ધ્યાન ધરતાં કર્મનો નાશ થાયછે, માટે આત્મસ્વરૂપાભિલાષિઓ ત્યાગ અને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો.

“ દુઃખ ”

યોગ્ય હોય તે આદરે, દૃઢ કદાગ્રહ ત્યાગ;

વૈરાગ્યે મન વાસિયું, તસ પરમાત્મ રાગ. ॥૨૨॥

માવાર્થ—આત્મતત્ત્વ તથા તેની પ્રાપ્તિના અધ્યભિચારી હેતુઓને ભવ્યાત્મા અંગીકાર કરે આત્મતત્ત્વ જેનાથી પામી શકાય નહીં એવાં સાધનોમાં દૃઢ કદાગ્રહપણાની વૃદ્ધિનો ત્યાગ હોય, સદ્ગુરુ મહારાજા ભવ્યાત્માઓની વિચિત્ર પ્રકૃતિ જોઈ જે સાધનથી જેને કાયદો થાય તે સાધન વ્રતાદિ તેને અંગીકાર કરાવે, ત્યારે અતિશય પ્રેમભક્તિથી ગુરુ વાક્યને શિષ્ય અંગીકાર કરે, આત્માથી જીવ ભવભયથી થીક પામતો વિચારે કે—જો દુર્લભ મનુષ્યાવતાર પામી સ્વછંદાચારીપણે વર્તીશ તો અનંત ભવભ્રમણ કરવાં પડશે માટે ગુરુની આજ્ઞા મસ્તકે ધારી મત કદાગ્રહનો ત્યાગ કરે અને સંસારની અનિત્યતા વિચારે—કર્મનું સ્વરૂપ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચારી સારાંશ ગ્રહે લે.—આ જગત્માં સમ્યગ્વર્મથી આત્મહિત છે, એમ ચિંતન કરી જલપંકજવત્ સંસારભાવથી ન્યારો રહે, તેવા ભવ્યાત્માઓને પરમાત્મપદનો રાગ થાય કિંતુ સંસારમાં વિષ્ટા શુકરવત્ અહર્નિશ

रिवेकपी शून्य हृदयवाजा, अने परबस्तुने पोतानी मानीं हर्ष शोक
पारण करनारा रागापवदिरात्मोपोने परमात्मपदनो राग पतो
नपी, बैरागी, त्यागी, मत कदाप्रवर्जित जीरो परमात्मपदपामी
उके छे, आ आत्मार्योनुं छसण छे.

“ दुरा. ”

समकित जेणे अर्पियुं, ते मोटा गुरु देव;
निमित्त गुरु ते आत्मना, कीजे तेहनी सेव. ॥२३॥
त्यां त्यां गुरुनी बुद्धिथी, भटके जाणे रोझ;
गुरु गुरु शो वरतु छे, नहीं करतो तस खोज ॥२४॥
धोलुं तेडलुं दुव एम, तेवो गुरुमां बुद्धि;
गुरुबुद्धि सर्वत्र जास; तस नहि आत्म बुद्धि ॥२५॥
सेवे सद्गुरु प्रेमथी, चरणकमल आधीन;
पामे ते परमार्थने, धावे शिवसुखलीन. ॥२६॥
सद्गुरु सम कोनो नही, भवमांहि उपकार;
कामकुंभध्रीसद्गुरु, भवजल तारण हार ॥२७॥
प्रत्यक्ष उपकारी गुरु, परोक्ष जिनवर होय;
एहवी बुद्धि प्रगटतां, धर्म योग्यता सोय. ॥२८॥
गुरुश्रद्धाभक्ति विना, लागे नहीं उपदेश;
भणवुं मुणवुं शास्त्रनुं, ते पण हेतु क्लेश. ॥२९॥
सद्गुरु वचनामृत विना, तत्त्वस्वरूप न पाय;
सद्गुरु सेवतां थकां, समकितरत्न ग्रहाय. ॥३०॥

તારક બુધિથી ગુરુ, કથન કરે ઉપદેશ;

થપ્યા ભક્તિથી સુણી, આદર કરો વિશેષ. ॥૩૧॥

માવાર્થ—અનંતકરુણાયોગે કેવલપરમાર્થબુદ્ધિથી અનંત
મવ દુઃસ્વચ્છિદેદકકુઠારસદૃશ ધર્મમૂલભૂતસમકિતરૂપ રત્ન એ
સદ્ગુણ અર્પણ કર્યું તે ગુરુ મોટા દેવ સમાનછે, દેવ ગુરુ ધર્મની
થદાથી સમકિત આત્મામાં ઉત્પન્ન થાયછે, દેવ વીતરાગ અઘાદશ
દૂષણ રહીત હોય તેને સ્વીકારવા.

યતઃ જિનેન્દ્રો દેવતા સ્તત્ર, રાગ દ્વેષ વિવર્જિતઃ

દત્તમોદ્દમહામહઃ, કેવલજ્ઞાનદર્શનઃ ॥૧॥

સુરાસુરેન્દ્રસંપૂજ્ય, સદ્ગુણપ્રકાશકઃ

કૃત્ત્વકર્મભયં કૃત્વા, સંપ્રાપ્તં પદં ॥૨॥

જીવાર્જીવો તથા પુણ્યં, પાપમાશ્રવસંવરો;

બંધોવિનિર્જગમોક્તો, નવતત્ત્વાનિ તન્મતે. ॥૩॥

તત્ર જ્ઞાનાદિધર્મેયો, મિત્રામિત્રવિવર્તિમાન્

કર્મ શુભાશુભં કર્તા, ભોક્તા કર્મફલમ્પ્ય ચ ॥૪॥

ચેતન્યલક્ષણો જીવો, યશ્ચેતદ્ વિપરીતવાન્ ॥

અજીવઃસઃ સમાધ્યાતઃ પુણ્યં સત્કર્મપુદ્ગલાઃ ॥૫॥

રૂપાદિ

વીતરાગ શામનમાં જિનેન્દ્ર મગવાન્ દેવછે, તે રાગ દ્વેષ રહિત
છે, જેને મોહમ્પ મહામહનો સર્વથા નાશ કર્યોછે, અને જેને કેવલ
જ્ઞાન અને કેવલદર્શન સાક્ષાર નિરાક્ષાર ઉપયોગ કરીદે માલ્યાછે,
બૈવાનિક અને મુરવનરનિ આદિના ઘોમટ દંડોવદે જંનાં પરણ કમલ

તરીકે અજ્ઞાનથી ગણેછે, એ વર્તન વીતરાગશાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે, સાધુના સત્યાવીસ અને શ્રાવકના એકચોસ ગુણ મઝી અદતાઝીશ : ગુણયુક્ત સંય કહેવાય છે. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રથી ભિન્નાભિન્ન અને વ્યવહારનયથી શુભાશુભ કર્મનો કર્તા તથા ભોક્તા, ચૈતન્યલક્ષણ યુક્તજીવતત્ત્વની પ્રરૂપણા તીર્થકરે કરીછે. જીવથી વિપરીત અ-જીવતત્ત્વનું પ્રરૂપણ તેમને કર્યુંછે, એમ નવ તત્ત્વનું પ્રરૂપણ કર્તા વીતરાગ દેવછે, આયુષ્ય મર્યાદા પર્યંત પૃથ્વીતલ પાવન કરી અ-ઘાતીયાં કર્મ સ્વપાત્રી અશરીરી અનામી યદ્ સિદ્ધસ્થાનમાં પહોંચી સાદિ અનંતિ સ્થિતિ અમરારમર પદ ભોગવેછે, એવા દેવને દેવ તરીકે માનવા, વીતરાગ આજ્ઞાધારક પંચાચાર, પંચમહાવ્રત આ-રાપક ગુરુને ગુરુ તરીકે સ્વીકારવા, વીતરાગકથીતમોક્ષમાર્ગ સ્વરૂપ ધર્મને ધર્મરૂપે સ્વીકારવો, આ યગ તત્ત્વની શ્રદ્ધા ગુરુ મહા-રામના ઉપદેશથી પાવેછે, માટે ગુરુ મહારામ સમક્ષિતદાયક પ્રવચ્ન નિમિત્ત કારણછે, તેમનેજ ગુરુ તરીકે સદા સ્વીકારી તેમની આજ્ઞા-નુમાર ચાલ્યું. વિવેકશૂન્ય પ્રજ્ઞાનવામીન ચિત્તવાઝો મૂઢપુરુષ પરમાર્થબુદ્ધિહીન જેટલું મવાહી ધોલું તેટલું દુઃખ પડી અજ્ઞાનતાથી રોત પશુની પેઠે સર્વ મુંઝેમાં, સર્વ ધર્મોપદેશરોમાં ગુરુબુદ્ધિ ધારણ કરેછે તે અજ્ઞાની સ્વમાત્મનુદ્ધિ કરી ચક્રનો નથી અને મરિચ્યનું કાણે સદ્ગુરુશ્રદ્ધા વિના કાણે યગ નહીં, આત્મનસ્વજ્ઞ, અધ્યા-ત્મોપયોગી ગુરુનું આલંબન અનાદિકાષ્ટમંદ્રપ્રપ્રજ્ઞાનનો નાશ કરેછે, સદ્જ્ઞાનંદી આત્માનુભવ મંદિરમાં મ્હાઝનાર ગુરુ મહારામ પ્રત્યક્ષ મારા ઉપકારીછે, અને ત્રિનેશ્વર પરાક્ષ ઉપકારીછે, એમ વિવેકદાટિ જેને પ્રત્યક્ષ યદ્ છે તે ધર્મ પાત્રી ચક્રેછે, ગુરુશ્રદ્ધા અને ગુરુભક્તિ ગુરુ ભક્તિ કરવાથી તેમનો ઉપકાર અધ્યાત્માને લાગેછે, અને શ્રદ્ધા ભક્તિ વિના ઉપદેશ લાગણી નથી, ગુરુની આજ્ઞા

- ૮ કપટ ઇતિ જેને હોય નહીં, અને સદાચાર પ્રવૃત્તિયુક્ત હોય.
 ૯ લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ કરનાર હોય.
 ૧૦ વિનેય હોય અને ગુરુની શ્રદ્ધા સહીત સેવામાં તત્પર હોય.
 इत्यादि लक्षणो जेनाમાં હોય તે ઉપદેશ ગ્રહનાર ઉત્તમ પાત્ર-
 भूत थावक वा मुनिपणे पण शिष्यो जाणवा.
 નીચેનાં લક્ષણવાળાઓને ઉપદેશ લાગી શકતો નથી.

गाथा.

रत्तो दुठो मूढो--पुर्व्विचुग्गाहिओअ चत्तारि
 उवएसस्स अणरिहा अहवासएहिं परिवृज्जन्ति ॥१॥

- ૧ સંસારનેજ સાર માની તેમાં અત્યાસક્તિ ધરનાર.
 ૨ હું કોણ છું ? મારે શું કર્તવ્ય છે ? તેનો પણ જેને વિચાર
 થાય નહીં.
 ૩ પાપનાં કાર્યો કરતાં ભય પામે નહીં,
 ૪ જીવોનો ઘાત કરનાર ખૂર્ત શઠ મૂર્ખપણું જેનામાં હોય,
 ૫ ગુરુના દોષો જોનાર, તેમની નિંદા કરનાર અને ગુરુની શ્રદ્ધા
 તથા ગુરુનો વિનય વહુમાનરહીત હોય.
 ૬ ગુરુમહારાજની વાણી ઉપર વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા, તેમજ તેમના
 ઉપર શ્રીતિરહીત હોય.
 ૭ કુગુરુ અને સુગુરુની પરીક્ષા કરવાની જેનામાં શુદ્ધિ ન હોય.
 ૮ કપટી, વ્યસની, તેમજ નિંદક હોય,
 ૯ કુગુરુના પંદામાં પસાણ હોય અને દિયરાગી હોય.
 ૧૦ જેનું સ્થિર ચિત્ત ન હોય, જેમ ભમાવે તેમ ભમે, વિવેકશૂન્ય
 હૃદય હોય.

११ गुरु करतां पोताने मोटो माननार, अने पोतानो कको खरो माननार होय.

१२ उपदेश समझे नहीं अने गुरु उर ट्रेष करे.

१३ अविनयी होय.

इत्यादि लक्षणयुक्त जीवो होय ते उपदेशदेवाने योग्य नहीं, तथापि गुरुसंगतिथी तेवा जीवोने पण लाभ मळे, एकांत नहीं, आत्मज्ञानी गुरु महाराज अवसरना जागळे, माटे स्वपर लाभार्थे प्रवृत्ति करेछे, योग्य लागे तो उपदेश आपे अने अयोग्य लागे तो उपदेश आपे नहीं, मौन धारण करे, ज्ञान, दर्शन, चारित्र्य वीर्यादि गुणोमां ध्यानधी प्रवर्ते, सद्गुरु महागजा सदा स्वतंत्र आत्मोपयोगणे वर्तेछे, धर्मध्यान अने शृङ्खलध्यानना योगे आत्मा परमानंद स्वरूपमां रमण करी तत्पद प्राप्त करे एम गुरुनी प्रवृत्तिछे, एवा गुरुनी आज्ञासह बर्नवुं.

“ दुहा. ”

त्याज्यने त्यागी ज्ञानधी, उपादेयशुं हेतु;
करता हरता कर्मने, शाश्वत पद झट लेत. ३२

द्रव्यकर्म ने भावकर्म, तेनो करी परिहार;
समता संगे झीलतां, लहीए भवजल पार. ३३

स्वच्छंदाचारीपणुं, रोकी सद्गुरु सेव;
गुर्वाधीन मनहुं करी, पामो शाश्वत मेव. ३४

धन्वंतरिसमसद्गुरु, कर्ता कर्मनो नाश;
उत्तम वैद्यनी उपमा, तेना थइए दास. ३५

મૂઝ વિના નહિ વૃક્ષ જગ, ગુરુગમ વળ ક્યાં જ્ઞાન;
વાંચો પોથી પત્ર પળ, નહીં ટ્લે અજ્ઞાન. ૩૬

ભળવું ગળવું માનથી, જન મન રંજન કાજ;
આત્મલક્ષ્યના ધ્યાન ત્રિણ, લહે ન શિવ સામ્રાજ્ય. ૩૭

ક્રિયા કાંઠ કપટે કરી, કરતો રંજે લોક;
શુષ્કજ્ઞાન પણ એકલું, જાણો ભવિજન ફોક. ૩૮

લાભાલાભે સુખ દુઃખ, શત્રુ મિત્ર સમ ભાવ;
ઉદાસીનતા ચિત્તમાં, ભવસાગરમાં નાવ. ૩૯

નિંદો નિંદક નેહથી, પૂજો પૂજક કોઈ;
ધૂતો કહેશે દોંગીએ, સમભાવે સવ જોઈ. ૪૦

અંતર્મુદ્રિયુગતળી, આતમમાંહી અનુપ;
વાંઝા વહુ વોલે સુળી, મનમાં રાહી ચુપ. ૪૧

ભાવાર્થ—જ્ઞાનથી ત્યાગ્ય વસ્તુને ત્યાગી આદરવા યોગ્ય વસ્તુ સ્વરૂપજ્ઞાનાધાર આત્મા પ્રતિ પ્રીતિ અંતરાત્માયોગે ઉત્પન્ન થઈ છે એવા મુનિવરો આત્માની સાથે એકતાનથી પ્રીતિ કરતા છતાં કર્મનો નાશ કરી શકે તે સિદ્ધિ સૌધમાં પ્રવેશે છે, જે આત્મા જેના યોગે તારી અશુદ્ધ પરિણતિ થઈ છે, એવું દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મને સ્વતઃ શુદ્ધપરિણતિથી અસંખ્યાતમદેશથી દૂરકર, સમતાત્મીની સાથે ધ્યાન રૂપ સરોવરમાં ક્રીડા કરતાં તું ભવપાયોધિ સહેજે ઉતરી મુક્તિનગર પ્રાપ્ત કરીશ, એમ મુનિરાજ ધ્યાનમાં આવે, અટકર્મનો આત્માની સાથે જે બંધ તેને દ્રવ્યકર્મ કહે છે, અને રાગ દ્વેષની પરિણતિને ભાવકર્મ કહે છે, આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી દ્રવ્ય-

લાભ, અલાભ, મુલ્ક, દુઃખ, શત્રુ, મિત્ર, જીવિતંત્ર્ય, મરણ આદિ માત્ર થતાં જેનું સમચિત્ત છે અને સાંસારિક પંદાર્યો મતિ ઉદાસીનતા જેના હૃદયમાં વર્તે છે એવા સદ્ગુરુમુનિવરં સંસારૂપ સમુદ્રમાં નાવ સમાન છે.

નિંદક તુષીથી (વેલાશક) એવા મુનિવરની નિંદા કરો, અને પૂજક ભાવથી ભલે પૂજો, ધૂતો ભલે ઢોંગી કહે, પણ એવા મહાત્મા સર્વને સમભાવે નિરખે છે. ધીજાના બહા ધુંડા કહે તેમાં પોતાને શું ?

જ્ઞાનિગુરુપહારાના આત્માની ગુમટ્ટિ અંતર્દષ્ટિ યોગે નીહાજી પ્રમુદિત થાય છે, આત્માના અસંખ્યાતમદેશો છે, એકેક મદેશે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ધીર્યાદિ ગુણો સદા શાશ્વત ભાવે રણા છે, વહી આત્મા પોતાના સ્વરૂપે રૂપી છે, પુદ્ગલની અપેક્ષા અરૂપી છે, જ્ઞાનરૂપ ઉપયોગની અપેક્ષા સાક્ષાર છે, દર્શનરૂપ ઉપયોગની અપેક્ષા નિરાક્ષાર છે, વહી શાશ્વત આત્મામાં ઉત્પાદ્ય અને ધ્રુવ મમયે સમયે વર્તે છે, વહી આત્મામાં સ્થિત અગુરુત્તમ પદ્મગુણાનિ હૃદિ કરે છે, એ આત્મા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સાથે મિલે છે તોયે તે થકી ન્યારો છે, અનેત કદિનો મોક્ષા મારા આત્મા વિના પરદ્રવ્યની સાથે મારે કંઈ મંચ નથી, મારો આત્મા કર્મે અવરાયો છે, પણ તે ગુણો મારા નટ થયા નથી, મારા આત્માના ગુણોને ઉપમા આપવી વ્યર્થ છે, અહો હું આત્મા અગંદહું, મરે પદાર્થનો હું સમયે મમયે જ્ઞાતા છું, પણ સુરતમાં જો કોઈ પદાર્થ નથી કે મારાથી અજાણ્યો હોય, હું મહામહાદેવ, અન્ય દ્રવ્ય મહાદેવ છે, જ્ઞાતા અજ્ઞાતા એ હું જાગૃદું, પણ તેથી હું ન્યાયો છું, મારું સ્વસ્થ ચાન્ડા-ચાન્ડ વંચી માળાથી છે, મારા અનેતા ગુણો તે હવે મારે પરમાવનાં રમતના કેમ કરવી ? એમ વિચારી આત્માના ગુણો તરફ

પહું ભિન્ન ભિન્ન પરિણમે છે તેમ અત્ર પગ દૃષ્ટાંત જાણવું.

કોઈ એમ કહેશે કે-મુનિઓએ સર્વને ઉપદેશ આપ્યો અને ઉપદેશ આપવા માટે તો સાધુપણું અંગીકાર કર્યું છે, અને ન આપે તો અન્ય કોણ આપે ? તેને પ્રત્યુત્તરમાં કહેવાનું કે-જેમ સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઈને તરવાર સ્વેલતાં મારતાં શીખવે છે, પગ જેની યોગ્યતા થઈ નથી તેવાં લઘુ બાલકને કંઈ હાથમાં તરવાર (સ્વદ્ગ) આપતો નથી, ને આપે તો બાલકનો નાશ થાય તેમ જ્ઞાની ગુરુ યોગ્યતા જેને પ્રાપ્ત થઈ છે તેને ઉપદેશ આપે છે. ઉપદેશમાં પણ પાત્રના આધારે ફેરફાર રહે છે, કેટલાક સ્થાને સંસારમાં રાચેલા માચેલા શ્રાવકો વિરતિધર્મના ભાષણરૂપે ઉપદેશ આપે છે, પણ તેમનું વૈરાગ્ય ત્યાગ વિના સર્વ અલેખે જાણવું. ગુરુના ઉપદેશથી જે વૈરાગ્ય થાય છે તે અન્યથી થતો નથી. પંચમારકમાં શ્રી તીર્થ-કર્તાદેના અભાવે તથા પંચવિપના યોગે યોગ્ય જીવો અલ્પ જાણવા માટે હે મહાપાત્માઓ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે નિર્મલ મનથી સદ્ગુરુનું શરણ કરો, અને તે પરમાવે તેજ શ્રદ્ધાથી અંગીકાર કરશો તો પરમપદ પ્રાપ્તશો.

“ દુશ. ”

બને બને નહીં હસ્તિયો, યુગે યુગે નહિ દેવ;
મુંડ મુંડ નહિ ગુરુપણું, જાણી સદ્ગુરુ સેવ. ૪૯

~ ભીલ ભોગી નહીં, વ્રહ્મચારિ ગુણવંત;
વૃત્તિ ત્યાગી સદા, નમું સદ્ગુરુ મદંત. ૫૦

બન બન પ્રતિ હસ્તિયો હોતા નથી, અને મરત પેરવતનો પ્રત્યેક આરુકમાં કંઈ તીર્થકરોની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તે પ્રમાણે મસ્તક

ગુરુ, આજીવિકાની વિદ્યા શિશ્વે તે આજીવિકા ગુરુ, પણ એ ગુરુઓ વ્યવહારથી છે, ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવે તે વ્યવહારથી શુદ્ધ ગુરુ જાણવા, અસ્તિ નાસ્તિ ભેદોવદે કરી આત્માનું સ્વરૂપ સમજાવનાર ધર્મગુરુ સમાન અન્ય કોઈ ગુરુ નથી. વીજા ગુરુમોને તો અનંતિવાર જીવ પામ્યો, પણ તેથી આત્મહિત થયું નહીં, અને સમક્ષિત પ્રગટ્યું નહીં, પણ ધર્મગુરુયોગે સમક્ષિતની શ્રદ્ધા થઈ, માટે ધર્મગુરુ સમાન કોઈ ગુરુ નથી, વ્યવહારનયથી સત્યપ્રશસ્ય ધર્મગુરુ થઈ જાણવી. આદરવા લાયક છે. નિશ્ચય નયથી પોતાનો આરમા ગુરુ જાણવો, ગુરુની શ્રદ્ધા ભક્તિમાં રાખી તેટલીજ ધર્મમાં રાખી સમજવી.

મોક્ષ જિજ્ઞાસુ અને તે માટે ઉચ્ચ કરનાર શિષ્ય હોય, ધર્મ-કાર્યમાં સાહસિક વિક્રમરાજાની પેટે હોય, વીરુણ ના હોય તેમજ કોઈથી દવાય નહીં, કોઈના તેજમાં અંજાઈ જાય નહીં. વઢી મનમાં અતિ ગંભીર હોય, ઇટલે ગુરુએ ફહેલ વાતો હિત વચનો પોતાના મનમાં રાખે અને ગુરુના દોષ અન્ય આગલ વોલે નહીં, ગુરુનો વિશ્વાસી હોય, શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ એ વે મોટા મુળછે, ગાઢરીયા પ્રવાહથી ગુરુનામ ધરાવનારાઓ કૂઝાચારમાં આસક્ત જીવો ગુરુની ગુરુતા જાણી શકતા નથી. એવું શિષ્યનું લક્ષણ કહું.

ગુરુમક્ત શિષ્યોનું લક્ષણ.

“ દુહા. ”

વૈરાગ્યે મન વાઢીયું, વાર્યા વિષય કપાય;

ધીરજ જસ સુરગિરિસમી, વશ જશ મનવન્ન કાય૫૫

માવાર્થ-સંસારની અનિત્યતા ભાવી મન જેનું વૈરાગ્યરંગમાં મઢ્યું છે, અને જેને વિષય કપાયને યપાશક્તિ વાર્યા છે અર્થાત્

अने कायाने गुरुनी आज्ञा मरजी अनुसार प्रवर्तवे, कदी गुरुनी आज्ञानो छोप करे नहीं, विपरीत मागेमां अज्ञान, प्रमाद, मति-भ्रमधी चालतां गुरु भक्तोने गुरु महाराज शीखामण आपतां कोष घाय नहीं, गुरु प्रत्यक्ष होय वा परोक्ष होय तो पण देवनी पेठे तेनुं सदा ध्यान करे, परोपकारनी स्मृति लावे. अने गुरुनी भक्तिमां शिष्य सदा आमक्त रहे, अने गुरुना गुणोनी सर्वनी आगळ प्रकाश करे, कोइ गुरुनी निंदा सांभळवाना करतां पृथ्वीमां पेमी जयुं सारुं, कोइ एम कहेसे के गुरुमां दोषो होय तो केम गुरुने मानवा ? अथ समजवानु के अन्यना कहेवाधी दोषोनी शंका लाववी नहीं, दोषो होय तो पण दांरवा, उपकारीना उपकारनुं लक्षण ए छे के कोइ कर्म उदयनी प्रवळनाधी गुरु अवळा मार्गे चाले तो गुरुभक्त बुद्धियुक्तिप्रयत्नधी ठेकाणे लावे. पण माण जतां तेमनी अन्यना आगळ निंदा करे नहीं, निंदा करवाधी कंइ फायदो घतो नहीं माटे परोपकारशिष्य, गुरुना अवगुण प्रकाशे नहीं, गुरुद्रोही गुरुनिंदक कृशियने आत्मज्ञान सबळं परिणमतुं नहीं, अगिहंतनी स्तुतिधी जेटळो लाभछे, तेटळो गुरुनी स्तुतिधी लाभ जाणवो. दीक्षादायक पण धर्मगुरु होयछे, उपर कहेलां लक्षणो जेनामां होय तेने गुरुभक्तो जाणवा, एवा गुरुभक्तो संसार समुद्रनो पार पापी शकछे, मत्स्य असत्स्य धर्मनी परीक्षा करनार पण शिष्य होवा जोइए, तेम देवनुं लक्षण पण जाणनार अने इदेवने परिहरनार शिष्य होवा जोइए, अन्यथा कुगुरुमां गुरुनी बुद्धि धारण करी मवशाशमां मपटाय माटे शिष्य सुगुरुना परीक्षक होय ते मुक्तिपद पाप्मे.

“ दुरा. ”

विधिण् सदगुरु वंदता, निंदे अवगुण नीज;

દુગ્ધપાનસદૃશ અયોગ્યને તત્ત્વોપદેશછે, યોગ્ય અને અયોગ્યની પરીક્ષા કરવી ગુરુમહારાજના હસ્તમાંછે, વિડાલના ઉદરમાં સ્ત્રીર ટકતી નથી તદ્વત્ અયોગ્યના હૃદયેધર્મતત્ત્વ ટકતું નથી. અવિનયીને ગુપ્તધર્મતત્ત્વરહસ્ય આપવું આત્મહિતકર થતું નથી.

સંપ્રતિ કાલે ધર્મતત્ત્વનો ઉપદેશ શાક ભાજીપાલાની પેઠે યોગ્ય અયોગ્યની પરીક્ષારહીત દાષ્ટિમોચર થાયછે, તેથી વાક્યલેશ વા અલ્પફલની પ્રાપ્તિ થાયછે, સ્વેદુત પણ ભૂમીની પરીક્ષા કરી વાવવા યોગ્ય ધાન્યકાળે ધાવેછે, તો ધર્મરૂપ બીજ યોગ્યાયોગ્યની પરીક્ષા કર્યા વિના કાઢવિના કોઈપણ મનુષ્યના હૃદયમાં રોપવું, તે અનુચિત, ચિંતનીયછે. જગત્માં મનાવા પૂજાવાની લાલચે જગતના પ્રવાહમાં પડેલા ગુરુનામ ધરાવનારાઓ ગમે તેમ ઉપદેશઆપી મોઢા જીવોને ફસાવી પોતાના વશમાં કરી લેઈ રાચેછે, માચેછે, તે પોતાનું તથા અન્યનું યથાયોગ્ય મળું કરી શકતા નથી. સદ્ગુરુ સ્વતંત્રછે, યોગ્ય હોય તેહને ઉપદેશ આપે, અન્યથા મૌન રહેછે.

કુયુક્તિ કરનારા અને પેતાની પંડિતાઈ જળાવનારને સદ્ગુરુ અંતઃકરણથી ઉપદેશ આપતા નથી, તેમજ ગુરુના વચન ઉપર વિશ્વાસ નથી તેની સાથે ગુરુની માથાઠૂટ કરતા નથી. પથ્થર ઉપર ફમલ ઉગે તો અવિશ્વાસીને ગુરુનો ઉપદેશ લાગે. ગુરુના ઉપદેશથી વચમાં પોતાનું ઢહાપણ ચલાવનાર ગુરુમુક્ત કદી શકાય નહીં, હાલના કાઢમાં ગુરુમુક્ત થવું મુશ્કેલછે, કેટલાક પથ્થર સમાન કુગુરુઓછે, પોતે સંસાર સમુદ્રમાં ઘૂડે અને સ્વઆશ્રિતોને ઘુટાડે, સંસાર સમુદ્ર તરવામાં કેટલાક પાંદડા સમાન ગુરુઓછે, અને કેટલાક વહાણ સમાન છે, એમજાણી સદ્ગુરુનું અવલંબન કરવું જ પરમાર્થ છે.

“ દુરા. ”

સમાક્તિદાયક સદ્ગુરુ, તેનું નહિ મન ભાન;
પરોપકારી યુદ્ધિ વળ, તે મટકે અજ્ઞાન. ॥ ૬૨

સમાક્તિ દાયક સદ્ગુરુના રૂપકારનું જેને ભાન નથી તે
રોપકારિણી અજ્ઞાન સમ્પર્કનનો માર પાડી શકે નહીં, રૂપ
કાર યુદ્ધિની વિકલ્પનાર ગુરુના ચિનવના અભાવે રાગમાં ધ
રોમ્મશ જેવું થાય તે મંમાર સમુદ્ધનો પાર પાડી શકે નહીં.

“ દુરા. ”

સમાક્તિદાયક ગુરુ અને, દીક્ષા ગુરુમાં ભેદ;
અંતર રવિ સજ્જા સમો, સુશિષ્ય મનમાં વેદ. ૬૩
દીક્ષા દાયક મહામુનિ, ધર્મગુરુ જગ જોય;
સમજે સમજુ સાનમાં, કરો ન સંશય કોય ૬૪

ભાવાર્થ—સમ્પર્કન દાયક ધર્મગુરુ અને દીક્ષા ગુરુમાં ઘણો
ભેદ છે વર્ણ, રીર અને વર્ણ મ્યગોન પટલો અંતર દે સુશિષ્ય મનમાં
જાણ. દીક્ષા પ્રદાયક ગુરુ બાહુલ્યાર્થી ધર્મગુરુ દોર શકે છે. કારણ
કે—ધમનામિ જેનાથી થઈ હોય તે દીક્ષા આપે તો તે હોઈ શકે છે,
સમજુ સાનમાં સમજણે સંગપનું કંડ મયોજન નથી. ધર્મગુરુનો
રૂપકાર કોઈ પણ રીતે વહે નેમ નથી.

“ દુરા. ”

એવા ગુરુને સેવિય, થઈએ સદ્ગુણ ધામ;
ગુણ ધારી શિષ્યો લહે, શિવપુરનો વિશ્રામ. ૬૫

સદ્ગુણધામ ભૂત ગુરુપદપંક્તિ સેવનાં અનેક ગુણધામ ભૂત

શિષ્યો થાય, અને ગુરુધારી શિષ્યો શિવપુરનો વિશ્રામ લઈ શકે છે, સદ્ગુણી ધનારને પ્રથમ ગુરુની આવશ્યકતા છે, દુષ્પંથથી સુપંથે લાવનાર ગુરુમહારાજ છે, જેને ગુરુ નથી તે પોતે ગુરુ થઈ શકતો નથી.

“ દુશા. ”

સહસ્ર સૂર્યોદય હુવે, ચંદ્ર ઉગે શતવાર;
દીપક કરો હજાર પળ, અંધ ન જુવે લગાર. ૬૬
જ્ઞાની સદ્ગુરુ જો મળે, અતિશય દે ઉપદેશ;
મૂર્ખને લાગે નહીં, ઉલટો થાવે ક્લેશ. ૬૭

ભાવાર્થ—સહસ્રગમે સૂર્યો પ્રકાશે, હજારવાર ચંદ્રનો ઉદય થાય, હજાર દીપક સઙ્ગાવો, પળ જે અંધપુરુષ છે તે જરા માત્ર પળ દેખી શકતો નથી. તેમ મૂર્ખાત્મા મોહાંધ જટપુરુષને જ્ઞાની સદ્ગુરુ મળે અને અતિશય ઉપદેશ આપે તોપણ મગસીલીયા પાપાણની પેઠે જરા માત્ર અસર પતી નથી. ઉલટો મૂર્ખને ક્લેશ થાય છે, અને સદ્ગુરુને પળ વાક્ક્લેશ અવશેષ ફલ જાણવું.

“ દુશા. ”

નડતાં જડ થઈ રહે, ગુરુમાં કુગુરુ બુદ્ધિ;
સમપુણ્ડ્ર ગ્રહી ઇવ, કરે ન આતમ શુદ્ધિ. ૬૮
સદ્ગુરુનો વિશ્વાસ નહિ, કુગુરુનો વિશ્વાસ;
અજ્ઞાની પશુ આતમા, સર્વ દુઃખનો વાસ. ૬૯

ભાવાર્થ—પ્રાત્મસ્વરૂપની અજ્ઞાનતા જડ જેવો થઈ જઈ દષ્ટિ-થી તથા મોહાંધપણથી ગુરુસ્વરૂપ સમગ્ર્યા વિના કુલની મ-ર્યાદા જુરુપણુ માનનો અજ્ઞાની જીવ ગુરુમાં અગુરુપણું માને છે,

અને અચ્છી પરિણતિયોગે કુગુરુમાં શુરુ શુદ્ધિ ધારણ કરેછે, તે પોતાની કુટેવને ગદાપુચ્છ પ્રશ્નારની રૂપ ભવભ્રમણ દુઃસ્વ રાશિ પામતાં સદ્ગુરુનો વરદેશ લાગતાં પગ પોતાની રૂપ શુકનો નથી. તેઓ અજ્ઞાની જીવ પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરી શકતો નથી. જેને સદ્ગુરુનો વિશ્વાસ નથી અને કુગુરુના વચનનો વિશ્વાસછે, તે અજ્ઞાની પશુ આત્મા સર્વ દુઃસ્વનું પાત્ર બનેછે, અચ્છી પરિણતિયોગે અચ્છા માર્ગે ભવિત્યપનાયોગે ગમન કરેછે. તેવા જીવને યોગ્યતાની માત્રિ વિના વપદેશ પગ ભ્રેશભૂત થાયછે, રાજા, દીવાન, શેઠ, સત્તાધિપતિ હોય પણ યોગ્યતા વિના સદ્ગુરુનો વપદેશ અસર કરતો નથી.

“ દુરા. ”

તર્કશક્તિ જેની ઘણી, વાણી જસ ગંભીર;
મોક્ષાશા મનમાં વસી, ધર્મકાર્યમાં ધીર. ૭૦
એવા શિષ્યો પામશે, અનેકાન્ત સુપંથ;
ગુરુગમ ગ્રંથો વાંચીને, યાશે મહાનિગ્રંથ. ૭૧

ભાવાર્થ-જેની તર્કશક્તિ ઘણી હોય, અને વાણી ગંભીર હોય, સત્ર પદે તેટલું શોધે, મોક્ષાશા જેના મનમાં વસી હોય. અને ધર્મ કૃત્યમાં મેલુવડ અટગણિ હોય, ગુરુનાં વચનો વચ્ચના ટાંકા-જાની પેટેજ જેમ જેના હૃદયમાં કોતરાતાં હોય, એવા સદ્ગુરુ શિષ્યો સ્વાદ્વાદ અનેકાન્ત માર્ગ પામશે. અને રવચ્છંદાચારીપણું તથા અહંપણું ત્યાગીને ગુરુગમ ગ્રંથોને વાંચી પારી આવકપણું અંગીકાર કરશે. અથવા શક્તિ પરિણામયોગે નિગ્રંથ અવસ્થા પ્રવેશ કરશે, યોગ્યતા પોતાની કેટલીકે અને કયા ગ્રંથો વાંચરા યોગ્યછે. તે ગુરુપ્રસાદ જાણેકે માટે તેમના કરમાવેલા ગ્રંથો વાંચરા

एवी हिताकांक्षा धारवी.

“ दुहा. ”

सदा महानिग्रथथइ, पाळ्हे पंचाचार;

पंचमहाव्रत पाळता. शुद्ध धरे व्यवहार. ७२

निश्चय आत्मस्वरूपમાં, रमता रહે નિશદીન;

गुणपर्याय विचारने, करवामां लयलीन. ७३

ભાવાર્થ—દ્રવ્યથી ધન ધાન્યાદિ નવવિધ પરિગ્રહ ત્યાગી ભાવથી રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરી નિર્મમચ્ચપ્પે વાયુવત્ અપ્રતિવદ્ધપણે સદા વિચરે, વ્યવહારથી પંચમહાવ્રત. અને જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપઃઆચાર અને વીર્યાચારને પાળે, આદરે, નિશ્ચયનયથી પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં નિશદીન મુનિવર રમે હવે પ્રસંગતઃ પ્રથમ પહ્લુદ્રવ્યનું સ્વરૂપ વતાવેછે.

૧ ધર્માસ્તિકાયા દ્રવ્ય-ચલણ સહાયો ધમ્મો,=ચાલતાને સહાય આપવાને ગુણ ધર્માસ્તિકાયાનો છે, તે અજીવદ્રવ્ય છે, અરૂપી, અચેતન, અક્રિય, ચલનસાક્ષગુણ તેનો જાણવો. માછલું પાણીમાં તરે છે તેનો એ સ્વભાવ છે, પણ પાણી તેને સાદ્યકારક છે. ધર્માસ્તિકાયાના અસંખ્યાતા પ્રદેશો છે, મત્યેક પ્રદેશમાં ઉત્પાતવ્ય થયા કરે છે, દ્રવ્ય સ્વરૂપથી ધ્રુવપણું અસંખ્યાતા પ્રદેશોમાં અનાદિ અનંતમે ભાંગે છે. અગુરુ લઘુથી મત્યેક પ્રદેશમાં પહ્લુગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે. ધર્માસ્તિકાયાદ્રવ્ય અન્યદ્રવ્યમાં પરિણમતું નથી. અને અન્ય દ્રવ્યના ગુણોનું ઘાતક નથી, કેવલજ્ઞાનવદે ધર્માસ્તિકાયા દ્રવ્ય દેહી શકાય છે. અન્ય જીવોને કેવલીના વચનની થદા ગમ્ય છે, ધર્માસ્તિકાયાના કોઈપણ પ્રદેશનો નાશ થતો નથી, એક ઠેકાણેથી અન્ય સ્થાને તેના પ્રદેશો જતા નથી, લોકાકાશમાં વ્યાપીને

અને ઉત્પાદ, વ્યયની અપેક્ષા અનિત્ય છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા ધર્માસ્તિકાય શાશ્વત છે, અને પર્યાયાસ્તિકનયની અપેક્ષા ધર્માસ્તિકાય અશાશ્વત છે, ધર્માસ્તિકાય જ્ઞેય છે, પણ તેનામાં જ્ઞાતાપણું નથી, જડ છે માટે.

૨ અધર્માસ્તિકાય—સ્થિર રહેવામાં સાહાય્યદાયક ગુણ અધર્માસ્તિકાયનો છે, મનુષ્ય માર્ગમાં ચાલતાં ધાકે છે, ત્યારે જાડ જેમ તેને વેસવામાં સહાય્યકારક છે, તેમ અધર્માસ્તિકાર્યની સાહાય્યથી જીવ પુદ્ગલ સ્થિર પામી શકે, એ દ્રવ્યના ચારગુણ છે, અમૂર્ત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ થકી રહિત, જીવત્વથી રહીત માટે અચેતન, વિભાવિક ક્રિયા રહિત માટે અક્રિય, નિશ્ચયનયની અપેક્ષાતો સક્રિય છે, સ્થિર પદાર્થને સાહાય્ય કરે છે, માટે સ્થિર સાહાય્યગુણ અધર્માસ્તિકાય અસંસ્કૃત પ્રદેશમયી છે, લોકાકાશમાં વ્યાપીને રહ્યું છે, અનાદિ કાલથી છે, માટે તેનો ઉત્પન્ન કર્તા કોઈ નથી, કોઈ પણ કાલે તેનો અંત નથી, માટે અનંત છે, અધર્માસ્તિકાયના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં અગુરુ લગુથી સમયે સમયે પદ્મગુહાની વૃદ્ધિ પરિણમી રહી છે, અધર્માસ્તિકાય ચર્મ ચતુથી દેહી શકાતું નથી. અધર્માસ્તિકાયના ચાર ગુણ છે, રૂપ રહિત માટે અમૂર્ત, અચેતન પટ્ટલે જીવ રહીત, અક્રિય પટ્ટલે વિભાવિક ક્રિયા રહીત, અને સ્થિર સહાયગુણ એ ચારગુણ અનાદિ અનંતમે ભાંગે અધર્માસ્તિકામાં છે, સમયે સમયે અનંત જીવોને તથા પુદ્ગલોને સિધ્ધિ સહાય આપે છે, એકેક પ્રદેશ અનંતા ગુણ પર્યાય રહ્યા છે. અધર્માસ્તિકા-યદ્રવ્યમાં સ્વગુણ પર્યાયની અસ્તિતા છે, સ્વગુણ પર્યાયની નાસ્તિતા છે, દ્રવ્યત્વની અપેક્ષા દરેક અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો એક સમ્યા છે, કારણ કે દરેકે પ્રદેશમાં દ્રવ્યત્વપણું રહ્યું છે, કિંતુ અગુરુલગુથી યતીપદ્મગુહાનીવૃદ્ધિ પ્રદેશ પ્રદેશ માત્રે ભિન્ન ભિન્ન પરિણમી

રહી છે. તે અપરમાસ્તિકાયના મદેશમાં અનંતગુણની રાત્રી છે, ત્યાં અનંત ગુણોની મર્યાદાને અસંખ્યાત ગુણોની યાદ છે, સંખ્યાત ગુણોની રોય છે, ત્યાં અનંતગુણોની યાદ છે, એમ અસંખ્યાત મદેશોમાં પદ્મગુણોની દૃષ્ટિ સમયે સમયે ભિન્ન ભિન્ન પરિણમવાથી સર્વ મદેશો અપેક્ષાએ એક સરસા નથી, એક સ્વાનથી બીજા ઢે-કાણે મદેશો ગમન કરતા નથી. માટે મદેશો અચળ છે, વડી મદે-શના કડકા યતા નથી, માટે અચળ છે. અપરમાસ્તિકાયમાં જાણ-વાનો ગુણ નથી માટે જડ છે, પોતાના સ્વરૂપે અપરમાસ્તિકાયમાં અનંત શક્તિ છે, તેની કેવળી ભગવાનના વચનથી થતા ફરતી. આ દ્રવ્ય લોકાકાશમાં વ્યપક છતાં કોઈ દ્રવ્યના ગુણનું પાતક નથી. અને તે અન્ય દ્રવ્યમાં પરિણમતું નથી, પોતાના સ્વભાવનો ત્યાગ કરતું નથી. અપરમાસ્તિકાયને પુણ્ય પાપ દાગી શકતું નથી, પર-દ્રવ્યની સાથે પરિણમ સ્વભાવવાળા જીવદ્રવ્યને પુણ્ય પાપ લાગી શકે છે. અપરમાસ્તિકાય દ્રવ્ય જાણી શકાય છે, માટે અપરમાસ્તિકાય પ્રકાશ્ય છે, અને જ્ઞાન પ્રકાશક છે, અપરમાસ્તિકાય દ્રેષ્ય છે, અને જીવ જ્ઞાતા છે, દ્રેષ્યાર્થિક ન્યાયેક્ષયા અપરમાસ્તિકાય શાશ્વત છે. પર્યાયાર્થિક ન્યાયેક્ષયા અપરમાસ્તિકાય અશાશ્વત છે, અન્ય દ્રવ્ય સાથે પરિણમતું નથી. માટે અપરમાસ્તિકાય અપરિણામી છે, અપરમા-સ્તિકાય દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે. અને પર્યાયરૂપે અનિત્ય છે, અનંત અસ્તિત્વ ધર્મથી યુક્ત અપરમાસ્તિકાય છે. આ દ્રવ્ય જાણવા યોગ્ય છે, અને તે આદરવા યોગ્ય નથી કારણ કે તે દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જાણાય છે, આત્માની સાથે તેને કંઈ સંબંધ નથી. એકેક મદેશ અનંત ધર્મ અનંતગુણ અનંતપર્યાયની અસ્તિતા છે, અને અપરમાસ્તિકાયના એકેક મદેશમાં પરદ્રવ્યના અનંતધર્મ અનંતગુણ અને અનંતપર્યાયની નાસ્તિતા વ્યાપી રહી છે, અનેક મદેશમાં રહેલા ધર્મની અસ્તિતા

તથા પરધર્મની નાસ્તિતાની અપેક્ષા સમ્પર્ભંગી ઉત્પન્ન થાયછે, જેમ જેમ સમ્યગ્ જ્ઞાન થતું જાયછે, તેમ તેમ ઉપયોગની એકાગ્રતાએ વિશેષ જ્ઞાન થતું જાયછે.

૩ આકાશાસ્તિકાચ-અધર્માસ્તિકાયાદિકને અવગાહના આપવાનો સ્વભાવ આકાશનોછે, આકાશના બે ભેદછે, ૧ લોકાકાશ અને ૨ અલોકાકાશ, જેમાં છ દ્રવ્યની સ્થિતિ છે, તે લોકાકાશ જાણવું, જેમાં આકાશ સિવાય અન્ય પદાર્થની સ્થિતિ નથી તેને અલોકાકાશ કહેછે. તેના ચાર ગુણ છે, અરૂપી ઇટલે રૂપરાહીત, આકાશનું ફાલું, પીલું, ધોલું, નીલું, શ્વેતઆદિ રૂપ નથી.

પ્રશ્ન-આકાશનું ચક્રુયી જોતાં ફાલું રૂપ દેખાયછે, અને તમે કેમ ના કહોછો ?

ઉત્તર-આકાશ સામું દેખતાં જે ફાલીમા દેખાય છે તે કંઈ આકાશની ફાલીમા નથી. કિંતુ પુદ્ગલદ્રવ્યની ફાલીમાછે, માટે આકાશનું રૂપ નથી.

પ્રશ્ન-નિર્મલ્લ જલથી પરિપૂર્ણ સ્થિર સરોવરમાં આકાશનું પ્રતિબિંબ પડેછે, દેખો, સરોવર માટે આકાશનું રૂપ માનવું જોઈએ.

ઉત્તર-વિશેષ મૂક્ષમુદ્ધિદ્વારા પરીક્ષા કરતાં અવયોધાશે કે આકાશનું પ્રતિબિંબ સરોવરમાં પડતું નથી, અને સરોવરમાં જેનું પ્રતિબિંબ પડેછે તે પુદ્ગલદ્રવ્યછે, તેમાં જોતાં માલુમ પડેછે કે-વાદ્યાં વિગેરેનું પ્રતિબિંબ સરોવરમાં દેખાયછે, સાકારનું પ્રતિબિંબ પડેછે, નિરાકારનું પ્રતિબિંબ પડતું નથી, છ દ્રવ્યમાં એક પુદ્ગલ દ્રવ્ય સાકારછે, વાકીનાં પાંચ દ્રવ્ય નિરાકારછે, સાકારનું સાકારને વિષેજ પ્રતિબિંબ પડેછે, આકાશ નિરાકારછે માટે તેનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી.

પ્રશ્ન-આત્માને વિષે અન્ય દ્રવ્ય માટે, ત્યારે આત્મામાં અન્ય દ્રવ્યનું મતિર્વિષ પડવા વિના કેમ માટે ?

ઉત્તર-દર્શનમાં મુલ્યનું મતિર્વિષ નેમ માટે, તેમ આત્મામાં અન્ય વદાર્થોનાં મતિર્વિષ પડતાં નથી, જ્ઞાન ગુણ પોતાની શક્તિથી સર્વ વદાર્થોને જાણે, તેથી સર્વ વદાર્થોનાં મતિર્વિષ આત્મામાં પડતાં નથી. એ વપરથી સિદ્ધ થાય છે કે-આકાશ અરૂપી છે, અષેતન ઇટલે જીવરહિત, વિમારહિત કિયારહિત આકાશ જાણવું. કેટલાક મતવાદી એમ માને છે કે-આકાશથી જઠની ઉત્પત્તિ થઈ પણ તે મંતવ્ય નથી. કારણ કે-આકાશ નિરાકાર અક્રિય છે અને તેનાથી કોઈ પણ વદાર્થની ઉત્પત્તિ થતી નથી, જટાદિક સાધારણે, અને આકાશ નિરાકાર છે, માટે નિરાકારથી માદાર વસ્તુની ઉત્પત્તિ થઈ શકે નહીં, વઝી આકાશ અનાદિ કાલનું છે, અને કદી તેનો અંત આવવાનો નથી માટે અનંત છે, માટે આકાશનો વનાવનાર કોઈ નથી, વઝી આકાશનો ઉત્પન્ન કરનાર કોઈ હોવો જોઈએ, એમ કોઈ કહે તો વિદ્યતા કે-આકાશરૂપ કાર્યનું ઉપાદાન કારણ કોણ ?

અને નિમિષ કારણ કોણ ? પ્રથમ પત્ર-આકાશનું ઉપાદાન કારણ ઈશ્વર જો કહેવો તો તે સંમત થતો નથી, કારણ કે ઈશ્વર જ્ઞાનવાન છે, અને આકાશ જટલ છે, ઈશ્વરનો જ્ઞાન ગુણ આકાશરૂપ કાર્યમાં આવવો જોઈએ, પણ તેમ નથી. માટે ઈશ્વર આકાશનું ઉપાદાન કારણ કહેવાય નહીં, અઠવન આકાશનું ઉપાદાન કારણ કોઈ નથી. જેને ઉપાદાન કારણ નથી તેને નિમિષ કારણ પણ નથી. ઈશ્વર આકાશનું નિમિષ કારણ નથી. આકાશ અનાદિ કાલથી સ્વયંસિદ્ધ છે, આકાશમાં અવગાદના ગુણ છે. તેથી અન્ય દ્રવ્યોને રહેવા માટે

અવકાશ આપેછે. આકાશના એકેક પ્રદેશે અનંતા ધર્મ, અનંતા પર્યાય રહ્યા છે. આકાશ દ્રવ્યના પ્રત્યેક પ્રદેશે દ્રવ્યત્વ પળાથી એક સરસાછે, અને પ્રત્યેક પ્રદેશમાં અગુરુ છઘુથી પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિ સમયે સમયે થઈ રહીછે તેની અપેક્ષા એક સરસા નથી. આકાશમાં સ્વદ્રવ્ય સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વભાવની અપેક્ષા અસ્તિત્વનું છે. અને પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરભાવની અપેક્ષા નાસ્તિત્વનું છે. આકાશમાં પરદ્રવ્યની જે નાસ્તિતા તે પણ અસ્તિત્વને છે. પરદ્રવ્યની નાસ્તિતા અસ્તિત્વને આકાશદ્રવ્યમાં ન રહે તો અન્યદ્રવ્યની અસ્તિતાનો નાશ થાય અને અન્યદ્રવ્ય કહેવાય નહીં, જે સમયમાં સ્વદ્રવ્યાદિકની અસ્તિતા છે તેજ સમયમાં પરદ્રવ્યાદિકની નાસ્તિતા છે, અસ્તિતા અને નાસ્તિતા વૈત્તરી ઘાળીથી કહી શકાય સર્વથા માટે અવક્તવ્ય છે. इत्यादि વિચારતાં સમ્પ્રભંગી ઉત્પન્ન થાયછે. આકાશમાં જાળવાનો સ્વભાવ નથી. માટે જડછે. વહી તેના પ્રદેશના કદકા થતા નથી માટે અસ્ખંદછે. જ્ઞાનગુણે જળાયછે માટે ક્ષેપછે. લોકાલોક વ્યાપી આકાશદ્રવ્ય છે. જલમાં થલમાં ઉર્વાં ત્યાં અરુપી-પણે આકાશદ્રવ્ય વ્યાપીને રહુંછે, આત્મગુણોનું ઘાતક આકાશદ્રવ્ય નથી. અને તે અન્ય દ્રવ્યમાં સંયોગપણે પરિણમતું નથી. અન્ય દ્રવ્યો તેનામાં રહેછે. માટે અન્ય દ્રવ્ય અધેય છે. આકાશ દ્રવ્ય આધાર છે. આકાશદ્રવ્યના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ, કેવલજ્ઞાનથી જાણી શકાયછે, આત્માના એક પ્રદેશમાં જ્ઞાનની એવી શક્તિ છે કે-આકાશદ્રવ્યના અનંતા ગુણ-અનંતા પર્યાય, અનંત ધર્મ એક સમયમાં જાણી શકેછે.

૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય-વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ થકી યુક્ત પુ-

દુઃસ્વપ્ન છે, તેના ચારણ છે. મૂર્તિ અચેતન જીવપણાયકી રાતિ. સક્રિય પટલે મઢવા વિસ્તારારૂપ ક્રિયા કરે છે, પુદ્ગલપરમાણુ અનંત છે. પરમાણુ શાક્યો વજ્રે નહીં, મેયો મેદાય નહીં, પરમાણુ દર્શન શુદ્ધ અગોચર જાણવું. દ્વિતરમાણું સંયોગી સ્કંધને દ્વિતરેથી સ્કંધ કરે છે. અનંત પરમાણું સંયોગી સ્કંધ દ્વિતરગોચર થાય છે, તે વ્યવહાર પરમાણુ કહેવાય છે. નિશ્ચયનયે તો સ્કંધકથાય છે. એક પરમાણુમાં એક વર્ણ એક ગંધ એક રસ અને એ સ્પર્શ રથા છે, પરમાણુથી બનેલા કેટલાક સ્કંધો ચતુર્થા દેશાય પળ દાયમાં પકડાય નહીં, કેટલાક સ્કંધોનો સ્પર્શ પ્રાપ્ય કિંતુ ચતુર્થા દેશાય નહીં જેમ વાયુ. કેટલાકનો ગંધ પ્રાપ્ય પળ ચતુર્થા પ્રાપ્ય યદ્ શક્તિ નથી જેમ કસ્તૂરીના પુદ્ગલ સ્કંધો વિગેરે. એમ વિચિત્ર સ્વભાવયુક્ત પુદ્ગલસ્કંધો થાય છે. અને વિચિત્ર પદાર્થ બને છે. પ- ધાન્ વિસ્તરી જાય છે. યાવન્ત પદાર્થો ચર્મચતુર્થા પ્રાપ્ય છે તે સર્વ પુદ્ગલ છે. કેટલાક પુદ્ગલ સ્કંધો ચર્મચતુર્થા પળ અપ્રાપ્ય છે, અંપકાર તથા પ્રકાશ પળ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે. કર્મ પળ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, પંચશ ઔદારિકાદિ શરીર પળ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે. શાર પદાર્થના જ્ઞાનથી મૂલ્ય પદાર્થ સ્વરૂપ અનુમાને જણાય છે, પત્થર મૃત્તિકા આદિ સર્વ પુદ્ગલ દ્રવ્ય જાણવાં. એકંદ્રિયથી યારન્ પંચિદ્રિ જીવો પુદ્ગલ સ્કંધોને શરીરગે પ્રદી સ્વ- સત્તામાં લીધા છે, તે સર્વ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, પુદ્ગલ દ્રવ્ય જીવદ્રવ્યના ગુણોને આચ્છાદન કરે છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યરૂપી છતાં જીવદ્રવ્યને શાશ કરે છે.

મથ-જીવની અનંત શક્તિ છે, તેને પુદ્ગલ દ્રવ્ય શું કરી શકે ?
 સત્તર-પ્રધુના કર્મશારક જીવોની અનંત શક્તિ વિરોધારે સત્તામાં
 થઈ છે, કિંતુ આદિર્ભાવે શક્તિ મગટ થઈ નથી મનાદિ કા-

છથી આત્માને કર્મ લાગ્યું છે, તેથી અનાદિકાલથી આત્માની શક્તિ તિરોમાને વર્તે છે. જો આધિર્માવરૂપે શક્તિ યદ્દ શોષ તો કર્મનું કંઈ જોર નથી, માટે કર્મના યોગે જીવની શક્તિ અવરાઈ છે, જેમ સૂર્યને વાદળાં આચ્છાદન કરે છે તો સૂર્યના પ્રકાશનું આચ્છાદન થાય છે, પ્રકાશ ઢંકાઈ જાય છે, કિંતુ યદા વાદળાં વિલરાઈ જાય છે ત્યારે પ્રકાશ સ્વચ્છ પડે છે. એમ આત્મા અને કર્મ વિષે જાણવું. આત્મા સૂર્ય સમાન છે, અને કર્મ વાદળાં સમાન છે, દર્શાવે એક દેશી જાણવું.

મન્ત્ર-અરૂપી આત્માના ગુણોનો ઉપઘાતરૂપી કર્મથી શી રીતે યદ્દ શકે? ઉત્તર-બ્રાહ્મી આધિર્માવરૂપી, અરૂપી બુદ્ધિ શુદ્ધિમાં ઉત્તેજક છે, મદિરા રૂપી છતાં જ્ઞાનીના અરૂપી જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરી પ્રથિષ્ઠ બનાવે છે, તથા રીત્યા આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશે છાગેલાં જ્ઞાના વરણીપાદિક કર્મરૂપી અરૂપી આત્મગુણોની આધિર્માવતાનું આચ્છાદન કરે છે.

વિષયાંતરથી નિવૃત્ત યદ્દ પુદ્ગલ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કયનાં અન્ય મન્ત્ર કરે છે.

મન્ત્ર-પૃથ્વી, પાણી, વાયુ વિગેરેની ઉત્તમ કર્તા ઈશ્વર છે, અને તેને તેને કેમ અન્ય સ્વરૂપે કયો છો.

ઉત્તર-પૃથ્વી, પાણી, વાયુ વિગેરેનો કર્તા ઈશ્વર નથી. અનાદિ કાલથી તે વસ્તુ થો છે. ઈશ્વર મરૂની નિરંજન છે તેનાથી રૂપી પૃથ્વી આદિ જગત્ બની શકતું નથી, સર્વ દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વમાને વર્તે છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં નાગવાનો સમાવ નથી માટે જરૂર છે, મલ્લેક પરમાણુમાં ઉત્તરાત, ક્વપ, અને પ્રુવાણુ છે. ચર્મ, મેંચ, રમ અને સ્પર્શની પરાવર્તના મલ્લેક પરમાણુમાં થાય છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં સ્વગુણ, સ્વરસ, સ્પર્શવાંની અભિ-

છે. જીવમાં ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રુવપણું વ્યાપીને રહું છે, જીવના અસંરૂપાતા પ્રદેશ છે, એકેક પ્રદેશે અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત વીર્ય, અનંતભોગ, આદિ ક્ષદ્ધિ રહીછે, પંચદ્રવ્યના દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાય ધર્મનું જાગવાપણું એક આત્માના પ્રદેશમાં રહું છે તો અસંરૂપાતા પ્રદેશની તો વાતજ શી કહેવી? નિશ્ચયનયે સ્વગુણાદિકનો કર્તા આત્મા જાણવો, વ્યવહારનપથી કર્મનો કર્તા આત્મા જાણવો. વ્યવહારના ઘણા ભેદછે. શુદ્ધ વ્યવહારનય, અશુદ્ધ વ્યવહારનય. શુભ વ્યવહાર, અશુભ વ્યવહાર, અનુપચરિત વ્યવહાર, ઉપચરિત વ્યવહારનય, બહી વ્યવહારનયના યે ભેદછે. ૧ સદ્ભૂત વ્યવહાર, વીજો અસદ્ભૂત વ્યવહાર. એક દ્રવ્યાશ્રિત તે સદ્ભૂત વ્યવહાર અને જે પરવિષયનો આશ્રય કરે તે અસદ્ભૂત વ્યવહારનય જાણવો.

મયમ સદ્ભૂત વ્યવહારના યે ભેદછે, એક ઉપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહાર અને વીજો અનુપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહારનય. સોપાધિક ગુણ ગુણીનો ભેદ દેખાડે. જેમ જીવસ્યમતિજ્ઞાનં. અત્રમતિજ્ઞાન સોપાધિક ગુણછે, અને જીવ ગુણી તેનો ભેદ દેખાડ્યો, તે ઉપચરિત મયમ ભેદ જાણવો.

તથા નિરૂપાધિક ગુણ અને ગુણીના ભેદે વીજો અનુપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો. જેમ જીવસ્ય કેવલજ્ઞાનમ્. જીવનું કેવલ જ્ઞાન, અત્ર કેવલજ્ઞાન નિરૂપાધિક ગુણછે, અને જીવ ગુણી છે, માટે નિરૂપાધિકગુણે ગુણ ગુણીના ભેદે વીજો ભેદ જાણવો.

અમદ્ભૂત વ્યવહારનયના યે ભેદ છે, એક ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર, અને વીજો અનુપચરિત અમદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

મયમ ભેદ અમંશ્લેષિતયોગે પૃષ્ઠે કલ્પિત સંતંત્રે હોયછે, તેમ

આ દેવદત્તનું ધન છે, અત્ર દેવદત્ત અને ધનને ઉપર ઉપરનો સંબંધ છે, સ્વસ્વામીભાવરૂપ કલ્પિત સંબંધ છે. તે માટે દેવદત્તનું ધન કહેવું તે ઉપચારથી જાણવું. તથા દેવદત્ત અને ધન એ એક દ્રવ્ય નથી, માટે તે ધનનો આરોપ દેવદત્તને વિષે અસદ્ભૂત છે એ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો. આત્માની સાથે કર્મસંશ્લેષપણું છે, પટ છે આત્માની સાથે કર્મ. તથા દેહના સંશ્લેષપણાના (જોડાવા વા મઢવા) ના યોગે અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

આત્માની સાથે અટ્ટકર્મનો સંબંધ છે તે ધન સંબંધની પેઠે કલ્પિત નથી. ચર્ચી ઔદારિક-વૈક્રિય, આહારક. તૈજમ અને કાર્મણ શરીરનો આત્માની સાથે સંબંધ છે તે પણ ધન સંબંધની પેઠે કલ્પિત નથી. વિપરીત ભાવનાએ નિર્વર્તે નહીં, જાવજીવ રહે તે માટે એ અનુપચરિત અને કર્માદિક ભિન્ન વિષય માટે અસદ્ભૂત જાણવો.

અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનપે જીવ કર્મનો કર્તા જાણવો, અને ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારતઃ ગૃહ ધનનો કર્તા જાણવો, તથા સ્વજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારે પુત્ર પુત્રીનો કર્તા જીવ જાણવો. પુત્ર પુત્રી પોતાની જાતિનાં છે, પુત્રાદિક જીવનાં નથી તેમ છતાં જીવનાં કરેલાં તે ઉપચાર, પુત્રાદિક પોતાનાથી ભિન્ન છે માટે અસદ્ભૂત જાણવો. વિજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારે ધનાદિકનો કર્તા જીવ જાણવો. ધન વિગેરેની જીવના કરતાં ઝુદી જાતિએ પટલે તે પુદ્ગલ જાતિ છે, માટે વિજાતિ ધનાદિક જાણવું, ધન વિગેરેનો કર્તા જીવને કરેલો તે ઉપચાર છે, કલ્પિતપણું છે. ધનાદિક પોતાનાથી ભિન્ન દ્રવ્ય છે માટે અસદ્ભૂતપણું તેમાં જાણવું.

સ્વજાતિ વિજાતિ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહારનપતઃ નગરાદિકનો કર્તા જીવ જાણવો. જીવ, ગંજીવ ચક્રનો સમાસ

તેમાં ધયો. અશુદ્ધનિશ્ચય નયે રાગ દ્વેષનો અશુદ્ધ સ્વભાવે જીવ કર્તા જાણવો.

શુદ્ધનિશ્ચયનયે સ્વકીયનિરુપાધિકજ્ઞાનદર્શનાદિક ગુણોનો કર્તા જીવ જાણવો.

આત્માનું કેવલજ્ઞાન તે શુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો, ધર્મ અને ધર્મોના ભેદથી એ વ્યવહાર ધયો, તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, આત્માનું એમ કહીએ તે અશુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહાર જાણવો.

પરદ્રવ્યની પરિણતિ ભલ્લવાથી દ્રવ્યાદિકમાં નવવિધ ઉપચારથી અસદ્ભૂત વ્યવહાર થાયછે.

૧ દ્રવ્યે દ્રવ્યોપચાર, ૨ ગુણે ગુણોપચાર, ૩ પર્યાયે પર્યાયોપચાર ૪ દ્રવ્યે ગુણોપચાર, ૫ દ્રવ્યે પર્યાયોપચાર, ૬ ગુણે દ્રવ્યોપચાર, ૭ પર્યાયે દ્રવ્યોપચાર ૮ ગુણે પર્યાયોપચાર ૯ પર્યાયે ગુણોપચાર. એનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧ દ્રવ્યે દ્રવ્યોપચાર—ક્ષીરનીરન્યાયવત્ જીવ પુદ્ગલ સાથે મળ્યો છે માટે જીવને પુદ્ગલ કહીએ એ જીવદ્રવ્યે પુદ્ગલ દ્રવ્યનો ઉપચાર જાણવો.

૨ ગુણે ગુણોપચાર—ભાવ લેશ્યા તે આત્માનો અરૂપી ગુણછે તેને જે કૃષ્ણ નીલાદિક કાલી લેશ્યા કહીએછીએ તે કૃષ્ણાદિ પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણનો ઉપચાર કરીએછીએ એ આત્મગુણે પુદ્ગલ ગુણનો ઉપચાર જાણવો, इति ગુણે ગુણોપચાર.

૩ પર્યાયે પર્યાયોપચાર—અશ્વદસ્તિ મમુલ આત્મદ્રવ્યના અસમાન જાતીય દ્રવ્યપર્યાય તેને સ્કંધ કહેછે, આત્મપર્યાય ઉપરે પુદ્ગલ પર્યાય જે સ્કંધ તેનો ઉપચાર કહીએછીએ તે પર્યાયે પર્યાયોપચાર.

૪ દ્રવ્યે ગુણોપચાર—હું ગૌરવૈર્ણ્યું એમ બોલતાં હું એટલે આત્મ દ્રવ્ય અને ગૌરવૈર્ણ્યું તે પુદ્ગલનું ઉચ્ચલતાપણું, આત્મદ્રવ્યમાં

ગૌરુપ જે પુદ્ગલો ગુણ તેનો ઉપચાર કર્યો માટે દ્રવ્યે ગુ-
ણોપચાર જાણવો.

૬ દ્રવ્યે ગુણોપચાર-હું ગૌરવર્ણહું એમ ધોતનાં હું તે આત્મદ્રવ્ય
અને દેહ તો પુદ્ગલ દ્રવ્યનો સામાન્ય જાતીય પર્યાય જાણવો.

૬ ગુણેદ્રવ્યોપચાર-યથા દૃશ્યં એ ગૌર દેશ્વાયટે, ગૌરનારુપ
પુદ્ગલ ગુણ હવે આત્મદ્રવ્યનો ઉપચાર તે ગુણે દ્રવ્યોપચાર.

૭ પર્યાયેદ્રવ્યોપચાર-દેહને આત્મા કહેવો ત્યાં દેહરુપ પુદ્ગલ
પર્યાયને વિષે આત્મદ્રવ્યનો ઉપચાર કર્યો એ સાતનો ભેદ જાણવો.

૮ ગુણેપર્યાયોપચાર-મનિજ્ઞાન તે પંચદ્રિષ્ય અને મનોનન્ય છે માટે
શરીરજ કરીએ અત્ર મનિજ્ઞાનરુપ આત્મગુણને વિષે શરીરરુપ
પુદ્ગલ પર્યાયનો ઉપચાર કર્યો.

૯ પર્યાયેગુણોપચાર-શરીર તે મનિજ્ઞાનરુપ ગુણગટે અત્ર શરીરરુપ
પર્યાયને વિષે મનિજ્ઞાનરુપ ગુણનો ઉપચાર કરાયટે, એ નવમ
ભેદ બ્યવહારનયે અનેકથા જીવ વ્યવહારાયટે, નિશ્ચય

નયે સર્વ જીવની સત્તા એક સરસીટે. સર્વ વસ્તુથી જીવ
ન્યારોટે, અનાદિ કાલથી આત્માની અશુદ્ધ પરિણિયોગે

આત્મા કર્મદિકને પ્રેરેટે, યથા મદિરાપાનથી મુગ્ર મનુષ્યની
શુદ્ધિ કરી જાયટે, તેમ કર્મનાયોગે આત્મા પરસ્વભાવનાં રાષ્ટ્રો

માષ્ટ્રોટે, યદા ઉપયોગની એકાગ્રતાએ સ્વચ્છાનનાં આત્મા રમે
તદા કર્મદિકનો નાશ થાયટે. જે રુદિને માટે જીવ ફાંતાં

મારેટે, તે રુદિ આત્મામાં સમાયીટે. આત્મા પોતાનું સ્વરુપ
જ્ઞાનવહે જાણેટે અને પરદ્રવ્યનું સ્વરુપ પણ જ્ઞાનવહે જાણેટે.

આત્માના સમાન કોઈ ઉત્તમ વસ્તુ નથી, આત્મા આદેય, આ-
રાષ્ટ્ર પૂજ્યટે. આત્માની કદિ આત્મસ્વરુપના જ્ઞાનથી માત્ર
થાયટે. પ્રગ જગત્નો સ્વામી આ મત્સ્ય દેશ્વાતા શરીરમાં રહેલો

અને તે જ્ઞાન આત્મદ્રવ્યમાં રહુંછે, દુનીયામાં જેટલાં શાસ્ત્રછે તે આત્મામાંથી નીકળ્યાંછે. અભ્યાસાદિક જ્ઞાનનાં સાધનછે, અનંત ગુણોનો ભોક્તા આત્માછે, આત્માની ક્ષુદ્ધિ સદાકાલ આત્મામાં રહીછે, આત્મ ક્ષુદ્ધિનો કદાપિ નાશ થનાર નથી. નિશ્ચયનયથી જોતાં આત્મા પરાભાવનો ભોગી નથી. આત્માથી પરભાવનું ધ્યાન નિવારી સ્વશુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરે તો ચરણનિધાન દેશે, ક્રિયાકાંડથી ભગવદાજ્ઞા ઢોલધાલુ કપટીઓ અજ્ઞાની જીવને પોતાના કંદમાં ફસાવી ધર્મના વિશ્વાસમાં ફસાવી પોતે પણ અજ્ઞાનમાં ઘુરેછે, અને અન્યોને પણ ઘુટાદેછે, સિંહના પરાક્રમનો અભિમાનથી પોતાનામાં આરોપ કરનારો ઝૂંગાલ વ્યાં મુખી કપટ દૃષ્ટિ ચલાવી શકે. આત્મજ્ઞાન તેજ ધર્મછે, તેજ આદેયછે, અધુના પંચવિપના યોગે આ ભરત ક્ષેત્રમાં કુણ્ણ પક્ષીના જીવોની વાહુલ્યતાએ મીતાર્થના, સદ્ગુરુના સમાગમ તથા વિશ્વાસ વિના અને ભવાભિનંદીપણાના ત્યાગ વિના અશુભ વ્યવહારના ત્યાગ વિના મુમુક્ષુના યોગ્યગુણો વિના અજ્ઞાની જીવો વ્યાં ત્યાં દૃષ્ટિરાગની અંધતાએ વિવેકનયનશૂન્ય થયા છતાં ઉપર ઉપરથી ધર્મનામે ટીલાં ટપકાં કરતા અને કરમ વિવાહ પ્રસંગ રાસભ મશંસાના આચરણમાં પોતાની વાહવાહમાં કૃત કૃત્યતા સમજનાર અજ્ઞાની જીવો સદ્ગુરુની વાણી વિપના પ્યાલા સમાન લેખવી, કુગુરુની વાણી અમૃતના પ્યાલા લેખવતા, કુધારામાં સુધારાની બુદ્ધિ માનનાર, અસ્થિર ચિત્તવાલા પામર માણીઓ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિના અને દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા વિના સ્વચ્છંદાચારીપણાને લીધે આત્મમશંસા અને પરગુણાપકર્ષતાએ અજ્ઞાનશ્રદ્ધાએ તત્ત્વ પામ્યા જાણે હોયની ? એમ સંસારમાં પરાભવ પ્રવૃત્તિથી સ્વઆયુષ્ય પૂર્ણ કરી નૃમવર્ચિતામણિ રત્નસમાન હારી નરકાદિક ગતિના

મેવાન યા આધિ શ્યામિની દુઃખ ધેનિ પરંપરાને પામેછે.

આત્માર્થે જીવ સ્વરસમુદ્ધનો રિવેક કરી હેપમેપ ડગાદેપ સ-
મતી ધુનડાનાની પરિણિ સમતી સ્વરસાર નિધપનપનું સ્વરસ ગુરુ-
મન્દારા સમતી સૈરામ્યતી નીલ્પતાપ મદ્ગુરુ આશામકિ રિનપયોમે
માર્ચરન અને નિગારંચન પ્વાનની અધિનાપાપ અંતઃકરન શુદ્ધિ-
પૂર્વક સ્વાદાદ આન્નિક પર્મનું આરાધન કરતો જડ પંકજવત્ વર્ત-
ન વજાવતો સ્વરસારમાં રહેછે, પરમાવ મટવિમૂલરાગદેપનરા
સ્ટેડેદ્દ આત્મસ્વમાવરિણિનાં વર્તણ મળ્યાત્માઓ જ્ઞાન
પ્વાનયોમે સપોત્તમમાવે લા ઉવસન માવે મોરનીય કર્મનો ડચ્છેદ્
કરી સમરિવ પામી સ્વલસાત્મામાં કર્મસપ કરી કેવલજ્ઞાનાદિ
સંવદા પામી ઘરદ્દુ ધુનડાનું આપુલ્પ મર્પાદાપ ટહંપી સાદિ અ-
નેતિ નિયતિ પામી અનરદ આનંદદાપક શાશ્વત નિરગુલ્પ સ્વરસ
હલ્લિપામ પામી ટકેછે. સમપે સમપે જીવ સાત લા આઠ કર્મ લાંધે
છે. સ્વમાવનાં રમે તો કર્મલંપ ટકેછે, માટે આત્મસ્વની મામિ અર્થે
મદ્ગુરુ લલનામ્વનું રિનપમકિયોમે પાન કરવું પન રિનાકાંશા.

“ હા. ”

અલંદ અસપ શાશ્વતું, દેસી આતમ રૂપ;

ચિત્તે ચમક્યો આતમા, અરે હું તો મહા ભૂપ. ૭૬

માર્શર્ય-અલંદ, અસપ, શાશ્વતસ્વરસ પોતાનું પોતે આત્મા
દેસી ચિત્તમાં ચમક્યો અર્થાત્ આશ્ચર્ય પામ્યો, અને કહેલા લાગ્યો
કે-અરે હું તો મહાભૂતરૂં. અશારિ પર્વત મે પોતાને અજ્ઞાતી જાન્યો,
હું મર્ગિય હું સર્ગી મને શ્રીતિ હતી પન હવે ય શ્રીતિ લાગી ગઈ, હું
નિર્પત્નરૂં યમ હું પોતાને માનતો હતો પન જાન્યું કે-પારા આત્મામાં
અનંત પન રહ્યું, દેસી સંનતિ લાટે સરસ પડી, ધરુલર્થિ આદિ

અને તે જ્ઞાન આત્મદ્રવ્યમાં રહુંછે, દુનીયામાં જેટલાં શાસ્ત્રછે તે આત્મામાંથી નીકળ્યાંછે. અભ્યાસાદિક જ્ઞાનનાં સાધનછે, અનંત ગુણોનો ભોક્તા આત્માછે, આત્માની ક્લદ્ધિ સદાકાલ આત્મામાં રહીછે, આત્મ ક્લદ્ધિનો કદાપિ નાશ થનાર નથી. નિશ્ચયનયથી જોતાં આત્મા પરાભાવનો ભોગી નથી. આત્માથી પરભાવનું ધ્યાન નિવારી સ્વશુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન કરે તો ચરણનિધાન દેશે, ક્રિયાકાંડથી ભગવદાજ્ઞા ઢોલઘાલુ કપટીઓ અજ્ઞાની જીવને પોતાના પદમાં પસાવી ધર્મના વિશ્વાસમાં પસાવી પોતે પણ અજ્ઞાનમાં ઘુટેછે, અને અન્યોને પણ ઘુઢાદેછે, સિંહના પરાક્રમનો અભિમાનથી પોતાનામાં આરોપ કરનારો જંગલ વ્યાં સુધી કપટ વૃત્તિ ચલાવી શકે. આત્મજ્ઞાન તેજ ધર્મછે, તેજ આદેયછે, અધુના પંચવિપના યોગે આ ભરત ક્ષેત્રમાં કુળ્ળ પક્ષીજા જીવોની વાહુલ્યતાએ ગીતાર્થના, સદ્ગુરુના સમાગમ તથા વિશ્વાસ વિના અને ભવાભિનંદીપણાના ત્યાગ વિના અશુભ વ્યવહારના ત્યાગ વિના મુમુક્ષુના યોગ્યગુણો વિના અજ્ઞાની જીવો જ્યાં ત્યાં દષ્ટિરાગની અંધતાએ વિવેકનયનશૂન્ય થયા છતા ઉપર ઉપરથી ધર્મનામે ટીલાં ટપકાં કરતા અને કરમ વિવાહ પ્રસંગ રાસમ પ્રસંસાના આચરણમાં પોતાની વાહવાહમાં કૃત કૃત્યતા સમજનાર અજ્ઞાની જીવો સદ્ગુરુની વાણી વિપના પ્યાલા સમાન લેખવી, કુગુરુની વાણી અમૃતના પ્યાલા લેખવતા, કુધારામાં સુધારાની બુદ્ધિ માનનાર, અસ્થિર ચિત્તવાલા પામર માણીઓ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના જ્ઞાન વિના અને દેવગુરુ ધર્મની શ્રદ્ધા વિના સ્વચ્છંદાચારીપણાને સ્ત્રીએ આત્મપ્રસંસા અને પરગુણાપકર્ષતાએ અજ્ઞાનશ્રદ્ધાએ તત્ત્વ પામ્યા જાણે હોયની ? એમ સંસારમાં પરામર્થ પ્રવૃત્તિથી સ્વઆયુષ્ય પૂર્ણ કરી નૃમવર્ચિતામણિ રત્નસમાન હારી નરકાદિક ગતિના

मेमान यह आधि व्याधिनी दुःख धेगि परंपराने पामेछे.

आत्मार्य जीव स्वपरबस्तुनो विवेक करी हेयहेय उपादेय स-
मजी गुणगणानी परिणति समजी व्यवहार निश्चयनयनुं स्वरूप गुरु-
गमद्वारा समजी वैराग्यनी तीक्ष्णताए सदगुरु आज्ञाभक्ति विनययोगे
सालंबन अने निरालंबन ध्याननी अभिलाषाए अंतःकरण शुद्धि-
पूर्वक स्पादाद आत्मिक धर्मनुं आराधन करतो जल पंकजवद् वर्त-
न चलावतो व्यवहारमां वर्तेछे, परभाव मृदुचिमूलरागद्वेषमहा
मृदुछेदक आत्मस्वभावपरिणतिमां वर्तता भव्यात्माओ ज्ञान
ध्यानयोगे क्षयोपशमभावे वा उपशम भावे मोदनीय कर्मनो वृच्छेद
करी समकित पामी स्वल्पकालमां कर्मक्षय करी केवलज्ञानादि
संपदा पामी चउदमुं गुणग्राशुं आयुष्य मर्यादाए उलंघी सादि अ-
नंति स्थिति पामी अनहद आनंददायक शाश्वत शिवमुख स्वरूप
हृक्लिधाय पामी शकंछे. समये समये जीव सात वा आठ कर्म बांधे
छे, स्वभावमां रमे तो कर्मबंध टखेछे, माटे आत्मतत्त्वनी प्राप्ति अर्थ
सदगुरु वचनामृतनुं विनयभक्तियोगे पान करवुं एज दिनाकांक्षा.

“ दुहा. ”

अखंड अक्षय शाश्वतुं, देखी आतम रूप;
चित्ते चमक्यो आतमा, अरे हुं तो महा भूप. ७६

भावार्थ—अखंड, अक्षय, शाश्वतस्वरूप पोतानुं पोने आत्मा
देखी चित्तमां चमक्यो अर्थात् आश्चर्य पाग्यो, अने कहेवा लाग्यो
कै—अरे हुं तो महाभूतहुं, अशानि पर्वत में पोताने अज्ञानी जाग्यो,
हुं गरीब छुं एसी मने भ्रान्ति हनी एज हवे ए भ्रान्ति चाली गर, हुं
नेर्धनहुं एम हुं पोताने मानतो हतो एज जाग्युं कै—मारा आत्मामां
नंत धन रहंछे, हेनी संनति फाछे खबर पदी, चक्रवर्ति आदि

રાજાઓને હું મહાભૂષ તીરકે સ્વીકારતો હતો પણ હવે આત્મા સ્વરૂપ ઓઝલતાં માલુમ પડ્યું કે ઈંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેન્દ્ર કરતાં પણ અશરીરમાં વ્યાપક આત્મા મહાભૂષછે. એની મનુતાને કોઈ પામી શકે તેમ નથી. સ્ત્રી પુત્રાદિકપર જેટલી મમતા થાય છે તેટલી જો આત્મા ઉપર મમતા થાય અને તેનું ધ્યાન કરવામાં ચિત્ત લાગે તે આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપને પામે. બહિરાત્મિસાધુઓને શિષ્યો કરવા ઉપર જેટલી ચાહનાછે તેટલી જો આત્માના ઉપર ચાહના થાય તો પરમાત્મપદ અવશ્ય પામી શકાય. વાહ્યધન તો મહેલે અને પાપના ઉદયે વિગળી જાયછે પણ આત્માનું અંતર્ધન કદાપિ કાલે નાશ પામી શકતું નથી. દુનીયાના મવાહમાં જે તળાયછે તે આત્મિક લક્ષ્મી પામી શકતા નથી-ઘણા ભવ કર્યાં, ઘણાં શરીર છોડ્યાં, પૈદ્ગલિક માયા સર્વ નાશ પામી કિંતુ વ્રણે કાલમાં આત્મા ચેતન સ્વભાવેજ વર્તેછે માટે આત્મા શાશ્વતછે, વાંચવા અગર કહેવા માત્રથી નહીં પણ તે અનુભવગમ્યછે.

“ દુઃશ. ”

રક્ષલ્લ્યો હું પરદેશમાં, લહિયાં દુઃસ્વ અનંત;

શુભ દેસી નિજદેશને, શાન્ત થયો શિવકંત. ૭૭

ભાવાર્થ-પોતાના આત્માના અસંલ્પાત પ્રદેશ તે પોતાના પ્રદેશ જાણવા અને પૃથ્વીના જે દેશ તે પુદ્ગલાસ્તિકાયછે, પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય જડછે, પૃથ્વીના પ્રદેશોને પોતાના પ્રદેશ માની પરદેશમાં રક્ષલ્લ્યો, ધુધા પિપસાઈ તાડનતર્જન છેદનભેદન આદિ આત્મા અનંત દુઃસ્વો સહન કર્યાં, અને નાના પ્રકારનાં શરીરો ધારણ કર્યા પણ દુઃસ્વનો અંત આવ્યો નહીં, પણ હવે સદ્ગુરુઓને આત્માનું સ્વરૂપ જાણતાં પોતાનો દેશ ઓઝલ્યો અને આત્મા શુક્તિનો સ્વામી જ્ઞાન

અંતરમાં પણ શાન્ત હોયછે, કેટલાક અંતરથી શાન્ત હોતા નથી અને ઉપરથી પણ શાન્ત હોતા નથી. શાન્તાવસ્થાનું સુખ આત્મજ્ઞાનીયો પામ્યા, પામેછે, અને પામશે.

“ દુહા. ”

પરપુદ્ગલના દેશને, માન્યા મારા દેશ;
તેની મમતાઈ કરી, ગ્રહિયા પુદ્ગલ વેપ. ૭૮

ઠામ ઠામ હું ભટકિયો, ચાર ગતિ દુઃખ સ્થાન;
ત્યાં પણ મમતા દેશની, કીધી ગુણની હાળ. ૭૯

ભાવાર્થ-પૌદ્ગલિક દેશને પોતાના માની રાગ દ્વેષથી કર્મ ગ્રહણ કરતો હતો વિચિત્ર પ્રકારનાં શરીર ધારણ કર્યાં, નાના દેહો ધારણ કરી દુઃખની સ્થાનભૂત ચાર ગતિમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ચેતન ભટક્યો, અને જ્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થયો ત્યાં પણ દેશની મમતા ધારણ કરી પોતાનું માન ભૂલી આત્મગુણનો તિરોભાવ કર્યો, આ મારું ઘર, મારું ક્ષેત્ર, મારી પૃથ્વી, આદિના અભિમાનથી રુગિયા જાપાનની પેઠે દેશનો જીવોનો નાશ થયો તેનું કારણ પરપૌદ્ગલિક દેશની મમતાછે, અજ્ઞાની જીવો સ્વદેશાભિમાનમાં એમ. એ. સુધી મળ્યા હોયછે તો પણ અજ્ઞાન પ્રવાહમાં તળાડ જાયછે. પોતાનો દેશ કયો છે તે ગુરુમત્તો નિશ્ચયતઃ જાણી શકેછે. મન વાચ વિષયમાં ધાવે છે, તાવત્ જીવ કર્મની રાત્રિ અશુદ્ધ પરિણામે ગ્રહેછે, ગુજરાત, બંગાળાદિ દેશો માગછે અને હું એનોહું, આ રાજ્ય માગ્છે અને હું એનોહું, આ કુટુંબ માગ્છે, અને હું એનોહું, એવી શુદ્ધ ચારત્ પાવછે તોત્ જ્ઞાનું કે-ચેતન જદના અનુભવેછે, આત્મા અને પરમાત્મ સ્વસ્થનું જ્ઞાન થાય તેને જ્ઞાન કહેછે. અને આત્મા અને પરમાત્માની ધ્યાનયાગે ઐશ્વર્યતા થાય તેને રિજ્ઞાન કહેછે.

ઉક્તશ્ચ—

અન્ય ગ્રાસ્ત્રેઽપિ ક્ષેત્ર ક્ષેત્ર જ્ઞયોર્જ્ઞાનં, તજ્ઞાનં જ્ઞાનમુચ્યતે;
વિજ્ઞાનં ચોભયૌરૈક્યં, ક્ષેત્રજ્ઞ પરમાત્મનોઃ ૧

સ્વકીય અજ્ઞાનથી આત્મા મટકાયછે, અને પોતાના જ્ઞાનથી કર્મ વિમુક્ત આત્મા બનેછે, આત્માનો ઉદ્ધાર આત્માજ કરી શકેછે, આત્માનું ઉપાદાન કારણ આત્માના ગુણોછે, ઉપાદાનની શુદ્ધિ અર્થે ભવ્ય જીવો નિમિત્ત હેતુ અવલંબી પરમાત્મપદ પામેછે. અભવ્ય જીવોમાં ઉપાદાન કારણની શુદ્ધિ યાવ તયા પ્રકારનો સ્વભાવ નથી. નિમિત્ત કારણ તો પામેછે, કિંતુ અભવ્ય જીવમાં ભવ્ય સ્વભાવ નથી, તેથી ઉપાદાન કારણ શુદ્ધ થતું નથી ભગવદ્ગીતાના છઠા અધ્યાયના પાંચમા શ્લોકમાં કયુંછે કે—

શ્લોક.

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં, નાત્માનમવસાદયેત્,
આત્મૈવહ્યાત્મનો વન્ધુ, રાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ૧

આત્મા ઉદ્ધારવો પોતે, આત્માને મારવો નહિ;
વંધુ પોતેજ પોતાનો, પોતેજ રિપુ છે સહિ. ૧

આત્મા સ્વશુદ્ધિપરિણામયોગે પોતે પોતાનો ઉદ્ધાર કરેછે અર્થાત્ પરમાત્મપદ પામેછે, દ્રષ્ટૃરુપો કહેછે કે—આત્માને ભવ્યાત્મા-ઓર મારવો નહીં. પોતાના આત્માનો યાત્ર કરવો તેના સમાન પાપ નથી, અધ્યાત્મગીતામાં કયુંછેકે—

સ્વગુણ રક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિષ્વંસના તે અધર્મ;
ભાવ અધ્યાત્મ અતુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ. ૧

આત્માના અનંત ગુણો કર્મયોગે ઢંકાયાછે, તિરોભાવે રહ્યાછે,

तेनु रक्षण करवुं एटले ते अनंत गुणोने आविर्भाव करवा, कर्मश्रुथी अवरावा देवा नहीं तेनुं नाम धर्मछे, धर्मना चार भेदछे, १ नामधर्म, २ स्थापनाधर्म, ३ द्रव्यधर्म, ४ भावधर्म. कोइनुं धर्म एवुं नाम आपवुं ते नामधर्म, कोइ पण वस्तुमां धर्मनो आरोप करवो ते स्थापनाधर्म, धर्मना हेतुओनुं अवलंबन करवुं ते द्रव्यधर्म वा उपयोग शून्य जे धर्म ते द्रव्यधर्म जाणवो, आत्मानी उपयोगताए नय-निक्षेपा सप्तभंगीथी आत्मानुं अनेकान्त स्वरूप जाणी श्रद्धा करवी, तेनुं रक्षण करवुं तेनुं नाम भावधर्म जाणवो.

ते भावधर्म आत्मां रखोछे, शुद्ध, सत्य, अखंड, अक्षयरूप भावधर्म अरूपीछे अने ते भव्य जीवोने प्राप्त यायछे, समकितवंत जीवने भावधर्मनी प्राप्ति थायछे, भावधर्म विना सर्व क्रिया निष्फल जाणवी.

द्रव्यधर्मना बे भेदछे, लौकिक द्रव्यधर्म बीजो लोकोत्तर द्रव्यधर्म, लौकिक द्रव्य मिथ्यात्वनुं कारणछे, भावधर्म सापेक्ष लोकोत्तर द्रव्यधर्म परमात्मपद साधक निमित्त कारणछे, आत्मीयगुणोनुं रक्षण ते धर्म, अने आत्माना गुणोनो नाश करवो एटले आत्माना गुणो तिरोभावे वर्ताय तेम रागद्वेषयोगे ज्ञानावरणीयादि कर्म ग्रहण कराय तेनुं नाम अधर्म जाणवो, नाम अध्यात्म, स्थापना अध्यात्म, द्रव्य अध्यात्म अने भाव अध्यात्म ए चार ४ निक्षेपाए अध्यात्म जाणवुं. आद्यन्तां ३ त्रण अध्यात्म अनुपयोगी जाणवां, भाव अध्यात्मधकी कर्मकलंक नाश पामेछे. माटे भाव अध्यात्म अनुगत प्रवृत्ति थाय तो तेथी संसारनो उच्छेद थायछे, माटे ज्ञानी पुरुषो कहे छे के आत्माने मारवो नहीं, आत्मानी जो अशुद्ध परिणति थइ तो आत्माए आत्माने मार्यो कहेवायछे, आत्मा पोते पोतानो बंधुछे, एम कहेवाथी सिद्ध थयुं के पोतानुं भलुं करवा पोते आत्मा समर्थ

છે, રાગ દેવને આત્મા જીવે તો આત્મા સંપુ મનાય. મગા સંપુની મનતાથી ખાત્તા પોતાના આત્માને રાગદેવ તાન્યાણેને દુ નયો. માટે જીવને સંપુ નગીક માનરા છ તો મંમાર વ્યવહારનાં. વ્યવહારિક કાર્યોમાં મદોદર સંપુની જરૂર છે. જિતુ ત્વા પરમાન્દમ્બરુપમયધાય તેમાં તો આત્માજ પોને સંપુ છે, ત્વા અન્ય કશું ચાલવું નથી. રાગદેવના મતારમાં આત્મા અશુદ્ધ પરિણામ રહે છે તો આત્મા પોને પોતાનો જુલુ છે એ જાણવું. આત્મા પરમા ત્વાગી સ્વભાવમાં રહે તો આત્માનો કોઈ જુલુ નથી. આત્મા રિન આત્માનો જુલુ અન્ય કોઈ વ્યવહારથી કલ્પના માત્ર જાણવો. રાગ દેવે સંસારમાં રાચવું માચવું. તથા આત્માની અજ્ઞાનતાથી વિધ્યાત્વ પરિણામ કરી આત્માને પરમાન્તર પામરામાં આત્મા જુલુ થઈ, પાવર જીવ સમક્તિ પામ્યો નયો અને વિધ્યાત્વ માં રમો વગેરે પોતાનું માને છે તાવડ તાત્ત્વિક મુલ્ય પામી શકતો નથી, માટે આત્મિક અ- સંત્યાગમદેશમાં ધ્યાન દેવું.

“ દુરા. ”

ધર્માધર્માઽકાશના, પ્રદેશ હાન ન લેશ;
પુદ્ગલના જે દેશ છે, દે અજ્ઞાની ક્લેશ. ૮૦

ધર્માસ્તિકાપ, અપર્માસ્તિકાપના પ્રદેશથી આત્મગુણોની હાનિ છેન્નમાત્ર વગ થતી નથી, વગ પુદ્ગલ સંપો અજ્ઞાનીને કલેશ આપે છે

ધમ્મા ધમ્મા ગામા તિન્નિવે એ અણાહ્યા ।
અપજ્જવસિયાચેવ સવ્વજ્ઞં તુ વિયાહિયા.

ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ પ્રગ દ્રવ્ય અનાદિકાલનાં છે અને અનાં છે ૧૪ લઙ્કારાન ચોક વ્યાપિ ધર્માસ્તિકાપ છે, અપર્માસ્તિકાપ

પણ ચંદ્ર રાજલોક વ્યાપીછે, આકાશાસ્તિકાય લોકાલોક વ્યાપી છે. અશુદ્ધ પરિગતિ યોગે આત્મા પુદ્ગલાસ્તિકાયના સ્કંધોને જ્ઞાનાવરણીયાદિ અશુભિકર્મરાશિરૂપ વનાવી ગ્રહણ કરી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરેછે.

આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ જોતાં અરૂપીછે, છતાં રૂપી એવા કર્મથી આત્માના અનંતગુણોનું આચ્છાદન થાયછે, આત્માના એકેક પ્રદેશે અનંતિ કર્મવર્ગણાઓ લાગીછે, કિંતુ આત્માના આઠ રૂચક પ્રદેશે કોઈ કર્મ લાગતું નથી તે આઠ રૂચક પ્રદેશ સિદ્ધ સમાન સદાકાલ નિર્મલ અનાદિ કાલનાછે, એ આઠ રૂચક પ્રદેશે પણ જો કર્મલાગે તો જીવનું જીવતપણું ચાલ્યું જાય. રૂચક પ્રદેશનો એવો સ્વભાવછે કે તેને કોઈ કર્મ લાગી શક નહીં, જેમ જેમ એકંદ્રિયાદિક ભવનું ઉદ્ભવન કરી ઉચ ગતિમાં આવેછે તેમ તેમ તરતપણે સામાન્યતઃ મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાયછે.

નિવ્યમશ્ન-આત્માના અમંલ્યાત પ્રદેશી શી રીતે કહેવાય ? અસંલ્યાત પ્રદેશ કહેવાથી આત્માના અસંલ્યાત ભાગ થયા ત્યારે આત્માના સંક થયા અને અસંક આત્મા કહેવાશે નહિ માટે આત્માના અમંલ્યાત પ્રદેશો કહેવા તે શીરીતે=

સદ્ગુરુ-આત્મા અમંલ્યાતપ્રદેશ મઝી કહેવાયછે, અમંલ્યાતપ્રદેશ કહેતાં આત્માના અમંલ્યાતા ભાગ થડ શકતા નથી. કારણકે પ્રદેશો એક એકથી જુદા પડતા નથી, પ્રદેશો ચાલ્યા થડતા નથી, છેથા છેડાતા નથી, દગ્યા દગાતા નથી. કેવલી કેવલી મનુદ્યાત કરે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો બોલ પ્રમાણ વિભાજેછે છતાં પણ પ્રદેશો એકમેકની માથે નિચ મંચથી સંકરિતછે. તેથી અમંલ્યાત પ્રદેશો મઝી આત્મા કહેવામાં કોઈ જાતનું દુષન નથી આવતું, આત્માના પ્રદેશો અમ્મીછે, તેથી

અટકર્મ આત્માના અટ ગુણોનું આચ્છાદન કરેછે. અટક નાશથી અટ ગુણો આવિર્ભાવે થાયછે, યથાપિ જો કે વલવાનુછે તથાપિ આત્મા જ્ઞાનયોગે સ્વસ્વરૂપમાં રમે તો નામં કર્મમો નાશ કરી શકાય છે. મગરદ્ગીતામાં પણ કહ્યું છે :

અધ્યાય ચોથો શ્લોક ૩૭ મો.

યથૈધાંસિ સામિદ્ધાઽગ્નિ, ભસ્મિસાત્ કુરુતેઽર્જુન.
જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વ ક્રમાંણિ, ભસ્મસાત્ કુરુતે તથા. ૩
નહિ જ્ઞાનેનં સદૃશં, પવિત્ર મિહ વિદ્યતે,
તત્સ્વયં યોગ સંસિદ્ધઃ કાલેનાત્મનિ વિંદતિ. ૪
અપિન્નેદસિ પાપેભ્યઃ, સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ
સર્વજ્ઞાનપ્લવેનૈવ, યૃજિનં સંતરિષ્યસિ. ૫

ભાવાર્થ—મહામેરુના ઓઝંઘનારને વાલુકા જેમ લંથળે, આ કાટ સમૂદને વાલી ભસ્મ કરેછે તેમ જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વ કર્મ વાલી ભસ્મ કરેછે આત્માનું અનેકાંતપણે યથાતથ્ય જ્ઞાન થાય કર્મનો નાશ થાયછે. પરમ પુરુષાર્થ સાધન જ્ઞાન સમાન કોઈ ના અપવિત્રને પણ જ્ઞાન પવિત્ર કરેછે, માટે જ્ઞાન સદૃશ અન્ય કોઈ પા નથી, જ્ઞાની સર્વ પાપનો નાશ કરેછે, હું આત્મા પરમાત્મા સ્વરૂપ સ્વસત્તાને મહ્યાત્મા ધ્યાવેછે.

મોઝામાં મોટું પાપ કરનારો તું હોઈશ તો પણ હે અર્જુન તું જ નૌકાથી સર્વ પાપ તરી જાઈશ એમ કૃષ્ણ કહેછે.

શિષ્ય—આ ટેકાણેતમો કેમ મગરદ્ ગીતાનો દાઢનો આપોઝો જૈન—જૈનધર્મ એક દેશી નથી પણ સર્વ દેશીછે, જૈનોમાં જેમ જ્ઞાન મહાત્મ્ય કહ્યુંછે, તેમ ગીતામાં પણ છે તે જગાવવા માટે સા

“ દુઃખા. ”

- ઘટપટ વસ્તુ જે દિસે, તે સહુ પુદ્ગલ જાણ ।
 તે આતમથી ભિન્ન છે, શાસ્ત્ર વચન પ્રમાણ. ૮૪
 પુદ્ગલ દેશે મ્હાલતાં, માર્યોં ચેતન જાય;
 તેમાં મમતા માનતા, મરી મરી દુઃખ પાય. ૮૫
 પૃથ્વી થઈ નહિ કોયની, કોટી કરે ઉપાય;
 લક્ષ ઉપાયો લેખે, નહિ આકાશ જ્ઞલાય. ૮૬
 પુદ્ગલ વસ્તુ કારમી, ઘર હાટાં ને મ્હેલ;
 સોનું રૂપું ધન સહુ, પુદ્ગલના છે खेल. ૮૭
 દૃષ્ટા પુદ્ગલનો સદા, સુખ દુઃખનો જે જાણ;
 વાસ વસ્યો પુદ્ગલ વિષે, આતમ ગુણની જાણ. ૮૮
 પુદ્ગલ જે દેસાય છે, તેથી ચેતન ભિન્ન;
 કર્તા ચેતન કર્મનો, પરસ્પરિણતિ રસ પીન ૮૯
 આત્માઽસંખ્ય પ્રદેશ છે, પ્રતિ પ્રદેશે જ્ઞાન;
 અનંત જિનવર ભાષિયું, છતિ પર્યાયે જાન ૯૦
 વિશેષ સામાન્યે કરી, દો ભેદે ઉપયોગ;
 અમંજ્યાત પ્રદેશથી, વર્તે નિજગુણ ભોગ. ૯૧
 અસ્તિ ધર્મ અનંતનો, ભોગી આતમ રાય;
 નાસ્તિ ધર્મ અનંત ત્યાંય, સમય સમય વર્તાય. ૯૨
 ઉચ્ચલ આત્મપ્રદેશ છે, સમતા રસ મંડાર;
 તેનો કર્તા આતમા, શુદ્ધનયે નિર્ધાર. ૯૩

- વસતાં તેહ પ્રદેશમાં, સ્મતાં સમતા સંગઃ
સુત્રસાગરમાં ઉછરે, હર્ષાનંદ તંગઃ. ૧૪
- મમતા પર પરદેશની, ભાગી જાગી જ્યોતઃ
સહજે આત્મ સ્વરૂપનો, થયો મદા ઉદ્યોત. ૧૫
- ભિન્ન જાતિ પુદ્ગલ તળી, મારી તેચી ભિન્નઃ
ભિન્ન જાતિયું સંગ ર્યો, તેચી થયો ત્રિન્ન. ૧૬
- સંગ અનાદિ કાલથી, તેને મારી મિત્રઃ
રાગ દ્રેપના યોગથી, પ્રદિયાં દેહ વિચિત્ર. ૧૭
- દુઃખનીરસયોગવત્, આતમ પુદ્ગલ સંગઃ
થયો અનાદિ કાલથી, કરતાં કર્મ કુદંગ. ૧૮
- તેચી અવચ્છે પરિણતે, કર્તા કર્મ કદાઝઃ
સવચ્છે પરિણતિ યોગથી, શુદ્ધ નિરંજન થાઝ. ૧૯
- પુદ્ગલ સાથું પહેરવું. પુદ્ગલ વસતિ મહેલઃ
વાસ વસી તેમાં મુખા, મારી સુત્રની સ્થેલ. ૧૦૦
- રમું હવે શું વાહ્યમાં, જેની કૂડી ચાલઃ
સંગે તેની માહરે, થયું પડયું વેહાલ. ૧૦૧
- મિત્ર નહિ તે માહરો, અવચ્છે તાસ સદ્વાવઃ
હાય હાય તસ સંગથી, વનિયા એહ વનાવ. ૧૦૨
- માસાર્ય-મા મત્સ્ય સટ પટ દંડાદિ વસ્તુ ચતુષા વિષય ગોચર
થાયજે. તે પૌદ્ગલિક વસ્તુ જાગી. અને તે આત્મ દ્રવ્યથી ભિન્નજેઃ
એમ થી તીર્થંકર મહારાજા શાસ્ત્રમાં કયેજે.

પૃથ્વી આદિક રૂપે સ્થિત ઉપવન, ગિરિ, વહ્નિ, ગુજરાત, પંજાબ, ઇંગ્લાંડ, યુરોપ, અમેરિકાદિ દેશોમાં મારાપણની શુદ્ધિયી રાષ્ટ્રી માષ્ટ્રી તહીન બની તેમાં મહાલતાં ચેતન માર્યો જાયછે, દેશ, ગૃહ, ધનાદિકમાં મારાપણની શુદ્ધિ ધારતો મૃત્યુ પામી પુનઃ પુનઃ તદ્ગત વાસના યોગે જન્મ ધારણ કરી આધિ વ્યાધિ ઉપાધિનાં દુઃખો પામેછે. હે ચેતન શું તૃપ્તિ જાલમાં ફસાયછે ? સ્વભાવાભાવરૂપ અજ્ઞાનતમઃ રાષ્ટ્રીમાં વિવેક નયન શૂન્યાત્મા અત્ર તત્ર દેહિક સુખની આનંદિય ભ્રમણ કરતો, મનોરાજ્યની સંકલ્પ વિકલ્પ શ્રેણિયે ચઢ્યો છતો ધૂમ્ર વૃન્દ ગ્રહણ પુરુષવત્ ક્ષણિક તુચ્છ સર્વદા જડ પૃથ્વીને પોતાની માની તદર્થે સહસ્રશઃ જીવ ઘાતક બની શોકાપુરુષવત્ સ્વમહત્વતામાં અન્ય ભવ્યાત્માઓને પર્વતારોહણ પુરુષ દટ્ટિવત્ લઘુ ગણી પારમાર્થિક તત્ત્વ શૂન્યાત્મા ક્ષણિક તુચ્છ સ્વાર્થમાં રાષ્ટ્રી પરવસ્તુમાં મમતાનો દૃઢ ભાવ સંકલ્પી રાષ્ટ્રી દિવસ તિલપીલક યંત્ર વૃષભવત્ અસદાચરણોમાં સ્વકાલ અજ્ઞાની પથુવત્ નિર્ગમેછે, પોતાનાથી અત્યંત ભિન્ન પૃથ્વી કોઈની ધડ નથી, અને ધવાની નથી મારી મારી માનવી એ કેવલ આનંદિય, લક્ષ ઉપાયો કરતાં પણ આકાશ હાથમાં ઝાલી શકાતું નથી. તેમ કોટિ ઉપાયો કરતાં પણ પૃથ્વી દેશ, ઘરવાર પોતાનાં ધવાનાં નથી, દેશ, ઘરને જીવ મૂકી પરભવમાં ચાલ્યો જાયછે, જે ઘર હાટ મેલ બંધાવતાં રક્ષણ કરતાં ચેતને જરા પણ શાંતિ છીધી નહીં, તે ઘર હાટ મૂકી મરણ સમયે જીવ ટગમગ જોતો જીવવાની સહસ્રશઃ આશાઓ કરતો . . . પરભવમાં ચાલ્યો જાયછે, સાથે કોઈ પણ વસ્તુ આવતી નથી, જ્યાં જે વસ્તુ હતી તે ત્યાંને ત્યાં રહી, અનંતા ભવ કર્યા પણ કોઈ વસ્તુ સાથે આવી નહીં, તો આ ભવમાં તું કઈ વસ્તુ પોતાની સાથે લેઈ જઈશ ? હા અલગત કોઈ પણ વસ્તુ પોતાની સાથે આવનાર

નથી, પૌદ્ગલિક વસ્તુ ઉપર શો રાગ અને દ્વેષ કરવો ? કેટલીક વસ્તુઓ ધણેએ અને કેટલીક વસ્તુઓ નાશ પામે છે, સગાં સંબંધી વર્ગની મીઠી પગ સ્વાર્થના મીઠે ભણિકાંડે. સ્વરી વસ્તુ આત્મા છે, શાપ પદાર્થોમાં મારાપણની બુદ્ધિ થાય છે તેનો નાશ થઈ મંત્ર આત્મવસ્તુમાં મારાપણની બુદ્ધિ થાય તો પરમાત્મપદ પામી શકાય. પર હાટ મેલ આદિ પૌદ્ગલિક વસ્તુ કારમી છે, સુવર્ણ, રુપું, મોતી, રીરા આદિ સદુ ધન જે કહેવાય છે તે કારમું છે, દે જીવ તેમાં તું ગું મમતા ધારણ કરે છે ? જેનો સંયોગ તેનો અવશ્ય વિયોગ થવાનો છે, પૂર્વોક્ત પુદ્ગલનો દષ્ટા અને મુલ્ય દુઃસ્વનો જ્ઞાતા આત્મા દેહરૂપ પુદ્ગલમાં વસ્યો છે, અનંતગુણનો ધર્મી આત્મા છે, પાંચ પ્રકારના શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે, પર પરિણતિમાં મીન થઈને ચેતન વ્યવહારથી કર્મનો કર્તા જાણવો.

આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, મત્યેક પ્રદેશો અનંત જ્ઞાન થઈ મિનવરે કહું છે. આત્મામાં અનંત ધર્મની અસ્તિતા રહી છે, તેમજ આત્મામાં અનંત ધર્મની નાસ્તિતા રહી છે, અસ્તિ અને નાસ્તિ ધર્મ સમયે સમયે આત્મામાં વર્તે છે, સમાપ્ત સંસારી જીવોના પ્રદેશ નિર્મલ સિદ્ધ સમાન જાણવા અને તે સમતા રસનો મંદાર છે, શુદ્ધનયથી સ્વજ્ઞાનાદિક ગુણનો કર્તા આત્મા જાણવો.

આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં રમતાં અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ આત્મા પોતે પોતાના સ્વરૂપે સ્થિર થતાં અને ગુણ મિત્રપર સમપણું તે સ્વ સમતા સાથે રમતાં સળે સળે અનંત અનંતગણું સુખ થાય છે, આત્મ સ્વરૂપનો સ્વર્વીર્યધ્યાને ઉચોત થતાં પરપ્રદેશની મમતા નષ્ટ થઈ અને શાપ્યું કે-પુદ્ગલની જાણ મારાથી ભિન્ન છે, અને હું તેથી ભિન્ન છું, તો મારે પુદ્ગલ જાણિયો શો લાભ ? અને તેનો સંગ કેમ કરવો જોઈ ? અરેરે હું અનાદિ કાલથી તેની સંગિયો સ્થિત થયો,

વઢી પુદ્ગલને શત્રુ તરીકે છતાં મિત્ર તરીકે માની રાગ દ્વેષના યોગે વિચિત્ર દેહો ગ્રહણ કર્યાં.

હવે આત્મા અને પુદ્ગલ સ્વરૂપ કર્મનો પરસ્પર કોના જોવો સંયોગ થયો તે કહેછે=શીર નીરવદ્=દુગ્ધ અને જઝના સંયોગની પેઠે.

જે દેખાયછે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય હે ચેતન તારું નથી અને તું તેનો નથી તેમ છતાં તું કેમ તેમાં મારાપણાની બુદ્ધિ ધારણ કરેછે, જ્યાં મુધી ચેતનની અવઢી પરિણતિછે ત્યાં મુધી સંસાર જાણવો, સ-વઢી પરિણતિ થતાં કર્મનો ક્ષય ક્ષણમાં થાયછે, અને આત્મા શુદ્ધ નિરંજન પરમાત્મપદ માત્રિ કરેછે.

પુદ્ગલનું ભોજન તરીકે તથા પુદ્ગલનું પાણી તરીકે સ્નાન પાન કરવું, તથા વસ્ત્ર તરીકે પહેરવું, પણ પુદ્ગલ જાણવું, સ્થાન, મા-સાદરૂપ પુદ્ગલદ્રવ્ય જાણવું. પોગટ આત્માએ પુદ્ગલમાં વસી મુ-સ્ત્રની સહેલ શ્રાંતિથી માની.

હવે હું પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં કેમ રાહી માહી રહું? તેની સંગતિથી મારી સ્થિતિ અવસ્થા થઈ, મારા અનંત ગુણોનો પુદ્ગલદ્રવ્ય ઘા-તકછે, માટે તે મારો મિત્ર નથી, કારણ કે મારા કરતાં તેનો અ-વઢો સ્વભાવછે, મારો ચેતના ગુણછે તો તેનો જહ ગુણછે, અરેરે તેની સંગતિથી આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં વિચિત્ર ઘનાવ વન્યા.

“ દુહા. ”

ચાર ગતિના ચોકમાં, લલ્લ ચોરાશી વજાર;

ત્યાં વહુ જન્મ મરણ કરી, પામ્યાં દુઃખ અપાર ૧૦૩

પુદ્ગલ સંગે રાગ છે, પુદ્ગલ સંગે રોગ;

રુચિ અરુચિ પુદ્ગલે, પુદ્ગલનો છે શોગ. ૧૦૪

पर पुद्गलनी लालचे, लडाइ करता लोक;

राजन माजन मोटका, जन्म गमावे फोक. १०५

विरोधिनी मित्रता, कर्ता निज गुण हाणः

अज्ञानी मृदातमा, रणना रोझ समान. १०६

चुंधी पुद्गल एंठनें, गमतो तेनी संग;

विद्याना कीडापरे, धरतो कर्म कुटंग १०७

भ्रामेत थड भूली गयो, अविचल आत्मस्वरूपः

अशुद्ध परिणतिथी अरे, पडियो भवजल कूप. १०८

चेत चेत त्रट आतमा, शुद्ध स्वरूप निदाल;

आ संसार स्वरूप सह, परगट माया जाल. १०९

अधुना भ्रान्ति छोडीने, देखो अंतर्दृष्टि,

अंतर्दृष्टि देखतां, प्रगट निजगुण मृष्टि. ११०

तिरो भाव निजकळिनी, आविर्भाव प्रकाश;

परमात्म पद ते कह्युं, ते पदनो हुं दास. १११

ते पद जेणे ओळख्युं, तेमां जेनुं ध्यान;

साधुपद तेणे ग्रह्युं, तेनुं शुध्युं ज्ञान. ११२

तत्पदना उपयोग वण, चाले जे व्यवहार;

घाणी वृषभ तणीपरे, मटे नहीं संसार. ११३

राचो नव रस ज्ञानधी, काव्य करो को लाख;

तत्पदना उपयोग वण, घी रेंडो ज्युं राख. ११४

ते मिष्टान्नमां राचे माचेछे तेने पुढल अँट चुंयनार जाणवो.

पावथी स्त्री भोगववानुं पणवखाण कर्युंछे, पण अंतरमां स्त्री भोगववानी लालसा यनी रहीछे तो ते स्त्री भोगववानी जाणवो. जो एम न मानीये तो घणा दोपो आवे.

प्रश्न—कोइ बहुचराजीनो फानदो (पुरुष पण स्त्रीनो वेप पहेरनार) छे ते स्त्री कायाए करी भोगववो नथी तो शुं ते ब्रह्मचारी फहेवाय के नहीं ?

उत्तर—जो फातदाना मनमां स्त्री भोगववानी इच्छा यनी रहीछे तो ते व्यभिचारी जाणवो. कारण के रागथी कर्म बंधायछे, ते राग तो मनमां स्त्री उपर यनी रयोछे माटे क्रतुमूत्र नयनामते व्यभिचारी जाणवो.

प्रश्न—कोइ ठेकाणे एम कर्युं छे के—मन जाय तो जाने दो, मत जाने दो शरीर: विन चढावी फामठी, कर्युं लगेगा तीर. १ आ उपरथी सिद्ध थायछे के मन कदापि आहुं अवल्लं जाय तो हरकत नथी किंतु शरीर जवा देशो नहीं, कारण के शरीरथी कर्म बंधायछे, माटे शरीरथी ब्रह्मचर्य पाछे तो शुं ब्रह्मचर्य फहेवाय नहीं ?

उत्तर—ए कथननो सार ए छे के मनमां कदापि स्त्री भोगववानी इच्छा थइ पण हे भव्य शरीरथी स्त्री भोगववानी नहीं, कारण के तेथी एक तो कर्मबंध, ताइन तर्जन, निंदा, अवहेलनादि विशेष दोपो मास यशे, ते जणाववाने माटे अने वळी जाणवुं के—मनयोगी साथे काययोग भळे तो विशेष कर्मबंध थाय, तेथी एम शिक्षा कायय लख्युंछे.

प्रश्न—कोइ माणसे मनमा एम चितव्युं के मारे विप खायुं अने, अन्य मनुष्ये विप भक्षण कर्युं, ए वे मध्ये कोने बधारे हानि

યાપ ? તથા એક મનુષ્યે-કાગર કરી લાલ મનુષ્ય માર્ગ
અને એક મનુષ્યે મનમાં ચિંતવના કરી લાલ મનુષ્ય માર્ગ
તેમાં વિશેષ દોષ કોને લાગે ?

ઉત્તર-કાપાલ કરી વિષ ભક્તકને વિશેષ હાનિ થાય કારણ કે
તે મનોયોગથી ચિંતનપૂર્વક વિષ ભક્ષણ કરેછે, અને તેથી તે
મૃત્યુ પામેછે. મનોયોગથી તેટલો હાનિ થતી નથી માટે માયઃ
યોદો દોષ જાગવો. કાપાલ લઈ મનુષ્ય મારનારની સાથે
મનોયોગ મહેલોછે, તેથી વિશેષ દોષ લાગે તથા કલ્પમનમાં
ચિંતવનાથી લઈ મનુષ્ય મારનારને તેના કરતાં થોડો દોષ લાગે.
મસમંદ્ર રાજાપિય મનમાં મુદ્દ કરવાથી ઘનાં કર્મ ઉપાર્જી
તેથી કર્મરંપમાં મનની મુલ્યતા જાગવી, મનનાયોગે અન્યમટ્ટિ
યાપછે, મનમાં વિકલ્પ સંકલ્પ થાય નહીં તેને માટે ધ્યાનની અ-
ગતતા છે, ઘનાં કર્મ ધ્યાન કરવાથી નષ્ટ થાય છે.
થી યજ્ઞોવિજયની ઉપાધ્યાયની કહે છે કે

શ્લોક

ય ગચ્છતિ પરં પરિપાકં, પાકશાસનપદં તૃણકલ્પં ॥
પ્રકાશસુત્રવોધમયં તદ્, ધ્યાનમેવ ભવ નાશિ ભજધ્વં ૧

માર્ચાર્પ—જ્યાં ધ્યાનની પોષિતતા પરછે મુનિરાજ સુન્દરી
સીને વગ તૃણ વગાં પરોચર જાગે, ગમે, માટે પોતાના આત્માના
સ્વનું મહાશરૂ દ્વારા ધ્યાનથી દુઃખની શ્રાન્તિ દેખે છે, અનુમ-
માસેછેકે-ધ્યાનવિના આશ્વિનમુલનો અનુભવ થશે
કેવલ મુલનું નિધાન છે, તથા ધ્યાનથી આત્માનું શુદ્ધ
મગટે, માટે હે મહ્યાન્નાભો! મુનિરતો! તમોય યાપ્ર ઉપાધિને
છે નો રાગદ્વેષલોકિક અંતર ઉપાધિથી ભરૂર દર્શો જે વાલ

ગતિરૂપ સંસાર તેનો નાશ કરનાર જે ધ્યાન તેને સેવો, તેનો આદર કરો, તેના ઉપર રાગ ધરો. અને ધ્યાનવંત પુરુષોની સંગતિ કરો કે જેથી મતિ શ્રુતજ્ઞાનની સ્ફૂર્તિ થાય જે ધ્યાનનું અવલંબન કરતાં પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ કર્મગ્રંથી છેદી મોક્ષે ગયા તે ધ્યાનનું અવલંબન કરવાથી મનુષ્ય જન્મની સાફલ્યતા જાણવી.

શ્લોક.

આતુરૈરપિ જઠૈરપિ સાક્ષાત્, સુત્યજાહિ વિપયાનતુરાગઃ
ધ્યાનવાંસ્તુ પરમદ્યનિદર્શી, તૃપ્તિમાપ્ય નતમૃચ્છતિ ભૂયઃ^૨

ભાવાર્થ—કામાતુર અને જઠ પુરુષોવડે પણ કારણ પામી પંચે-દ્રિયના વિષયો ત્યજાયછે. જેમકે—ફોડને સ્ત્રી ભોગવધીછે પણ કેદ-સ્થાનામાંછે, તેથી મુખે વિષય ત્યાગે. ફોડ રોગો દવાસ્વાવાના પ્રસંગે ચરી પાડેછે, તેથી શાકાદિકનો મુખે ત્યાગ કરેછે, પણ તે વિષેયનો કારણીભૂત જે રાગ તેનો નાશ થતો નથી. રાગદશા ત્યાગવી દુર્ધટ્ટછે. કિંતુ ધ્યાનવંત પુરુષ તો માત્ર પરમાત્મ સ્વરૂપને દેખનારછે તેથી તે ધ્યાનમાં તૃપ્તિ માની પુદ્ગલ વસ્તુને ન્યારી ગળી આત્મ સ્વરૂપમાં મગ્ન થયો છતો અત્યંત આનંદ ભોગવેછે, તેવી ધ્યાન દશા પામી ફરીથી વિષયનું મૂલ કારણ રાગદશાને વાંછતો નથી, કારણકે ધ્યાનીને વિષયમાં થતો જે મુલની ભ્રાંતિ તે ટૂલીછે તેથી રાગ થાય નહીં.

શ્લોક.

યાનિશા સકલભૂતગણાનાં,
ધ્યાનિનો દિનમહોત્સવ સર્વપ્રકારે ।
યત્ર જાગ્રતિ ચ તેઽભિનિવિષ્ટા,
ધ્યાનિનો ભવતિ તત્ર સુપ્રસન્નઃ ૩

सर्व प्राणीने निद्रामां जे रात्रि जायछे, ते रात्रि ध्यानदशावंत हुनिने दिवसना मरोन्मयरूपछे, अहो ध्यानिनी केंद्रनी उन्नमता तेनुं मूल अनुपमछे. अने संमारी जीव विषयमां लीन थः जे बेछाए जागेछे ते बेछा ध्यानवाळा मृनिगाजने गयनरूपछे. एमां केंद्रनी भेदछे ते विचारबो.

श्लोक.

अप्यते न हि कपायसमुत्थैर्मानसैर्नततभूपनमद्भिः
त्यनिष्टविषयैरापि दुःखैर्ध्यानवान् निभृतमात्मनिलीनः१

भावार्थ-ध्यानवान् पुरुष रागद्वेषरूप कपाय जनित मनधी बंधातो नथी. ध्यानीने नृपतिगति आवी नमस्कार करे नोपग तेनुं बिल होटाहुं नथी, अर्थात् तेना मननी स्थिरता पूर्वना जेवी बनी रहेछे. अन्यंत अनिष्ट विषयना दुःखे पगनिधळपशुं छोडे नहीं तेने आत्मायां लीन जाणबो.

श्लोक.

स्पष्टदृष्टसुखसंभृतमिष्टं, ध्यानमस्तु शिवशर्मगरिष्ठं ।
नास्तिकस्तु निहतो यादेन, स्यादेवमादि नयवाङ्मयदंडात्

भावार्थ-स्पष्टदृष्टसुखे भर्षु एवं इष्ट ध्यान ते मोक्षना सुख करतां पग अधिकछे, पग ज्यानुषो शास्त्रनादंड धकी नास्तिक भावने अविशयपणे इष्ट्यो नथी त्यां सुखी नथी. पग नास्तिक भावे स्थित जे ज्ञान ते मोदुंछे.

श्लोक.

ज्ञातेष्वात्मनि नोभूयो ज्ञातव्यमवशिष्यते ।
ज्ञानं पुनरेतस्मिन् ज्ञानमन्यन्निरर्थकम् ॥१॥

જેને આત્માને જાણ્યો તેને પુનઃ કિંચિત્ અન્ય જાણવાનું રહ્યું નથી, અને યાવત્ આત્માને જાણ્યો નથી તાવત્ અન્ય સર્વ જાણ્યું નિરર્થક છે.

શ્લોક.

નવાનામપિ તત્ત્વાનાં, જ્ઞાનમાત્મપ્રસિદ્ધયે;
યેનાજીવાદયો ભાવાઃ સ્વભેદપ્રતિયોગિનઃ ૧

નવતત્ત્વનું જ્ઞાન પણ આત્મજ્ઞાન પ્રગટ કરવાને માટે છે, કારણ કે અજીવાદિક જે ભાવ તે પણ આત્મજ્ઞાનવડે શમાય છે.

શ્લોક.

एक एवाहि तत्रात्मा, स्वभाव समवस्थितः ।
ज्ञानदर्शनचास्त्रि, लक्षणप्रतिपादितः १
प्रभा नैर्मल्यशक्तीनां, यथा रत्नान्नभिन्नता.
ज्ञानदर्शनचास्त्रि, लक्षणानां तथात्मनः २
आत्मनो लक्षणानां च, व्यवहारो हि भिन्नता ।
पश्यादिव्यपदेशेन, मन्यते न तु निश्चयः ३
घटस्यरूपमित्यत्र, यथा भेदो विकल्पजः ।
आत्मनश्च गुणानां च, तथा भेदो न तात्त्विकः ४

ત્યાં આત્મા એક પોતે સ્વસ્વભાવરૂપે રહ્યો છે, તે આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચાસ્ત્રિમ્ત્ર લક્ષણે કરી યુક્ત છે.

ગુણની ક્ષતિ અને નિર્મલતા શક્તિ વડે રૂપ થતી વિભિન્ન નથી તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચાસ્ત્રિ લક્ષણથી આત્મા વિભિન્ન નથી. આત્મા અને આત્માનું લક્ષણ એ એ વ્યવહારે જુદા છે તે પછી વિમલિના વ્યવહારથી કદાચ તે કિંતુ નિવરણી નહીં.

જેમ ઘટ અને ઘટનું રૂપ તેનો ભેદ વિકલ્પ માપછે તે મમા આત્મા અને આત્માના ગુણોનો ભેદ તાત્ત્વિક નથી.

શ્લોક.

વસ્તુતસ્તુ ગુણાનાં તદ્વપં ન સ્વાત્મનઃ પૃથક્
આત્માસ્યાદન્યધાનાત્મા, જ્ઞાનાદ્યપિ જડં ભવેત્॥

ભાર્ય-વસ્તુતઃ જોતાં ગુણોનું અને આત્માનું રૂપ જુદું નથી
પરિ મિત્ર કયીપ તો આત્મા તે અનાત્મા થાય જ્ઞાનાદિક પણ
જડ થાય.

શ્લોક.

મન્યતે વ્યવહારસ્તુ, ભૂતગ્રામાદિભેદતઃ ।
જન્માદેશ્ચ વ્યવસ્થાતો, મિથો નાનાત્વમાત્મનાં ૧
ન ચૈતાન્નિશ્ચયે યુક્તં, ભૂતગ્રામો યતોઽસ્થિલઃ
નામકર્મપ્રકૃતિજઃ સ્વભાવોનાત્મનઃ પુનઃ ૨

જન્માવસ્થા બાલ, પુવાન, દૃઢ, શ્રી, પુરુષ, નપુંસક આદિ
ભેદથી આત્માઓનું વિચિત્રરશું વ્યવહારનયવાળો માનેછે, પણ એ
વાત નિશ્ચયનયે જોતાં યુક્ત નથી અર્થાત્ સત્ય નથી, તે નય પણ કહે
છે કે-જીવને સર્વ અવસ્થા નામકર્મના સ્વભાવથી પ્રગટેછે પણ તે
આત્માનો સ્વભાવ નથી.

શ્લોક.

જન્માદિકોપિનિયતઃ પરિણામો હિ કર્મણાં;
ન ષ કર્મકૃતો ભેદઃ સ્યાદાત્મન્યવિકારિણિ ૧

निश्चयनयथी जोतां जन्म जरा मरणादिक. परिणाम ते आ-
त्मानो नथी पण ते कर्मनो परिणामछे माटे अविकारी आत्माने विषे
कर्मनो वास्तविक संबंध नथी.

श्लोक.

यथा तैमिरकश्चंद्र, मप्येकं मन्यते द्विधा;

अनिश्चयकृतोन्माद स्तथात्मानमनेकधा २

भावार्थ—जेम तिमिर रोग बाळो एक चंद्रने बे तरीके मानेछे
तेम निश्चयनयना ज्ञान विनानो उन्मादक प्राणी आत्माने अनेक प्रकारे
मानेछे.

श्लोक.

व्यवहारविमूढस्तु, हेतूंतानेव मन्यते ।

बाह्यक्रियारतस्त्वान्त स्तत्त्वं गूढं न पश्यति १

भावार्थ—व्यवहारनयमां रक्त विमूढात्मा परपर्यायने पोताना
फलहेतु मानेछे माटे जेनुं मन बाह्य क्रियामां रक्तछे तेवा प्राणी गुप्त
तत्त्वने देखी शकता नथी.

श्लोक.

अज्ञानी तपसा जन्म, कोटिभिः कर्मयन्नयेत् ।

अन्तं ज्ञानतपो युक्तं, तत्क्षणैव संहरेत् ॥

ज्ञानविना एककोटि भवमुधी अज्ञानी जेट्यां तप करे ते
तपमां जेट्या कर्मनो सय न थाय तेज्या कर्मने एक क्षणमां ज्ञान
तपश्चर्याए स्वपावे.

श्लोक.

तद्ग्यानं सा स्तुतिर्भक्तिः सैवोक्ता परमात्मनः ।

पुण्यपाप विहीनस्य, यद्रूपस्यानुचिंतनं ॥

શરીરરૂપલાવણ્ય, વપ્રછત્રધ્વજાદિભિઃ ।
વર્ણિતૈર્વીતરાગસ્ય, વાસ્તવીનોપવર્ણના. ॥

ગુણપાપરહિત પરમાત્માના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તેને ધ્યાન કહેવું અને સ્તુતિ તથા ભક્તિ પણ તેજ જાણવી. પગ શરીરના વર્ણલાવણ્ય-વપ્ર, છત્ર ધ્વજાઓથી પરમાત્માઓને કરી પરમાત્માને વચાળવા એવી જે સ્તુતિ તે વસ્તુતઃ વાસ્તવિક સ્તુતિ મળી.

શ્લોક.

વ્યવહાર સ્તુતિઃ સેયં વીતરાગાત્મવર્તિનાં ।
જ્ઞાનાદીનાં ગુણાનાં તુ, વર્ણના નિશ્ચયસ્તુતિઃ ॥
પુરાદિવર્ણનાત્ રાજ, સ્તુતિઃ સ્યાદુપચારતઃ ।
તત્ત્વતઃ શૌર્યગાંભીર્ય ધૈર્ય્યાદિ ગુણવર્ણનાત્ ॥

શ્રી શૌર્યકરના શરીરાદિકનું વર્ણન કરવું એવી જે સ્તુતિ તે વ્યવહારે જાણવી. અર્થાત્ તે વ્યવહાર સ્તુતિ જાણવી. પણ વીતરાગ પરમાત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણ મનસવા અને તે ગુણો પોતાના આત્મામાં સત્તાઈ રણાઈ એમ જાણી તેનું ધ્યાન કરવું. તેજ સ્વરી સ્તુતિ છે પરમાત્મ સ્વરૂપ હું છું. એમ સતત હૃદ નિશ્ચયથી ચિંતનવું તે નિશ્ચય સ્તુતિ જાણવી.

જેમ કેશ નગરાદિકના વર્ણનથી રાજને વચાળાવે તે ઉપચારે સ્તુતિ જાણવી અને રાજાનું વપ્રગાંભીર્ય ધૈર્ય્યાદિક ગુણોનું વર્ણન તે નિશ્ચય સ્તુતિ જાણવી.

શ્લોક.

ગુણ્ય પાપ વિનિર્મુક્તં તત્ત્વતસ્ત્વચિકલ્પકં ।
નિત્યં બ્રહ્મ સદા ધ્યેયમેષા શુદ્ધનયસ્થિતિઃ ॥

ક્રમા સ્વર્ગ કરે વસ્ય, દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ;
અતૃણે પતિતો વન્દિઃ સ્વયમેવોપશામ્યતિ ૮

શમા એજ ભવ્યાન્માઓનો નાથ જાણવો, માતા પિતા મિત્ર
સમાન પણ શમા જાણવી. શમા એજ મોટી શોભાછે. શમા એજ કીર્તિ
જાણવી. કારણ કે જેનામાં શમા નથી અને ક્રોધે ફરી ધમધમાય-
માન સદા રહેછે. તેની કીર્તિ જગમાં થતી નથી. શમાથી કીર્તિ
ઉત્પન્ન થાયછે. શમા તેજ સત્ય જાણવું. ક્રોધીમાં સત્ય ક્યાંથી
હોય. શમા એજ મોટી પવિત્રતાછે. શમા વિના જ્ઞાન પણ છેલ્લે નથી.
દાન પણ છેલ્લે નથી. શમા રહીત સાધુ હોય તો તે નામનો સાધુ
જાણવો, જ્યાં શમા નથી ત્યાં ગંભીરતા રહેતી નથી. શમા એજ મોટું
તેજછે, મુગ્ધકારક આનંદપ્રદા પણ શમાછે, જે ક્રોધી હોય તે આ-
નંદ ક્યાંથી પામે ? ક્રોધીના અનેક વૈરિયો દુનીયામાં હોયછે તેથી
ક્રોધીને નિરાંતે વેંચ પણ આવતી નથી. વઝી ક્રોધી મનુષ્યનો કોઈ
મિત્ર પણ હોતો નથી. કારણ કે જ્યાં ત્યાં ક્રોધથી તેના ઉપર અમીતિ
જન્મતી દૃષ્ટિ થયા કરેછે, શમા કલ્યાણકારીછે, જે મનુષ્યમાં શમા
નથી તે પોતાના તથા પરના આન્માનો ધાતક બનેછે. શમા મોટી
પૂતાછે. કર્મરૂપ રોગથી રહીત થવા માટે શમા પથ્યછે. શમા એજ
મોટું દિત્તે. શમા એ મોટું દાનછે. જેનામાં શમાછે તે પોતાના આ-
ન્માને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ગુણોનું દાન આપેછે. શમા તુલ્ય અન્ય
કોઈ તર નથી. દુર્ગાદુ ક્રષિષ્ શમારૂપ તરથી આન્મરિતની મિદિ
કરી. શ્રી વૈરમગવાને શમારહે અનેક ઝરમગોં મરન કર્યા, શ્રી
મેતાપેન્નિષ્ શમાથી આન્મરિત માર્યું. શ્રી મ્કંધકમુગ્નિના ત્રિયોને
ધાતીનાં ધાતી પીન્યા પણ તેમને શમાથી કર્મ શુભનો વગરતય કરી.
આન્મિક નિર્મી માન કરી. મમગદિત્ય કેવડીય માયુ અવશ્યામાં
શમાય કરી ધોર ઝરમગોં મરન કર્યા. શમાધારક અનેક દુનિવરોગ

રવો જોડે. અદેલાઈ રૂપ નાગળ હૃદયમાં પેસતાં આત્માના ગુણો
 દેખાયછે. પરના ગુણો સાંભળી તથા પરજીવની કીર્તિ સાંભળી પ્રાણી
 વિચારે છે કે-હાય, હાય તે મારાથી વધારે વલગાયછે લોકોમાં
 તેને વધારે માન મળેછે, એની જો મૂલ કાઢું વા એના ઉપર કંઈ
 ફલંક ચડે તો ઠીક થાય એમ પાપ વિચાર કરી લોકોની આગળ
 નિંદા કરે. સ્વોટાં કલંકો ચઠાવવાં. એ સર્વ અદેલાઈનું
 ફલછે. નાગળ કદાપિ કોઈને કરહે તો સારી પણ અદેલાઈરૂપ
 નાગિણી જે પ્રાણીને ડસેછે તેનું આ ભવમાં તથા પરભવમાં પણ
 સ્વરાય થાયછે, અદેલાઈ ડ્યાં સુધી હૃદયમાંછે ત્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન
 થતું નથી. વકીલ વકીલની સાથે અદેલાઈ, સાધુ સાધુની સાથે
 અદેલાઈ, વેપારી વેપારીની અદેલાઈ, શોક શોકને અદેલાઈ પ્રાયઃ
 રહેવાનો સંભવછે, માટે આત્માર્થી પ્રાણી મનમાં વિચારે કે-સર્વ
 પ્રાણી, પોતાનાં કર્મયોગે જાતા વા અજાતા ભોગવેછે. કોઈની કીર્તિ
 થાય તેમાં મારે જા કારણથી અદેલાઈ કરવી ? જેવાં કર્મ તે પ્રમાણે
 યશ વા અપયશ થયા કરેછે, તેમાં મારે શું ? યશ વા અપયશ, માન
 વા અપમાન એ કંઈ આત્મિક વસ્તુ નથી હું આત્મા તેનાથી ભિન્નહું,
 હું કર્મયોગે કોઈ વલત રાત્રી થયો તે વલન યાચકોએ કીર્તિ ગાડ,
 પણ તેમાંનું આજે કંઈ નથી. વઢી કોઈ ભવમાં અપમાન પણ ઘડાં
 થયાં હશે પણ તેમાંનું હાલ કંઈ નથી. જે પોતાની વસ્તુ નથી તેમાં
 અહંભાવ સંકલ્પી કેમ રતિ અરતિ કરવી જોડે, કયુંછે કે-

કવઢિક કાઝી કવઢિક પાઝી. કવઢિક દુખા અપખાઝી,

કવઢિક જગમે કીર્તિ ગાઝી, સવ પુદ્ગલકી ઘાઝી. આપ સ્વ ?

ઘવલશેઠ શ્રીશ્રીપાલની અદેલાઈથી અંતે મરણ પામ્યા અને
 દુર્ગતિમાં ગયા. ઘવલશેઠ અદેલાઈથી શું શું કૃચ કર્યું નથી, દુની-
 યામાં અદેલાઈ કરનારની પડતી યયા ચિના રહેતો નથી. અદેલા-

समग्र विद्या वैदुष्येऽ, धिगतासु कलासुच ।
 धन्यानामुपजायत । बालकानामिवाज्वं ॥३॥
 अज्ञानामपि बालानां, आर्जवं प्रीतिहेतवे ।
 किं पुनः सर्वं शान्मार्थं परिनिष्ठितं चेतसां. ॥४॥
 श्रुतान्धि पारमाप्रोपि । गौतमो गणभृद्धरः ।
 अहो शक इवाश्रोषीत् आर्जवाद्गवद्विरः ॥५॥
 अशेषमपि दुःकर्म रुज्वा लोचनया क्षिपेत् ।
 कुटिलालोचनां कुर्वन् अल्पीयोपि विवर्धयेत् ॥६॥
 काये वचसि चित्तेच समंतात् कुटिलात्मनां ।
 न मोक्षः किं तु मोक्षः स्यात् सर्वत्रा कुटिलात्मनां ७
 तपः क्रिया ज्ञान विचक्षणा अपि ।
 कौश्ल्यमेकं न पश्याजंतः ॥
 दुर्यानि दुःस्थानि लभन्ति ते नराः ।
 सार्धं यथा वीरमर्तानि नाप्नी. ॥ ८ ॥

भरो भा नपतनां जे मंगेयग गुणोपी मावुतनांटे ने क-
 रना म्नाग वगी मग्गवाने पाग्ग वण्णे, भा मर भने दग्ग
 मंवेरी श्रित्त कापणी मिदि मग्गवापी पायटे. भने वाम्पणी
 विचारणां पर्वनी भविहामी वन विहारी मग्गवापाटे, श्रीयो नि-
 नाथो, पुणे. निगे मतोइगे, म्माविमेवरु भादि मापारटे दग्ग
 वंचर नागरा. दग्गुने देनार (दग्गुवर) वरर नालुं. मायग
 मग्गुं म्माव भग्गवाने विहाराकटे.

ભાગી થશે. ભાવધર્મની પ્રાપ્તિ કોઈ ચિરલા જીવોને થાયછે. દ્રવ્ય ધર્મ તો કપટી પળ આદરેછે, આત્મજ્ઞાની સમક્તિ જીવને ભાવધર્મની પ્રાપ્તિ થાયછે, સારાંશ કે માયાનો ત્યાગ કરશે તે પરમાત્મપદ પામવાને યોગ્ય થશે. શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહેછે કે-

શ્લોક.

દંભેન વ્રતમાસ્થાય; યો વાંછતિ પરંપદં ।

લોહનાવં સમારુહ્ય, સોઽબ્ધે: પારંચિયાસતિ ॥૧॥

કેશ લોચધરા શય્યા, મિક્ષા બ્રહ્મવ્રતાદિકં ।

દંભેન દુષ્યતે સર્વં, ત્રાસેનૈવ મહામણિ: ॥૨॥

સુત્યજં રસ લાંપટ્યં, સુત્યજં દેહ ભૂષણં ।

સુત્યજા: કામભોગાદ્યા, દુસ્ત્યજં દંભસેવનમ્ ૩

સ્વદોષેનિન્હવો લોક, પૂજાસ્યાત્ ગૌરવં તથા ।

ઇયતૈવ કદર્થ્યતે, દંભેન વ્રત બાલિશા: ૪

અહો મોહસ્ય માહાત્મ્યં, દીક્ષા ભાગવતમિપિ ।

દંભેન યદ્ વિલુંપંતિ, કજ્જલેનેવ રૂપકં ૫

આત્મોત્કર્ષાત્ તતોદંભાત્, પરેપાં ચાપવાદત: ।

બધ્નાતિ કઠિનં કર્મ, વાધકં યોગ જન્મન: ૬

કપટવૃત્તિથી પંચમહાવ્રત ગ્રહી જે જીવો પરમપદને વાંછે છે, તે જીવો લોહની નાવમાં બેસી સમુદ્રનો પાર પામતા ઇચ્છતા હોય તેમ જાણવા.

કેશવું લુંચન કરવું સાધુને સહેલ છે, સૂર્યસામી દષ્ટિ રાક્ષી આતાપના લેવી સહેલજે, પૃથ્વીને વિષે શયન કરવું, લજ્જાનો

કરે તે શ્રાવકની ભાગલ પણ ચોલેકે તે મટિક મહામુનિ તેણે
જાણે પણ પોતાનામાં કંઈ હોય નહીં.

શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ કહેછે કે-

કથની કથે સહુ કોડ, રહેણી અતિ દુર્લભ દોડ;

તય રહેણીકા ઘર પાવે, તય કહેણી સેરે આવે. '૧

નિષ્કવટી અને કવટી સાપુઓની પરીણા કરવી દુર્વટ છે, પણ
પુદિના ધણી પણ અમલદાર મરજના કવટી વેડવા આરિજાનું
કવટ જાગી નવવા નહીં, તો વાળજીવોનું શું કહેવું ? જેને માન
પૂતા કીર્તિની યાચવ મળે પણ પુરુષોને ધન્ય છે, વિવેચી મુઠ
પુરુષ રંગની વેડે કવટી. અને નિષ્કવટી સાપુઓની પરીણા કરી
દેઉ, કવટી એમ પામે છે કે શું અન્યને સેવકે છું પણ કવટી તેના
આત્માને કર્મ સેવકી પોતાને વગ કરે છે તે જાગી નવતો નથી.
આવી દુર્જાવામાં કવટજાત મોટા મતાળ વાપરી છે તેમાં મનુષ્ય-
દિક મ્મ માણસો રિવાજો અવરજના અજાને મરજાય છે, અને વિવિધ
દુઃખ વાપે છે, જેને મોઝગક નિત આત્માનું જ્ઞાન વાપે છે તે કવટ-
જાતને ઘેરી નામે છે, નિષ્કવટી પુરુષોની વાળીમાં દિવાલો
રહેતો નથી. નિષ્કવટી મનુષ્ય જેવું હોય તેવું કહે છે. કવટીની
હાલ કાક મરજ છે. પોતાના દોષને માંડવના ઓક પોતાનું મોઝ
માન પૂતા જેમ વાવ તેમ દંડથી ખાતમ કરે છે, ઘણી કવટી અ-
જાનતા ' જેવો અને સ્વામ કરાસો છે તેનામાં મુઝાનું એ વાટર્જ-
સોનું વાતમ છે. માર્ગી મરજા વામાર્જદિધી રિવાજો તો કવટ
જાતનું કંઈ જાણ નથી. એમ રિવાજ વાવ. મુઝમરાગતને વગ
કવટી નિષ્કવટી રિવાજ ખારતો નથી. જાની મુઝાતરી વામે જા
કોડ માર્ગી કવટી દુઝા કંઈ તો તે મુઝ જાગી છે. અને તેથી
દુઝાને અરોગ જાગી મોન વામે, કવટી છું જાગીને કવટ

करेते हैं, हुं मुक्ति रखुं छुं, हुं कष्टा करुंछुं, हुं बोलुंछुं, ते अन्य कोई जानतुं नहीं। पण यदि रात्र के समय तो कपटने जानना तारा शरीरमां रहेको तारो आन्माछे। शीतुं मित्र भगवन्त ज्ञाने करी तारुं कपट जानी रदाछे, कोनापी छानुं तारुं कपटछे। हे मूर्ख जीव ! तुं चार घडीना चांदरणानी पेडे आ दुनीयामां थोडो काल रही परभवमां चाल्यो जनारछे, तारा शरीरमां खान्द थड जने। हाटकांन पुरेचुरा थड जने। करेतां कर्म परभवमां भोगवतां पड्ये। तुं तारी केहे विचार तो तारा आत्मा न्यायाधीशनी पेडे न्याय करी आपने, कपट बिनानी तारी केटनी नीडगी गड ? तेनो विचार कर—तारुं कपट कदापि तुं अथ छानुं राखीन पण परभवमां केम छुट्टीन ? राजा, रागा, भेड, गरीब आदि सर्व कपट करने तो ते तेनुं फल भोगवने। पोताना आत्माने सुषुद्धि-यी प्रश्न करो के हे आत्मा तने कपट विषछे ? ह्यारे आत्मा तर-करी विचार यने के कपट कावुं ते महापारछे।

अहो मोहरामानुं भासात्म्य तो जुभो के माणी थी तीर्थक-रोक्त मागवनी दीक्षाने पण काजछे करी विप्रामननो जेम लोप पाप तेम कपटे करी लोपी नखेछे।

पोताना आत्मानी बडाइ करे, एणुं कपट धरे अने पारका अवर्णवाद बोले तेथी माणी कटीन कर्म बांधेछे, तेवा पुरुषो योगी-ना जन्मने बाध करनाराछे। ते श्रुट चारित्र पामी नके नहीं। थी यशोविजयनी उपाधायनी “माया” त्रिपे कटे छे के—

नममास उपवासीया सुणो संताजी ।
शीत लीए कृदा अन्न गुणवंताजी ॥

गर्भ अनंता पामशे सुणो संताजी ।

આરમ્ભ્યતે પૂરયિતું, લોભગતોં યથા યથા ।

તથા તથા મહચિત્રં, મુદુરેષો વિવર્ધતે ૧૩

લોભસ્ત્યક્તો યદિ તદા, તપોભિરફલૈરલં

લોભસ્ત્યક્તો નચેત્તર્હિ, તપોભિરફલૈરલં ૧૪

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, રસમૂલાનિ વ્યાધયઃ

સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, ત્રીણિત્યત્કા સુખીભવઃ ૧૫

સર્વ દોષનું સ્થાન લોભ છે, ગુણનો ગ્રાસ કરવાને લોભ રાક્ષસ સમાન છે. વ્યસનરૂપ વહ્લી કંદભૂત લોભ જાણવો. એમ સર્વાર્થનો વાધક લોભ જાણવો. નિર્ધન સો રૂપીયાને ઇચ્છે, અને સો રૂપીયા મળે હજારની ઇચ્છા, અને હજારનો આધિપતિ થયે લાખની ઇચ્છા થાય. લક્ષમળે કરોડની ઇચ્છા થાય કોટીશ્વર નૃપ રુદ્ધિ ચાહે, રાજા ચક્રવર્તિની પદવી ઇચ્છે અને ચક્રવર્તી દેવતાની ક્રુદ્ધિ ચાહે છે. દેવતાને ઇંદ્રની પદવાનો લોભ રહે છે. એમ મૂલમાં લઘુ અને અંતે વૃદ્ધિને પામનાર લોભ શરાવની પેટે જાણવો.

પાપનું મૂળ હિંસા અને કર્મનું મૂળ જેમ મિથ્યાત્વ, અને રોગોને વિષે જેમ રાજરોગ (ક્ષયરોગ) સર્વ રોગનું મૂળ છે. તેમ લોભ સર્વ પાપનો ગુરુ છે. અહો લોભનું સામ્રાજ્યતો જુઓ. પૃથ્વીને વિષે એક છત્ર લોભનું રાજ્ય છે, વૃક્ષો પળ નિધાનને પામી મૂઝીએ કરી સંતાડે છે.

દ્રવ્યના લોભમાં દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવો પણ સપડાયા છે પૂર્વ ભવના નિધાન ઉપર મૂર્છાવંદે અધિરોહણ કરે છે.

સર્પ, હંદર, ગિરોલી પ્રમુખ પણ ધનના લોભમાં પૂર્વ ભવની મૂર્છાના યોગે ફસાય છે. અને નિધાનના ઉપર વાસ કરે છે.

ભૂત પ્રેત પિશાચ યક્ષાદિક પણ ધનના અધિષ્ઠાતા તરીકે રહે છે, અહો લોભની કેવી સત્તાકે દેવતાઓ સરસ્વા પણ ધનાદિકની મૂર્છાએ નીચ યોનિમાં અવતરે છે. મોટા મોટા મુનિવરો કે જે ઉપશા-

નમોદ ગુણગ્રાણે ક્રોધાદિચને ક્ષીની ચંદ્રચાંદે તો પણ તેમને લોભ પક્ષે દેડ પાટી નાંચેલે.

લોભરૂપી રાજાઓ ઠાકોરો રિંગેરે ગામની સીમોની તકરારમાં દરસાવ પ્રેશ કરી વેર ધારણ કરી મરી મરેલે, જુઓ મન્યતઃ દર્શાયા અને જાપાન દેશ લોભના કારણ માટે મોટી મોટી હાલ મદાદખો કરી અને તેમાં ત્યાગ્યો ગીરોનો સંહાર થયો.

લોભરૂપી ગ્યાદાને પૂરવા માટે જેમ જેમ પ્રયત્ન કરીયે છીએ તેમ તેમ દુહિ પામેલે. અહો કેવું આધર્ય ?

લોભ ત્યાગ્યો તો તપવટે પણ છું ? અર્થાત્ લોભના નાગથી તપ તપવાની કંડ જરૂર નથી અને કદાપિ જો લોભ હૃદયમાં છે તો તપધર્યાવટે કરીને શું ? અર્થાત્ કંડ નહીં. લોભ મૂઝા મૂઝા પાપ કૃત્ય માનવાં, રમમૂઝા મૂઝા વ્યાધિયો જાગવી. સ્નેહ મૂઝા દુઃખો જાગવાં, પટ્ટે સ્નેહથી નવ દુઃખો ઉત્પન્ન થાયલે, માટે હે માણી એ ધન વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી તું મુક્તિ ધા.

લોભરૂપી કપટ થાય લોભરૂપી જોરહિંસા થાય, લોભરૂપી અસત્ય વચન ચોળવું પડે, લોભરૂપી ધોરી કરવાનું મન થાય, લોભરૂપી કૃત્ય અકૃત્યનું ભાન રહે નહીં. લોભરૂપી લજ્જા દૂર રહે, લોભરૂપી ધર્મનાશ પામે, લોભરૂપી વિવેકનો નાશ થાયલે. લોભી પુરુષને મુલે નિંદ્રા પણ આવતી નથી, લોભી પુરુષ ગરજ વસંતે ગધેદાને પણ ચાપ કહેલે. લોભી પુરુષ સદા પારકું સ્વાસ્થ્ય ચાહેલે, લોભી પુરુષ માતાપિતાને પણ છેતરેલે, લોભી પુરુષ સાધુ પુરુષનું પણ અપમાન કરેલે, મમ્મણ શેઠ જેવા લોભી પુરુષો પરમધર્મમાં પણ મુલ પામી શક્તા નથી, આ દુનીયામાં લોભી પુરુષ શું શું કૃત્ય કરી શક્તા નથી. લોભી પુરુષ ધનને માટે અન્યનો ઘાત કરેલે તેનું મરણ ઇચ્છેલે, જુઓ લોભ વશે ધવલ શેઠ શ્રી શ્રીજી રાજાને મારવા માટે ગયા, પણ સોદે ને પડે

તેની પેટે પોતે મરણ પામ્યા અરે દુર્ગતિમાં ગયા. લોભથી સાગર
 શેઠ સમુદ્રમાં વૃદ્ધી મરણ પામ્યા. લોભથી પુત્ર પોતાના પિ-
 તાનો રાજ્યને માટે ઘાત કરેછે, કરાવેછે, વાંછે, લોભી પુરુષની પાસે
 લાચો રૂપૈયા હોય તો પણ મુલ્યે લેઈ શકતા નથી, લોભી પુરુષ
 પાપકર્મથી જરા માત્ર પણ ઢરતો નથી. સાધુઓને વસ્ત્ર પાત્ર શિ-
 પ્યાદિકનો લોભ હોય છે. જ્ઞાની પાસે તેમાંનું કંઈ નથી. જ્ઞાની
 વસ્ત્ર પાત્રાદિક રાખે છે છતાં તે ઉપર મોહ રાખતો નથી. જ્ઞાની
 મનમાં એમ વિચારે છે કે હું કંઈ વસ્તુનો લોભ કરું. જે વસ્તુનો
 લોભ થાય છે તે વસ્તુક્ષણીકે અને મારી નથી, રાજ્ય ધન, કુટુંબ,
 પુત્ર, પુત્રીઓ, ઘર, હાટ, વસ્ત્ર, વિગેરે વસ્તુઓ આત્માની નથી અને
 આત્માની સાથે આવનાર પણ નથી. ફક્ત અજ્ઞાનતાજીવ પરવ-
 સ્તુને પોતાની માની તેના લોભમાં વિચિત્ર દુઃખો પામેછે. મરી ગયા
 યાદ સર્વ વસ્તુઓ જ્યાં હશે ત્યાંની ત્યાં રહેશે. માટે અરે જીવ જરાતો
 વિચાર!! પૃથ્વી, ઘર, હાટ, રાજ્ય, લક્ષ્મી મૂકી ઘણા મનુષ્યો ચાલ્યા
 ગયા તેમ તું પણ એક દિવસ સર્વ મૂકીને ચાલ્યો જવાનો, જે કા-
 યામાં સારું સારું મિષ્ટાન્ન તું ભરેછે, જે કાયામાં તું વસ્ત્રોછે, જે
 કાયાવડે તું હાલી ચાલી શકેછે, જે કાયાને તું હવરાવે ધોવરાવેછે
 તે કાયા પણ અંતે તારી યવાની નથી. તો તું લોભ શા માટે કરેછે ?
 ધૂમાડાના વાચક ભરવા જેમ નકામાછે તે પરવસ્તુને પોતાની માની
 લોભ કરવો તે પણ મોટોછે. ત્યાર જલ પીવાથી જેમ તૃપ્તિ વળી
 નથી તેમ લોભ કરવાથી શાન્તિ મુલ્ય મળતી નથી. માટે અમૃત સ-
 માન સંતોષ ગુણનું જે જીવ તું સેવન કર કે જેથી શાન્તિ મુલ્ય મળે.

संतोष मन्त्रः.

श्रोत्र=संतोषमन्त्रः.

- यथा नृणां चक्रवर्ती, सुगणां पाक शासनः
 तथा गुणानां सर्वेषां, संतोषः परमो गुणः १
- संतोषयुक्तस्य यते संतुष्टस्य चक्रिणः
 तुल्यासंमितो मन्ये प्रकर्षः सुख दुःखयोः २
- किमिन्द्रियाणां दर्शनैः किं कायपरपीडनैः
 ननु संतोष मात्रेण मुक्तिस्त्रीमुखमीक्षते ३
- यत् संतोषवतां सौख्यं, तृणसंस्तारशायिनां ।
 यत् संतोषवन्ध्यानां तुलिकाशायिनामपि ४

जेप मनुष्याणां चक्रवर्ती देवताभोमां जेप इंद्र, तेप सर्व
 गुणोपां संतोष मोयपां मोय गुणजे. संतोष युक्त यतिना जेद्वुं
 इंद्र चंद्र नागेद्रे पन मुख होतुं नयी. इंद्रियोना दमन करवावदे
 करीगुं, कायाने पादवावदे गुं ? संतोष मात्रवदे मुक्तिगी मुखतुं
 निरीक्षण पायजे. तनना मंयारा उपर शयन करनार एवा संतोष
 बाध्य मुनिवरोने जे मुखजे ते मुख संतोष वंध्य नृनिकामां शयन
 करनार नृप गृहस्थोने होतुं नयी. संतोषी नर सदा सुखी जानबो.
 असंतोषी पुरुषने संतोषी एवा भिक्षुक जेद्वुं पन मुख होतु नयी.
 संतोषीने चिन्ता होनी नयी. संतोष क्लृप्त समानजे. संतोष अ-
 नन्द आनंददायकजे. संतोषी पारकानो उपकार करवा समर्पजे.
 असंतोषी दर्शने परभवमां पन मुख पापनो नयी. संतोषी मोयो
 धनवान् जानबो. संतोषपां जे मुखजे ते मुख अन्यत्र नयी. आ-

त्मज्ञान थया विना तात्त्विक संतोष थतो नथी माटे आत्मज्ञान करतां सर्व दोषो नाश पामशे. चक्रवर्ती सरखा मोटा राजाओ पण लक्ष्मीनो त्याग करी मुखी थया.

आत्मार्षी भव्योए पारकी निन्दानो त्याग करवो, कारण के निंदक चंडालछे. निंदक मोटो पापीछे. नाम देइने निंदा करे तो अधम जाणवो. परमां भूल होय पण तेना पूंछे निंदा करवायी फंड फायदो थतो नथी. पापमां शक्तिवाळा पुरुषोने निंदा करवानो स्वभावछे. गंगाजलमां स्नान करनार होय, अडसठ तीर्थनी यात्रा करे किंतु जो ते निंदक छे तो ते अपवित्र अने दुष्ट जाणवो, बर्हा-दूर पुरुषो निंदा करता नथी. निंदक फागडाना करतां पण भूंडोछे. अदेखाइथी निंदा उत्तम थायछे अने निंदाथी क्लेश उत्तम थायछे अने ते सामा पुरुषना जाणवामां आवे तो परस्पर बैर बंधायछे, निंदक आभवमां तथा परभवमां पण दुःख पामेछे, निंदा करवायी मित्रनी मित्राइ पण तूटेछे.

जो तमे गुणी थवाने चाहताहो के मनुष्यनी धोळी बाजू तरफ दृष्टिछो. पण काळी बाजू तरफ दृष्टिछो नहीं, हालना बखतमां कोइ सर्व गुणी नथी, कोइ पुरुषनी कोइ निंदा करे तो तेने मनमां एम विचारवुं के भले ए निंदे. हुं जो सारो मनुष्य छुं तो तेनी निंदाथी मारे थुं ? निंदकना उपर मारे केम क्रोध करवो जोइए ? सामा मनुष्यनुं हित इच्छुं होय तो तेना गुण गावा. कोइ निंदक निंदा करे तो उलटुं निंदकनामां जे गुण होय ते आपणे बखानवो पण खराब लागणीथी सामु तेनुं बुरं करवा प्रयत्न करवो नहीं. कोइ आपणा उपर दुष्टता करे तो पण आपणे तेनी तरफ शुभ भावना राखी, तेनुं सहं करवा शुभ संकल्प करवो एम करवाथी सामो पुरुष अंते दुष्टतानो त्याग करशे आ नियमनो अनु-

भव करवापी खानरी यन्त्रे.

आत्मज्ञानीओ कोइनी पण निंदा करता नपी तेओ तो आ-
त्म स्वरूपमां तल्लीन रहेछे. परना तरफ दृष्टि देता नपी अने
कदापि उपाकारने माटे परतरफ दृष्टिछे तो पण आत्माहितपी अ-
न्य प्रवृत्ति करता नपी.

कोइ बिरला जगन्मां आत्म तत्त्वनो शोधमां स्वकाल
निर्गमन करेछे, अने कोइ बिरला परमात्मपदने पायेछे,
सत्य तरफ प्रापः दुनीया प्रवृत्ति करती नपी पण असत्य
तरफ करेछे ते उपर एक दृष्टान्त मुसलमानी धर्ममां
मगट यहुं छे ते एबी रीने के कोइ एक महान् पादशाहना बख-
तमां एक फकीरे मन्त्र कयों के-हे पादशाह आ सब खलक भुरे
रस्तेपर कयुं चल रही हे ? तयारे एना उत्तरमां पादशाहे
फकीरने बिज्ञप्ति करी कयुं के-आपकुं मेरा मुकामपें दो वर्षतक
रहेना चाहिए. जब आपका सबालका जवाब में देनेहु शक्तिमान
होइंगा—आ उपरपी फकीर बाबा रया के तुरत पादशाहे
पोताना राज्यमांना तमाम अमीर उमरावोंने बोलाबी हुकम आ-
प्यो के-भमारा खजानामांयी तमाम लक्ष्मी रखीं एक महा मोठो
भाग बनाववो जोइए ने ते भागमां तमाम मूठिनी सर्व वस्तुओ
मगट करीदेवी. बाद तमाम जगन्मांनी सर्व प्रजाने ते भाग जोबा
बोलाववी, ने तेमनो तमाम खर्च तेमनी जग्यापर पहुँचाइया मुर्षी
नो आपगे करवो जोइए. आवा प्रकारनो हुकम मज्दनां सर्व कचेरी
मंडळे ताइदनेव आग्यो पृथ्वीमां रहेना तमाम कारीगरोंने बोला-
व्या ने तेमना फया मयागे अमंग्य जातनां साधनो पुर्ग पाइवा
लाइवा. जे उररपी बमे कोसनी बखमां जमीन पराट समुद्र नाना
प्रकारनां तमाम दुनीयायां रहेलां पशुपंखोओ तथा अशरमार

વનસ્પતિ, મેવાનાં ફાટ, વિચિત્ર પ્રકારનાં અમૂલ્ય વસ્તુ રત્ન સ્વાદિર ભાતભાતનાં પવનાન્ન, ધાગમાં ફરવાના મનોહર લતાના મંડપોવાળા રસ્તા, ઠેકાણે ઠેકાણે સુંદર વેશ્યાઓ નાટક કરે તેમ ગોઠવણ થઈ, સ્થલે સ્થલે વિચિત્ર પ્રકારનાં નાટકો. તેમજ ચેલાદુઓની ગોઠવણ થઈ, સાકરીયાં પાણી, ગુલાબજલ લોકોના ઉપભોગને માટે તૈયાર કરાવ્યાં. અનેક તરેહના જાનવરોના તમાસાની રમતની ગોઠવણ થઈ. બાગ જોનારાને વેસવાને માટે અનેક સુરશીઓ આદિની સગવડ થઈ. બાગમાં સુંદર સરોવરો ઢવા સ્થાપવાને માટે બંધાવ્યાં અને તે સરોવરની આસપાસ ચારે તરફ લીમડા વવરાવ્યા. ઘટ્ટા કરાવી, ઠેકાણે ઠેકાણે પાણીના ફુંવારા મૂકી દીધા, વિપેશ શું ? અપરંપાર તેની શોભા વાદ્ય જગત્ની વસ્તુઓથી વનાવી દીધી, અને રાજવર્ગે પાદશાહને સ્વર આપી. પાદશાહે જગત્માં એવી જાહેરાત સ્વર આપી કે—મારા વસો કોશના ધાગના મધ્યભાગમાં એક મહેલ મેં રચાવેલો છે, તે મહેલમાં અમુક દિવસે વપોરના વ્રજ વાગે હું એક કલાક સંતાઈ રહીશ, તેવામાં જે પુરુષ મને શોધી કાઢશે તેને હું મારી તમામ પાદશાહી આપી દેશ. એવી રીતની જાહેર સ્વર દુનીયામાં ફેલાવી દીધી. ઠરાવેલા દિવસે તમામ લોકો બાદશાહી વાગ જોવા આવ્યા. તમામ પ્રજા વાગ જોવા મશગુલ થઈ કોઈ ફુલનાં ફાટો જોવા લાગ્યા. કોઈ વાઘસિંહાદિ પશુઓને જોવા લાગ્યા, કેટલાક શોખીન તબ્બાકની શોભા જોવા લાગ્યા અને ઠંડો પવન સ્વાદ લાગ્યા, નાટક જોવાના રસીયા નાટક જોવામાં લીન થયા. મેવાના રસીયા મેવા સ્વાદ લાગ્યા. કોઈ પુરુષે વીજા પુરુષને કહ્યું કે—ભાઈ ચાલો આપણે બાદશાહને શોધી કાઢીએ, ત્યારે સામા પુરુષે જવાબ આપ્યો કે—તું તો ઘેલો પયો છે, શું રાજા તે મહેલમાં સંતાય ? અને એનું રાજ્ય બહાલું છે.

माटे आपणे तो वेष्ट्यामोनो नाग जोवामां आनंद मानीथुं-कोई
 व्याकरण शास्त्रना विद्वाने नैयायिकने कयुं-हे नैयायिक तुं बादशा-
 ह महेल्यां संताणो छे ते बानने खरी बान माने छे के खोटी त्वारे
 नैयायिके कयुं छे-बादशाह बाक्यं प्रमाणं वा अप्रमाणं वा, तस्य
 बाक्यं मन्यं वा असम्यं वा. एतन् कार्यस्य किं प्रयोजनं, इदं
 पूर्व न भूतं, कदापि बादशाह गांदो ययो हने, कदापि महेल्यां तेने
 शोषवानुं बंध गम्भी आ मन्यस्य देखानी वस्तुओ जोवामां आनंद
 मानीथुं, त्वारे व्याकरणशास्त्रवेत्ताए कयुं सम्यं सम्यं भवतां
 कथनं बादशाह बाक्यं प्रमाणीभूतं मया न ज्ञायते-कोई स-
 गां संबंधीनी बातो करवा लाग्या, बागनी मनोहरतानी एवी
 सुखी हनी के पगले पगले विचित्र जोवानुं मटे, खावानुं मटे, के-
 टलाक तो हस तटे मूड गया, केटलाकएक धीजाने वस्तुओ ओळ-
 खाववा लाग्या, केटलाक रविष्या खर्ची टीकीतो कगवी तमासा
 मोरा लाग्या, केटलाक एम विचारवा लाग्या के बादशाह बुद्धिमान
 छे, तेनी ओछी माया नथी ते एवो संताणो हने के आपणा हाथम
 आवबो मुक्केल्ले, माटे आपणा करता होइए ते करो. केटलाक ए
 चिंतववा लाग्या के उपारे आ बागमां पण एवी भूलवणी चुकवण
 छे के आपणे भूला परीपेछीये तो बादशाहना महेल्यां तो व
 भूलवणी चुकवणी हने के जेथी शोषवाने बदले आपणे भूला
 दीए तो अनोभट्ट तनोभट्ट थिए. केटलाक सुंदर परीमो देखी ते

मोह पाग्या. केटलाक रागरागणीना तानमां गुलतान थया. केट-
लाक व्यापार करवा लाग्या, केटलाक विषयनी बातोकरवा लाग्या
केटलाक एम चितववा लाग्या के आ बागमां सदा रहेवानुं थाय
तो ठीक. एम सर्वजन बागनी मोहमायायां फसाया. कोइ बादशाहने
शोधी कहाडवानो प्रयत्न कयों नहीं, एवामां एक डाणो पुरुष
हतो तेणे विचार्युं के—स्वरेखर आ जगत्नी तमाम प्रजा गांडीने मूर्ख
छे, केमके ते जोवामां मशगुल थइ पडी पण तेमनामां एटली सम-
जण नथी के प्रथम बाग जोवाना करतां बादशाहने शोधी
कहाडवो जोइए बादशाहने शोधी काढे तो आ सर्व बाग
तथा बादशाही तेने मळे, माटे आपणे तो प्रथम बादशाहने
शोधी काढवो जोइए एम निश्चय करी आ पुरुषे महेल तरफ प्रयाण कर्युं.
कोइ वस्तु तरफ दृष्टि दीधी नहीं, अंते महेलमां गयो, बादशाह-
ने शोधी काढ्यो, के तुरत बादशाहे एक हजार तोप फोडावी मान
साथे पोतानी बादशाही तेने हवाले करीने तुरत पेशा फकीर बा-
वाने बादशाहे कयुं के—फकीर साहेब देखो. ऐसी दुनीया दिवा-
नीकी रीति ह के मव खलक जुडा बाग देखनेमें मशगुल हुइ,
लेकीन फीसीका ध्यान मेरी शोध तरफ नहीं आया. सारांग के
एवी रीति आ दुनीयाना जीवो असत्य मोहमायायां जगद्मां फ-
सायाछे. मोहमायानो त्याग करी जिनाश सत्य मानी पोतानी
कायारूथी महेलमां अनंत शक्तिमान् अनंत मुखमोक्ता एवा आ-
न्मारूपी बादशाह रहेलोछे तेने शोधका ध्यान लगाडे तो जीव
पोने परमान्मा बनी प्रण जगतनो स्वामी थाय. संसाररूप बागमां
सर्व जगद् मोहमायायां फसायुंछे, कोइ विरला मानी आत्मज्ञानने
माटे सद्गुरुनुं सेमवन करेछे, जेम ब्राह्मवाना पार्श्वार्थी तथा शान्त
धर्ती नहीं तेम संमाग्नी मोहमायायां आत्माने शान्ति मर्त्री
नथी, संमाग्नी सर्व गत्यटने त्यागी आत्मस्वरूप प्राप्त करतुं. एत

जाग्रां माग्रे. पुनः पुनः मनुष्यमत्र मन्त्रानो नयो, गयो बग्न
पागो भावनार नपी गद्गुक्तो वचन इदृष्यां ठम्यां नपी
एव माग्रे, जो ठम्यां होत मो संमाग्रा पदार्थोमां मन नाय
हती. हे चेतन तुं सगमां मागं मागं भोजन जपरांनी इत्या करेते
पुनः श्रीविपदाभिचारं तुं बांते एव मयजनां नपी के-गीना उर
मेव पापरातुं तुं बाग्न ? गीतुं गीत मात पातुपी भोगेते, गीनी
बापासांपी मन्त्रमृष लोट बदा करेते. एना गीतमां नरा एव परि-
त्रा देखाती नपी. एग्रेयो. मन्त्र, मन्त्रकना व.गमां नू रिगेरे मन्त्र
देखापटे पाटे हवे तुं बैराग्य भासी मन्त्रचर्प मन पाग्न कर.

ब्रह्मचर्य स्वरूप

श्लोकः

वन्दिस्तस्य जलायते जलनिधिः कुल्यायते तद्वज्रपात,
मेरुः स्वल्प शिलायते मृगरिपुः सद्यः कुंसायते;
व्यालो माल्य गुणायते विपरसः पीयूष वर्षायते,
यस्यांगेऽग्निल लोक वल्लभतमं शीलं समुन्मीलति. १
ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य वाक् संयमो,
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः,
अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवितुः धर्मस्य निर्व्याजता,
सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणं. २

नया गाथा

शीलं कुल आहरणं, शीलं रुवं च उत्तमं जयइ;
शीलं विय पंडितं, शीलं विय निरुवमं धम्मं. १

મોહ કરે શું જીવડા, સમજ સમજ તું ચિત્ત. ૪
 ભોગ રોગ સમમાનતો, સ્વપ્ને પળ નહીં આશ;
 અનિત્ય આ સંસારમાં, ક્યાંથી તેનો વાસ. ૧
 દુર્લભ આત્મસ્વરૂપની, વાતો કરવી સહેલે;
 કિંતુ આત્મ સ્વરૂપની, પ્રાપ્તિ છે મુશ્કેલ. ૭

નિંદા, આલસ્ય, અસત્યાદિ દૂષણો નિવારી નિઃસંગી થઈ આત્મ તત્ત્વની खोज કરનાર આત્મતત્ત્વ પામી શકે છે. આત્મતત્ત્વની વાતો કરવી સહેલ છે પણ આત્મ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલ છે. શો વિરલા પ્રાણી આત્મા ઉપર રુચિ કરે છે.

આ ચેતન અજ્ઞાનયોગે શ્રમિત થઈ કદાપિ ચિન્તિત થઈ શકે છે. પરંતુ આત્મ સ્વરૂપ ભૂલી ગયો તેથી પરવસ્તુમાં મોહ પામે, અશુદ્ધ પરિણતિથી ઔદારિકા, વૈક્રિય આહારક, તેજસ, કાનનદિ શરીરો ધારણ કરી તેના યોગે તાડન તર્જન છેદન ભેદનાદિ દુર્લભ લક્ષ્યાં, હવે જો તને સુખની આશ થઈ હોય તો હે આત્મરૂપેના સમય ચાલ્યા જાય છે મનના મનોરથ મનમાં રહેશે, સદ્ગુરુ સંગે આત્મ સ્વરૂપ સમજ અને તેના ધ્યાનમાં રહેતાં આશ્રયનું દુર્લભ થશે. અને અંતરૂ તત્ત્વોપયોગે સંવરની પ્રાપ્તિ યોગે તારું સ્વરૂપ દેખે પડે તારો મોક્ષ થશે.

શ્રી દેવચંદ્રની પણ કહે છે કે-

“ દુઃખ. ”

તત્ત્વતે આત્મ સ્વરૂપ છે, શુદ્ધ ધર્મ પણ તેદ;
 પરમાવાનુગ ચેતના, કર્મ મેહ છે એદ. !
 નિરમળના ભજ નિજ ભાવ વિશુદ્ધ:

- आत्म भावधी एकता, परमानंद प्रसिद्ध. २
 स्याद्वाद गुण परिणमन, रमता समता संग;
 साधे सुद्धानंदता, निर्विकल्प रसरंग. ३
 मोक्ष साधनतणुं मूळ जे, सम्यग्दर्शन ज्ञान;
 वस्तु धर्म अवबोध विणुं, तुस खंडण समान. ४
 आत्मबोध विणुं जे क्रिया, तेतो वालक चाल;
 तत्त्वार्थनी वृत्तिमं, लेजो वचन सभाल. ५

इत्यादिथी पण आत्मज्ञाननी खास जरूरछे, आ जगत्मां राग
 द्वेषव्यापी गयोछे ने आत्माना अज्ञानने लीये जाणवो. आ शरी-
 रमां रहेला आत्माना सरगवा अन्य शरीरोमां पण रहेला आत्माओछे
 एम जो जाणवामां श्रद्धा पूर्वक आवे तो कोइ दुःख कोइ जीवने
 आपे नहीं, अने कोइ जीवना उपर कोइ जीव बैर राखे नहीं. आ-
 त्मज्ञानी सर्व जीवने मिदसमान गणे तो पड़ी क्या जोवनी साये
 ते विरोध करे ? अलवत कोइ जीवनी साये ते विरोध करे नहीं,
 ए बातनो अनुभव करबाधी मालूम पडने, आत्मिक भुद्धानंद पण
 त्यारे अनुभवमां आवने. राग द्वेषथी जेनु मलीन छे तेने मुख म-
 ल्हुं ननी. जगत्मां तात्त्विक सुखना भाक्ता आत्मज्ञानी मुनिबरोछे.
 तेमने सी नथी. पण समता रूपसी भावधी जाणवी. राजाओ सेठी-
 पाओ, बकीओ, दावरो. ज्यारे ताप आदिना निवारण माटे छत्री
 पारण करेछे तो तेना बढे आत्मज्ञानी मुनिबरो समारूप छत्रीने
 पारण करेछे. समारूप छत्रीथी क्रोधरूप ताप लागतो नथी, अने
 भ्रष्टारूप उष्ण पवन तो जरा माच लागतो नथी. बकी मोहरूप
 मेघनी दृष्टिथी पडेलुं हज्जारूप पाणी तेने समा छत्रीथी झीझी श

કાય છે, અન્ય રાજાઓ પાદશાહો જ્યારે એક દેશ કે દેશના માલિક હોય છે ત્યારે મુનિરાજ તેના કરતાં પણ અધિક પોતાના આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશના માલિક હોય છે. જ્યારે અન્ય રાજાઓ ઘણી લક્ષ્મી મેળી કરે છે. ત્યારે મુનિરાજ આત્માની જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર લક્ષ્મી મેળી કરે છે. તફાવત ઇટલો કે રાજાની લક્ષ્મી સ્વોદી, ક્ષણિક છે અને મુનિની લક્ષ્મી સત્ય અને અચલ અસ્તુ છે, રાજા પાદશાહે મનવચન કાયાએ કરી સંતોષ રહેતો નથી. ત્યારે મુનિને મનવચન કાયાએ કરી સંતોષ રહે છે. રાજા જ્યારે નૃપાદિક શત્રુઓની સાથે યુદ્ધ કરે છે, ત્યારે મુનીશ્વર રાગદ્વેષરૂપ શત્રુઓની સાથે યુદ્ધ કરે છે, રાજાઓ જ્યારે વાગમાં ક્રીડા કરે છે ત્યારે મુનીશ્વરો ધર્મધ્યાનરૂપ વાગમાં ક્રીડા કરે છે—ધર્મધ્યાનરૂપ વાગ કેવો છે તે કહે છે—ધર્મધ્યાનરૂપ વાગની ચારે તરફ ઉદાસીનતારૂપ વાઢ કરેલી છે. જ્ઞાનરૂપ કૂપધર્મ ધ્યાનરૂપ વાગમાં શોભી રહેલો છે. સંવેગાદિક વનસ્પતિ ત્યાં સ્ત્રી રહી છે. ત્યાં મુનિરાજ મિથિ ચિત્તરૂપ આસન ઉપર બેસી વિચરે છે. તે વાગની શોભા અનહદ છે. તેની સુગંધીથી અનેક જાતના રોગો નાશ પામે છે. એ વાગની અંદર ક્ષુદ્ર પ્રાણીઓ પ્રવેશ કરી શકતાં નથી. જેની યોગ્યતા હોય તે ત્યાં જઈ શકે છે. જગતની મોહ માયામાં ફસાઈલા પ્રાણીઓને તે વાગનું સુખ થતું નથી, વઢી એ વાગમાં એક ચારિત્રરૂપ મહેલ શોભી રહ્યો છે. તેની અંદર જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ નાશક અનેક ઔષધો રહ્યાં છે તેનો મુનીશ્વર ઉપયોગ કરી શકે છે. અને તે ઔષધોનું ભક્ષણ કરી અજરામરણ પામે છે. વઢી તે વાગમાં રહેલા જ્ઞાનકૂપમાંથી મુનિશ્વર જલપાન કરે છે. જ્યાં પરોપાધિરૂપ તાપતો આવી શકતો નથી. વઢી તે વાગની અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ જમીન સ્વચ્છ નિર્મલ છે. મુનીશ્વરની સાથે શુદ્ધ ચેતના રહે છે. વઢી તે મુનીશ્વર આત્મા અને પરમાત્માની ઐક્યતારૂપ ભાંગને કાયારૂપ સ્વ-

સર્વોં પુત્રી ધનરૂપ વ્યાઘ્રાપી પીવેછે. તેથી શુદ્ધ લેનનારૂપ નીતો મુ-
નીશ્વર શારાજને દસો પદે છે કે તે રચને અગમ નિગમ દર્શાવે છે.
અને તે મયપે શરીર અને શરીરોત્તુ પગ ધાન રહેતું નથી અને તે
રચને અનાદ આનંદ યાવે છે. આવા મુનિરાજને મુખ યાવે છે તે
અનંત છે. શ્રી યજ્ઞોચિત્તપત્ની ડરાધ્યાય અધ્યાન્યસારમાં કહે છે કે-

શ્લોક.

કાન્તાધર મથા સ્વાદાત્, યુનાં યજ્ઞાયતે મુત્તં ।
વિંદુઃ પાર્શ્વે તદધ્યાત્મ શાન્ત્રસ્વાદમુત્તોદયેઃ ૧
અધ્યાત્મશાન્ત્ર સંભૂત-સંતોષ મુત્ત શાલિનઃ
ગગયંતિ ન રાજાનં નર્થીદિનાપિ વાસવમ્. ૨

માવાર્ય-શ્રીના અપર રૂપ અનૂતના સ્વાદથી મુવાન પુણ્યોને
જે મુત્ત યાવે છે તેનો શ્રમના માત્ર છે, તાત્ત્વિક મુત્ત નથી. તે મુત્ત
નો અધ્યાન્ય શાન્ત્રના સ્વાદથી ડવ્યમ્મ યવેલું ટરિયા સમાન મુત્ત
તેની શાગઢ વિંદુ સમાન છે. અધ્યાન્ય શાન્ત્રથી ડવ્યમ્મ યવેલું સં-
તોષ રૂપ મુત્તના મોત્તા જે માળી છે તે માળી રાજાને તથા ધનદને
તથા ઇંદ્ર સમવાને પગ લેવામાં ગનતા નથી.

શ્લોક.

રસો ભોગાવધિઃ કામે, સદમશ્યે ભોજનાવધિઃ
અધ્યાત્મ શાન્ત્ર સેવાયા રસો નિરવધિ પુનઃ ૧

કામને વિષે ભોગવનાં મુખી રસ છે, વિષ્ટ ભોજનને વિષે જમ-
વાના રચન વર્ષન મચુરચલું છે. પગ અધ્યાન્ય શાન્ત્રની સેવાનો જે
રસ તે તો નિરવધિ છે. કારણ કે અધ્યાન્યશાન્ત્રનો રસ શરંમ
કાઝવી માંડીને પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે છે. તે જમ કોઈ રચન વૃદ્ધિનાનો

નથી, જ્યારે આત્માનંદી મુનિરાજને અત્યંત સુખ થાય છે ત્યારે સિદ્ધ ભગવંતોને અનંત સુખ છે તેમાં શું કહેવું ? અનુભવથી સુખની પ્રતીતિ થાય છે. વહી મુનીશ્વર ઉપર કહેલા એવા વાગમાં સદાકાલ વાસ કરે છે, તેમને કોઈ જાતની સૃષ્ટિ નથી આવા મુનીંદ્રના વાગની તો છે રાજા વા શાહુકારોના વાગ આવી શકતા નથી. રાજાને તો મનુષ્ય સેવે છે કિંતુ મુનીશ્વરને સુર અમુર ઇંદ્રાદિક પણ સેવે છે. રાજાને પરશુ થકી ભય રહે છે. કિંતુ મુનીશ્વરને જય હોતો નથી. રાજાની પાસે અનેક સુખડો હોય છે ત્યારે મુનીશ્વર રૂપી રાજાની પાસે ક્ષમા, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રાદિ અનેક સુખડો હાય છે. રાજાની લક્ષ્મી જન્માંતરમાં સાથે આવતી નથી. પણ મુનીંદ્રની લક્ષ્મી તો પરભવમાં સાથે આવે છે અને મોક્ષમાં પણ સાથે રહે છે, રાજા પોતાના દેશમાં પૂજાય છે, અને મુનીંદ્ર તો જ્યાં વિચરે ત્યાં પૂજાય છે. રાજા વૈભવ છતાં દુઃખી થાય છે, અને આત્મજ્ઞાની મુનીશ્વર તો વૈભવ વિના પણ અંતર વૈભવથી સુખી રહે છે, રાજાને પોતાના રાજ્યથી સંતોષ રહેતો નથી. અને મુનીંદ્રને તો સદા સંતોષ છે. રાજાને આ ભવમાં તથા પરભવમાં ક્લેશ સહન કરવો પડે છે, અને મુનીશ્વરને આ ભવ તથા પરભવમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, રાજા સંસારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. ત્યારે મુનીશ્વર પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરે છે, રાજા હાથી ઉપર બેસી ઘસતરથી શોભા પામતો તીક્ષ્ણ ભાલાને ધારણ કરે છે ત્યારે મુનીશ્વર સંવેગ રૂપ હાથી ઉપર બેઠા થકા વ્રહ્મચર્યરૂપ ઘસતરથી શોભા પામતા ધ્યાનરૂપ તીક્ષ્ણ ભાલાથી રાગદ્વેષ રૂપ શત્રુનો શિરચ્છેદ કરે છે, મુનીશ્વરને તો કોઈ શત્રુ નથી. કિંતુ વ્યવહારથી શત્રુની કલ્પના જાણવી. પોતે પોતાના આત્મ સ્વભાવમાં રમે છે એટલે સ્વતઃ રાગ દ્વેષનો ક્ષય થાય છે, રાજાને જરાપણ શાંતિ મળતી નથી, અને મુનીશ્વરના સદા શાન્તિમાં રહે છે. રાજા જ્યારે વાઘવસ્તુ ઉપર પ્રમતા

राखेछे ह्यारे मुनीश्वर अंतर्धन उतर ममता राखेछे. क्यां मेरु अने क्यां सरसवनो दाणो, क्यां सागर अने क्यां तज्जाव. क्यां रात्रि अने क्यां दिवस एतलो तज्जावन आत्मज्ञानी मुनीश्वर अने राजा बच्चे जाणवो. दुनियांमां आत्मज्ञानी मुनिमहज अन्ध कोऽ मुन्वी नपी, मोठ, बकीळ, बारीछरादि लोको तत्त्वयी विचारतां मत्स्य मुख भोगवता नपी. सत्य मुखनी प्राप्ति तो आत्मज्ञानीने पायछे. अंतर्दृष्टिना अपावे बाह्यदृष्टिजीवो सत्य मुखनो अनुभव करी सकता नपी. आत्मज्ञानी मुनि सदा निर्भय रहेछे, अहो ते जीवता जीवन्मुक्तनी दानाने अनुभवछे. आत्मज्ञान बिना खंडनपंडननी विद्वतापी आत्महित धरुं नपी. दुनीया ज्यारे परपरिणतिमां म्हालेछे ह्यारे मुनीश्वर स्वपरिणतिमां म्हालेछे.

आत्मवत् सर्वभूतेषु यः पश्यति स पश्यति

आ बाउपनो अनुभव पन आत्मज्ञानी मुनीश्वर करी सकछे. शुष्कज्ञानी जीवो बाकुरदुतापी आत्मज्ञानीनो डोळ भले बनावो पन तेना अनुभवपी धरुं मुख ते पापी सकता नपी. आत्माना केवल ज्ञानादिगुणोनी प्राप्ति आत्मार्थिने पायछे.

संमारी जीवने ज्ञान दर्शन चारिवादिक क्रद्धि सर्व निरोमावे छे. ते निरोभाव क्रद्धिनो आदिमार्ग पाय, तेज आत्मानुं परमात्म पद जाणवुं. ते परमात्मनो हुं दास एतले उरामरुहुं ते परमात्मरद जेजे ओळखुं अने परमात्मरदयां जेहुं एकाग्र चितपी ध्यान बरोछे. तेने साधुपद ग्रहं एम जाणवुं. अने शुद्धज्ञान पन ते पाम्यो एम जाणवुं. नाम. स्थापना, डन्य, भाव ए चार निमेषे साधु जाणवा.

कोहुं साधु एहुं नाय ते नाम साधु, स्थापना करीर ते स्थापना साधु तथा जे रचमरात्रन पाछे त्रिपानुष्ठान को शुद्ध आहार ग्रहण करे पन ज्ञान ध्यानको जेको उपयोग जोइर तेको उपयोग न

હોય તે દ્રવ્ય સાધુ જાણવા. જે ભાવ સંવરણે મોક્ષનો સાધક થઈ ભાવ સાધુની કરણી કરે તે ભાવ નિષ્કેપે સાધુ જાણવા.

કોઈ જીવનો જ્ઞાન એહવો નામ તે નામજ્ઞાન તથા જે પુસ્તકમાં અક્ષરરૂપે લખ્યુંછે તે સ્થાપના જ્ઞાન, અને ઉપયોગ વિના સિદ્ધાન્તનો ભળવો અથવા અન્યમતિનાં સર્વ શાસ્ત્ર ભળવાં તથા શરીરાદિક તે સર્વ દ્રવ્યજ્ઞાન. અને નવતત્ત્વનો નય નિષ્કેષાદ્ જાણવાં અને આત્મ-તત્ત્વ આદર્યું તે ભાવજ્ઞાન જાણ્યું. એ આગમસાસ્ત્રમાં કહ્યુંછે. શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પંચમકાલમાં કોઈક મહા પુરુષને થાયછે. જ્ઞાનના પંચ પ્રકારછે. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મન.પર્યવજ્ઞાન. દેવર્ધિ વાચક કહેછે કે-પાઠ. સે કિંતં મદ્નાણં દુર્વિદ્ મદ્-નાણં પદ્મત્તં તંજહા મુયનિસ્સિયં ચ અમુયનિસ્સિયં ચ સેકિંતં અમુ-યનિસ્સિયં અમુયનિસ્સિયં ચઽવિદ્ પદ્મત્તં તંજહા ઉપ્પત્તિયા વેણડ્યા કમિયા પરિણામિયા બુદ્ધિ ચઽવિદ્ધા પદ્મતા.

ભાવાર્થ-મતિજ્ઞાન બે પ્રકારેછે. શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન, વીજું અ-શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન. પ્રાયશઃ શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસ વિના સદૃજ ક્ષયો-પશમવશે જે ઉત્પન્ન થાય તેને અશ્રુતનિશ્ચિત કહેછે તે ચાર પ્રકારનુંછે. ઉત્પાદિકી બુદ્ધિ, વૈનયિકી બુદ્ધિ, પારિણામિકી બુદ્ધિ તથા કર્મજા બુદ્ધિ.

પોતાની મેલે ઉત્પન્ન થાય તે ઔત્પાનિકી બુદ્ધિ અને ગુરુનો વિનય શ્રુશ્રૂષા સેવા કરતાં આવે તે વૈનયિકી બુદ્ધિ, કર્મ કરતાં ઉપજે જે તે કાર્મિકી બુદ્ધિ અને પરિણામતે દીર્ઘકાલનું પૂર્વાપર અર્થનું અવલોકન કરતાં ઉપજે તે પારિણામિકી બુદ્ધિ.

પૂર્વધ્રુત પરિકર્મિત મનિના ઉત્પાદકાલને વિષે શાસ્ત્રાર્થ પર્યાલો-ચન કરતાં જે ઉત્પન્ન થાય તેને શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન કહેછે. તેના

ચાર પ્રકારાં છે. અવગ્રહ, શ્રા, અપાય અને ધારણા તેમાં અવગ્રહ એ મેંદેટે. વ્યંજનાવગ્રહ, અર્પાવગ્રહ. કિમિદં ઇદં આ શું છે ? એવો (અવ્યક્ત) અવગ્રહ જ્ઞાનરૂપ અર્પાવગ્રહ ધાવગ્રહ. તેની પૂર્વે અવ્યંત અવ્યક્તર (અતિ છાનું જે જ્ઞાન) હોય છે તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહે છે. વંજનગ્રમહચરણા—ઇદં વ્યંજનાવગ્રહ ચાર પ્રકારો છે. તે નીચે કુતર-મળનયન વિગિદિય ચરણા—મન તથા નયન એ બે વિના શાકીની ચાર ૪ ઇન્દ્રિયોને આધારી ચાર મેંદેટે. ક્ષી નંદીમુખ પાટ. તે કિંતં વંજનુગ્રહે ચરણિદે પદ્મમે તંજરા, સોંદિય વંજનુગ્રહે પાણિદિય વંજનુગ્રહે, રમેદિય વંજનુગ્રહે, પાસિદિય વંજનુગ્રહે—શ્રોત, પ્રાણ, ત્રિશા, સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ જાણવો. મન તથા નયન એ બે ઇન્દ્રિયો અનામ્પકારી છે. ચક્ષુરિન્દ્રિય છે તે વિષયદેશ મનિ જાણે દેશની નથી, તેમ મામ અર્થનું અવલંબન કરતી નથી, તેમ મનનું પણ જાણવું.

આ કંઈપણ છે ? એવું અનિર્વારિત સામાન્યરૂપ અવ્યક્તપણે અર્થનું જે પ્રાણ તેને અર્પાવગ્રહ કહે છે, તે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મને કરી છ પ્રકારનો છે. શ્રોતેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, ચક્ષુરિન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, પ્રાણેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ, સ્પર્શેન્દ્રિયાર્પાવગ્રહ તથા માનસાર્પાવગ્રહ. અવગ્રહશ્રીત વસ્તુને વિષે જે ધર્મની ગતેપગા ધારતી ઇદં આ સ્થાણુ છે ? અથવા પુરુષ છે ? તેમાં પણ હાથ સંત્યાકાલુ છે અને મરા અરણ્ય છે, વઢી મૂર્ધ પણ આયમ્પો છે, માટે પુરુષ નથી. ઇત્યાદિ વ્યતિરેક ધર્મનું નિરાકરણ કરવું. અને એને પસીઓ મને છે. વલ્લ-માંથી ચાંદુ છે, અને કોટર સઠિત છે. ઇત્યાદિક અન્વય ધર્મનો અંગી-કાર કરવો, એવું જે જ્ઞાન વિશેષ તેને શ્રા કહે છે. એ પણ પંચ ઇન્દ્રિયો અને મને કરી છ પ્રકાર છે. તથા શ્રિત વસ્તુને વિષે આ નિષ્કલે જરી સ્થાણુ છે, એવો એક કોટિના નિષ્કલે જે શોષ તેને

અપાય કહેછે. સ્થાણુરેવાયં ઇત્યાત્મકરૂપો અપાયઃ તથા નિઃ
 વસ્તુને વિષે અવિચ્યુતિપણે અથવા સ્મૃતિપણે અથવા વાસના
 ને ધારણ કરવું તેને ધારણા કહે છે. તે પણ પંચઇન્દ્રિયો અને
 કરી છ પ્રકારે છે. એમ છને ચારે ગુણતાં ચોવીસ ભેદ અને વ્યં
 નાગ્રહના ચાર મેલવતાં ૨૮ અઢાવીશ ભેદ મતિજ્ઞાનના જાણવા
 ચાર ભેદ અશ્ચુત નિશ્ચિતના મેલવતાં ઘઘ્રીસ ભેદ થાય છે. તથા જ
 સ્મરણ પણ અતીત કાલના સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના સંખ્યાતા
 દેલે. મતિજ્ઞાનનોજ તે ભેદ જાણવો. શ્રી આચારાંગ સૂ
 ટીકામાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને ધારણાનો ભેદ કહ્યો છે—
 જાતિસ્મરણં ત્વાભિનિવોધિક જ્ઞાન વિશેષમિતિ. કોઈ
 સભામાં ઘણા પુરૂષો બેઠાછે તે વચ્ચે શંખ, તથા મેરી, રણ
 આદિ વાર્જીત્ર વાગવા લાગ્યાં શ્રોતાજનોએ સર્વ વાર્જીત્રનો શબ્દ
 કાલે સાંભળ્યા છતાં સર્વનો ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાથી આ
 ન્યૂનાદિક સાંભળવામાં આવેછે જેમકે કોઈને તે શંખ મેરી
 વાર્જીત્રનો શબ્દ ભિન્ન ભિન્ન સાંભળવામાં આવેછે તેના જાણવામાં
 એમ આવે કે અમુક મેરીઓ આટલા શંખ વાગેછે એમ જણાય
 તેને ^૧બહુ કહેછે. ૧ કોઈને માત્ર વાર્જીત્ર વાગેછે એમ જણાય
 તેને ^૨અવહુ જાણવો. ૨ તથા તે શબ્દમાં પણ કોઈ
 કને મધુર મંદત્વાદિ વધુપર્યાયોપેતે જે શંખાદિક ધ્વનિ પૃથક્ પૃથક્
 ઘણા પ્રકારે સાંભળવામાં આવેછે તેને વધુવિધ કહીએ. ૩
 કોઈને એક વે ^૪પર્યાયોપેત તે ધ્વનિ સાંભળવામાં આવેછે તે અવહુ-
 વિધ જાણવો. ૪ કોઈકને તુરત તે નાદ સાંભળવામાં આવે
 છે તે ક્ષિપ જાણવો. ૫ કોઈક વિચારી વિચારી ઘણી વાર
 પાછલથી જાણે તે ^૬અક્ષિપ જાણવો. ૬ ધ્વજારૂપ લિંગેકરી જેમ
 દેવકુલ ઓઝલાયછે તે ^૭અનિષ્ઠ લિંગ સહિત જાણે તેને નિશ્ચિત કહેછે. ૭

કોઈ ઉક્ત મકારે લિંગરહીત જાણે તેને અનિશ્ચિત કહેણે. ૮

કોઈને શંસયરહીત સંબંધાયણે તેને અસંદિગ્ધ કહેણે. ૯

કોઈને શંસયસહીત સંબંધાયણે તેને સંદિગ્ધ કહેણે. ૧૦

કોઈકે એક બેઝા સાંખઝી ગ્રહણ કરી લીધેલું તે સદા સર્વદા સ્મરણ રહે પણ વીસરે નહીં તેને ધ્રુવ કહેણે ૧૧. અને કોઈક એકવાર ગ્રહણ કરેલું સર્વદા સ્મરણમાં રહે નહીં તેને અધ્રુવ કહેણે. ૧૨. એવી રીતે ચાર ભેદે જ્ઞાન યાયણે તેને પૂર્વોક્ત મહાવીર્ય ભેદોપી ગુગર્જાં પ્રગર્ભેને છત્રીશ ભેદ મતિજ્ઞાનના યાય. તથા તેમાં અધ્રુવ નિશ્ચિના ચાર ભેદ મેઝીણે તો પ્રગર્ભેને ચાઝીસ ભેદ મતિજ્ઞાનના યાયણે. અર્ધાવગ્રહ એક સમય પ્રમાણણે. હ્રા અને અપાય અંતર્મુહર્ત પ્રમાણણે. ધારણા સંસ્થાત અસંસ્થાતા કાલ સુપીણે અયત્ના દ્રવ્યસેત્ર કાલમાવયી મતિજ્ઞાન ચાર મકારનુંણે.

મતિજ્ઞાની આદેશયી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ દેસે નહીં.

સેત્રયક્ષી સર્વ સેત્ર લોકાલોક જાણે પણ દેસે નહીં.

કાલયક્ષી આદેશે સર્વ કાલ જાણે પણ દેસે નહીં.

માવયક્ષી આદેશે સર્વ માવ જાણે પણ દેસે નહીં.

શ્રુતજ્ઞાન સ્વરૂપ

શ્રુતજ્ઞાન ચૌદ તથા વીંશ મકારનુંણે ચૌદ ભેદ કહેણે—

ગાયા.

અસ્તર સન્ની સમ્મં, સાઈયં તલુ સપ્તજ્વલસિયં ચ ।

ગમિયં અંગ પવિઠં, સત્તવિણ્ણ એ સપઢિવસ્ત્રા ૧

ભાવાર્થ-અક્ષરધ્રુત, અનક્ષરધ્રુત, સંજ્ઞીધ્રુત, અસંજ્ઞીધ્રુત, સમ્પ્ર-
ક્રધ્રુત, અસમ્પ્રક્રધ્રુત, આદિધ્રુત, અનાદિધ્રુત, પર્યવસિતધ્રુત, અપ-
ર્યવસિતધ્રુત, ગમિકધ્રુત, અગમિકધ્રુત, અંગમત્રિષ્ઠધ્રુત, તથા અંગ
વાચધ્રુત, એ ચૌદ ભેદ જાણવા.

૧ અક્ષરધ્રુત-અક્ષરધ્રુતના ત્રણ ભેદ છે સંજ્ઞાક્ષર, વ્યંજનાક્ષર
તથા લઘ્વ્યક્ષર. તેમાં પ્રથમ સંજ્ઞાક્ષર-અઠાર પ્રકારની લીપી,
તથા હિ-હંસલિપી, ભૂપલિપી જરૂરતાત્ હ રરૂલસીપી બોધવા ।
ઊઠ્ઠી જવળી તુલ્લુકી ફીરી દવડીય સિંધવિયા ૧ માલ
વિળી નડિનાગરિ લાડીલવી પારસીય બોધવા । તદ્
અનમિત્તિપલિવી ધાળકી મૂલદેવીય. ૨ વીજો વ્યંજનાક્ષર
પ્રકાર તે અક્ષરથી હકારપર્યંત વાવનઅક્ષર મુલે ઉચ્ચારવારૂપ
જાણવો એ બન્ને પ્રકાર યથાપિ અજ્ઞાનાત્મક છે તથાપિ ધ્રુતના
કારણ હોવાથી ઉપચારે કરી એ બે પ્રકારને ધ્રુતજ્ઞાનની
સંજ્ઞા આપી છે.

૩ શબ્દ શ્રવણ તથા રૂપ દર્શનાદિક થકી અર્થ પરિજ્ઞાન ગર્ભિય
જે અક્ષરની ઉપલબ્ધિ રૂપ લઘ્વ્યક્ષર ધ્રુત જાણવું, કરપલ્લવી આદિ-
કે જેથી અક્ષર સંલપાનું જ્ઞાન થાય છે તેનો સમાવેશ લઘ્વિ અક્ષર
ધ્રુતજ્ઞાનમાં જાણવો.

૨ અનક્ષરધ્રુત-શિરકંપન, હસ્તચાલન પ્રમુખ તથા સમસ્થાપ
કરી ગમનાગમનાદિક મનના અભિપ્રાયનું જે પરિજ્ઞાન તેને
જાણવું. યથા કોઈ મનુષ્ય કોઈ મનુષ્યને પૃચ્છા કરે કે માફ
વાહેર જાણું છે કે ? તેનો પ્રત્યુત્તર મુલથી નહીં દેતાં મસ્તક
હલાવીને અથવા હાથવતી શાન કરીને પોતાની નાપરતી
જણાવવી. પૂછનારને તેના મનના અભિપ્રાયનું પરિજ્ઞાન (જા-
ણપણું) થાય તેને અનક્ષરધ્રુત કહે છે.

૩ સંજીવન-સંજ્ઞા પ્રગ પ્રકારની છે ૧ દીર્ઘકાલિકી, ૨
 હેતુવાદોપદેશિકી, તથા દષ્ટિવાદોપદેશિકી.

કેમ કરવું ? હવે કેમ પગે ? इत्यादिके करी अतीत तथा अ-
 नागत घणा कालनी घणा काल पर्यंत विचारणा करवी ते दीर्घ-
 कालिकी संज्ञा जागवी. तात्कालिक इष्ट अनिष्ट वस्तु जाणानि
 प्रवृत्ति निवृत्ति करवी ते हेतुवादोपदेशिकी संज्ञा. सयोपशम ज्ञाने
 सम्पन्न दृष्टिपुं होय ते दृष्टिवादोपदेशिकी संज्ञा जाणवी.
 विकल्पोद्दिष्ट असंज्ञानि हेतुवादोपदेशिकी संज्ञाछे. संज्ञी पंचेन्द्रियने
 दीर्घकालिकी संज्ञाछे, कारण के ते विचार चिंतवना करी शकेछे,
 समीकर्त्ता जीवने दृष्टिवादोपदेशिकी संज्ञा जाणवी. मन तथा इंद्रि-
 योपी उत्पन्न यथेष्ट जे ज्ञान तेने संज्जीवुन करेछे.

४ मन बिना मात्र इंद्रियोए करी यथेष्ट ज्ञान ते असंज्ञीवुं
 भुन जागवुं.

५ पक्षपात बिना कोई विषयना स्वरूपने जे यथार्थ जाणवुं तेने
 सम्पन्न भुन करेछे, अर्हत् प्रणीत आगमने सत्य मानवुं पक्ष-
 पात बिना ते.

६ यथावस्थित बोधना अभाववायी मिथ्यादृष्टि अर्हत् प्रणीत
 अपवा मिथ्यादृष्टि प्रणीत वाक्यादिकवुं जाणवुं पटले पक्ष-
 पात प्रमुख मुद्दिष्ट करी कोई विषयना स्वरूपने यथार्थ न
 जाणवुं तेने असम्पन्न भुन करेछे.

८ भुतज्ञान सादि पर्यवसितछे, तेमज अनादि अपर्यवसित पण छे.

१० દ્રવ્યથી એક પુરુષ આર્થી લઈએ તો સાદિ સપર્યવસિતછે, અને
 ઘણા પુરુષો આર્થી લઈએ તો અનાદિ અપર્યવસિત પણછે.
 ભેદચક્ષુ ભરત તથા ઐશ્વર્યને વિષે ચ્યારે તીર્થકરનો તીર્થ

વર્તેછે ત્યારે દ્વાદશાંગી રૂપ શ્રુત હોયછે, અને તે તીર્થનો વિચ્છેદ થવાથી તે શ્રુતનો પણ વિચ્છેદ થાયછે. તેથી તે સાદિ સપર્યવસિત જાણવું. મહાવિદેહમાં તીર્થનો વિચ્છેદ શ્રુતનો પણ વિચ્છેદ થતો નથી તેથી ત્યાં અનાદિ અપર્યવસિતશ્રુત જાણવું. કાલથી ઉત્સર્પિણિ તથા અવસર્પિણીમાં ચોથે તથા પાંચમે આરે શ્રુતજ્ઞાન હોય અને છઠ્ઠે આરે વિચ્છેદ થાયછે તેથી સાદિ સપર્યવસિત જાણવું. મહાવિદેહ સેત્રમાં એવું કાલચક્ર નહીં હોવાને લીધે ત્યાં શ્રુત જ્ઞાન પણ અનાદિ અપર્યવસિત જાણવું.

ભાવથી—મર્યાસિદ્ધિ આ જીવને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ પાપ છે ત્યારે આદિ અને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પાપછે ત્યારે અંત હોવાથી સાદિ સપર્યવસિત શ્રુતજ્ઞાન જાણવું.

૧૧ અગ્યારમું ગમિકશ્રુત તે જ્યાં મૂત્રના સરસા આલાવા આરે તે જાણવું. દષ્ટિવાદ મૂત્રમાં જાણવું.

૧૨ વારમું અગમિક શ્રુત ઘણસરસા અક્ષરોના આલાવા હોય તે જાણવું.

૧૩ ત્રેરમું અંગ પ્રવિષ્ટ તે દ્વાદશાંગીરૂપ જાણવું.

૧૪ ચૌદમું અંગ વાણથુન તે આવશ્યક તથા દશર્વકાલિક જાણવું તથા શ્રુતજ્ઞાનના વીણ ભેદ પણ કર્મગ્રંથ વિગેરેથી જાણી લેવા.

અવધિજ્ઞાન સ્વરૂપ.

અન્નુત્તેર્મા, વર્ધમાન, પ્રતિપોતિ, અપ્રતિપોતિ, હીયમાન, અર્ન-
મુગામી એ છ પ્રકાર ગુણ પ્રત્યય અવધિજ્ઞાનના છે. ઉક્તંચ. નન્ય-
ધ્યયને “તં સમાસપ્રો છઙ્ચિટં પદ્યતં તંજઠા આજુગામિયં અગા-
જુગામિયં, વાપમાગયં, હીયમાગયં, પદિવાદ, અપતિનાદ.

- १ प्रथम जे ठेकाणे अवधिज्ञान उत्पन्न धपुं होय ते ठेकाणुं मू-
कोने बीजे देशान्तर ममुख जाय त्यां लोचननी पेठे जे साथे
आवे तेने अनुगामिक अवधिज्ञान कहेछे. ज्यां पुरुष जाय त्यां
साथे आवे ते.
- २ बीजुं जे ठेकाणे रयां अवधिज्ञान उत्पन्न धपुं होय ते स्थानके
आवे तेवारेज होय. पण अन्यत्र स्थाने जाय तेवारे साथे न
होय तेने अननुगामि अवधिज्ञान कहेछे.

से किंनं पाणुगामीयं ओहीनाणं ओहीघ्राणं तंजहा नामएणेइ
पुरिसेगममहं जोइठाणं काउं तस्सेब जोइठाणस्स परि पेरं तेसुपरि-
हिंदमाणे परिहिंदमाणे परिघोळमाणे तमेब जोइठाणं पासइ अन्न-
ध्यगए न पासइ एतमेब अणाणु गामियं ओहीनाणं जध्येब समुप-
ज्जइ मध्येब संखिज्जाणि वा असंखिज्जाणि वा जोयगाइ पासइ
न अन्नध्य.

भाष्यकारोप्याह-अनुगामिउ अनुगच्छइ गच्छंतं लोपणं जहा
जहा पुरिसं इयरोउ नाणु गच्छइ डियण्णव्वगच्छंतं-इति.

- ३ बीजुं जे वृद्धि पामे तेने वर्द्धमानअवधिज्ञान कहेछे, जेमके
शळगनिअग्निमां जेम जेम बलनग नाग्रीये तेम तेम वधती
ज्वाळा धायछे तेनी पेठे यथायोग्य प्रगस्त अनिमगस्तवर
अध्यवसायने लीये पूर्वावस्थापी ते उगरोत्तरसमय समय वधतुं
वधतुं जाय तेने वर्द्धमान अवधिज्ञान कहेछे अर्थात् प्रथम्
उपजती वस्तुते अंगुलनः असंख्यातया भाग जेटुं क्षेत्र ज्ञाणे
देखे पश्चात् वधतां वधतां यावत् अशोकाकाशने विषे लोक
जेवढा असंख्यातां खांडवां देखे.

- ४ चोपुं पूर्वे शुभ परिणामवने घणुं उपजे पश्चात् तथाविध

સામગ્રીનો અભાવ થયાથી પડતા પરિણામે કરી હાનિ પામે તેને હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહેછે.

૫. પાંચમું સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન ઉત્કૃષ્ટપણે યાવત્ સમગ્ર લોક દેખીને પણ પટે દટલે જે આવ્યું જાય તેને પ્રતિપાતિ કહેછે.

૬. છતું જે ઉત્પન્ન થયા પછી ક્ષીણતાને ન પામે તે લોક સમગ્ર દેખીને અલોકના એક પ્રદેશને દેલે તે અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન જાણવું. તે જ્ઞાન આવ્યું જાય નહીં.

પ્રશ્ન—હીયમાન અને પ્રતિપાતિ એ વસ્તુનાં લક્ષણો તો સરસાં છે તેમ છતાં જૂદાં વતાવવાનું શું કારણ છે ?

ઉત્તર—પૂર્વાવસ્થાથી હલ્લે હલ્લે ઘટતું જાય દટલે ક્ષીણતાને પામે તે હીયમાન કહેવાય છે અને જે વિદ્યમાત પ્રદીપની પેટે એક કાલને વિપેજ નિર્મૂલ થાય છે તે પ્રતિપાતિ કહેવાય છે. અવધિજ્ઞાનના અસંખ્યાત ભેદ છે, વળી અવધિજ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે તથા ચાહ.

તંત્રમાસઓ ચતુર્વિંશતિ પદ્મચં તંજહા દ્વિઓ સ્વિત્તઓ કાલઓ ભાવઓ દ્વિઓ ઓહીનાણી જહન્નેણં અણંતાઈં સ્વિદ્વિઓ જાણઈ પાસઈ ઉકોસેણં સન્ધ સ્વિદ્વિઓ જાણઈ પાસઈ, સ્વિત્તઓ ઓહીનાણી જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંસ્વેજ્જભાગં ઉકોસેણં અસંસ્વિજ્જાઈં અલોએ લોયપ્પમાણ મિત્તાઈં સંઢાઈં જાણઈ પાસઈ કાલઓ ઓહીનાણી જહન્નેણં આવલિયાએ અસંસ્વિજ્જભાગં ઉકોસેણં અસંસ્વિજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણી અવસપ્પિણી અતીયં ચ અણાગયં ચ કાલં જાણઈ પાસઈ ભાવઓ ઓહીનાણી જહન્નેણં વિ અણંતે ભાવે જાણઈ પાસઈ ઉકોસેણં વિ અણંતે ભાવે જાણઈ પાસઈ સન્ધભાવાણં અણંતભાગં.

અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યથી જન્યપણે અનંતારૂપી દ્રવ્યને જાણે દેલે

લક્ષણને સર્વસ્વી દ્રવ્યને જાણે દેશે તે દ્રવ્યથી અવધિગ્ધાન.
 ક્ષેત્રથી જયન્ત્યપણે અંગુળનો અમંહ્યાતમો ભાગ જાણે દેશે
 અને લક્ષણને અલોકાકાશને વિશે નોક પ્રમાણ અમંહ્યાતાં સાંદર્ભ
 જાણે દેશે.

કાન્તથી અવધિગ્ધાની જયન્ત્યપણે આરબિકાનો અસંસ્પાતમો
 ભાગ જાણે, દેશે અને લક્ષણથી અમંહ્યાતી રત્નમ્પિની અવસર્પિની
 પર્યંત અતીતકાન્ત અનાગતકાન્ત જાણે દેશે તે કાન્તાવધિ ગ્ધાન.
 ભાવથી અવધિગ્ધાની જયન્ત્યપણે અનંતભાવને જાણે દેશે અને
 લક્ષણથી પણ અનંતા ભાવને જાણે દેશે તે ભાવાવધિગ્ધાન જાણવું.

મનઃપર્યવજ્ઞાનસ્વરૂપં.

મનઃપર્યવ જ્ઞાનના જે મેદુલે. એક રુદ્રમતિ, ચીત્રો વિપુલમતિ
 અમુક પુરુષે યદ ચિંત્યોતે યમ મામાન્યપણે મનનો અધ્યવસાય પ્રદે
 તે રુદ્રમતિ જાણવું.

તથા અમુક પુરુષે યદ ચિંત્યોતે તે દ્રવ્યથી મુર્ધનનોતે, ક્ષેત્રથી
 પાટલીપુરનોતે. કાન્તથી ગીતકાન્તનોતે, અને ભાવથી પીતલગ
 મુદ્દમાલ દ્રવ્યાદિ વિશેષ પ્રાદિગ્ધીપતિ તેને વિપુલમતિ જ્ઞાન કહેશે.

અથવા મનઃપર્યવજ્ઞાન ૪ ચાર પ્રકારનુંતે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાન્ત
 તથા ભાવથી લક્ષણ તં મમામમો લક્ષણિયં પદ્યતં તંજહા દ્વ્યમો લે-
 તમો કાન્તમો ભાવમો. દ્વ્યમોગં રિત્તમણં તે અગંતરણમિષ્ સંને
 જાણડ પામડ તે જેવ વિરત્તમડ અત્પરિવતરાણ વિમલ તરાણ
 જાણડ પામડ.

ભાવાર્થ-દ્રવ્યથી રુદ્રમતિ અનંત પ્રદેશી અનંતા સ્કંધ જાણે
 દેશે અને વિપુલમતિ તેદિન સ્કંધ કાંઈક અધિકેરા વિષ્ટલપણે જાણે.
 દેશે, ક્ષેત્રથી રુદ્રમતિ નીચે રત્નમમા પૃથ્વીનું શુદ્ધક મનર લગે.

અને હંચું ડ્યોતિપિના ઉપરીતલ લગે તીર્છું અદ્વીપ બે સંમુદ્ર પત્તર કર્મભૂમિ ત્રીશ અકર્મભૂમી અને છપ્પત્ર અન્તરદ્વીપને વિષે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તાના મનોગત ભાવ જાણે દેખે અને વિપુલમતિ તેહિજ ક્ષેત્ર અદ્વી અંગુલે અધિક દેખે અને વિશુદ્ધ દેખે. કાલયકી જગન્યપણે રુઝમતિ પલ્પોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટપણે અતીત અનાગત જાણે દેખે. અને વિપુલમતિ તેથી અધિક અને વિશુદ્ધતર જાણે દેખે. ભાવયકી રુઝમતિ અનંતાભાવ જાણે દેખે. અને વિપુલમતિ તેથી અધિક જાણે દેખે.

કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ.

કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાંજ સમકાલે સર્વ પદાર્થોના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ તથા ભાવ જાણ્યામાં આવી જાયછે, તથા દીઠામાં આવી જાયછે, માટે કેવલજ્ઞાન એક પ્રકારનું છે.

આત્માનુંછે, કેવલજ્ઞાનમાં મતિજ્ઞાનાદિનો અંતર્ભાવ થાયછે, આત્મજ્ઞાની સમાકિતી મુનિને શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાયછે.

આત્મસ્વરૂપના ઉપયોગ વિનાજે સંસારમાં ચાલેછે તેનો તિલ પીલક યંત્ર વૃષભની પેઠે સંસારનો પાર આવતો નથી.

કાવ્યના નવરસ જ્ઞાનથી રાચો અને લાખો કાવ્ય કરો કિંતુ આત્મપદના ઉપયોગ વિના અન્ય સર્વ રાસમાં ઘૂત સીંચનની પેઠે નિષ્ફળ જાણવું. તર્કશાસ્ત્ર પણ આત્મતત્ત્વના ઉપયોગ વિના મિથ્યાભાવે પરિણમેલું નરકાદિક ગતિ ભ્રમણ હેતુભૂતછે. વ્યાકરણ શાસ્ત્રથી પણ આત્મપદ ભિન્નછે.

સારાંશકે-વ્યાકરણ શાસ્ત્ર મળતાં છતાં પણ જો આત્માની ઓઢિલાણ થઈ નહીં તો તેથી શું થયું ? અલગત આત્મતત્ત્વ જ્ઞાનમાં વ્યાકરણ હેતુભૂતછે પણ આત્મતત્ત્વના રસના ઉપરદોરાય તો લેલે પાય. વ્યાકરણમળીને વાદવિવાદ મિથ્યા કરવાથી વૈરવિરોધ વહે.

જાની વત્તાધિ યાપણે. મારા જેવો કોણ વિદ્વાનજે ? સમાનાં મને
 કોણ જીતનારજે ? इत्यादि આધેમાનના આવેશમાં સપડાઈ જવા-
 યજે. માટે વ્યાકરણ શાસ્ત્ર ધરીને પણ આત્મચ્છ જિજ્ઞાસુ થવું.
 પણ પરમોપદેશ રહસ્યજે, આત્મચ્છ જાણતાં રાગદ્વેષ ક્રોધ માન
 માયા હોમ વિગેરેનો નાશ યાપણે. વૈરવિરોધ કદાપ્રશ્નો આત્મ-
 તત્ત્વ જાણતાં નાશ યાપણે. જેના અજ્ઞાનથી સંસારની માયામાં
 છપ્પડાવાનું થયું અને જેના જ્ઞાનથી અનંતકાલ પર્યંત ચતુર્ગત્યાત્મક
 સંસારમાં જડવસ્તુ સ્વચેતના નટ માયઃ યઃ પરિભ્રમણ કરવું પડયું
 તેનું જો જ્ઞાન યાપ થો સંસારની વ્યાપિયી મુક્તિ યાપ અને અ-
 સ્પૃશ્ય અનદ શુદ્ધ અલંકાર નિર્મલ શાશ્વત આત્મમુક્તિ અનુભ-
 વી શકાય. પોતાનું આ અજ્ઞાન ત્યાં રાગદ્વેષ અને પોતાનું જ્ઞાન
 યતાં મર્યોદયથી અંધકાર જેમ સ્વતઃ નાશ પામેજે તેમ રાગદ્વેષ
 સ્વતઃ નાશ પામેજે.

અન્યદર્શનનો પણ આત્મચ્છનું ગાન કરેજે તે નીચે પ્રમાણેજે.

- ૧ ફકીર ફકીર કયા કહો, ફકીર જગત્કા પીર;
- ૨ ફકીરસેં તો હુંદ નિકાલા, પૂર્ણ રૂપ અમીર.
- ૩ મન મારે તન વશ કરે, સોયેં સકલ શરીર;
- ૪ દયા ધર્મકી કફની પહેરે, આપ રૂપ ફકીર.
- ૫ વેદ વેદ શું કહો, વેદ છે ધર્મ તારો;
- ૬ વેદથી વસ્તુ છે ન્યારી, અલંકાર તરણલો મારો.
- ૭ કુવા દેહો તઝાવ દેહા, ન્હાયા દેવકી કુંડ;
- ૮ ગોઝકી ગંગડીકે ઉપર, મસ્તકીકી વહોત હે ઝુંદ,
- ૯ ચલ ચલ વોલો મત, ચોલો પડદા અપના;

શમભાવ સહિત વિચિત્રદર્શનભેદે અપુનર્વધી જે ચોથું
 શુભઠાણું તેની જે ક્રિયા તે પગ યદ્યપિ ધર્મના વિગ્ને કર-
 નારીછે, તો પગ ભલા આશય થકી અશુદ્ધ ક્રિયા કરે તે પગ
 શુદ્ધ કહેવાય. જેમ તામ્રરસાનુવેધે સુવર્ગતને પામેછે, તેમ અત્ર સમન્તું,
 અન્યોઽન્ય ક્રિયા, વિપક્રિયા, ગરલક્રિયા, તદ્દેતુક્રિયા, અમૃતક્રિયા
 એ પંચ પ્રકારની ક્રિયા જાણવી. તેમાંની આઘ ત્રણ ક્રિયા ત્યાગ્ય
 જાણવી. તદ્દેતુ, અને અમૃત ક્રિયાની પ્રાપ્તિથી મુક્તિ પાવેછે, અનેકાન્ત
 માર્ગમાં કદાગ્રહ કરવો નહીં, સમર્પણધુનું વિદુષ્ટ્રી મકલાતું
 તે વ્યર્થ છે, મતકદાગ્રહસ્તમના જીવોની રાગદ્વેષભેગે સર્વ
 ક્રિયા દુઃખનું ધામ પડેલે સ્થાન છે, સ્વાત્મોત્કર્ષ માન પૂજા
 કીર્તિને માટે પરાત્માપકર્ષકારક ક્રિયાવાદી સ્વાત્મહિત નિરપેક્ષ
 પણાને લીધે સાધન સાધ્ય બુદ્ધિ શૂન્યતાથી પરમાત્મ પદ સાધી
 શકતો નથી, સાપેક્ષપણે વ્યવહાર નિશ્ચય પૂર્વક જિનાશા સંહિત
 તદ્દેતુ અમૃત ક્રિયાનું અવલંબન કરીને ભવ્યાત્માઓ અલંકાર નિર્મલશાશ્વત
 સુલભમય શિવસ્થાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, જે ભવ્યો ક્રિયાનું અતીરણને
 નિંદા તેનું સેવન કરેછે તે મુક્તિપદના અધિકારી થતા નથી, અ-
 મુકમાં અમુક દોષ છે, અમુક તો આમ કરેછે, ઇત્યાદિ પરમાત્મ પરિણામ
 જ્યાં મુખી છે ત્યાં મુખી આત્મધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાનની ક્રિયા જાણવી.
 અંતર્દષ્ટિ યતાં ધર્મધ્યાનની ક્રિયા થઈ શકેછે, જગત્માં રોગો અનેક
 પ્રકારના હોયછે, તેમજ ઔષધો પણ અનેક પ્રકારનાં છે, કોઈને
 ઉપરમ થઈ હોય તે અમુક ઔષધથી મટે અને તે ઉપરમ કોઈને તે
 દવાથી મટતી નથી. મૃત્યુથી વિહાર કરતા મીવાગામ આવ્યા ત્યાં
 થી દુર્લભવિનયની સાથે દર્શાવિનયની તપસ્વી દત્તા તેમને ઉપરમ
 ધની હતી, તેમ તાવ પણ હતો તે ગામમાં મોટાં મોટાં મરવાં મા-
 ચાંચી ઉપરમ મટી તો ભવ્યાત્માઓને સમન્તવાનું કે માવગેલી ની-

શા અનેક પ્રકારનાં છે, કર્મરોગ પણ અનેક પ્રકારનાં છે, તેના ઉપર ધર્મનાં ઔષધો પણ અનેક પ્રકારનાં છે, કર્મરોગને ટાળનાર સદ્ગુરુ દેવો પણ અનેક પ્રકારનાં છે, કોઈ જીવને કોઈ ધર્મ ઔષધથી લાભ થાય, કોઈ જીવને કોઈ મુનીશ્વર દેવથી લાભ થાય, માટે પક્ષપાત કરી એકાન્તમતરૂપ કદાગ્રહનું અવલંબન કરવું નહીં, પંચમારકે અત્યુચ્ચવંત મહુપાપકર્મીઓનો માપણ: ધર્મનુંનામ પરાવી મારા તારા પગાની શુદ્ધિ ધારણ કરી પક્ષપાતરૂપવિષનું પાન કરી અ-નંતમવધ્રમન કરનારા થશે. અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રામાં મુત્તેલાને તો સદ્ગુરુ મહારાજ સહેલાઈથી ડગાઈ શકે છે. કિંતુ જે મત કદાગ્રહ પક્ષપાતરૂપ દારૂનું પાન કરીને અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રામાં મુદ્દ રહેલા છે તે પુરુષને તો ગુરુમહારાજ પગીણ લાકડીઓ મારીને આત્મસ્વરૂપે અગાદવાને સમર્થ નથી. કારણકે તે ચિલકુલ વેગદ્ધ બની ગયા છે, સત્યતત્ત્વ સમજવાને શક્તિમાન છે કિંતુ જેમ મતકદાગ્રહ રૂપ મદિ-રાનું પાન કર્યું છે, એવા પુરુષની આગઢ સત્યતત્ત્વની હિત શિલા-મળ ગુરુમહારાજના આપેલો તે દર્પ જાય છે, ડલડું તે ગુરુમહારાજને પણ નિષ વચન સંબઝાવે છે, કેટલાક જીવો તો એવા હોય છે કે પો-તાના મતમાં બેઠું તે ચ્હરું અન્ય સર્વ ચ્હોડું માને છે તેવા જીવોને જ્ઞાની ગુરુમહારાજ મહુ મયાસે સત્યમાર્ગે દોરે છે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય નયના જાણ જ્ઞાની ગુરુમહારાજના ક્રિયાવદે કર્મનો નાશ કરે છે, એ પરમાર્થ.

“ હા. ”

આત્મોપયોગી સાધુને, કિરિયા સદ્ગુણ ધામ;
મતકદાગ્રહ લાલચુ, સદ્ધુ કિરીયા દુઃખ ઝામ. ૧૧૮
જલની ડપાધિધકી, જુદી અવસ્થા થાય;
તેવી જે જનની થતી, ભવમાં તે મટકાય. ૧૧૯

ઉપાદાન સમજે નહીં, સમજે નહીં નિમિત્ત;
 કારણ કાર્ય સમજે નહીં, તત્ત્વે શું શુભ ચિત્ત. ૧૨૦
 દ્રવ્યભાવ સમજે નહીં, વર્તે વાહ્યાચાર;
 અનુપયોગિઆત્મનો, પામે નહિ ભવપાર. ૧૨૧

ભાવાર્થ—પ્રથમ દુહાનો અર્થ ઉપર લખાયોછે જલની ઉપાધિથી જેમ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓ થાયછે—ઘટલે જેમ જલમાં લાલ રંગ નાખીએ લાલ દેખાયછે. પીઝો રંગ નાખીએ તો જઙ પીઙ દેખાય છે, લીલો રંગ નાખીએ તો જલ લીલું દેખાયછે, ઘટલે જઙ અન્યની સાથે મિશ્ર થવાથી વ્યવહારથી સ્વશુદ્ધ રૂપનો ત્યાગ કરેછે. તેમ જે જીવો અસત્ સંગતિરૂપ ઉપાધિના યોગે જેવા મઝ્યા તેવા થઈ જાયછે, તે મવમાં અટકેછે, અર્થાત્ સારાંશકે—જે જીવ પાદરીની સંગતથી તેના ઉપદેશવડે ઇશુને પૂજ્યમાને, અને સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ સ્વીકારે, કદાપિ તે જીવને કોઈ બૌદ્ધ ગુરુની સંગતિ થઈ. બૌદ્ધે કહ્યું સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ તો અનાર્ય ધર્મછે, તે ધર્મથી મુક્તિ મઝતી નથી, બૌદ્ધ ધર્મ સત્યછે માટે તે સ્વીકાર. ત્યારે તેના ઉપદેશથી બૌદ્ધ ધર્મ સ્વીકારે, વઝી તેને કોઈ મુસલમાન મઝ્યો તેણે કહ્યું બુદ્ધ ધર્મ તો સ્વોટોછે, સત્ય ધર્મ તો સુદાકાહે, બુદ્ધ ધર્મમાં તો અમુક જૂઠા કહાહે, ઓ તો કાફરોંકા ધર્મ હે, इसलिये सुदाका धर्म मानेगा तो दोस्तत्वमे पड़ेगा नहीं, एम मुसलमानना उपदेशથી मुसलमान धर्म स्वीकार्यो. ત્યારે તે પુરુષને કોઈ વેદાંતિ મઝ્યો. વેદાંતીએ કહ્યું સર્વ ધર્મનું મૂળ વેદાન્ત છે, વેદથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાયછે. इत्यादि कथनથી वेदधर्मનો स्वीकार कर्यो. ત્યારે કોઈ કાલીકાના ભક્તે કહ્યું. अरे मनुष्य तूं कालिकानो भक्तथा, कालिका पुत्र धन स्त्री वैभवने आपनारीछे, માટે કાલિકા તેજ સ્વરીછે, વેદથી તો કંઈ મુલ્ય મઝતું નથી,

ઇત્યાદિ કાપનથી કાશ્મિકાનો મન થયો, ત્યારે સ્ત્રી નાશ્નિકવારી તેને મળ્યો તેને કહું. મન મનુષ્યને ધર્મ પુનરાભો તેજરે છે કેવલે એ કમ્મ આપણી માંતે રેત્વાની નથી. તે સમુદ્ધી રચ્છા રામ્મી તે વર્ણ્યે, કાશ્મિકા તો પન્થરની ભૂર્ણિ તે તે કંઈ પાત્ર આપણા સર્વ નથી ઇત્યાદિ કાપનથી નાશ્નિક થાય ઇત્યાદિ અસ્ત્યા જે મનુષ્યની થાય છે તે કદાચિ આત્મશુદ્ધિ પાવી શક્યો નથી. કારણ કે તે અજ્ઞાની અભિચેત્તી અને અદ્વા રહીયે, તેવી ભરખરગ કર્યા કરે છે.

સ્ત્રી જે મનુષ્ય ઉપાદાન કારણને સમજતા નથી અને નિમિત્ત કારણનું સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી, અમુક કાર્ય અને તેનું કારણ અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી. સાધન અમુક અને સાધ્ય અમુક તે પણ સમજી શકતા નથી પણ અજ્ઞાની જીવોનું તત્ત્વમાં વિલિન થઈ નથી.

દ્રવ્ય અને ભાવથી ચારિત્રને સમજતા ન હોય. પાત્ર ઓપ-રદિયી શાસ્ત્રાચારમાં ધર્મ માની મરને, આત્મતત્ત્વનો વ્યયોગ હોય નહીં તેજા જીવો મરનો પાર પામી શકે નહીં શ્રી યજ્ઞોદિતપત્ની ઉપાધ્યાય કરે છે કે-

દાઝ.

ઘ્યાં લર્ગે આત્મ તત્ત્વનું, લક્ષણ નવિ જાણ્યું; આત્મ-૧
ત્યાં લર્ગે ગુણટાણું મહું, કિમ આવે તાણ્યું.

૧ પ્રમાણે વિચારતાં આત્મ તત્ત્વજ્ઞાન વિના ક્રિયા શક્તિ પાર્ગમતિકારણીભૂત થતી નથી. હું ક્રિયા કોને માટે કરું, ક્રિયાથી શું થાય છે, ક્રિયાનો કર્તા કોણ છે ? એની યથાપોગ્ય મમણ વિના અનુપયોગતા પરમાત્મપદરૂપસાધ્યસંસિદ્ધિ થઈ

ઉપાદાન સમજે નહીં, સમજે નહીં નિમિત્ત;

કારણ કાર્ય સમજે નહીં, તત્ત્વે શું શુભ ચિત્ત. ૧૨૦

દ્રવ્યભાવ સમજે નહીં, વર્તે વાહ્યાચાર;

અનુપયોગિઆત્મનો, પામે નહિ ભવપાર. ૧૨૧

ભાવાર્થ-પ્રથમ દુહાનો અર્થ ઉપર લખાયોછે જલની ઉપાધિથી જેમ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓ ધાયછે-ઘટલે જેમ જલમાં લાલ રંગ નાહીએ લાલ દેખાયછે. પીઝો રંગ નાહીએ તો જઙ પીઝું દેખાય છે, લીલો રંગ નાહીએ તો જલ લીલું દેખાયછે, ઘટલે જઙ અન્યની સાથે મિશ્ર થવાથી વ્યવહારથી સ્વશુદ્ધ રૂપનો ત્યાગ કરેછે. તેમ જે જીવો અસત્ સંગતિરૂપ ઉપાધિના યોગે જેવા મઝ્યા તેવા થઈ જાયછે, તે ભવમાં અટકેછે, અર્થાત્ સારાંશકે-જે જીવ પાદરીની સંગતથી તેના ઉપદેશવડે ઇશુને પૂજ્યમાને, અને સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ સ્વીકારે, કદાપિ તે જીવને કોઈ બૌધ ગુરુની સંગતિ થઈ. બૌધે કહ્યું સ્ત્રીસ્તિ ધર્મ તો અનાર્ય ધર્મછે, તે ધર્મથી મુક્તિ મળતી નથી, બૌધ ધર્મ સત્યછે માટે તે સ્વીકાર. ત્યારે તેના ઉપદેશથી બૌધ ધર્મ સ્વીકારે, વઝી તેને કોઈ મુસલમાન મઝ્યો તેણે કહ્યું બુદ્ધ ધર્મ તો સ્વોટોછે, સત્ય ધર્મ તો સુદાકાહે, બુદ્ધ ધર્મમાં તો અમુક જૂઠા કહાહે, ઓ તો કાફરોંકા ધર્મ હે, इसलिये सुदाका धर्म मानेगा तो दोस्तखमे पडेगा नहीं, एम मुसलमानना उपदेशથી मुसलमान धर्म स्वीकार्यो. ત્યારે તે પુરુષને કોઈ વેદાંતિ મઝ્યો. વેદાંતીએ કહ્યું સર્વ ધર્મનું મૂળ વેદાન્ત છે, વેદથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ ધાયછે. इत्यादि कथनથી वेदधर्मનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યારે કોઈ કાલીકાના ભક્તે કહ્યું. अरे मनुष्य तूं कालिकानो भक्तथा, कालिका पुत्र धन स्त्री वैभवेने आपनारीछे, માટે કાલિકા તેજ સ્વરીછે, વેદથી તો કંઈ મુલ મળતું નથી,

इत्यादि कथनयी काष्ठिकानो भक्त थपो, त्थारे बच्ची नास्तिकवादी तेने मन्त्र्यो तेने कथुं. भन्ना मनुष्य तेने धर्म पुत्राराभो छेत्रेछे केपके जे वस्तु आपगी आस्ति देखानी नयी. ते वस्तुनी इच्छा राखरी ते व्यर्थछे, कालिका तो पत्थरनी मूर्ति छे ते कंद फल आपरा समर्थ नयी इत्यादि कथनयी नास्तिक याप इत्यादि अवस्था जे मनुष्यनी यापछे ने कदापि आत्मसुख पायी सकतो नयी. कारण के ते अज्ञानी भविष्येकी अने भद्दा रहींछे, नेयी भवभ्रमग कर्मा करेछे.

बच्ची जे भय्यो उत्पादान कारणने समजता नयी अने निमित्त कारणनुं स्वरूप पण जागता नयी, अमुक कार्य अने तेनुं कारण अमुक ते पण समज्जी सकता नयी. साधन अमुक अने साध्य अमुक ते पण समज्जी सकता नयी एवा अज्ञानी जीवोनुं तर्रमां बित्त होनुं नयी.

द्रव्य अने भावयी चारित्रने समजता न होय. फल ओय-दृष्टियी बाष्पाचारमां धर्म मानी मवने, आत्मतत्त्वनो उपशोग होय नहीं तेवा जीवो भवनो पार पायी सके नहीं श्री यशोविरनपनी उपाध्याय करेछे के-

हात्र.

ज्यां लोके आत्म तत्त्वनुं, लक्षण नवि जाण्युं; आत्म-१
त्यां लोके गुणग्राणं भल्लुं, किम आवे ताण्युं.

ए समाने विचारतां आत्म तत्त्वबोधे विना क्रिया सुक्ति मार्गविकारणीभूत यती नयी. हुं क्रिया कोने पाटे करहुं, क्रियायी शुं यापछे, क्रियानो कर्ता कोनछे ? एनी यथायोग्य समजण विना अनुसयोगताए परमानन्दरूपमाध्यममिद्वि यद्

શક્તી નથી, હલદું તે અનુપયોગતાએ ક્રિયા કરી અન્ય ફલ પ્રાપ્ત કરેછે થપા વિનાયકં મહુર્વાણો, રચયામાસ વાનરં । વિનાયકની મૂર્તિ વનાવતાં વાંદરો રચ્યો તેની પેટે—આત્માની અજ્ઞાનતાએ અન્યો-ન્ય, વિષ, ગરુડ, એ ત્રણ ક્રિયાનું સેવન થાયછે—અને એ ત્રણ ક્રિયાથી જીવ અશુદ્ધપરિણતિયાંગે શુભાશુભ કર્મપુદ્ગલો ગ્રહી અનેક તન્મ ગ્રહતો ત્રિવિધ તાપથી પીડાતો કુટાતો દુઃખ સંતતિનો ભોગી બનેછે. જડ ચેતનનું વિશેષતઃ ભેદ જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં મુર્ખા પરિ-રાત્મપણું ટઢતું નથી. અને બહિરાત્મયોગે ચેતન જડ જેવો ભાસેછે, અને અજ્ઞાની જીવ પરવસ્તુમાં અહંત્વ પરિણામ ધારતો જડતા અનુ-ભવેછે—શ્રી યશોવિનયજી ઉપાધ્યાય કહેછે કે—

હું એહનો એ માહરો, એ હું એળી બુદ્ધિ;

ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ. આતમ. ૧

આતમ અજ્ઞાને કરી, જે ભવ દુઃખ લહીએ;

આતમ જ્ઞાને તે ટઢે, એમ મન સદ્દર્હીએ. આતમ. ૨

આત્માના અજ્ઞાનથી જે ભવદુઃખ પરંપરા પમાયછે, તે ભવ દુઃખ પરંપરાનો નાશ આત્મજ્ઞાન થતાં થાયછે. અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન થતાં અનાદિ કાલથી પરમાં પરિણમન થયુંછે તે ટઢેછે. રાગદ્વેષ ભોગે જીવ પરવસ્તુમાં પરિણમેછે અને યદા રાગદ્વેષની પરિણતિ ટઢેછે, તદા આત્મા પરવસ્તુમાં પરિણમતો નથી. જ્યાં મુર્ખા મમ્બણ તિત્યા આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું નથી. ત્યાં મુર્ખા જીવ રાગદ્વેષ પરિણામે મોર્ખા બનેછે. આત્મજ્ઞાનથી રાગદ્વેષની પરિણતિ ઉદ્ગમરેછે, આત્મજ્ઞાને મહત્ત્વ મ્મમારે મ્મતાં રાગદ્વેષની પરિણતિ નાશ પામેછે, આત્મોપયોગે સ્થિરતા થતાં નિર્વિકાર અગંઠ નાશન મુક્ત મોંગવાપ ૧, યદિ આત્મોપયોગી સાધુને સર્વ ધાર્મિક ક્રિયા મુક્તની મ્માન

વાયુના યોગે વાદळां દૂર થતાં જેમ મૂર્ચ કિરણોથી પ્રકાશેછે તેવ આત્મારૂપમૂર્ચ કર્મરૂપવાદळांથી અવરાયોછે તેથી સર્વ વસ્તુઓ આત્માના જ્ઞાનમાં જ્વેયરૂપે ભાસતી નથી. પણ મતિજ્ઞાનને શુભજ્ઞાનના યોગે ધ્યાનરૂપ વાયુ વાર્તા કર્મરૂપ વાદळाં આત્માથી દૂર થાયછે. ત્યારે આત્મારૂપ મૂર્ચ જ્ઞાનરૂપ કિરણોથી લોકાલોકને પ્રકાશેછે. ધ્યાનપરંપરાએ આત્મોપયોગીપણું મુનિરાજને સતત વન્યું રહે, ભાવચારિત્રની પ્રાપ્તિ વિના આત્મોપયોગતા વર્તતી નથી. દ્રવ્ય ચારિત્રથી કર્મ નાશ થતું નથી, ચારિત્ર શું છે ? તે જે જીવો અજ્ઞાનયોગે સમજતા નથી, તે ભાવ ચારિત્રનો સ્પર્શ કરી શકતા નથી, ભાવચારિત્ર પ્રાપ્તિ મતિ રજોહરણ મુહપાત્તિ સાધુવેપ દીક્ષા આદિ નિમિત્ત કારણોછે, અને તેવી દીક્ષા પ્રત્યેક તીર્થંકરોએ પ્રહી ભાવ ચારિત્ર પ્રગટાવ્યું, તેમ અન્ય ભવ્યાત્માઓએ પણ પ્રભુના પગલે ચાલી તેમનું અનુકરણ કરી ભાવચારિત્ર પ્રગટ કરવું, તે ભાવ ચારિત્રની નિરપેક્ષતાએ વાચાચારમાં સરાગદટ્ટિથી મુંજાતા એવા જીવો ઉપયોગની શૂન્યતાએ સંસારરૂપ સમુદ્રનો પાર પામી શકતા નથી.

પ્રશ્ન—ભાવ ચારિત્ર વિના સાધુવેપ અસમંજસછે તો તે કેમ પ્રશ્ન કરવો જોઈએ ?

ઉત્તર—રજોહરણ મુહપાત્તિથી યુક્ત સાધુવેપ અંગીકાર કરી જીવ વાદગ્રંથિનો ત્યાગ કરેછે તે આશ્ચર્યંતરગ્રંથિ નાશ પ્રતિ કારણછે. માટે દીક્ષા અંગીકાર કરવાથી વાચાઉપાધિ ટલેછે. અને છકાપના જીવોની રક્ષા થાયછે, પંચમશાત્રન પાઠશાધી આશ્રવના પાગો નાશ પામેછે. સર્વતીર્થંકરભગવંતોએ એવી ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીછે. અને તદ્દ્વારા વિકલ્પ સંકલ્પ ત્યાગી આત્મધ્યાનમાં પ્રવર્તી પરમાત્માદ સાધ્યું, માટે ભવ્યાત્માએ પણ ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવા પ્રવરત્ન કરવો. સંસારમાં

મુદ્રસ્થાવાસમાં બસી સર્વતઃ વિરતિપણું પામવું મુશ્કેલ છે, માટે
 દીક્ષા અંગીકાર કરતાં રાગ દ્વેષની દીનતા થતાં આત્મસ્વરૂપે
 રમણ કરતાં ભાવચારિત્ર મળે છે, એ રાગમાર્ગ જાણવો. મોક્ષ
 પદ લક્ષ્યમાં રાત્રી સદ્ગુરુ સંગતિ કરતાં આત્મજ્ઞાન મળે છે.
 ટ્પાખિમાં અર્ધનિદ્રા રાત્રીમાં રહેનાર ગૃહસ્થ જીવોને દુઃખ સંત-
 તિરૂપ ફલની માત્રિ યાય છે. આત્મજ્ઞાનના અભિઠાવે પુરુષોએ
 સદ્ગુરુનું સેવન કરવું. સદ્ગુરુ સેવનથી જે જ્ઞાન મળે છે તે
 તાત્ત્વિક ફલને મળે છે, અને તે જ્ઞાનથી સંયમનું ગ્રહણ
 યાય છે. અને સંયમથી પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિરતા મળે છે,
 અને સ્થિરતાયોગે જીવ સ્વગુણોને આવિર્ભાવ રૂપે મળે છે.
 માટે દ્રવ્યચારિત્ર પટલે સાધુવેપ દીક્ષાઅંગીકાર પંચમહાવ્રત
 પારણ આદિ દ્રવ્યચારિત્ર કદાપિ અસમંજસ કહેવાય નહીં,
 ભાવચારિત્રની સાપેક્ષતાએ દ્રવ્યચારિત્ર નિષિત્ત કારણીભૂત
 આદરણીય છે. માટે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવી એજ
 દિવાકાંક્ષા-નિજ ગુણ સ્થિરતા તેજ વસ્તુતઃ ચારિત્ર જાણવું.
 વ્યવહાર ચારિત્રથી નિઘયચારિત્ર મળે છે, આત્મ પરમાત્મપદ
 એ માટેજ વ્યવહાર ચારિત્રક્રિયારૂપ કહ્યું છે. નિઘય ચારિ-
 ત્રની સાપેક્ષતાએ વ્યવહારચારિત્ર સમમાણ નિષિત્ત કારણ છે.
 “ દુરા. ”

શિથિલાચારી આબ્ધુ, વિષય વાસના રાગઃ

કૃષ્ણ સર્પ સમ તે ગુરુ, કરવો તેનો ત્યાગ.

૧૨૨

વલ્લચર્ય ઉપદેશ દે, મનમાં લલ્લના વાસ;

કૃષ્ણસર્પસમ તે ગુરુ, સંગ ન કરીજે ત્યાગ.

૧૨૩

માવાચ-વલ્લી જે શિથિલ આચારવંત-પર્વધ્યાનમાં આબ્ધુ;

પરસ્વભાવ રમણતામાં તત્પર, વઝી જેના હૃદયમાં વિષયનાસવાનો રાગ સદા વન્યો રહેતો હોય. તેવા કુગુરુઓ કૃપ્પ્યસર્પવદ જાણવા, તેનો ધર્મભિલાષી જીવોએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. કૃપ્પ્ય સર્પ સંગતિથી એકવાર મૃત્યુ યાચછે, અને એવા કુગુરુની સંગતિથી મિથ્યાતત્ત્વોપદેશ પામતાં રાગદ્વેષ પરિણતિ યોગે અનેક જન્મગણ કરવા પડેછે. વઝી જે ગુરુ નામ ધરાવતા મ્હણવર્ણત્રા પાઢાનો ઉપદેશ આપેછે. અને અંતર્માં સ્ત્રીનો વાસછે એવા કૃપ્પ્યસર્પ સદા કુગુરુની સંગતિ કરવી નહીં. વિષયના જે રાગી હોયછે તેની સંપતિથી આત્મા નિર્વિષયી બનતો નથી. વિષયો વિષના કરતાં વધુ અતિ દુઃખદાયકછે. કશું છે કે—

શ્લોક.

વિપસ્ય વિપયાણા ચ, દૃશ્યતે મહદંતરં
ઉપચુક્તં વિપં હંતિ, વિપયાઃ સ્મરણાદપિ. ૧

વિષ અને વિષયોનું મહદ્ અંતર દેખાયછે, વિષ તો સ્વાતંત્ર્ય છતું માણનો નાશ કરેછે. અને કામાદિક વિષયોતો સ્મરણમાત્રથી આત્માના ગુણોને હુણેછે તો જે વિષયના સંગી હોય તેની સંગતિથી આત્મહિત થતું નથી તેવા કુગુરુઓની પણ નિંદા કરવી નહીં. મનમાં એમ ચિંતવવું કે એ વિષયના ભિલારી અશુદ્ધ પરિણિયોગે હેયસ્યે ઉપાદેય વિવેક શૂન્ય ચિત્તવાળા યદ્ ચિંતામણિ રત્નસમાન આત્મધર્મનો અનાદર કરી પરપુરુષલરૂપ પેઠમાં રાત્રીમાત્રી રચાએ, એ તેમની મહિતવ્યતાનો વાંકછે. એમ વિચારી માધ્યસ્થવળે વર્તી તેમના સંગતિ ત્યાગવી. કુગુરુનું લક્ષણ જણાવવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે—મન્યગ્રીવો જેવું આલંબન મળે તેવા યદ્ જાયછે, સારું આલંબન મળે તો આત્મા સારા રસ્તે વળેછે. અને નઠારું આલંબન

મને તો આત્મા અપોગતિ ભાઈ યાપછે માટે મહ્યજીવો અસત્ય
આલંબનનો ત્યાગ કરી સત્ય સદ્ગુરુરૂપ નિમિત્ત કારણનું અવલં-
બન કરે, એજ હિતાર્કાપ્તાહે.

“ હા. ”

વિષય ત્યાગ વૈરાગ્યતા, વનિતાનો નહિ સંગ;
ધન કંચનનો ત્યાગ જાસ, નમીએ સદ્ગુરુ વંગ. ૧૨૪
વિષયાશા મનમાં મટી, મન મર્કટ વશ જાસ;
ભવભીરુ ભ્રમણા મટી, તેના થડે દાસ. ૧૨૫

સુગુરુ લક્ષણ કહેછે-જેઓએ વિષયનો ત્યાગ કર્યોછે. અને
જેનું મન વૈરાગ્યપી સતત ચામીત થયુંછે. અને જે વનિતાનો સંગ
કરતા નથી. ધન કંચન એ ડગાવિછે. તેથી ચિકિત્સા સંકલ્પ રદ
મથેછે. એમ જાણી જેને ત્યાગ કર્યોછે, એટલે પણ પરિશ્રમનો
ત્યાગ કર્યોછે. એવા મુંદરગુરુને નવસ્થા કરીએ, વિષયની આશા
તુળાના અંકુશ જેના હૃદયમાં સત્વજ યત્ના નથી. અને જેને મન
રૂપ માંકટું વશ કર્યુંછે. અશુદ્ધ રાગ દ્વેષની પરિણતિ યોગે મનમાં
આર્તધ્યાન વા રૌદ્રધ્યાન યાપછે, તે મન વશ કરવાપી થતું નથી.
વિચિત્રે વશ કરતાં ચિકિત્સા સંકલ્પનો નાશ યાપછે. મન વશ
કાણું તે અત્યંત દુર્જયછે. કોઈ ધનુષ્યધારી સ્વશુદ્ધિ ચિકિત્સણતાપી
રાવાવેશ સહજ માત્રમાં સાધી શકે તેનો પણ મનને પોતાના
વશમાં કરી શકતો નથી.

પતઃ શ્લોક.

ચિત્તમેવહિ સંસારો, રાગાદિ ક્લેશવાસિતં ।
તથૈવ તેર્વિનિર્મુક્તં, ભવાન્ત ઇતિ કથ્યતે ॥૧૥॥
રાગાદિ ક્લેશથી વાસીત ચિત્ત તેજ સંસારછે, અને રાગદ્વેષ.

દિકથી રહિત મન યતાં ભવાન્ત કથાયછે. એવું ચિત્ત પણ જોને
 વશ કર્યુંછે એવા સુગુરુમહામુનિરાજને દેહી માણી પણ શાન્ત
 ભાવને પામેછે. તેમના ઉપદેશથી અનેક જીવોને સર્વજ્ઞ કથાત ત-
 સ્વની શ્રદ્ધા ધાયછે. કોઈ શ્રાવક વ્રત અંગીકાર કરેછે. કોઈ સાધુ
 વ્રત અંગીકાર કરેછે, વઝી જે સદ્ગુરુ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રથી મોક્ષ
 સુખ આરાધેછે, તે સદ્ગુરુ મુનિરાજ ચોરાશી ઉપમાએ વિરાજીત
 હોયછે તે ગ્રંથાન્તરથી જાણવી વઝી મુનિરાજ અનેક ઉપમાઓને
 ધારણ કરનારાછે. યથા. ગાથા.

કંસે સંલે જીવે, ગયણે વાડય સારણ સલિલે ॥

પુસ્ત્તરપત્તે કુમ્ભે, વિહણ સ્વર્ગેય મારંડે ॥૧॥

કંસ પાત્ર સમાન ઉજ્જવલ, શંખ, જીવ, ગગન, વાયુ, શરદ્ફલુજલ,
 કમલપત્ર, કાચચો, પંક્તી, સ્વદ્ગી, મારંડપંક્તી, ઢાપી, વૃષભ, સિંહ,
 મેરુપર્વત, સમુદ્ર ચંદ્ર, સૂર્ય, સુવર્ણ, પૃથ્વી, અગ્નિની આદિ ઉપમા-
 ઓને ધારણ કરનાર મુનીશ્વર જાણવા. વઝી મુનીશ્વર લક્ષણ કથે
 છે—મવખીરુ—પટલે સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ મર્યાંછે, જ્યાં
 સુધી સંસારછે ત્યાં સુધી તાત્ત્વિક સુખ નથી. પુનઃ પુનઃ રાગદ્વેષથી
 ધીતા હોય માટે રાગદ્વેષને સેવે નહીં. ભ્રમણા મટ્ટી—તડ વસ્તુમાં
 આત્મબુદ્ધિ હતી તે ટક્કી હું અને મારું આવી ભ્રમણારૂપ બુદ્ધિ પર-
 વસ્તુમાં થતી હતી, તે ભ્રમણા બુદ્ધિનો જેણે નાશ કર્યોછે, એવા મ-
 હાત્મામુનીશ્વર આત્મતત્ત્વ સાધી શકેછે, વઝી જે પુરુષ શિષ્યભાવ
 તથા ચૈરાગ્યથી રહિતછે. એવા અનધિકારી પુરુષને પ્રાયઃ ઉપદેશ
 દેવા પણ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યુંછે કે—

શ્લોક.

નાપૃષ્ઠઃ કસ્યચિત્ વ્રૂયા । જ્ઞાન્યાયેન પૃચ્છતઃ ॥

જ્ઞાનન્નપિચ મેધાવી, જહવલ્લોકમાચરેત્ ॥ ૧ ॥

विद्वान् मुनिरपि मत्त कर्मा विना कोइनी माये बोळे नहीं,
अन्धापयी घृष्टकने पण उद्देश करे नहीं, किन्तु सर्वव्यापी जान
एते पण वेपारी जगन्नां मदनी पेठ रिखे बजो मे सुपुष्ट सु-
निनी आत्मज्ञान तरफ धारणाते, अनेक प्रकारनी सामनाभोयी
सामित बिच उपां गुपी होयते उपां गुपी आत्मस्वरूप मलिनता
मार्गनुं मधी जेव मनीन दर्शननां मतिबिर स्वच्छ परो उक्तुं
नधी. उपारे दर्शनने रात्र रिंगरेयो टटकीएछीए त्वारे तेनी अं-
दर स्पष्ट मतिबिर भासेते तेव मनोका दर्शन रागद्वेष सेवम अनेक
प्रकारनी सामनाभोयी युक्त होयते त्यां गुपीतेनामां आत्मस्वरूप प्राप्त
हुं नधी, पण उपारे रागद्वेष घृष्टा सामनाका मलीनताको नाश पाय
ते त्वारे आत्मस्वरूप भासेते, निर्वल बिन जेनुं उपुंजे एरा मुनि-
बर्षो आत्मव्यवस्था अधिकारीते. अन्य के भेनां मनमयता सामनाधी
दर्शनते एरा पुरुषो एहस्थो-वत्त मामिषां अधिकारी नधी.

बजो मुनीअर निदा वा स्तुतिधी संतुष्ट पाय नहीं. कारण के
मायाना पंदमां पट्टी दूनीया दोरंगीते, कोइ कंड करे अने कोइ
कंड करे, लोककीलि अने लोकनी स्तुति अर्थे जे आचरण आव-
रवां ने मायानी घृष्टिने माटेते पण आत्मसुख पाटे नहीं. पाटे
लोककीलि स्तुतिहावासनानो मुनि त्याग करे.—स्वकीय आत्मानुं
हित कायुं तेम योग्य ते,

यतः श्लोकः.

विद्यते न खलुकश्चिदुपायः। सर्वलोक परितोषकरो यः।
सर्वथा स्वहितमाचरणीयं। किं करिष्यति जनो बहुजल्पः।

आ दुनीयामां एरो कोइ उपाय नयी के जेयो सर्व लोक
स्तुति करे. पाटे आत्मनवाधि पुरुषे लोकवासनानो सर्वथा परि-

ત્યાગ કરી આત્મહિત આચરવું. લોકની નિંદા સ્તુતિ તરફ દેખવું નહીં, વઢી અન્ય શાસ્ત્રોમાં કયું છે કે—

શ્લોક.

ન લોકચિત્તગ્રહણેસ્તસ્ય । નભોજનાચ્છાદન તત્પરસ્ય ॥
ન શબ્દશાસ્ત્રાભિસ્તસ્ય મોક્ષો । ન ચાતિરમ્યાવસથપ્રિયસ્ય

જો પુરુષ સર્વ પ્રકારસં લોકોંકે ચિત્ત રંજન કરણે વિષે પ્રીતિવાછા હે તથા જો પુરુષ ભોજન આચ્છાદન વિષેહીં તત્પરહૈ. તથા જો પુરુષ વ્યાકરણાદિક અનાત્મશાસ્ત્ર વિષે અભિનિવેશવાછા હૈ. તથા જો પુરુષ અત્યંત રમણીય ગૃહો વિષે પ્રીતિ વાછાહૈ એસે પુરુષકું મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા નહીં, યાતં મોક્ષહીં ઇચ્છા કરનેવાલે મુનિ-વર્ચકું સા લોકવાસના સર્વ પ્રકારં પરિત્યાગ કરણીં ચાહિયૈ.

૫ શ્લોકથી ૧૧૧ વિચારતાં મુનિવર્ચને સર્વ પ્રકારની વાસના-નો પરિત્યાગ થવો જોઈએ. વાસનારહિત મુનિવર્ચ અનેક પ્રકારનાં ધાર્મિક કાર્ય કરતાં બંધાતા નથી.

અંતર્થી વાસના આદિનો ત્યાગ વિના વહિરનો નિષ્કલ્પ ત્યાગ જાણવો. આત્માથી ભિન્ન સર્વ જગત્ને દેખનારા મુનિરાજના હૃદયમાંથી સર્વ વાસનાનો નાશ થાયછે.

અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા તેજ હું પરમાત્માહું, અન્ય જદવ-સ્તુઓ હું નથી. અને અન્ય જદવસ્તુઓ મારી નથી આ પ્રમાણે દૃઢ નિશ્ચય ભાવનાભાવે, અને અંતર્થી ન્યારો વર્તે. આત્માભિમુલ ચેતનાપણે વર્તે. એવા પરમપૂજ્ય કરુણાસાગર મુનિશ્વર મહારાજના દાસ થઈને રહીએ. એવા મુનિના દાસ મહાભાગ્ય હોય તો થવાય. એમની સેવા ચાકરીથી મનોમવનાં દુઃખ નાશ પામે. અને સર્વ ઉપાધિ ટલે, આત્મા પરમાત્મરૂપ થાય. માટે ભવ્ય મુશિષ્યોએ એવા

मुनिवर्पना दातुं यह रीति, एतनी आशा पस्तके चडावरी. कही एरा मुनिरानी आशानो लोप करवो नहीं, तेमनुं सदाकाल ध्यान स्मरण करवुं, तेमनी पैपापचर करवी.

मन्त्र-गुरु अने मुनिमां आतना बोझरा मयाने कइ भेद समजाय छे तेनुं गुं कारण ?

उत्तर-जेमे वन्देइ देइ सम्भूता पनाइवुं होय ते पैपाचार्य गुरु जानरा.

ते मुनिराज छे पन घर पनाइवापी पर्याचार्य गुरु मुनिराज जानरा. अने ते बिनाना उररोक्त लक्षण सहित जे होय तेरा रबोहरन मुहरतिना पारक मुनिराज जानरा. समझिदान दातु-पर्या बेदा पट्टो भेद जानरो. उरकारपी भेद जानरो. हरे सर्व नीरने पर्यनी माहि केरा लक्षणपी पाय ते देखावेछे, अत्र मुनि तेनत्र भावकनो भेद पाइया बिना, बमेने हितकारक आत्म पर्य जानी बमेने वन्देइ आवेछे.

“ दृष्टा ”

रहीए आप स्वभावमां, लहीए तत्त्व स्वरूप ॥

आगेआप विचारतां, मिटे अनादि धूर ॥ १२६ ॥

जाति नहीं हे आत्मकुं, जस जाति अभिमान ॥

पामे नाहि ते धर्मने । नकी मनमां जाण ॥ १२७ ॥

पारार्थ-बोझ पदराख्यवर्षम् आत्मस्वभावमां रमनश करवी जे आत्मस्वभावमां रमन करीए तो नरर स्वरूप पटने परमात्म पद राखीए, बेध बदलो, देध बदलो, हिनु आत्मस्वभावमां रमनश बिना मुक्ति नयी. परबस्तु मंररे यश अनेइ यकारना रिछन संवत्तो तेने मनपी दूर इगरी केवइ आन्धानुं ध्यान करवुं. आ-

ત્યાગ કરી આત્મહિત આચરવું. લોકની નિંદા સ્તુતિ તરફ દેક્ષું નહીં, વઢી અન્ય શાસ્ત્રોમાં કશું છે કે—

શ્લોક.

ન લોકચિત્તગ્રહણેતસ્ય । ન ભોજનાચ્છાદન તત્પરસ્યા ॥
ન શબ્દશાસ્ત્રાભિરતસ્ય મોક્ષો । ન ચાતિરમ્યાવસથપ્રિયસ્ય

જો પુરુષ સર્વ પ્રકારસેં લોકોંકે ચિત્ત રંજન કરણે વિષે પ્રીતિવાછા હે તથા જો પુરુષ ભોજન આચ્છાદન વિષેહીં તત્પરૈ. તથા જો પુરુષ વ્યાકરણાદિક અનાત્મશાસ્ત્ર વિષે અભિનિવેશવાછા હે. તથા જો પુરુષ અત્યંત રમણીય શુદ્ધો વિષે પ્રીતિ વાછા હે એસે પુરુષકું મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા નહીં, યાતેં મોક્ષકી ઇચ્છા કરનેવાલે મુનિ-વર્યકું સા લોકવાસના સર્વ પ્રકારૈં પરિત્યાગ કરણી ચાહિયૈ.

ए श्लोकधी पण विचारतां मुनिवर्यने सर्व प्रकारनी वासना-
नो परित्याग थवो जोइए. वासनारहित मुनिवर्य अनेक प्रकारनां
धार्मिक कार्य करतां बंधाता नथी.

અંતર્યી વાસના આદિનો ત્યાગ વિના બહિરનો નિષ્કલ્પ ત્યાગ જાણવો. આત્માથી ભિન્ન સર્વ જગત્ને દેખનારા મુનિરાજના હૃદયમાંથી સર્વ વાસનાનો નાશ થાયછે.

असंख्यात प्रदेशी आत्मा तेज हुं परमात्माहुं, अन्य जडव-
स्तुओ हुं नथी. अने अन्य जडवस्तुओ मारी नथी आ प्रमाणे हृद
निश्चय भावनाभावे, अने अंतर्धी न्यारो बर्ते. आत्माभिमुख चेत-
नापणे बर्ते. एवा परमपूज्य करुणासागर मुनिश्वर महाराजना
दास थइने रहीए. एवा मुनिना दास महाभाग्य होय तो थवाय.
एमनी सेरा चाकरीधी भवोभवनां दुःख नाश पावे. अने सर्व उ-
पाधि टळे, आत्मा परमात्मरूप थाय, माटे भव्य सुशिष्योए एवा

મુનિવર્ણના દામ પદ રહેતું, દમની આગ્રા મસ્તકે ઘસાવતો. કદી
પરા મુનિવરની આગ્રાનો સોપ કરતો નહીં, તેમનું સદાકાળ ધ્યાન
સ્તરણ કરતું, તેમની વૈવાચર્ય કરતી.

મત્ત-ગુરુ અને મુનિર્મા આગ્રા ઘોલવા પ્રમાણે કંઈ મેદ સ-
મનાય છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર-જેને વરદેવ દેહ સમસ્કૃત પસાદયું હોય તે ધર્માચાર્ય ગુરુ
જાણતા.

તે મુનિરાજ છે અને ધર્મ પસાદવાયો ધર્માચાર્ય ગુરુ મુનિરાજ
જાણતા. અને તે ચિનાના ઉપરોક્ત લક્ષણ સહિત મે હોય તેવા
રત્નોદરણ મુનિવરના ધારક મુનિરાજ જાણતા. સમક્રિયદાન દાતૃ-
વર્ધા ચેનાં પટલો મેદ જાણતો. ઉપકારથી મેદ જાણતો. જે
સર્વ જીવને ધર્મની પ્રાપ્તિ કેવા લક્ષણથી ધ્યાય તે દેશાદેહે, અથ
મુનિ તેવન આરક્ષનો મેદ પાઠયા ચિનાં, ચમેને દિનકારક આત્મ
ધર્મ જાની ચમેને વપદેવ આવેહે.

“ દુરા ”

રહીએ આપ સ્વભાવમાં, લહીએ તત્ત્વ સ્વરૂપ ॥

જાણોઆપ વિચારનાં, મિટે અનાદિ ધૂપ ॥ ૧૨૬ ॥

જાતિ નહીં દે આત્મકું, જસ જાતિ અભિમાન ॥

પામે નાહિ તે ધર્મને । નક્કી મનમાં જાણ ॥ ૧૨૭ ॥

ધાર્મ્ય-નોત્ત પદનાસ્પર્શમ્ આત્મસ્વમારમાં રમગતા કરતી
જો આત્મસ્વમારમાં રમગ કરીએ તો તત્ત્વ સ્વરૂપ પટલે પરમાત્મ
પદ પામીએ, નેચ વદતો, દેશ વદતો, કિંતુ આત્મસ્વમારમાં રમગતા
ચિના મુક્તિ નથી. પરવસ્તુ સંવેદે યથા અનેક પ્રકારના ચિકિત્સ
સંવેદો તેને મનથી દૂર રાખવી કેવલ આત્માનું ધ્યાન કરવું. આ-

તમા પોતે સુખનું સ્થાન છે. આત્મા પોતાની મેલે જ્ઞાન ગુણથી પોતાનું સ્વરૂપ જાણે છે, હું આત્મા સદા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપનો ધારણ કરનાર છું. હું માયાથી ન્યારો છું. સર્વ ઉપાધિથી હું મિશ્ર છું. મારું પોતાનું સ્વરૂપ રાગદ્વેષ રહિત છે તો હું કેમ તેનો પટલે પરપુરુષનો સંગ કરું ? હું અસ્ત્રી છું તો સ્ત્રીવસ્તુને કેમ પોતાની માનું ? હું વિનાતિથી ન્યારો છું તો મારાથી મિશ્ર વિનાતિય શુદ્ધ ગલ દ્રવ્ય તેને કેમ પોતાનું માનું ? મારા શુદ્ધ સ્વરૂપે હું રમું તો હું અત્રંદ આનંદમય છું. વિકલ સંકલ્પ રહિત હું છું તો ચિત્ત સંકલ્પને હું પોતાના કેમ માનું ? અને વિકલ સંકલ્પ હું કેમ કરું ? અને ઝડપી સુખી વિકલ્પ સંકલ્પ કરું ત્યાં સુખી સુખી કેમ થાઉં ? તેમજ નિર્વિકલ્પ છું મારું સ્વરૂપ પણ સ્ત્રી રીતે પામું ? ચિત્ત સંકલ્પ કરવા એ મારા આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ નથી તો હવે હું સ્થિર અસંલ્પ્ય પ્રદેશમય ઉપયોગી થાઉં ? અને ગાદ નિદ્રાની પેઠે સર્વ માયા જાળને ભૂલી જાઉં, તો મારો અનુભવ આપો આર વિચારતાં થાય અને એમ નિર્વિકલ્પ દશામાં રહેતાં આત્મશક્તિ મારી આવિર્ભાવે પ્રકાશ, સાયિકમાત્રે, દ્રઢધ્યાન મંત્રતિયોગે આત્મ ગુણો સ્ફુરાયમાન થાય, વિકલ્પ સંકલ્પ શ્રેણિ પરંપરાનાં શબ્દો સદા અનુભવ મુખરાગિ પ્રગટે, અને અનાદિકાલ સતત આરિ ધ્યાયિ ઉપાધિરૂપ ધૂપ નાશ પામે. સારાંશ કે—માધિ ધ્યાયિ ઉપાધિનાં દુઃખોનું મૂલ કારણ કર્મની પ્રકૃતિયો છે. અને દ્રવ્ય કર્મના પ્રકૃતિયોનું આત્માની સાથે જે સંવાદ તે રાગદ્વેષ પરિણમિ પામવડે.

રાગદ્વેષ પરિણમિની નટના જ્ઞાન ધ્યાનથી છે. આત્મા સ્વસ્મારમાં રમવા કરે તો અનેક મનોવાર્ષિત કર્મરાગિને દૂર કરે છે અને સર્વ કર્મ પ્રકૃતિ ચિત્તિ સમૂહનઃ શય કરી પરમાત્મરૂપ આત્મરૂપે પ્રગટારે છે, આત્મજ્ઞાનથી પનાદ્ય મુલોન્નનિજ્ઞાન કિં

યામાં શરૂઆતી યાયછે.

આત્માનું સ્વરૂપ દર્શાવે.

“ જાતિ નહિ હે આત્મકું ”-આત્માને જાતિ નથી છુટ્ટે બ્રા-
હ્મણ જાતિ, શનિશુ જાતિ, કળશી, સોનાર, તુવાર. દેડ. ઘંડાઝ,
રત્નાદિજાતિ આત્માની સ્વરૂપતઃ વિચારી જોતાં વિચિત્રજનનાતી
નથી. જાતિ દેશકુળને આધિનછે, આત્મા અરૂપી તેથી ન્યાગોછે. માટે
જાતિમાન આત્મા નથી. કોઈ જાત્યાભિમાનથી હું બ્રાહ્મણ છું, હું
શનિકુળું, હું રત્નપુત્ર છું. હું કળશી છું. એમ અજ્ઞાનયોગે જાતિ અ-
ધ્યાસ પોતાના આત્મામાંવાની છેછે તે આત્મસદ માત્ર કરી શકતો
નથી. વસ્તુતઃ વિચારી જોતાં માત્રુષ પદોછેકે જગત્પ્રવહારમાં
જાતિ એક સંજ્ઞા માત્ર છે, આત્મામાં સદા બ્રાહ્મણત્વ સત્ત્વિ-
ત્વાદિ જાતિ કદી રહેતી નથી અને રહેને પણ નહીં, વ્યવહારમાર્ગે
જાતિની કલ્પના છે પણ તે વસ્તુતઃ મન્ય નથી માટે જાતિનો અધ્યાસ
આત્મામાં ધારણ કરવાથી શરિરાત્મસદની શાન્તિનો વિષોગ થતો નથી.
જેમ આકાશમાં કોઈ જાતિ નથી. તેમ આત્મામાં પણ કોઈ જાતિ નથી
અભિમાનરાજ્યા જહજીરો આત્મજ્ઞનાત્ય વિવેકશૂન્ય થતી પરમાં અહં-
કલ્પસ્વબુદ્ધિથી રાગદ્વેષ પરિણતિ થતી માનસિક. અનેકલઃ સંતારો
અનુભવી આર્થ રોદ્ધ્યાન થત યદ્ અયોગતિ માત્ર કરેછે. “ જન્મ-
જાતિ અભિમાન ” જેને જાતિનું અભિમાન છે તે હાથ પદાપોષાં
ધર્મ માનેછે, જાતિના અભિમાનથી ભોક્ષો પરમ્પર એક રીજાની નિદ્રા
કરેછે. એક રીજાને જાતિ અભિમાનથી હલકા ગણેછે. જાત્યભિમા-
ની જોઈ જાતિનાં રાષ્ટ્રી માધી રહેછે. ઝંઘી જાતિરાજો કરેલાનો હોય
તો નીચ જાતિરાજાને હલકો ગણેછે. પોતાની જાતિનાં ગણ વંધાવ
છે, અને અન્ય જાતિનાં દ્વેષ વંધાવ છે. પોતાની જાતિનાં જ ધર્મ છે
અન્ય જાતિનાં ધર્મ રહેતો નથી એમ રાજામનાથી થતનાં વંધાવછે.

માટે તેવા જીવો બહિર દૃષ્ટિપણાથી ચિદાનંદ આત્મામાં સદા રહેલા ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જાત્યભિમાની જીવની અંતર્દૃષ્ટિ થતી નથી, તેતો ક્ષણે ક્ષણે હું બ્રાહ્મણ છું, હું ક્ષત્રીય છું, હું વાણિયો છું, હું એવી બુદ્ધિ ધારણ કરેછે, પણ હું બ્રાહ્મણ નથી, હું વણિક નથી, હું ક્ષત્રિય નથી, એવી બુદ્ધિ ધારણ કરી શકતો નથી, શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પણ સમાધિશત્રુકમાં કહેછે કે—

“ દુહા. ”

જાતિ દેહ આશ્રિત રહે, ભવકો કારણ દેહ ॥
તાતે ભવ છેદે નહીં, જાતિપક્ષરતિ જેહ ॥ ૧ ॥

ઇત્યાદિકથી વિચારતાં પણ જાત્યભિમાની આત્મધર્મ સાધી શકતો નથી, માટે આત્મધર્માર્થી મુમુક્ષુ જનોએ આત્માનું સ્વરૂપ સમજવું, અને ઘાલ જાત્યાભિમાનરૂપભ્રમબુદ્ધિ ન્યામી અંતર્દૃષ્ટિથી આત્મધર્મ સાધવો, પરમાર્થ શિક્ષા इत्येवं.

“ દુહા. ”

લિંગ દેહ ઉપર રહે, આતમથી છે ભિન્ન;
તેમાં શું રંગાડયે, રંગાતાં દુઃખ દીન. ૧૨૮
વર્ણાશ્રમના ભેદથી, માને જે મન ધર્મ;
સત્ય ધર્મ તે નવિ ગ્રહે, વાંધે ઇલટાં કર્મ. ૧૨૯

ભાવાર્થ—પુરુષલિંગ વા સ્ત્રીલિંગ આદિ લિંગ દેહાશ્રિત છે, દેહ જ્યારે આત્માથી ભિન્ન છે, અલગત આત્માની દેહ નથી ત્યારે લિંગ આત્મનું કહેવાયજ કેમ ? પુરુષાદિ ત્રણે લિંગો આત્માને કર્મોપાધિના સંબંધથીજ કહેવાય છે, હું પુરુષ એ અભિમાન મનુષ્ય ધારણ કરતો માયાન્ય વની હું અસંસ્કૃત્યમદેની આત્મા એવો વિવેક

ભૂલી જાય છે, પુરુષ લિંગ માત્ર ધ્યું એ કર્મના વશયથી છે, તેમાં અંતના ધારણ કરવી તે અજ્ઞાની જીવનું લક્ષણ છે, પુરુષ વા સ્ત્રીના અધ્યાસથી ચંપાતાં આપણું આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ભૂલીએલીએ, હું અને મારું એ અભિમાનથી ઘ્રગ જગત્માં કોઈ આત્માનંદાનુભવી થયો નથી અને થવાનો નથી માટે વસ્તુતઃ વિષયધર્મસાધકભવ્યાત્માઓ લિંગ અધ્યાસથી કેમ પરમાં રંગાવું જોઈએ ? અર્થાત્ કદી પણ લિંગાધ્યાસ મનમાં સ્ફુરવા દેવો નહીં, અને એમાં જો રંગાવું તો દુઃખ વધે દીન પટ્ટે ગરીબ અવસ્થા માત્ર થશે એમાં સંશય નથી. કોઈ મર્દ પુરુષને ચંપાલાલ, નપુંસક કહે તો ત્વરિત તેના મનમાં આવશે. કે મને નપુંસક કહેનાર કોણ ? એમ સંકલ્પ થતાં ક્રોધનો આચર્યા થતાં મુગ્ધ તોચરા જેવું ફુલી જશે. ચલતે ચંપાલાલને ઘ્રગ ચાર અપરાધો પણ મંમઝાવે, પરસ્પર એક બીજાનો અપકર્ષ કરવા શક્તી રાખે નહીં, એ લિંગાધ્યાસનું ફલ છે. માટે વિવેકનયના-ધિટાનાઓએ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત્યર્થ અન્નદૃષ્ટિ સાચી પતાવડ અભિમાનને ત્યજવો, જ્યાં મુખી લિંગાધ્યાસ છે ત્યાંમુખી જીવ હું પરમાત્મા હું એવી દૃઢ ભાવના ધારણ કરવાના અભાવે જન્મ મરણની ઉપાધિ સંચય સંગ્રહે છે.

વર્ગ, તેમજ આધ્યમયેદે જે આત્મિકશુદ્ધધર્મનો મેદ માને છે, તે શુદ્ધ શાશ્વત આત્મધર્મ માત્ર કરતો નથી, સત્યધર્મ તેવા વ્યવહારજનનથી સમજાનો નથી. અને કદાપિ તેવા પુરુષની આગળ કોઈ સત્ય ધર્મનું દર્શાવે તોપણ કદાગ્રહ્યસ્ત થવાથી વચનામૃતો પણ તેને વિષયવત્ પરિણમે છે, અને સત્ય ધર્મ તે આત્માનો પોતાના સદૃજ સ્વભાવે સદાકાલ પોતાનાથી જરામાત્ર પણ દૂર નથી તેને અજ્ઞાનાન્ધજીવ વિપરીત દૃષ્ટિથી જાણી શકતો નથી.—જદમાં આત્મ ધર્મના અભિનિવેશથી વલ્લટાં કર્મ સંગ્રહી તેનાં ઉદયે અધોગતિ મજે છે, "

યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પણ સમાધિ સ્થાપનાં કહેછે કે—

લિંગ દેહ આશ્રિત રહે, ભવકો કારણ દેહ;

તાતે ભવ છેદે નહીં, લિંગ પક્ષરત જેહ. ૧

જાતિ લિંગકે પક્ષમે, જિનકું હૈ દૃઢ રાગ;

તાતે ભવ છેદે નહીં, જાતિ પક્ષરતિ જેહ. ૨

જાતિ લિંગના પક્ષમાં જેને દૃઢ રાગ છે તે ભવાન્ત કદાપિ કરી શકતા નથી. આત્માને જાતિ નથી કે લિંગ નથી જેમ સ્વપ્નમાં અનેક પ્રકારની જાતિયો તથા લિંગો ધારણ કરાયછે, અને તે જાગીને જોતાં કંઈ ભાસતું નથી, તેમ જાતિ અને લિંગોધ્યાસ પણ ગ્યારે આત્માભિમુખ ચેતના થાયછે ત્યારે સ્વપ્નવત્ લાગેછે. હું પુરુષ વા સ્ત્રી નથી. આ મંત્રનો મનમાં ૧૦૦૮ વાર જાપ જરા શ્રાદ્ધ રાખીને જિજ્ઞાસુ કર, પછે તારા મનમાં કેવા પ્રકારના વિચારો આવેછે તે વિચાર અને પહેલાંના વિચારોમાં કેટલો ફેર પડેછે તે વિવેકથી વિચાર. એકવાર આ મંત્રપ્રયોગ શ્રદ્ધાથી જે અજમાવશે તેને અનુભવની માલુમ પડશે, હું ચંપાલાલ, મનમુખલાલ નથી એમ અર્થ કલાક પર્યંત ધારણા કરવાથી પ્રથમની અવસ્થા અને ચાલતી અવસ્થાના વિચારોમાં એક મોટો ભેદ પડતો પોતાને માલુમ પડશે, અને આત્મ ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની જિજ્ઞાસાનો ઉદ્ભવ થશે. શું ત્યારે જાતિ લિંગ માનવું સોઈ છે, તો કોઈ પોતાને અમુક જાતોવાળો કહીને ઘોળાવે તો ઘોળવું નહીં ? વા કોઈ કહે કે તું પુરુષ છે કે સ્ત્રી છે ? ત્યારે એમ કહેવું કે હું તો પુરુષ વા સ્ત્રી પણ નથી. આમ જો વર્તીએ તો ચાલે કેમ ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં સમજવાનું કે—અંતરથી જાતિ વા લિંગનો અધ્યાસ ધારણ કરવો નહીં ? વ્યવહારથી જાતિ વા લિંગના વ્યવહારો કરાય છે તેમ કરવા, પણ અંતરથી પોતાના

માનતા નહીં. તેમજ જ્ઞાતિ યા લિંગ આધિન ધર્મ માનસો નહીં. ધર્મ આત્માનો અને ધર્મો આત્મા અરૂપી છે અને તે દેહ તથા જાતિ-થી વિદ્ય સમજવો. ૫ જ પરમાર્થ.

કુલ્લાચારની રીતમાં, જે માને મન ધર્મ:

ધર્મ મર્મ સમજે નહીં, લે નહીં શાશ્વત શર્મ. ૧૩૦

માર્ગ—જે મલ્લો અજ્ઞાનદગાથી પોતાના કુલના આચારમાં ધર્મ માનેછે તે ધર્મ મર્મ સમજતા નથી. અને ધર્મજ્ઞાનના અભાવે શાશ્વત શર્મ પામી શકતા નથી. કુલ્લાચારની પ્રવૃત્તિ દરેકની વિવિધ હોયછે, અને તે પ્રમાણે સર્વ મનુષ્યોની પ્રવૃત્તિ થયા કરેછે, જ્ઞાની પુરુષો કુલ્લાચારની રીતમાં ધર્મ માનતા નથી. પ્રાયઃ કુલ્લાચારની રીતિ જે દેશમાં જે ધર્મ ચાલ્યો હોય તેની મિથ્યાથી યદ્દ હોય છે.—જેનોની કુલ્લાચારની રીતિ જૈન ધર્મ ફીલોમોસીથી મિથિતછે, માટે જૈનોની કુલ્લાચારની રીતમાં ધર્મના હેતુઓમાનો અંતર્ભાવ વર્તે છે. માટે તેનાથી વિપરીત વર્તવું નહીં—ચાલુ જીવોને કુલ્લાચારની રીતિ પગ વ્યવહારથી ધર્મ સાધનમાં કારણી ભૂતછે આ વચન યોગ્યતામાં દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરતાં ધર્મો હંદો પરમાર્થ સમાયોછે, તે અર્થદગ્ધ ઉપલક્ષ્ય હોય ચાલુ જનોના જાણવામાં આવશે નહીં,—જૈન ધર્મનો સમ્યકતાથી તે ધર્મ જે ત્યોસો આચરેછે તેની કુલ્લાચારની રીતિ: પગ ધર્મકારણમિથિત હોયછે, માટે આવકના કુલ્લાચારે પગ જે ધર્મની શ્રદ્ધા—આચાર તે શ્રેયસ્કર છે, જેમ કોઈ કુલમાં પાણી- (જલ) ના હોય અર્થાત્ મુકાઈ ગયું હોય તો પગ તે ત્યોદવા મા-લ્યવાથી જલની સેરો કૃત્રી કુલમાં પાણિ નીકળજે,—તેમ જૈન ધર્મ પગ કુલ્લાચારથી પાઞ્ચજ્ઞ જ્ઞાનીપુરુષો સંગ થતાં તેનું રહસ્ય સનજાતાં—સમજીતની પ્રાપ્તિ થશે, માટે સમજુ ભવ્યજનોએ આ વાચનનો વિચાર કરવો—શાલનો સમય પ્રયમના જેવો નથી, માટે જૈનીઓ

નહીં સમજતાં પણ લોકિક દેવગુરુનો ત્યાગ તેમજ દેવપૂજા-ગુરુવંદનજેન
 દેરાસરે જવું અન્યત્ર નહીં, એ વિગેરે ઓઘથી પઢાતો આચાર પણ
 ધર્મનું અંગ જાણી ત્યાગવો નહીં, જ્ઞાનિયોની દૃષ્ટિમાં તે હલકો છે,
 પણ વાલજીવોને તેથી ચઢવાનું છે, શ્રાવક કૂલમાં उत्पन्न થયેલો
 માણસ ઇચ્છું તો સમજશે કે અરે હું તો જૈન છું, મારો ધર્મ જૈન છે,
 એમ માની અન્ય ધર્મ માનશે નહીં, તેમ ગુરુનો સંગ થતાં સમજતો
 થશે—કૂલથી પણ જૈન ધર્મ પાલનાર, કૂલમાં उत्पन्न થનાર વિશેષ
 ધર્મ સમજશે નહીં તો પણ મારો જૈન ધર્મ છે ઇચ્છું પણ ધર્માભિમાન
 આવશે માટે સાપેક્ષપણે વિચારતાં વ્યવહારનયથી શ્રાવક કૂલ-
 ચારમાં મવત્ત થનારને ધર્મનો પ્રાપ્તિ છે, અન્ય કૂલમાં उत्पन्न થના-
 રને માટે નહીં,—એકાંત વાદીઓ કૂલાચારમાં ધર્મ માને છે તેના નિ-
 શેધપર આ વચન છે. જાતિ સંવંધી પણ અંતર્ અભિમાન ત્યાગ ક-
 રવો. કોઈ એમ ચિંતવે કે આપણે વર્ણાવર્ણ ગણ્યાવિના દેદ મંગી
 સ્ત્રીસ્ત્રિ વિગેરે સર્વની સાથે સ્વાયું પીયું, તેથી આપણો આત્માનો અ-
 ભદાનો નથી, ત્યારે તેની સાથે ગ્વાવા પીવામાં શો દોષ છે ? આમ
 કોઈ સદેવ્ય ભ્રષ્ટ યુદ્ધિથી કહે તેનો પ્રત્યુત્તર કે જે જાતોની સાથે
 સ્વાવાપીવાનો વ્યવહાર નથી તેની સાથે સ્વાવાથી જાતિ અભિમાન
 ટૂંકું કંઈ કહેવાતું નથી, પણ અંતર્માં જાતિ અભિમાન વિઝહલ
 નહીં રહેવાથી અભિમાન ટૂંકું કહેવાય છે. જાતિ અભિમાન
 ઝપાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાંથી તેનો નાશ કરવો જોઈએ. એનું મુખ્ય
 પરમાર્થ છે, કન્યાદિ યજું કહેવાનું છે પણ વિસ્તારભયથી ચર્ચું
 નથી, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માયનો વિચાર કરી ચાલવું.

હવે કુસાધુ સંવંધી કહેછે.

“ દુરા. ”

સત્ય ધર્મ સમજે નહીં, દે ઉલ્લેખો ઉપદેશ;
ધર્મ મર્મ સમજ્યા વિના, અંતરમાં વ્હે ક્લેશ. ૧૩૧

સ્ત્રીવિપયાશક્તિ ઘણી, ત્યાગ વિરાગ ન લેશ;
મન ચંચલ જેનું સદા, લજવે સાધુ વેપ. ૧૩૨

શિષ્ય ઘડને રીસથી, વર્તે ગુરુની સાથ;
અત્મહિત તે નહિ કરે, વિનયો લે શિવપાથ. ૧૩૩

કપટી કાઝા કાગડા, કુગુરુ કર્મચંડાલ;
સંગકદો કરવો નહીં, ભવતસ અરહટ્ટ માઝ. ૧૩૪

તત્ત્વનો ઉપદેશ અજ્ઞાની કુગુરુઓ સત્ય આપી શકતા નથી.
અને ઉનટાં કર્મ ગ્રહેછે તે જનાવેછે.

ધારાર્થ-આત્માનું સ્વરૂપ સમ્પન્ન જાણ્યા વિના જે ગુરુ एवं
નામ ધરાવેછે, તે કુગુરુ જાણવા, ધર્મનો મર્મ જરા માત્ર સમજ્યા
વિના આત્માપરમાત્માનો ઉપદેશ આપવા તૈયાર થઈ જાયછે, જીવ,
અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સંચર, નિર્જરા, મોક્ષ, રૂપાદિનું ચિં-
ત્તિદિપ્તિ જ્ઞાન હોય નહીં, તેમ છતાં ઉપદેશ આપે તેવા કુગુરુઓ મ-
નમાં ચલેછે પામેછે, અને પોતે પણ પૂટેછે, અને શીખાને પણ પૂટાડેછે,
આ રીતે સૌજન્ય કુગુરુ અને સોજોતર કુગુરુના ઉપદેશને ઝોરી
કરેછે, સામાન્યનીતિ શિક્ષણ રિતશિક્ષા તો પરસ્પર મનુષ્યો વચ્ચે
જાણે આપેછે, તેનું આ ટેજાણે દ્રાવ થઈ નથી. પરંતુ ધર્મના ઉપ-
દેશ માટે સત્ત્વરાનુંછે, ધર્મનો ઉપદેશ આપવાને સાધુઓને અધિકાર
છે, સંસારમાં રાષ્ટ્રીયતા રહેવા આશીર્વાદ મો ધર્મનો ઉપદેશ ..

સંસારી અવળા ફરે, સંવળા ફરે ફકીર;
નમો નમો તે સદ્ગુરુ, ભયભંજન વડવીર. ૧૩૮

ભાવાર્થ—હે આત્મા સદ્ગુરુ સંગત્યા આત્મતત્ત્વ સમજી વા-
ળની ઇટલે ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, સ્ત્રી, પુત્ર, ગૃહ, હાટ, રાજ્યાદિ જે
પર વસ્તુ તેની મમતા ત્યજી હે ચેતન તું તારા અંતર્ધનને દેશ-જ્ઞાન
દર્શનચારિત્ર રૂપ અંતર્ ધન આત્માની અંદર રહુંછે તેને હે આત્મા
નિહાલ, અંતર્ ધન તારાથી દૂર વા ભિન્ન નથી, અંતર્ ધનની પ્રાપ્તિ-
થી અપૂર્વ શાન્તિનો ભોગી આત્મા વનેછે, અંતર્ધન વિના ક્ષાયિક
સુખની પ્રાપ્તિ કદી થવાની નથી. દરેક ગ્રંથોમાં આત્મ સ્વરૂપના હિ-
તને માટે વિવેચન છે, સાત નયથી સમ્યક્ આત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.
एकांत પક્ષથી આત્મ સ્વરૂપ જે જાણેછે તે સમ્યક્ પરમાત્મપદની
પ્રાપ્તિ સન્મુખ થઈ શકતા નથી. આત્માનું ધ્યાન મનન કરવાથી
આત્મગુણોનો અવિર્ભાવ થાયછે, તે સંબંધી શ્રી દેવચંદ્રજીએ આત્મ-
સ્તુતિ નીચે પ્રમાણે કરીછે.

સ્તવન--ધ્યાનદીપિકા.

ગુણ અનંત ધર જીવને, બંધે ભવમે કર્મ-ધરોનિજ ભાવના-એ ટેક.

રાગ દ્વેષ મુલ્ક હિ વહદયા. શત્રુ હણુ ધરી ધ્યાન.	ધરો ૦
આતમ લલ્લો નિજ જ્ઞાનશું, વાઢી કર્મ અજ્ઞાન.	ધ ૦ ૨
કર્મ હણુ તિમ ધ્યાનશું, જેમ ન પડું ભવમાહિ.	ધ ૦
ભવજ્વર અજ્ઞાને નડયા, નવિ દીઠો શિવ રાહ.	ધ ૦ ૩
પરમાતમ જગ ગુરુ ઠગ્યો, નિરસ વિપયને સંગ.	ધ ૦
સર્વજ્ઞ આત્મ નવી લેખીયો, ભ્રમ અજ્ઞાને રંગ.	ધ ૦ ૪
આત્મ સ્વરૂપ પિછાળવા, જ્ઞાન દટ્ટિય કરી દેશ.	ધ ૦
પંચ ધ્યેય અરુ આત્મા, જ્ઞાન ગુણ એક લેલ.	ધ ૦ ૫

नित्य छनोछे सहस्र ते, केवल गुग मुन मांदि.	घ०
मोह दाह त्यां पीडवे, ज्ञान अमृत ज्यां नांदि.	घ० ६
कर्म उदय चउगति भयं, निधय सिद्ध स्वरूप.	घ०
कर्मने भयं केम हुं, अनंत चतुष्टय भूष.	घ० ७
तन्त्री आशा निज शक्तिभुं, हुं आनंद स्वभाव.	घ०
छेद अज्ञान अनादिनो, आज लहयो निज दाव.	घ० ८
एव जागी धीरज घरी, रागादि मल खोय.	घ०
ध्यावे आत्म शक्तिभुं, धर्म शुद्ध ध्यान होय.	घ० ९
ध्यान ध्येय स्वरूपी, ध्यावो स्वदेह ध्यान.	घ०
कर्महीन सर्वज्ञता, निर्मल शील भगवान.	घ० १०
जड चेतन जीवादि ए. ध्येय स्वभाव पिठागि.	घ०
ध्यान लहो मन स्थिर करो, ज्ञान ध्याए आणि.	घ० ११
परमेश्वर परमात्मा, ध्येय अरुपी देव.	घ०
द्रव्यार्थिक नय शाश्वतो, ए परमात्म सेव.	घ० १२
भवद्रुम सयकर शुद्धछे, ज्ञान यही पर भिन्न.	घ०
जगत् सकल आदर्श ज्युं, जीर्ण जरोनिमय.	घ० १३
दर्शन ज्ञान आनंदमय, अक्षर विगत-विकार.	घ०
इंद्रि विभुं निकल गुगी, ज्ञान्त जाण शिववार.	घ० १४
शुद्ध अष्ट गुग युक्तछे, निर्मल अमेय अमेय.	घ०
पर स्वामी असय गुगी, ज्ञानिनि आदेय.	घ० १५
अणुपी पण जे मृत्पछे, धंमवी पण जे वृद्ध,	घ०
जगत् पूज्य निर्मय सदा, परमात्म शिव सिद्ध.	घ० १६
ध्याने कर्म सह गळे, जगगुरु अवल अहुर.	घ०
जिग जाणे सह जागीये, जाय अविद्या घूर.	घ० १७
तत्त्व दृष्टि निज धीर हुवे, जाणे निज अनुभूति.	घ०

ધરો ધ્યેય જ્ઞેય આદેય તે, અંતર આનમ ભૂત.	ધ૦ ૧૮
વચન અગોચર ભ્રમ વિતા, ચિંતરી સદૃશ અનંત.	ધ૦
જાસ જ્ઞાનમેં અંશજ્યું, માવે દ્રવ્ય અનંત.	ધ૦ ૧૯
આત્મ જ્ઞાનથી આત્મને, જાણ્યાં થાયે સિદ્ધિ.	ધ૦
મુનિ તન્મય ગુગ નિદાં લહે, તજી ગ્રહીકા નહીં લલ્લિ.	ધ૦ ૨૦
લીન થઈ ગ્રહે એકતા, ધ્વાતા ધ્યાન મુ ધ્યેય	ધ૦
પરમાત્મા અંતરાત્મા, એક અભિન્ન અમેય.	ધ૦ ૨૧
કટમે કટ કર્તા તળી, દિસે દુવિધા રીતિ.	ધ૦
પણ ધ્યાન ધ્યેય એ આત્મા, એથી નવીય પરતીત.	ધ૦ ૨૨
ભવમેં ભમ્યો અજ્ઞાનથી, વિણ લાધા નિજ નાળ.	ધ૦
પરમ જ્યોતિ જગ દુઃખહરુ, તેદિજ અનુભવ જાળ.	ધ૦ ૨૩
ભાવે એમ નિજ ભાવના, ધ્યાન વીજ ગુણધામ.	ધ૦
દેવચંદ્ર સુખ સાગરુ, ધ્યાન અમૂલ્ય પામ.	ધ૦ ૨૪

શ્રી દેવચંદ્રજી પણ એ પ્રમાણે આત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરેછે. ગુણ વિશિષ્ટ આત્માને સંસાર ચક્રમાં વર્તતાં આત્મસ્વરૂપની અનુ-પયોગતાએ પરસ્વભાવમાં રમણપણાથી પરપુદ્ગલરૂપ જે કર્મ તેનું ગ્રહણ સમય સમય પ્રતિ થતું જાયછે, માટે હે ચેતન સ્વસ્વરૂપ રમ-ણતા રૂપ નિજભાવનાનો દૃઢ મયાસ અને સ્થિરતાથી આદર કર. અનાદિકાલથીતું પરભાવ એટલે પુદ્ગલ દ્રવ્યના વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, મય પર્યાયોની લાલચમાં-તૃષ્ણામાં, ગ્રહણમાં, મમત્ત્વમાં, પરાભિમુલ્લ ચેતના કરી અશુદ્ધ પરિણતિ ધારી, સ્વભાન ભૂલી લોભાયો પણ પરવસ્તુ પોતાની થઈ નહીં ઝલડું રાગ દ્વેષનાયોગે પુદ્ગલ દ્રવ્યને આ-કર્ષી કર્મરૂપ પરિણમાવી અનેક યોનિમાં વિચિત્ર દેહો ધારી સ્વ-ક્રાદિનું આચ્છાદન કરી પરપુદ્ગલ ભોગી થઈ રાજા જેવો પણ તું

રંગ રંગો, રાગ દ્વેષરૂપ શત્રુને હળી આત્મીયધ્યાનમાં મટત યાડ, અને જ્ઞાન શક્તિથી નિઃસ્વરૂપ જાણું. આત્મજ્ઞાન યતાં પરમાં રંધાણ્યો અજ્ઞાનાધ્યાસ સ્વતઃ દૂર યાયછે, આત્મા નિર્મલ યતાં પરમાત્મા કદેવાયછે-તેનું સ્વરૂપ કહેછે.

શ્લોક.

સાકારં નિર્ગતાકારં, નિષ્ક્રિયં પરમાક્ષરં ।

નિર્વિકલ્પં ચ નિઃકંપં, નિત્ય માનન્દમન્દિરમ્ ૧

આત્મા જ્ઞાનરૂપ ઉપયોગથી સાક્ષરછે, તથા દર્શનરૂપ ઉપયોગથી નિરાકારછે તથા આત્મા નિષ્ક્રિય નિશ્ચય નયથી જાણવો.

પ્રશ્ન-શરીરથી આત્મા સાક્ષરછે, અનેક પ્રકારની ગ્યાવા પીવાની

ગમનાગમનની ક્રિયા કરેછે, છતાં તે નિષ્ક્રિય કેમ જાણવો ?

ઉત્તર-ડયાં મુખી જીવના પ્રદેશોની માથે કર્મ લાગ્યુંછે ત્યાં મુખી

તે સાક્ષરછે-અને કર્મનો નાશ સર્વથા યતાં નિર્મલ સિદ્ધ

બુદ્ધ પરમાત્મા નિષ્ક્રિયછે. શરીરથી આત્મા વ્યવહાર નયથી

સાક્ષરછે કર્મનો સંરંધછે માટે, અને નિશ્ચયનયથી અક્રિય

જાણવો. વસ્તુતઃ આત્માનું જેવું સ્વરૂપ હોય તેવું નિશ્ચયનય વર્ગરે

છે, માટે આત્માનું વસ્તુતઃ ધ્યાન કરતાં નિષ્ક્રિય ભાવવો, અને છે

પણ નિષ્ક્રિય.

પરમાક્ષરં-ક્ષર પટ્ટને ચરતું. પોતાનું સ્વરૂપ બદલતું. પરમ પ-

ટ્ટને મરોત્કટપત્રે પોતાનું સ્વરૂપ નહિ પેરવનાર આત્માછે, અનાદિ

જ્ઞાનથી રિમાર દશાગોમે ભવચક્રનાં આત્મા પરિભ્રમેરે તોપગ

તેના અસંખ્યાન પ્રદેશમાંથી એક પ્રદેશ પગ ચરી ગયો નહિ, તેમજ

અવંત દુગોપાંનો એક ગુણ પગ ચરી ગયો નથી, માટે આત્મા

ક્ષર. નિઃકંપી જાણવો. વધારે આત્માના પ્રદેશોનું તથા દુગોનું

કર્મથી આચ્છાદન થયુંછે તોપણ પ્રદેશોં તથા ગુણોનો નાશ થયો નથી તેમ પણ થવાનો પણ નથી ત્રગ કાલમાં અક્ષર રૂપ આત્માછે; પ્રશ્ન—પરમાક્ષર અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા કીડી અને હાથીના શરીરમાં એક સરસ્વો કેમ મનાય ? કીડીનું શરીર છોડી જ્યારે હાથીનું શરીર ધારણ કરે ત્યારે તેનો વિકાસ થયો, અને જ્યારે હાથીનું શરીર ત્યાગી કીડીનું શરીર ધારણ કરે ત્યારે આત્માનો સંકોચ થયો, અસંખ્ય પ્રદેશી આત્માનો સંકોચ વિકાસ થયો ત્યારે તે નાના શરીરમાં લઘુ અને મોટાં શરીરમાં મહાન્ થયો ત્યારે આત્માનું એકસરસું રૂપ રહ્યું નહીં, દેહમાત્ર વ્યાપી જીવ થયો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—

ગાથા.

જહ પડમ રાય રયણં, સ્થિતં સ્ત્રીરં પ્રભાસયદિ સ્ત્રીરં ॥
તહ દેહી દેહસ્થો, સદેહમત્તં પ્રભાસયદિ

છાયા.

યથા પદ્મરાગ રત્નં, ક્ષિપ્તં ક્ષીરે પ્રભાસયતિ ક્ષીરં;
તથા દેહી દેહસ્થ, સ્સદેહ માત્રં પ્રભાસયતિ.

ભાવાર્થ—પદ્મરાગરત્ન દુગ્ધથી ભરેલા વાસણમાં નાંખીએ તો તે રત્નમાં એવો ગુણ છે કે—તેની પ્રભાથી સર્વ દુગ્ધ તદ્વર્ગમય થઈ રહેછે. જો નાની વાટકીમાં દુગ્ધ ભરી અંદર પદ્મરાગરત્ન નાંખીએ તો પદ્મરાગના રંગ સરસું સર્વ દૂધ થઈ જાયછે. તેમજ મોટું કુંડું હોય તેમાં દૂધ ભરી પદ્મરાગ રત્ન નાંખીએ તો તે રત્નની પ્રભા તેટલા સર્વ દૂધમાં વ્યાપી જાયછે. તથા સંસારી જીવ પણ અનાદિ કાલથી કપાયોદ્વારા મલીન થતો શરીરમાં રહેછે. શરીરમાં અસંખ્યાત પ્રદેશોવડે વ્યાપ્ત થઈ રહેછે, સ્થિત પૌષ્ટિક આહારથી જેમ જેમ શરીર

હૃદિ પામેછે. તેમ તેમ શરીરની અંદર રહેલા આત્મ પ્રદેશો પન તેટલા શરીરમાં બ્યામ પાડછે. મોટા શરીરમાં જીવપ્રદેશો વિસ્તારપૂર્વક રહેછે, નાના શરીરમાં શરીરને બ્યાપી રહે તેવી રીતે આત્મપ્રદેશો રહેછે. અમંગલ્યાત પ્રદેશની વ્યક્તિ સ્વરૂપ જીવ જાણતો, જો કે આત્મા શરીરાદિ પરદ્રવ્યથી હુડોછે તોરન સમાર અવસ્થામાં અનાદિ કર્મ મંબંધથી નાના પ્રકારના વિભાવ ભાવ ધારણ કરેછે તે વિભાવ માલોપી નવીન કર્મમંબંધ પાડછે, થડી તે થાંધેલાં કર્મોના ઉદયથી પગે પગ દેરથી દેહાન્તર ધારણ કરેછે, અને તેમ અગૃહકારક થયેલી સંસારદ્રિષ્ટિ પામેછે, સંસાર અવસ્થામાં જીવ કર્મસંહિત હોય છે અને મોક્ષદ્વેષમાં કર્મસંહિત આત્મા સાદિ અનંતમંમે સદા સમયે સમયે અનંત મુખ મોગવતો થવેછે, સંસારી યજ્ઞિ આત્માછે તોપન તેની સજાથી અસરછે, તથા સતતાતઃ નિર્વિકલ્પ આત્મા જાણતો, વિકલ્પ મંકલ્પ મનના યોગે પાડછે, વિકલ્પ સંકલ્પ યોગે રાગ દ્વેષનાં આત્મા પરિણમેછે, હું આત્મા ડ્યારે વિકલ્પ રહીતહું તો કેમ વિકલ્પ સંકલ્પ કરું ? પરભાવમાં રમતાં વિકલ્પાદિ ઉદ્ભવેછે, માટે પરભાવમાં રમનતા નિવારતી, ચાણદ્રિષ્ટિ યોગે આત્મા પરભાવમાં પરિણમેછે માટે મુમુક્ષુ ભવ્યનનોષ ચાણદ્રિષ્ટિ પ્રચાર વારચા માટે અંતર્દ્રિષ્ટિ આત્મધર્મ તરફ. સજે સજે ન્યસ્ય આપહું, અંતર્દ્રિષ્ટિ થતાં ચાણદ્રવ્યમાં પરિણમેતો મનનો વેગ અટકતાં મન અંતરાત્મા મતિ થવેછે, એમ મતિદિન સતત દદ અભ્યાસ થતાં પોતાની ક્રોધિનો સ્વયં અનુભવ પાડછે. કર્મું છે કે—

શ્લોક.

બહિર્દ્રિષ્ટિ પ્રચારેષુ, મુદ્રિતેષુ મહાત્મનઃ ।

અંતરેવાવભાસંતે, સ્ફુટાઃ સર્વાઃ સમૃદ્ધયઃ ॥ ૧ ॥

... મહાત્માને બહિર્દ્રિષ્ટિના પ્રચારે વંધ યદ્ ઇતે પોતાના ...

આત્માથી ન્યારાછે, ચક્ષુથી દેખાતા આકારો અને સ્વપ્નમાં દેખાતા આકારો પુદ્ગલ દ્રવ્યનાછે, અને પુદ્ગલ દ્રવ્યથી આત્મા ઘ્રણે કાલમાં નિશ્ચયનયતઃ જોતાં ભિન્નછે, માટે ભિન્ન વસ્તુમાં આત્મવર્ણની બુદ્ધિ ભ્રાંતિ માત્રછે, માટે જેવી સ્વપ્નમાં દેખાતા પદાર્થોમાં મારાવણાની બુદ્ધિ સ્વોદી તેના સરસ્વીજે ચક્ષુષા દેખાતા પદાર્થોમાં મારાવણાની બુદ્ધિ સ્વોદી જાણવી.

પ્રશ્ન—ત્યારે ચક્ષુથી દેખાતા સર્વ પદાર્થો અસત્ય સમજવા ? અને જો તે અસત્યછે તો તેમાં મમત્ત્વ ભાવ કેમ ઉત્પન્ન થાયછે ?

પ્રત્યુત્તર—ચક્ષુથી દેખાતા સર્વ પદાર્થો પુદ્ગલના પર્યાયોરૂપે સત્ય ઇટલે અસ્તિત્વ યુક્ત જાણવા, અને તે પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થો આત્મસ્વરૂપે નથી ઇટલે આત્માથી ભિન્નછે, આત્મવર્ણ તેમાં કંઈ નથી માટે આત્મઅપેક્ષાએ તે અસત્ય જાણવા, આત્મદ્રવ્યમાં પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થોનું અસ્તિત્વ નથી કિંતુ આત્મદ્રવ્યમાં પુદ્ગલ પર્યાયરૂપ પદાર્થોની નાસ્તિતા સદા સમયે સમયે પરિણમી રહીછે, તદ્દપેક્ષયા અસત્ય જાણવા, અને પુદ્ગલરૂપે તે સત્ય જાણવા, માટે પુદ્ગલ વસ્તુઓ જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોતાં આત્માથી અત્યંત ભિન્નછે તેમાં મારાવણાની બુદ્ધિ અજ્ઞાન તથા મોહથી ઉત્પન્ન થાયછે, જ્યારે અજ્ઞાન નાશ થતાં જ્ઞાન પ્રગટેછે ત્યારે મોહનો નાશ થતાં પરવસ્તુમાં થતી અહંમત્ત્વબુદ્ધિ નાશ પામેછે.

શંકા—જ્યારે આ પ્રત્યક્ષ દેખાતું શરીર પોતાનું નથી એમ જાણ્યું ત્યારે કોઈ શરીરનો ઘાત કરે તો શું કરવા દેવો ?

સમાધાન—કોઈ શરીરનો ઘાત કરે તો ચિલકુલ કરવા દેવો નહીં. અને હલકું શરીરનું સંરક્ષણ કરવું યતઃ શરીરમાયં સ્વલુ ધર્મ

સાધનં પ્રથમ તો શરીરજ ધર્મ સાધનમાં કારણીભૂતછે. યતઃ
કયું છે કે-

શ્લોક.

શરીરં ધર્મસંયુક્તં, રક્ષણીયં પ્રયત્નતઃ

શરીરાજાયતે ધર્મઃ પર્વતાત્સલિલં યથા.

૧

માર્વાર્થ-ધર્મ સંયુક્ત એવા શરીરનું યત્ન પૂર્વક રક્ષણ કરવું,
કારણ કે જેમ પર્વતથી નદી ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શરીરથી ધર્મનું
સાધન થાય છે ને વળી કયું છે કે શરીરંચ પુદ્ગલ ધર્મત્વાદ્ આ-
હારાપારં-શરીર પુદ્ગલ રૂપછે માટે તે આહારના આધારે રહેછે
કયુંછે કે-

ગાથા.

દેહો અ પુગ્ગલમથો । આહારાઈ વિરહિઓ ન ભવે ॥

તય ભાવે નય નાણં । નાણેણ વિના કઓ તિત્થં. ૧

માર્વાર્થ-દેહ પટલે શરીર પુદ્ગલમયછે, અને તે શરીર આ-
હાર વિના હોતું નથી. તેના અભાવે જ્ઞાન નથી અને જ્ઞાન વિના
તીર્થ નથી. પૂર્વેષારવર્ષની દુકાલી પહીંદતી ત્યારે આહારના અભાવે
થુન જ્ઞાનની વિસ્મૃતિ પળી યદ્ ગઈ માટે આહાર પણ થુત જ્ઞાનના
અભ્યાસમાં ધારિત્ર પાલનમાં કારણીભૂતછે. અને આહાર વિના
જ્ઞાન નાશ પામેછે, આહાર પુનઃ કે પ્રકારનોછે, સાદ્ય આહાર અને
નિરવયાહાર-જીવમય જે આહાર તે સાદ્યાહાર, અને જીવ રહિત
જે આહાર તે નિરવયાહાર-સાદ્યઆહાર મક્ષણથી કર્મ બંધ થા-
યછે. માટે મોક્ષાભિલાષિજીવો નિરવયાહારનું દ્રશ્ય કરવું, તેમાં
મુનિરાજ તો સર્વથા સાદ્યાહારના ત્યાગી હોયછે, સાદ્યઆહારના
નિમિત્તથી જીવો સમ નરક પર્વત ગમન કરેછે યતઃ કયુંછે કે-

गाथा.

आहार निमित्तेणं, जीवा गच्छन्ति सत्तमिं पुढ्वीं ।
तंडुल जसं आहरणं, भणियं सुत्ते जिणंदेहिं. . . ?

भावार्थ—आहारनो अभिलाषी तंडुल तत्स्य बीजा जीवोने भक्षण करवानी इच्छामात्रथी सातमी नरक सुधी जायछे. माटे भवभीरु मुनिवर्यो शुद्धआहार संयमार्थे ग्रहण करेछे, यतिपौने आहार शुद्धि अति दुष्कराछे कहुं छे के—

गाथा.

आहारे खलु सुद्धी, दुल्लहा समणाण समणधम्ममि ।
ववहारे खलु सुद्धी, दुल्लहा गेहीण गिहधम्मे. . . ?

श्रमणोने श्रमण धर्ममां वर्ततां निर्दोष आहारनी प्राप्ति दुर्लभछे, म गृहस्थोने गृहस्थावासमां वर्ततां व्यापारादिमां व्यवहार सुधी लभेछे. शुद्ध आहारथी शरीरनुं पोषण संयमार्थम् श्रमणो करेछे संगथी आहारनुं विवेचन करी शरीर धर्मसाधनमां कारणी भूत के एम सिद्ध कर्युं, धर्मीजीवोनुं शरीर धर्म माटेछे तेम पापी जीवोनुं शरीर पाप माटे जाणवुं. चतुरशीति लक्ष जीवयोने परिभ्रमण करतां दुष्प्राप्य मनुष्य शरीर चिंतामणि रत्न जेवुं पामी जे मनुष्यो खावा पीवामां. तेमज विषय मुख भोगववामां, मोज मजा पारवामां शरीरनी सार्थकता समजेछे, ते जीवो मूढ़ अविवेकी पशु समान जाणवा. देवताना शरीर करतां मनुष्य शरीर अत्यंत उपयोगीछे. मनुष्य शरीरथी मोक्ष प्राप्ति थायछे, बीजा शरीरथी मोक्ष प्राप्ति यती नथी, माटे शरीरनुं आहारादिकथी पोषण करवुं. रोगादिक से छते रोगनाशार्थ औषध दवा करवी. कोइ शरीरनो घात करे ना करवा देवो नहिं कारण के शरीर बिना धर्म साधन थतुं नथी.

નિશ્ચિત આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં આત્મા પરિણમી અનેક પ્રકારનાં કર્મ વાંધે છે. અને બહિર્ભાવે રાત્રીમાંની અનેક જન્મની શુદ્ધિ કરે છે.

જેમ કુંભકાર ચક્રને એકવાર વેગ આવે છે તેથી તે ચક્ર ચક્ર-ચક્ર ઘણી વખત સુધી ભ્રમ્યા કરે છે તેમ મનને આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાનના ચિંતનનો એકવાર વેગ આવ્યાથી ઘણા વખત સુધી આર્તધ્યાનાદિમાં પરિણમી રહે છે. રાગદ્વેષનો વેગ આત્માને આપવાથી ઘણા કાલ સુધી આત્મા રાગદ્વેષ વેગ જોરે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે, માટે અત્ર સાર એ ગ્રહવાનો છે કે-ધર્મનો વેગજો આત્માને આપવામાં આવે તો મુક્તિપદ આત્મા પામે, તત્પદ અર્થે સદાકાલ એમ ભાવવું કે-દેખાતી વસ્તુઓમાં હું નથી. ત્યારે મારે કંચન કામીનીને કેમ મારી માનવી ? વા મનમાં તેનું ચિંતન કેમ થવા દેવું. કારણ કે તે વસ્તુઓ પોતાની નથી તો નિર્ભય તે સંબંધી વિચાર મારે કેમ કરવો ઘટે ? હું પડે આત્મા જેમાં નથી તેમાં રાગદ્વેષથી પરિણમવું મારે કેમ ઘટે. કદાપિ જાણો કે શરીર નિર્વાહ આદિ અર્થે તે વસ્તુઓનું ગ્રહણ કરવું પડે તોપણ હતાશીન ભાવે ગ્રહણ કરવું. અંતરથી તે વસ્તુઓથી હું ન્યારોહું એવા ઉચ્ચ-ગતી સ્થિતિ રહું. પણ તેમાં રાગદ્વેષથી પરિણમવું યોગ્ય નથી. સંસારનાં કાર્યો કરું પણ તેમાં લપટાઉં નહીં. એવી રીતે વર્તવું તેજ આત્માને હિતકારી છે, દેખાતી વસ્તુઓ પુદ્ગલના પર્યાયો જાણવા, પુદ્ગલનો સડળ પડળ, વિધ્વંસન સ્વભાવ છે. પુદ્ગલના પર્યાયો અનેક આકારરૂપે દેખાય છે. અને પાછા વિલસી જાય છે. જેમ સંધ્યા સમયે પુદ્ગલના પર્યાયો અનેક રંગરૂપે પરિણમે છે અને સળમાં નષ્ટ થઈ જાય છે તેમ ચક્રથી દેખાતી વસ્તુઓ વિચિત્ર વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શમય દેખાય છે અને ઘડી તે પાછી શુદ્ધ આકારરૂપે પરિણમી

એમ થવાનું કારણ ઇશ્વરના હાથમાંછે એમ કહીએ તો આપણે ઇશ્વરને ગેર ઇન્સાફી અને દયા વિનાનો ટેરવીએ છીએ, કર્મથી જ આવા અવતારો વનેછે. ઇશ્વરને સુખ દુઃખ આપનારો માનવું એ ન્યાયથી વિરુદ્ધ તેમજ મહા અજ્ઞાન જાણવું. ઇશ્વર કોઈને સુખ દુઃખ આપતો નથી. જીવ, પુણ્ય, પાપ રૂપ કર્મના અનુસારે સુખ દુઃખ પામેછે એમ શ્રી તીર્થંકર ભગવાન કહેછે, તીર્થંકર કેવલ જ્ઞાનીછે માટે તે સત્ય પદાર્થ સ્વરૂપ કહેછે. માટે તેમના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો. પુનર્જન્મ સિદ્ધિ સર્વ પ્રમાણ સિદ્ધછે, ચોરાશી લાસ જીવયોનિમાં પરિભ્રમણ કરતો જીવ મહાપુણ્યોદયે મનુષ્ય જન્મ પામેછે. અમૂલ્ય ચિંતામાંથી સમાન માનવતનું પામી મરવો દાધિનો પાર પામવો એજ કર્તવ્યછે. સંસારરૂપ સમુદ્ર તરવા મનુષ્યાવતાર એક વહાણ સમાન છે. મનુષ્યરૂપ વહાણમાં આત્મ રૂપ ઉતારુ વેડોછે. આત્મોપયોગ રૂપ સ્વલાસી વહાણને ચલવેતો વહાણ સમ્યક્ માર્ગે ચાલે. સમુદ્રમાં તૃણા રૂપ મોટી મમરીઓ આવેછે તેમાં વહાણને ઘુડવા નહીં દેતાં શુદ્ધોપયોગ રૂપ સ્વલાસી સમુદ્ર પાર વહાણ ઉતારે માટે હે ચેતન તું શુદ્ધોપયોગનો આદર કર કે જેથી તું અનંત શાશ્વત સુખ પામે.

તું ક્યાં જાઈશ—પરભવના પુણ્યથી માનસિક શક્તિવાદ્ય માનવ તનુ પ્રાપ્ત થયુંછે તે આયુષ્યની મર્યાદા મુખી અંતે રહેછે. પશ્ચાત્ તે શરીરમાંથી આત્મા જુદો પડેછે. કોઈ આત્મા મહાપાપ કરી નરક ગતિમાં સંચરેછે. નરકો સાતછે, પહેલી કરતાં વીજી નરકમાં વિશેષ દુઃખછે, વીજી કરતાં ત્રીજીમાં વિશેષ દુઃખ જાણવું. સર્વ કરતાં સાતમી નરકમાં વિશેષ દુઃખ ભોગવવું પડેછે, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય સાતમી નરકના જીવાનેછે જે જીવો હજારો ગાયો ભેંસો વકરાંને રેંસી નાંચે અને તેથી પોતાનું ગુનરાત્ર વ-

જાનો ત્યાગ થાય અને વૈરાગ્ય પ્રગટે ત્યારે પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાપછે, જે જે ગુણ પાપો કર્યા હોય તેને ઘીજાની આગઠ કહેવાથી જીવ ઢરેછે વા લજ્જા પામેછે. પણ મોક્ષાભિલાષી જીવોએ ગુરુ પાસે લોકવાસના ત્યાગ કરી પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરવું. વ્રતભંગનું પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહનાર જીવ આરાધક જાણવો. મનમાં શલ્ય રાખવું નહીં ફરું છે કે—

ગાયા.

સસલ્લો જઈવિ કટુગ્મં, ઘોરં ચીરં તવં ચરે ।
 દિવ્વવાસ સહસ્સં તુ, તઓવિ તં તસ્સ નિપ્પલં ૧
 સલ્લુચ્છરણ નિમિત્તં, ગીયસ્સ નેસણાઉ ઉક્કોસા ।
 જોયણ સયાઈં સત્તઉ, વારસ વરિસાઈં ૨
 આલોઅણા પરિણઓ, સમ્મં સંપઢિઓ ગુરુ સગાસે ।
 જઈ અંતરાવિ કાલં, કરિજ્જ આરાહગો તહવિ. ૩
 લજ્જાઈગારવેણં, વહુસ્સુઅ મણવાવિદુચ્ચરિઅં ।
 જો ન કહેઈ ગુરુણં, નહુ સો આરાહગો ભણિઓ. ૪
 જહ વાલો જંપંતો, કજ્જમકજ્જં ચ ઉજ્જુઅં મણઈ ।
 તં તહ આલોઈજ્જા, માયામયવિપ્પમુક્કોઅ. ૫
 ન વિ તં સથ્થં વ વિસંવર, દુપ્પઉત્તો ચ કુણઈ વેઆલો ।
 જં તં ચ દુપ્પઉત્તં, સપ્પો વ પમાઈઓ કુદ્ધો. ૬

; માટે ઉપરોક્ત ભાવાર્થ સમજી સદ્ગુરુ પાસે કૃત પાપોની વ્રત ભંગોની આલોચના લેવી ગુરુ ગીતાર્થ જાણવા તેમની પાસે આલોચના લેવી સાતસે યોજન તથા વાર વર્ષ સુધી ગંભીર

ગીર્ધા પામે આત્મોચના જેવાની સીંચેદાતા રાગરી, તથા આત્મોચના જેનાર પણ આત્માથી તરુનો અભિભાવી હોવો જોઈએ. શુભની પાંચ પાપનો પદ્માચાર કરતો માણી કર્મથી રહવો થાયછે અને નિર્મલ થયેલો નિશ્ચય મધ્યાત્મા સત્યંથે ચાલેછે, જેમ કોઈના સ્વરમાં કગાર થઈ તે અગત્ય થયો હોય તો તે માણમ વિચરને નાહી દેવાડેછે, જે તેની વર્તણુક પુછી છે, કયા કયા પદાર્થો જ્વાલામાં આગ્યા હતા તે પુછેછે ત્યારે રોગી પણ સર્વ માત્ર કહેછે પદ્માન્ જેવે તેના શરીને સારું કરવા પ્રથમ મઠ શુદ્ધિ જુલાઈ આપેછે. પદ્માન્ ધીમી દવાઓ આપેછે, તેમ શુભ મહારાજ પણ અનેક મહારના પાપોની આત્મોચના રૂપ જુલાઈ આપી તેનું હૃદય શુદ્ધ કરેછે પદ્માન્ આત્મદિને માટે અન્ય માગો, યતો ચતાવેછે માટે હે ચેતન તું હવે વિચાર કર અને નરકના દેવુઓ દૂર કર. શ્રીચીરભગવાનની મશીએ માધાના વાઝ જેટલા ધર્મી કર્યા એમ મહુની પાસે પદ્માનાપ કર્યો તેથી સર્વ પાપ જતું રયુ, હે ચેતન આર્તધ્યાન જો મનમાં કરીશ તો નિર્વચની ગતિમાં જાશ. ધર્મધ્યાનથી દેવગતિ મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત થાયછે અને શુભધ્યાનથી મોક્ષ સ્થાન પ્રાપ્ત થાયછે. માટે ચેતન-ચારે ગતિનાં દ્વાર તારે માટે શુભાંછે, જેવાં કૃત્ય કરીશ તેવી ગતિમાં જાશ-આપુલ્ય પૂર્ણ થતાં, દેવતા મનુષ્ય નિર્વચ અને નરક એ ચાર ગતિમાંથી ગમે તે ગતિમાં કર્માનુસારે તું જાશ-એક ગતિમાંથી નીકળી બીજીમાં, ધીમીમાંથી નીકળી શ્રીમીમાં, એમ અનાદિ કાલથી તું ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરેછે. ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્મછે. કર્માટ્ક મહુનિ રૂપ દ્રવ્યકર્મ જાણવું. રાગ અને દ્વેષ રૂપ ભાવકર્મ જાણવું, રાગ અગર દ્વેષના વિચારો કર્યાથી જીવ શુદ્ધલ સંયોને કર્મ રૂપ પરિણમતી ગ્રણ કરેછે.

દરેક માણસ પોતે કરેલા રાગદ્વેષના વિચારોથી જ પોતાને કર્મની જાઝમાં ઘેરી લેછે, એમ સમજવાનું છે. -વિચારમાં સમાયેલા જોશમનો રૂપાલ નહીં હોવાથી રાગદ્વેષના સર્વે વિચારો મુલેથી આવવા દેછે. હવે એવા વિચારોથી રાગદ્વેષના સંસ્કારો ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે રાગ દ્વેષના સંસ્કારો પોતાના બનાવનાર ઉપર દ્વાળ ફરી તેની પાસે ફરીથી તેવા વિચારો ઉત્પન્ન કરાવે છે કે જેની અણસ-મનુ લોકોને સ્વર નહિ હોવાથી તેમ થતું અટકાવવાની કોશેશ કરવાને બદલે ઊલટું ચારંચાર તેવાજ વિચારો ઉત્પન્ન થવા દેછે, અને તેનું છેવટ પરિણામ એવું આવે છે કે એકજ વિચાર બે પાંચ વચ્ચે કીધાથી માણસ પોતે રાગદ્વેષના કવજામાં આવી જાય છે. અને તે પછી રાગદ્વેષ, નિંદા, શોક, મોહ, અદેશાહ, ચુરાહ, ચોરી, અસત્ય, વ્યભિચાર, હિંસા, કપટ, વિશ્વાસઘાતના વિચારો માણસની મરજી ઉપરાંત તેનાથી થઈ જાય છે, એવી રીતે રાગ દ્વેષ મોહ માયાના વિચારોના વંધનમાં જીવ પડે છે, કર્મનો કર્તા પોતે અને જેમાં વંધાનાર કરોઝીયાના જાઝની પેઠે પોતે જ છે, જે નઠારા વિચારો અજાણ પળે ફરી ફરીથી કરવાથી તેમાં પોતે વંધાઈ જાય છે વઝી રાગદ્વેષ મોહ, માયા, મત્સર, રૂપ નઠારા વિચારો થી છેવટે નઠારું કામ થઈ જાય છે કે જેનું કઢવું ફલ ભોગવતી વેળાએ તે દુઃખી થાય છે, દુઃસ્વ સ્વમતી વચ્ચે તેને પોતાના કરેલા કર્મથી છૂટો થવાની ઇચ્છા થાય છે. અને ફરીથી એવું નઠારું કામ નહીં થાય અને નઠારો વિચાર નહીં આવે તેને માટે હવે તે સાધ-ચેત રહેવાની કોશેશ કરે છે. ઉત્પન્ન કરેલી રાગદ્વેષની ટેવો ઘણી બલવાન તથા અનાદિ કાલથી હોવાથી શરૂઆતમાં તો મનુષ્ય નિષ્ક-લ જાય છે, પડે છે તેની મરજી ઉપરાંત રાગદ્વેષ મોહના વિચારો આવી જાય છે, અથવા તો સ્વરાગ કામ થઈ જાય છે. પણ લાંબો વચ્ચે પો-

તાની મહેનત ચાલુ રાખવાથી છેવટે તે રાગદ્વેષ મોટ માયાના સ્વરા-
 ષ વિચારોને અટકાવી શકે છે. અને તેમ કીધાથી રાગદ્વેષથી વાંધે-
 નાં કર્મનો પણ તે નાશ કરી શકે છે, મનોજય અભ્યાસથી થાય છે.
 રાગદ્વેષના વિચારોથી મનુષ્ય આવતા ભવને માટે નવાં કર્મ સંગ્રહે છે.
 તેથી પરમભવમાં જન્મ છેવો પડે છે, જન્મ જરા મરણથી આત્મા સ્વરૂં
 મુક્ત ભોગથી શુદ્ધો નથી માટે હવે મનુષ્ય ભવમાં ચેતવાનું છે, દરેક
 મનુષ્યો પોતાની શુદ્ધિ અનુસારે મુક્તિ થવા મહેનત કરે છે—કોઈ રા-
 ગ્યથી મુક્ત માની છે છે. કોઈ પૈતાથી તો કોઈ સ્ત્રીથી કોઈ કુટુંબથી
 તો કોઈ પુત્રાદિકથી મુક્ત માને છે પણ તે પુદ્ગલ વસ્તુઓમાં મુક્ત
 ની શુદ્ધિ પારથી તે કેવળ અજ્ઞાન છે, સ્વરૂં મુક્ત આત્મામાં રહ્યું છે, તે
 મુક્ત આત્મ ધ્યાનથી મામ થાય છે. શ્રી તીર્થંકર મહારાજાએ મોક્ષનું
 મુક્ત સત્ય કહ્યું છે, અને મોક્ષ તો આત્મા કર્મથી મુક્તિ ન્યારે મળે
 છે, મોક્ષનું મુક્ત કંઈ બાતોના ગપાટા મારવાથી મળતું નથી. પણ તે
 માટે સાંસારિક મુક્તિની રૂઝડા ન્યાગી મોક્ષ મુક્ત મામ કરવા મુક્ત્ય-
 તાણ ચારિત્ર માર્ગ આદરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન—ચારિત્ર વિના શું મુક્તિ નથી મળતી ?

ઉત્તર—શ્રી સર્વજ્ઞ જ્ઞાનનું પદ્મ વિરતિ કહ્યું છે માટે વિરતિરૂપચા-
 રિત્ર સર્વ કર્મનો નાશ કરે છે, વિરતિ પશું શું મરારે છે—દેશવિ-
 રતિ અને સર્વ વિરતિ—દેશવિરતિપશું મુક્તિપરથી આવકને
 હોય છે. અને સર્વવિરતિપશું મુક્તિપરથી આવકને હોય છે. શ્રી તીર્થંકર
 મહારાજાઓ પણ દીક્ષા અંગીકાર કરે છે, જેટલા તીર્થંકર થયા
 અને થશે તે સર્વ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રને પ્રદાન કરે છે. જ્યારે
 તીર્થંકરને દીક્ષા લેવાનો સમય થાય છે ત્યારે સ્ત્રીકાંતિક દેવતા
 બીનતિ કરવા મધુ પામે આવે છે. જે મધો આપ દીક્ષા લેજ જ-
 ના જીવોનો વધારણ કરો, મધો વિચારો કે જેને

કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે તેવા તીર્થંકર મહારાજાઓ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કરેછે અને ગૃહસ્થાવાસનો ત્યાગ કરેછે. તો બીજા મહ્યજીવોને ચારિત્ર વિના મુક્તિ શી રીતે મળે? અને વડી શાસ્ત્રમાં પણ કશુંછે કે—

ગાથા.

દંસણ નાણ જુઓ વિદ્ધુ । ન કુણદ્દ કમ્મસ્સવયં ચરણ રહિઓ ।
નાણરુદ્દ જુઓ વિજ્જુવ્વ । કિરિય રહિઓ અરોગત્તં ?

ભાવાર્થ—દર્શન અને જ્ઞાનવડે સહિત પણ પ્રાણી ચારિત્ર વિના કર્મનો ક્ષય કરતો નથી. જાગ્રકાર વૈય ક્રિયાદીનપણાથી રોગ રહિત થાય નહીં તેની પેટે—વડી કશું છે કે—

ગાથા.

વહુભવં કયંપિ કમ્મં । સ્વદ્દ ચરિત્તમપ્પકાલંમિ ।
ચિર સંચિ દંધણ ભરં । સ્વણેણ નિદ્દહ્દ્દ જદ્દ જલણો ।
एग दिवસંપિ जीवो । पव्वज्ज सुवागओ अनन्नमणो ।
जय वि न पावद्द सुखं । अवस्स वेमाणिओ होइ २
અચ્ચથ તા ઇગ દિણં । અંતમુદ્દત્તંપિ ચારુ ચરણ જુઓ ।
સ્વદ્દ અસંખિજ્જ ભવ । ઝિજયંપિ જીવો વહુ કમ્મં. ૩
सुइरंपि चरण विणा । न दित्ति नाणं च दंसणं सिव ।
वरचरित्त जुयाइं । स्वणेण ताइं सिव फलाइं । ४

ભાવાર્થ—વહુ મવનાં કર્યાં કર્મને ચારિત્ર અન્ય કાર્યનાં કામ કરેછે યના કાર્યનો મંચિત દંધગ મનૂરને જેમ અગિ વાલી મમ્મદ-રેછે તેની પેટે અન્યથ ચિત્ત નથી. અને આત્મમગતામાં ચિત્તશાંત

પણ જાગ્રિ પણ દિવગનું નોં મોક્ષ ન આપે નો પણ વૈદાનિક દેવ-
વળાને આપે.

ધાર સતિ આરજાગ્રિ પણ અંતર્મૂર્તિમાં પણ પ્રમંગલ્યમવા-
નિત વાવનો ભય કરે, જ્ઞાન અને જ્ઞાન પ કે પણ જાગ્રિ વિના
મોક્ષ આપી શકતાં નથી. ધારે મમ્યજ્ઞાનદર્શનજાગ્રિમાં મોક્ષ-
માર્ગ જ્ઞાન, જ્ઞાન, અને જાગ્રિ મોક્ષનો માર્ગ માણશે. ધારજાગ્રિ-
પણ પણ જોડને મુક્તિની મામિ થાયછે. જાગ્રિ વિના રાગદેવનો તપ
યતો નથી. ધારે જરૂર છે કે-જ્ઞાન વિના જાગ્રિ નહિ. જાગ્રિ વિન
નહિ મુક્તિનાં મુલ છે માથતાં. તે કેવળ જોડે પુરિતરે-દન્યાદિ પદા-
દુષ્ટોનો જલનથી જાગ્રિ માર્ગ ધારજરૂરનો ભય કરનાર જલન
માણશે. હર જાગ્રિ પાલરા અમલ જોડે તે ધારજરૂર અંગીકાર
કરે નથી પણ મનનો જ્ઞાન જ્ઞાન જપ થાયછે. અને મોક્ષાભિમુલ
થવાય છે.

હવે મન્યાન્માઓને સમજરાનું કે-ધારજનાં જન વા માધુનાં
જન અંગીકાર કરીને પણ રાગદેવનો ભય કરવાનોછે, મનને જીત્યા
વિના રાગદેવનો ભય કરવો દુર્લભછે, અને આત્મજ્ઞાન છે તે પદ્મ-
વ્ય તેના મુલ પર્ણપના જ્ઞાનવિના તથા વૈરાગ્યવિના થવું નથી. મન
પવન કરતાં પણ ધનું જંચછે. પવનને જેમ મૂંઝીમાં ફાલી રાસવો
તેમ મનને પણ જન રાગવું દુર્લભછે, આત્મસ્વરૂપ ચિંતવનના કુ-
ત્સ્માં મનને જાગરવું પ મિચાય સીનો રસ્તો મનોજપનોનથી. પ્રથમ
સ્થિર દટ્ટિ રાગીને જોવું કે મનમાં કયા કયા (શા શા) વિચારો
થાયછે, તુરત જોતાં જ્ઞાન વિચારો આવના જગાને તે વસતે એમ
ચિંતવવું કે હે આત્મા ! પ વિચાર દ્વારા નથી: તું તેનાથી મિમ્મ, નારે
ણી તરફ જલ આપવું નહિ, એમ વિચારી તુરત આત્મમુળોના
ચિંતનમાં જલવું, અરૂપી આત્મા કેવી રીતેછે ? તેનો વિચાર કરવો.

પ્રથમ અભ્યાસમાં મનવિચાર કરતાં વંધ રહેતું નથી. માટે તેને કંઈક ઉગ્રમ તો જોડે. માટે આત્મસ્વરૂપ ચિંતનમાં મનને દોરવું. પટેલે મન વહિરની હજારો વસ્તુઓમાં ભટકતું પોતાની મેઢે વંધ થશે. મનને વહિરની વસ્તુઓમાં ભટકવાથી જેવો આનંદ મેઢેછે તેવો પહેલાં મઝશે નહીં. જેમ નાનાં છોકરાને નિશાઢે જતાં જેવું કંટાઢા ભરેલું લાગેછે તેમ તથા કોઈ પંત્રીને પ્રથમ પાંજરામાં પુરવામાં આવેછે ત્યારે જેમ કંટાઢા ભરેલું તેને લાગેછે તેમ પેલા છોકરાને જ્યારે નિશાઢમાં મળતાં સમજળ પડેછે ત્યારે કંટાઢો થતો નથી. અને પંત્રીને જેમ પાંજરામાં સ્વાધો પીવાનો આનંદ થાયછે તથા તેના ધનીની સાયે ફઢી મઢી જાયછે ત્યારે સ્થિર થાયછે તેમ મન પણ આત્મધ્યાનમાં પ્રથમ કંટાઢી જાયછે. પણ જ્યારે તેને સ્થિર આત્મધ્યાનમાં કરવામાં આવેછે ત્યારે કંઈક સ્થિર થાયછે. અને અંતે તેના ઉપર કાષુ મેઢવી શકાયછે. અને તે વાસના વિપયોમાં ભટકતું નથી અને શાન્ત જેવું થઈ જાયછે. પશ્ચાત્ નિર્વિકલ્પમય આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર ઉપયોગદષ્ટિની ધારા વૃદ્ધિ પામેછે તેથી મહ્યાત્મા આત્માના અસંખ્યમપ્રદેશે લાગેલાં ઘળાં કર્મ નિર્જરાવેછે, અને નિરાધાર સ્વપર પ્રકાશક બને માટે પરમપદની ઓહના કરનારે પ્રથમ મનોજય કરવો આવશ્યકછે. શ્રી આનંદધનજી મહાયોગી કહેછે કે-

શ્રી કુંથુનાથજીના સ્તવનમાં=

મન સાધ્યું તેળેં સઘઢું સાધ્યું. એહ વાત નહિં સ્વોટી:

ઇમ કહે સાધ્યું તે નવિ માનું, એ કંઈ વાત છે મોટી હો, કુંથુજિનં

જેને મન વશ કર્યું તેને મુક્તિ મુલ્ક વશ કર્યું એમ કહેવું અતિશયોક્તિ મર્યું નથી માટે પહેલાં તો દરેક અભ્યાસીએ મન કાસુમાં રાખવું, જેમ ઘોઢાઓ ગાઢી ગમે ત્યાં ઘસડી જાયછે. માટે તેઓને કાસુમાં રાખવા પડેછે, તેમ ઈન્દ્રિયો રૂપી ઘોઢાઓ આ શરીરરૂપી

દ્રેષરૂપી જન્દ આત્માને વલ્ગ્યો છતો અનેક પ્રકારનાં તોફાન કરે છે અને આત્માનું ખાન ખુલાવેછે, ચૂંદેલ અને જન્દને કોઈ મદદ ઉ-
સ્તાદ મંત્ર વાત્રી કાઢેછે તેમ આત્માને લાગેલાં રાગરૂપી ચૂંદેલ
અને દ્રેષરૂપ જન્દ તે ઉસ્તાદ મીતાર્થ ગુરુના ઉપદેશરૂપ મંત્રથી દૂર
થાયછે ત્યારે આત્મા અવ્યંત મુખી થાયછે આ ઠેકાણે શિષ્યના આ-
ત્મામાં રહેલા રાગદ્રેષને કાઢવામાં ગુરુ વલ્ગવાન નિમિત્ત કારણ જા-
ણવા, અને ઉપાદન કારણ તો શિષ્યના આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ જા-
ણવી. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ થાય ત્યારે આત્મા નિર્મલ પદને પામેછે,
નિશ્ચય નયથી કહેવાતું જે પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, તન્મય આત્મા યતનાં
લોક અને અલોક તેના વેચલજ્ઞાનમાં પ્રકાશેછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
નાશ પામેછે ત્યારે અનંતજ્ઞાન ઉપપન્ન થાયછે.

પ્રશ્ન—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ક્યાં રહેતું હશે ? અને તેનું ગ્રહણ શાથી
થતું હશે ?

પ્રત્યુત્તર—જ્ઞાનનું જે આચ્છાદન કરે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ—જ્ઞાનના
પંચ પ્રકારછે પંચ પ્રકારનું જ્ઞાન આચ્છાદન કરે તેથી જ્ઞાના-
વરણીય કર્મ પણ પંચ પ્રકારનું જાણતું. 'પુદ્ગલના સંકલ્પેને
આત્મા અશુદ્ધ પરિણતિયોગે જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરે તેવા સ્થે
પોતાના અમંગલ્ય પ્રદેશોની માથે સ્ત્રી નીરની પેટે પરિણમી
પર ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાને કે સ્ત્રી નીરના મલ્લના મંચરની
પેટે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માના પ્રદેશોની માથે રચુંછે અને
તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું ગ્રહણ અજ્ઞાનયોગે અશુદ્ધ પરિણતિથી
ગ્રહણ થાયછે.

જેમ મૂર્ખનાં સિગ્નોનો પ્રકાશ શાટડાંના આચ્છાદનની પ્રતિબંધ
; તેમ આત્માનું મૂર્ખ મદન જે જ્ઞાન તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી પ્ર-
તિબંધ. તેથી આત્મજ્ઞાન સ્વરૂપ પ્રકાશકરૂપ કાર્ય કરી શકતું નથી.

હવે જ્યારે જ્ઞાનાચરણીયકર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે અનંતજ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થાય છે, દર્શનાચરણીય કર્મનો સર્વથા નાશ થવાથી અનંત
 દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે. તથા જ્ઞાતા અને અજ્ઞાતા વેદનીયનો સર્વથા
 સ્પર્શ થવાથી અનંત અધ્યાપાય મુખ ઉત્પન્ન થાય છે. મોહનીય કર્મનો
 સર્વથા સ્પર્શ થવાથી સાયિક સમ્યક્ત્વની તથા ચાગિત્રી પ્રાપ્તિ થાય છે,
 આપુણ્ય કર્મનો સ્પર્શ થવાથી આત્મા સાદિ અનંત સ્થિતિ પામે છે. સારાંશ
 કે-પ્રાપુણ્ય કર્મથી મુક્ત થયેલો જીવ સિદ્ધિશિલ્પની ઉપર એક યોજનના
 ૨૪ ચોવીંમ ભાગ ફરી એ તેમાંના ત્રેવીંમ ભાગ મૂકી ચોવીંસમા ભાગે
 એક સમપમાં સિદ્ધિસ્થાનમાં જીવ વિરાજે છે ત્યાં ગયાની આદિ છે પણ
 ત્યાંથી પદ્માનું નથી માટે અંત નથી. માટે સાદિ અનંતમા ભાગે
 સિદ્ધમાં મુક્ત થઈ સુકાન્ત રહે છે. નામકર્મના નાશથી આત્મા
 પોતાનું અરૂપીયદ આધિભાવે કરે છે. ગોચરૂપના નાશથી આત્મા
 અગુરુ લગુગુણ માત્ર કરે છે. અંતરાય કર્મના નાશથી આત્મા સદૃજ
 જો અનંતવીર્ય તેને પ્રગટ કરે છે એમ એ આઠ કર્મના નાશથી આત્મા
 અઠગુણને પ્રગટ કરે છે. અને પરમાત્મારૂપે થાય છે, પંચમીગતિ મોક્ષ
 તેની પ્રાપ્તિ કર્મના સ્પર્શથી છે, એમ જીવને ચારે ગતિયોમાં જવાનાં
 કારણો બતાવ્યાં તેમજ પંચમીગતિમાં જવાનો માર્ગ યાને ઉપાય બતા-
 વ્યો. આત્મા જેવું વર્તન ચલાવશે તેવી ગતિમાં જશે. એ સ્પષ્ટ વાત
 છે. કયાંથી આવ્યોને કયાં જાવ ? એ સંવંધી વિચાર લેવો, હવે
 પંચમ વિષય સંવંધી વિચાર લેશે.
 પંચમવિષય-મનુષ્ય જન્મની માફકલ્પના થાયી-પંચમગતિ સાત્ત્વ ક-
 ર્વાથી મનુષ્ય જન્મની માફકલ્પના થાય છે. પુણ્યપાપક્રયાનુશ્રુતિઃ
 પુણ્ય અને પાપના સ્પર્શથી શુક્તિ પદ મહેં છે શુભ કર્મને પુણ્ય
 કહે છે અને અશુભ કર્મને પાપ કહે છે. શુભ વા અશુભ કર્મ
 પૌદ્ગલિક છે. જે પ્રકારના કર્મને પણ આશ્રય કહે છે. શુદ્ધ-

માથ્રવ કહેવાય છે અને પાપને અથુમાથ્રવ કહેવાય છે. આત્માને અનાદિ કાલથી આથ્રવ ઇટલે કર્મ લાગ્યું છે, ક્ષીરનીરવત્ આત્મા અને કર્મનો સંબંધ થયો છે. આત્માના અસંખ્યાતા પ્રદેશો છે તેમાં પ્રતિ પ્રદેશે અનંતિ કર્મની વર્ગનાઓ લાગી છે. એક વર્ગના મધ્યે અનંતા પુદ્ગલપરમાણુ છે એમ અનંતા પરમાણુ જીવ સાથે લાગ્યા છે. વર્ણગંધરસ અને સ્પર્શમય પરમાણુઓની વર્ગનાઓ જાણવી, જીવદ્રવ્યને લાગેલા પરમાણુયંત્રી અનંત ગુણા પરમાણુઓ છૂટા છે—કર્મ સહિત આન્મદ્રવ્ય પણ સત્તાથી સિદ્ધ પરમાત્મા સમાન છે. જીવ દ્રવ્ય નિત્ય પણ છે અને અનિત્ય પણ છે કયું છે કે—

ગાથા.

નિઘ્નાનિઘ્ન સરુવા, ભાવા સઘ્વેવિ તાવ તિયલોળ ॥
 ઉપ્પાય વિગમ ટિઙ્ઘ ધમ્મ, સંગયા તે પુણો એવં. ॥૧॥
 પુવ્વભવપજ્જણં, વિગમોઙ્ઘ ભવગણ ઉપ્પત્તી ॥
 જીવ દઘ્વેણ ટિઙ્ઘ, નિઘ્ના નિઘ્નત્તમેવંતુ ॥ ૨ ॥

નિત્ય અને અનિત્ય સ્વરૂપી મર્વે પદાર્થો ત્રિલોકમાં વર્તતા ઉત્પાદવ્યય અને પ્રૌઢ્યતા ધર્મમય જાણવા, એક પદાર્થમાં ઉત્પાદવ્યય પ્રૌઢ્યતા કેવી રીતે થાય છે તે પદાર્થ છે—

યથા જીવદ્રવ્યમાં પૂર્વે મરના પર્ણાયનો વિનાશ અને પ્રાપ્તિના પર્ણાયથી ઉત્પાદ અને જીવ દ્રવ્યન્વયને પ્રૌઢ્યતા એમ યથા ધર્મમય જીવ પદાર્થ જાણતો, જીવ દ્રવ્યમાં ગતિપર્ણાયથી ઉત્પાદવ્યય પ્રૌઢ્યતા દર્શાવી, આત્માના સંમાગવશ્યામાં અશુદ્ધપર્ણાય જાણતા વચ્ચે સ્પૃહદૃષ્ટિ ઉત્પાદવ્યય પ્રૌઢ્યતા વર્તે છે.

ગાયા.

કુંડલ વિગમો મઝહ પ્પાઓ કળગં અવઝિયં જહા ॥
તહસવ્વેવિ પયધ્યા, જીવોનેઓ પુણો એવં ॥ ૧ ॥

કુંડલરૂપ પર્યાયપણે સુવર્ગનો નાશ અને તેનો ડ્યારે મુકુટ
બનાવ્યો ત્યારે મુકુટરૂપ પર્યાયપણે સોનાનો ઉત્પાદ, અને સુવર્ગપણે
પ્રૌલ્યના કુંડલમાં તેમ મુકુટમાં પણ બની રહીએ, સોનું કાપમ
બની સુંડે સુવર્ગમાં સુવર્ગના પર્યાયોનો દટ્ટે આકારોનો ઉત્પાદ
વ્યય થયા કરેછે. તેમ અન્ન જીવદ્રવ્યમાં પણ અનંત ગુણોનો ઉત્પાદ
વ્યય સમયે સમયે થયા કરેછે. એમ ધર્માસ્તિકાપદ્રવ્ય, અધર્માસ્તિ
કાપ, આકામાસ્તિકાપ, પુદ્ગલાસ્તિકાપ અને ઉપચારે કાલમાં પણ
ઉત્પાદ વ્યય થયા કરેછે, અને પ્રૌલ્યનાપણું સદા અવસ્થિત છે,
પદ્દત્ય દ્રવ્યાર્થિકન્યાપેક્ષયા નિત્ય જાગતાં અને પર્યાયાર્થિકન્યા-
પેક્ષયા અનિત્ય જાગતાં. જીવે ધારણ કરેલા મોટા શરીરમાંના નાના
શરીરમાં આત્માના અમંત્ર્યાત મદેશો સરતા જાગતા-ને વાત
દર્શાવેછે-

ગાયા.

સંકોય વિકોર્ણિ, પર્શ્વકંતિવ્વ મહ્તગગિહેમુ ॥
હૃદિયસ્સવ કુંયુસ્સવ, પપ્પસસંઘા સમાચેવ ॥ ૧ ॥

મૃતિકાના નાના થા મોટાં કુંડામાં દીરકની કાંતિ સંકોચ અને
વિકાસે કરી યુક્ત જેમડે. દટ્ટે નાના કુંડામાં દીરકની કાંતિ સં-
કોચરણે રહેછે, અને તેજ પાડી દીરકની કાંતિ મોટા કુંડામાં વિકા-
સપણે રહેછે, તેમ જીવ પણ શાયીનું શરીર પામતાં તેમાં આત્માના
મદેશોના વિકાસની સર્વ શરીરને બ્યાપી રહેછે. તેમ કુંયુવાનું શરીર
જીવ ડ્યારે રહેછે ત્યારે તેટલા શરીરમાં જીવના અમંત્ર્યાતમદેશો

વ્યાપીને રહેછે. કર્મ સંયુક્ત સંસારી જીવ શરીરમાં વસ્યોછે તેની અપેક્ષાએ નાનામાં નાનું અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું શરીર-ધારણ કરેછે માટે અંગુલ અસંખ્યાતમા ભાગ જેવડો આત્મા કહેવાયછે. અને કેવલી સમુદ્ધાત કરતાં જીવ લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશો વિસ્તારેછે માટે તદપેક્ષાથી લોકપ્રમાણ આત્મા કહેવાયછે. મોક્ષ દશામાં આત્મા અક્રિય થવાથી એકરૂપે આત્માની સ્થિતિ રહેછે. શુદ્ધશુદ્ધ સિદ્ધ પરમાત્મામાં પણ ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવ્યતા વની રહેછે.

પ્રશ્ન—હે સદ્ગુરો! સંસારાવસ્થામાં શરીર પ્રમાણે આત્માના પ્રદેશોનો સંકોચ વિકોચ થાયછે ત્યારે આત્માના પ્રદેશો એક વીજા પ્રદેશથી જુદા પડતા હશે કે કેમ—;

પ્રત્યુત્તર—તેથી સ્થિતિમાં જો કે આત્માના પ્રદેશોનો સંકોચ વિકાશ થાયછે તોપણ પ્રત્યેક પ્રદેશો એક વીજા પ્રદેશોની સાથે નિત્ય સંબંધે સંબંધિતછે. તેથી આત્માના પ્રદેશો સંકોચ વિકાશતાને પામેછે તોપણ એક વીજાથી જુદા પડતા નથી. અગ્નિના તળાવોની પેઠે સર્વથા ભિન્ન આત્માના પ્રદેશો જો પડે તો અસંખ્યાત પ્રદેશ મઝીને એક આત્મા કહેવાય નહીં, અને આત્માપણું નષ્ટ થઈ જાય. માટે અરૂપી આત્માના પ્રદેશો સંકોચવિકાશને સંસારી અવસ્થામાં પામેછે તોપણ તાટામ્ય સંબંધે સંબંધીત હોવાથી કોઈ કાલમાં જૂદા પડ્યા નથી અને પડશે પણ નહીં. એવો પ્રદેશોમાં સ્વભાવ રહ્યોછે તે કેવલીના જ્ઞાનગમ્યછે, અનુભવીઓ એ જાતને સમ્યગ્ અનુભવેછે.

પ્રશ્ન—આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશને ઠેકાણે એક પ્રદેશ માનીએ તો કંઈ હરકત આવે;

ઉત્તર—હા હરકત આવેછે, શ્રી સર્વજ્ઞ મહારાજે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ દીઠા છે તેથી એક પ્રદેશ કેમ માની શકાય, હે શંકા-

જાતી મને કેવળજ્ઞાન થયું છે કે એમ જાણી શકું. ના. ત્યારે અસંખ્યાત મદેશ આત્માના છે એમ શ્રદ્ધા કર. મનિ જ્ઞાનનાથી કંઈ જાણ થતું નથી. જાણી છે શંકાજાતી મુદ્ધાશયિની મમતા કે ઝણાં આત્માના મદેશોં છે તે આત્માના મદેશોંને બાંધીને જ્ઞાન અનંતપણું રહે છે, મનિ મદેશો અનંત જ્ઞાન રહે છે. મનિજ્ઞાન, ધુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન એ પંચ-માનું કોઈપણ જ્ઞાન આત્માના મદેશોંને ત્યાગીને રહેતું નથી. હવે આત્માનો અસંખ્યાત મદેશ ન માનીએ નહીંતો એક મોટો વિરોધ આવે છે.—

શિષ્ય—હે સદ્ગુરો આત્માના અસંખ્યાત મદેશો માનીએ નહીં તો મોટો જો વિરોધ આવે છે—તે કૃપા કરીને જાણો.

સદ્ગુરુ—મયમનો કેવળી કેવળીમમુદ્ધાત કરો છે. જોજાજ્ઞાન પ્રમાણ આત્માના મદેશો કર્મનું પરિણામન કરવા વિસ્તારો છે. અને કર્મ મોગવી છે છે તે જાતનો વિરોધ આવે છે એક મદેશ જોજાજ્ઞાન પ્રમાણ વિસ્તારાનો નથી રે. થી જી રીતે કર્મનું પરિણામન કરે નાનો પચાઢે થું અને નીચોવે થું એવી જાત થઈ, જાણી જાણો વિરોધ એ આવે છે હે—જ્યારે ચતુર્દશપૂર્વો સંજા પુણજા માટે આહારકશરીર, સ્થિતિથી બનાવી સીમંધર સ્વામી પાસે મોકલે છે ત્યાં જડ તે શરીર સંજા પુણી તીર્થંકર સીમંધરસ્વામી પાસેથી ઉત્તર છેડે જન્મતી આવે છે. હવે કહો કે—ચતુર્દશપૂર્વો બનાવીને મોકલેલું જે આહારક શરીર તેમાં આત્માના મદેશો સગા કે નહિ ?

શિષ્ય—હા સદ્ગુરો તે આહારક શરીરમાં આત્માના મદેશો જોજા જોડણ— જો તે આહારક શરીરમાં આત્માના મદેશો ન હોયતો જ્ઞાન વિના ભગવાનને પ્રભશી રીતે પૂજે. અને ભગવાન

વાણીથી ઉત્તર આપે તે આહારક શરીરમાં આત્માના પ્રદેશોના હોયતો સમજી શકાય તે વિના ઉત્તરનો અર્થ સી રીતે સમજે અને ઉત્તર અમુક પ્રકારનો છે તે કોણ ધારણ કરી શકે-માટે અમુક આહારક શરીરમાં આત્માના પ્રદેશો માનવાનું જોઈએ. શ્રી તીર્થકર મહારાજે જે જ્ઞાન કરી છે. તે સમ્યક્ છે-અનંતજ્ઞાની સર્વ પદાર્થનું યરાચર સ્વરૂપ જાણે છે.

સુગુરુ-જ્યારે ચતુર્દશીએ આહારક શરીર અમુકી યનાતી મરણિ-દેહ ક્ષેત્રમાં મોકલ્યું ત્યારે-પે શરીર થયાં છકતો ચતુર્દશીનું સાત પાત્રથી ઘેરેલું શ્રીદારિક શરીર અને થીનું મરણિદેહ ક્ષેત્રમાં મોકલેલું આહારક શરીર.

હવે શ્રેષ્ઠ શરીરમાં આત્માના પ્રદેશો શરૂાકે નહીં-

શિષ્ય-શા ગુરુજી શ્રેષ્ઠ શરીરમાં આત્માના પ્રદેશો છે. શ્રીદારિક શરીરથી તો ચતુર્દશી દેહાવધાન થાંચે છે. તે સમયનું ત્યાં જન્મ જ્ઞાન છે. નહીં તો દેહાવધાન સી રીતે થવાય. થતી મન-જનું કે-યત્ર યત્રજ્ઞાન તત્ર તત્ર આત્મ પ્રદેશોઃ ત્યાં ત્યાં જ્ઞાનનો સદમાર છે ત્યાં ત્યાં આત્માના પ્રદેશો જાગરા. યન્ને શરીરમાં તો આત્મપ્રદેશો હોય નહીં તો શ્રેષ્ઠ શરીરમાં જ્ઞાન હોય નહીં માટે શ્રેષ્ઠ શરીરમાં જ્ઞાનથી આત્માના પ્રદેશો છે જન્મ નહીં યથાર્થ મિદ્ધ સ્પર્શ માત્રુમ પર્યું.-

સુગુરુ-હવે તે શ્રેષ્ઠ શરીરમાં આત્મપ્રદેશો છે જન્મ મિદ્ધ પર્યું. હવે મનનો કે. છક પ્રદેશો આત્મા હોય તો શ્રેષ્ઠ શરીરમાં જ્ઞાનનો સદમાર સી રીતે હોય, છક પ્રદેશ તો આત્માનો હોય તો જ્ઞાન થનાર થને નહીં. અને અગ્નિથી થીતો શરીર ધાગ્ન કરવાનાં થાંતો આવે. કૌટિય શરીર જ્ઞાન ધાગ્ન કરી શકાય નહીં. આત્માના પ્રદેશો પ્રદેશો માન્યા ગિરાય શ્રેષ્ઠ શરીરમાં જ્ઞાનના-

पशुं पदे नहीं. एम पण सिद्ध यशुं. चउदपूर्वीना आहारक शरीरना दृष्टांतवी बन्ने शरीरमां आत्मप्रदेशो असंख्याता छे एम सिद्ध यशुं अने एक प्रदेशआत्मानो मानवामां बाध आवेछे ते पण सिद्ध कर्युं. युक्त अने युंजान योगियो पण अनैक शरीर धारण करे छे तंमां पण आत्माना असंख्य प्रदेशो जाणवा. तीर्थंकर महाराजे लोकाकाश प्रमाण आत्माना प्रदेशो कयाछे ते बात पण सिद्ध ठरी, अने ते सिद्धछे. हवे आत्माना प्रदेशो संबंधी वर्णन करेछे. आत्माना एकेक प्रदेश अनंता पर्याय रयाछे, ज्ञान पण प्रति प्रदेशे अनंतु सदाकाश शाश्वत समये समये बर्तेछे.

प्रश्न—आत्माना दरेक प्रदेशे जुहु जुहु अनंतज्ञान छे एम मानीए तो एक प्रदेश जुहु जाणवारूप कार्य करे. त्यारे आत्मानो कइक जुहु जाणवारूप कार्य करे. बीजो प्रदेश बन्नी कइ जुहु जाणे. त्यारे एक जाणनार आत्मा रसो नहीं.

उत्तर—जो के आत्माना मत्येक प्रदेशे अनंतज्ञान सत्ताभावे रह्युंछे तो पण असंख्यात प्रदेशो मन्नी एक उपयोग बर्तेछे, पण मत्येक प्रदेशनो जुरो जुरो उपयोग बर्तवो नहीं ते कइ बाब आववो नहीं. असंख्य प्रदेशो मन्नी एक आत्मा कहेरायछे, माटे आत्मापशुं नष्ट यशुं नहीं. असंख्यप्रदेशो मन्नी एक समये निर्यस्त सिद्धात्माने एक उपयोग होयछे तेरी एकरन आत्मा जाणवो.

कोइक आचार्य युगएउ उपयोग मानेछे. तथा चनत्यातः गाथा.

केइ भणंति जुगवं, जाणइ पासइ केवलीनिअमा ॥
अन्ते एगंतरिअं, इच्छंति सुज्ज्वएसेणं ॥ १ ॥

કેચિત્ સિદ્ધસેનાચાર્ય વગેરે કહેછે કે—યુગપત્ એકકાલા-વચ્છેદન કેવલ જ્ઞાની જાણેછે દેખેછે—અન્યે જિન ભદ્રસમાશ્રમણ વગેરે એક સમયે કેવલ જ્ઞાની જાણેછે અને બીજા સમયે દેખેછે. એટલે એક સમયે જ્ઞાનાપયોગ અને બીજા સમયે દર્શનાપયોગ એક ક્રમવર્તિત્વે ઇચ્છેછે—આગમના અનુસારે તેમ ઇચ્છેછે. આ બે પક્ષની નંદિમૂત્રમાં ઘણી ચર્ચાછે. ત્યાંથી વિસ્તાર વિશેષ જોઈ લેવો.

જિજ્ઞાસુ—કેવલ જ્ઞાન વિના મતિજ્ઞાની, ધ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાનીને એક સમયે જ્ઞાનોપયોગ અને બીજા સમયે દર્શનોપયોગે હોય કે ગઈ.

સુગુરુ—કેવલજ્ઞાની વિના બીજાં જ્ઞાનવાચ્છાઓને એક સમયે જ્ઞાનોપયોગ અને બીજા સમયે દર્શનોપયોગ વ્યક્ત હોતો નથી.

જિજ્ઞાસુ—આત્મજ્ઞાનના છતિપર્યાય અને સામર્થ્યપર્યાય કેવી રીતે સમજવા ?

સુગુરુ—આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ પૈકી પ્રતિપ્રદેશે છતાપણે અનંત અનંત જ્ઞાન રહુંછે તે જ્ઞાનનો ત્રિકાલમાં કદીપણ નાશ થનાર નથી. તે જ્ઞાનના છતિપર્યાયનાણવા, અને જ્ઞાનમાં જ્ઞેય પદાર્થનો ભાસનપણો તેથી જ્ઞાનના સામર્થ્ય પર્યાય જાણવા. જ્ઞેયપદાર્થો અનંતાછે. અને તે સમયે સમયે જ્ઞાનમાં ભાસેછે, માટે જ્ઞેય જે અનંત પદાર્થો તેની ભાસતા કાર્ય કરણશક્તિ-વાચ્છા જે જ્ઞાનના પર્યાયો તે જ્ઞાનના સામર્થ્ય પર્યાય જાણવા. છતિ પર્યાયથી સામર્થ્ય પર્યાય અનંત ગુણ વિશેષ જાણવા. સામર્થ્ય પર્યાય તે કાર્યરૂપછે. તથા ચ મહાભાષ્યે—યાવંતો જ્ઞેયાઃ તાવંત એવજ્ઞાનપર્યાયાઃ તે ચ આસ્તિરૂપાઃ પ્રતિવસ્તુનિ અનંતાઃ તતોપ્યનંતગુણાઃ સામર્થ્યપર્યાયાઃ જેમ એક દોરડો

જન પટ્ટને તો તાનનાનો છેને આરિભાગપણે છતાં પર્યાપણે અને તે દોરદારી અનેક કાર્ય થાય, અનેક યન્ત્રો સંધાય અને તે અનેકને આધાર થાય. તેને સામર્થ્ય પર્યાપ કરાવે, તાનિરૂપ જે પર્યાપ તેનો યન્ત્રરૂપે. અને સામર્થ્ય પર્યાપ તો મરતન રૂપ પટ્ટને કાર્યરૂપે. તેમ અથ જ્ઞાનના છાતિ પર્યાપ-માં અને સામર્થ્ય પર્યાપમાં પણ સમજવું-

જિજ્ઞાસુ-શ્રી સર્વે પદ્મવ્યની ચહાર કોઈ યન્ત્ર નથી એમ કહ્યું છે અને નૈવાયિક શોઝ પદાર્થ કરેછે. તેનું કેમ ?

સુગુરુ-પદ્મવ્યરૂપ છ પદાર્થોની અંદર શોઝ પદાર્થનો સમાવેશ થાયછે. તેથી છ પદાર્થ સત્ત્વ જાણરા. મધ્ય નૈવાયિક મયા-ળને ભિન્ન પદાર્થ કરેછે તે યુક્ત નથી. કારણ કે મયાળ જે-ટલાંછે તેટલાં જ્ઞાને અને જ્ઞાનનો આત્માનો ગુણછે તેને ભિન્ન પદાર્થ કરેવાય નહિ. મધ્યપણું પણ પદ્મવ્યની ચહાર નથી. શ્રીમા મયોમન મિદ્ધાંતાદિક તે સર્વ જીવદ્રવ્યની પ્રવૃત્તિ જાણરી માટે ભિન્ન પદાર્થ કરેવાય નહીં,

જિજ્ઞાસુ-વૈશેષિક દ્રવ્યગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ, સમવાય અને અભાવ એ સાત પદાર્થ કરેછે. તેનો પદ્મવ્યની અંદર સ-માવેશ થાયછે કે પદ્મવ્યથી ભિન્ન પદાર્થછે તેની યથાર્થ સ્પ-ષ્ટ સમજણ આપો.

સુગુરુ-હે જિજ્ઞાસુ સ્થિર દ્રવ્ય રાત્રી રાત્રી સાંધઝ. ગુણને પદાર્થ શ્રીજો કરેવાય નહીં. ગુણ તેનો દ્રવ્યમાં રવાછે. તેથી ગુણને ભિન્ન પદાર્થ કરેવાય નહીં, તથા કર્મ તે દ્રવ્યનું કાર્યછે તથા સામા-ન્ય વિશેષ એ એ તો દ્રવ્ય મધ્યે પરિણમનછે. વચ્ચી સમવાયને પણ દ્રવ્યમાં સમાવછે, અને અભાવતો અહતાને કરેવાય તે અહતાને પદાર્થ માનવો પડતો નથી અભાવછે

તે વસ્તુનો વ્યતિરેક ધર્મ છે માટે વૈશેષિક મતપણ પદ્મદ્રવ્યમાં સમાઈ જાય છે. વળી વૈશેષિક દ્રવ્યના પૃથિવી અપ, તેજ વાયુ આકાશ. કાલ, દિશા, આત્મા, મન એ નવ ભેદ કહે છે. તે સંબંધી સમજવું કે-પૃથ્વી, અપ, અગ્નિ વાયુ એતો એકોદ્રિય જીવ જાણવા, પૃથ્વીરૂપ શરીર ધારણ કરી જે જીવો રહ્યા છે તે પૃથ્વીકાયના જીવો સમજવા, અને શરીરનો પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં આવ્યું. એમ એ ચાર પળ આત્મદ્રવ્ય ઠર્યાં. પગ કર્મ-યોગે શરીર ભેદે નામ જુદાં પડ્યાં છે. દિશીતો આકાશમાં મળી જાય છે અને આકાશ એ આકાશાસ્ત્રિકાય દ્રવ્ય જાણવું. મનને આત્માનું સંસારીપણામાં ઉપયોગ પ્રવર્તવાનું દ્વાર છે તેથી તે ભિન્ન દ્રવ્ય કહેવાય નહીં. વૈશેષિક મતવાદી સામાન્ય વિશેષ એ બેને ભિન્ન પદાર્થ માને છે તે પણ યુક્ત નથી-

ગાથા.

તથાહિ સકલશાસ્ત્રે પક્ષદ્વયં,
જાતિપક્ષો વ્યક્તિપક્ષશ્ચ તત્રજાતિઃ
સામાન્યં વ્યક્તિસ્તુવિશેષઃ
ઇતિવચનાત સામાન્યેતુસર્વેપામેવ
નિત્યત્વં સત્તાપ્રતિપાદનપરત્વાત્
યથાગોત્વાશ્વત્વાદિકં નિત્યં નતુ ગૌર
શ્વોવાનિત્યઃ વ્યક્તિપક્ષેત્વનિત્યમેવ
યસ્તુજાતિપક્ષઃ સત્ત્વસ્માકં
જૈનાનાં દ્રવ્યાર્થિકનયઃ વ્યક્તિપક્ષઃ
સ્ત્વસ્માકં પર્યાયાર્થિકનયઃ

ધારાર્થ—મહાત્માગણી પણ જે. ૧ જાનિવત ૨ જીનો જા-
નિવત જાનિ વટને મામાન્ય અને જાનિ વટને વિશેષ. પણ જન-
નથી જાનવું. મામાન્ય વટને જાનિવતમાં મર્મ પદાર્થોનું નિત્યવર્તન
જાનવું કારણકે જાનિવત મનાવું મતિરાદન કરવામાં તન્વરજે તે
રેશુથી જેવકે મોત્ય. અથ્થર. માવવર્તન અને અથ્થરનું વ નિત્યજે.
વગ જાનિવત જે મો પોરો તે અનિવરજે. જે આ જાનિવતજે તે
જેનોનો દ્રવ્યાર્થિક નવજે. અને જે વ્યક્તિવતજે. તેમ જેનોનો વર્ણ-
વાર્થિક નવજે. જાનિવત દ્રવ્યને દ્રાગ કરેજે અને વ્યક્તિવત વર્ણ
યોનું દ્રાગ કરેજે. જાનિવત વ મામાન્ય અને જાનિવત વ વિશેષ
જે માટે તે જેનો નવમાં મવારેજ પદાર્થ મામાન્ય વિશેષ વદ્રવ્યથી
મિત્ત પદાર્થ નથી.

જિહ્વાસુ—પૃથિવી, અવ, તેજ, વાયુ, વ ચાર વિના વાકીનાં પંચ
નિત્ય વર્તજે. તો જેનોના વ્યાપ્તિવત મમાને નિત્ય અનિ-
ત્ય વ જે વત મત્યેક દ્રવ્યમાં વર્ત્યા નહીં. તે તમો વટારોજો
તે જેવી રીતે તે સવમારો

સુપુરુ—જે મજ સાંમજ, મત્યેક વસ્તુમાં જ્ઞાનદ્રવ્યથી જોતાં નિત્ય
અને અનિત્યવર્તન રમુંજે. પૃથિવી, અવ, તેજ અને વાયુ કાર્ય-
રૂપ ન્યાયનામમાં અનિત્ય વર્તજે અને પરમાણુરૂપ નિત્ય
વર્તજે. આકાશ સ્વસ્વરૂપે મગજાલમાં વક્રરૂપજે માટે તદ-
વેત્તવા નિત્યજે. અને=પટાકાશોનદ્ર: પટાકાશોનદ્ર:) વટા-
કાશ નદ્ર ધવું. પટાકાશ નદ્ર ધવું, વર્તી રીતે વટવટની વ-
વધિથી અનિત્ય વતવર્તન આકાશમાં આવું. દિશાકાલમાં
વગ તેવી રીતે નિત્યનિત્યવર્તન ધવું=આત્માવિત્ત્યવતે સવ-
દેદ્રિયવ્યવિત્તિક: વિભુનિત્યવેતિ વવનાત્ તત્ર કોઈવિત્ય
વવાવેન પારિશિષ્વાનુમાનેન દેશાધિશેનિત્યવેતિ=આત્મા

પગ વૈશેષિકના મનમાં દેહધર્મો ભિન્ન જે આત્મા તે વિદ્ય અને નિત્ય છે ત્યાં કૌંઠિન્ય ન્યાયવદે જોતાં દેહમાં રહેલો આત્મા અનિત્ય કયો છે. સ્વાદ્વાદ મનમાં અગ્રુદ પર્યાયે તથા શુદ્ધપર્યાયે આત્મામાં નિત્યાનિત્યપણું સ્વીકાર્યું છે. મનમાં પણ નિત્યાનિત્યપણું રખું છે. દેહના અનિત્યપણાથી મનનું પણ અનિત્યપણું જાણવું. દેશાશ્રિતમનઃ દેશાશ્રિત મન છે માટે, પુદ્ગલરૂપે દેહનું પણ નિત્યપણું છે તેમ મનનું પણ પુદ્ગલરૂપે નિત્યપણું છે. પુદ્ગલ પરમાણુઓમાં પણ દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષા નિત્યપણું છે. કારણ કે-પરમાણુરૂપ પુદ્ગલનો કદી ત્રિકાલમાં પણ નાન થતો નથી તેમ પુદ્ગલરૂપ પરમાણુઓમાં પણ વર્ગ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ સમયે સમયે કર્યા કરે છે માટે પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષા તેમાં અનિત્યપણું જાણવું.

જિજ્ઞાસુ—સ્વાદ્વાદ પટલે શું ? તે સમજાવો.

સુગુરુ—એકસ્મિન્ વસ્તુનિ વિરુદ્ધધર્મદ્વય સમાવેશઃ સ્વાદ્વાદઃ એક વસ્તુમાં પરસ્પર વિરુદ્ધ ધર્મનો સમાવેશ તે સ્વાદ્વાદ જાણવો અથવા વસ્તુ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન પરઃ શુદ્ધવિકલ્પઃ સ્વાદ્વાદઃ ભાવાર્થ-વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવામાં પર એવો શુદ્ધનો વિકલ્પ સ્વાદ્વાદ જાણવો. અથવા વિરુદ્ધધર્મદ્વય પ્રતિપાદન પરોવક્તુરભિમાય વિશેષઃ સ્વાદ્વાદઃ અથવા તો એક વસ્તુમાં વિરુદ્ધ ધર્મ બેને પ્રતિપાદન કરવામાં તત્પર એવો વક્તાનો અભિમાય વિશેષ તેને સ્વાદ્વાદ જાણવો. તથા એકસ્મિન્ જીવાજીવાદી વિરુદ્ધધર્મ દ્વયં નિત્યાનિત્યાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વોપાદેયાનુપાદેયાભિલાષ્યાનભિલાષ્યાદિ લક્ષણં તસ્ય સમાવેશઃ સમાશ્રયઃ સ્વાદ્વાદ ઇત્યર્થઃ

તથા જીવ અજીવ આદિ પદાર્થમાં વિરુદ્ધ જે ધર્મદ્વય-નિત્ય

અનિત્ય તેમ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ તથા ઉપાદેય, અનુપાદેય તેમજ અભિલાષ્ય અને અનાભિલાષ્ય ધર્મનો સમાવેશ, એ વિરુદ્ધ ધર્મોની સ્થિતિ તેનું નામ સ્વાદ્વાદ જાણવું.

એ પ્રમાણે સ્વાદ્વાદનું લક્ષણ કહી પ્રસ્તુતવિષય વર્ણન કરીએ. તથા વેદાંતી સાંખ્ય તે એકજ આત્મા અદૈતપણે એકજ દ્રવ્ય માનેછે, તે પણ યુક્તિ યુક્ત નથી. કેમકે શરીરને આ ચર્મચતુર્થી દેસાપછે બા ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તેજસ અને કાર્મણ એ પંચ પ્રકારનાં શરીર તો પુદ્ગલાસ્તિકાયપણે માટે રૂપીછે, તેમજ પુદ્ગલ દ્રવ્યના સ્કંધો જે જુદી જુદી આકૃતિરૂપેછે તે એક કેમ થાય. તથા આત્મા અને શરીરનો આધાર તે આકાશ જાણવું. અવગાહો આગાસં ઇતિ વચનાત્. વીજા દ્રવ્યોને રહેવા અવકાશ આપતો તે આકાશનું લક્ષણછે અને તે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધછે. તે આકાશ દ્રવ્યને જુદું માનવું જોડપ. આત્મા ભિન્ન ઠર્યો. પુદ્ગલદ્રવ્ય ભિન્ન ઠર્યું. આકાશદ્રવ્ય ભિન્ન ઠર્યું. તો એકજ આત્માએ આત્મા વિના અન્ય વસ્તુ નથી. એવો અદૈતવાદ સિદ્ધ ઠર્યો નહીં. વઝી અદૈતવાદમાં એકજ આત્માએ. પણ અનેક આત્મા નથી એવું મનાયછે. તો મનેક આત્માની શાસ્ત્ર યુક્તિ, અનુભવથી સિદ્ધિ આગલ કરવામાં આવે. અદૈતવાદી આત્માનું અસ્તિત્વ માનેછે માટે તે વાદનો સમાવેશ આત્મદ્રવ્યમાં કરવામાં આવેછે, માટે પદ્ધત્યની બાહાર કોઈ વસ્તુ નથી એમ સિદ્ધ ઠર્યું.

પદ્ધત્યની અંદર બૌદ્ધદર્શનનો સમાવેશ.

બૌદ્ધદર્શનને સમયે સમયે નવા નવાપણે આકાશ ૧ કામ ૨ જીવ ૩ પુદ્ગલ ૪ એ ચાર દ્રવ્ય માનેછે. તે વાદી પ્રતિ કહેવાનું કે- જીવ અને પુદ્ગલ એકજ સેવે કેમ રહેતા નથી. તે તો ચરનાદિમાત્ર પામેછે. માટે તેના અપેક્ષાકારણરૂપ, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્મા-

स्त्रियाय. ए चे द्रव्य पण मानवां जोइए. तथा केट्ठाक संसार चक्रनो कर्त्ता एक परमेश्वर मानेछे. ते पण मृषा समजवुं. निर्मल राग द्वेषातीत प्रभु, विभु, परमात्मा, परमा मुख्य दुःखनो कर्त्ता याय नहीं. बडी जगत्कर्त्ता इश्वर नहीं. एनो विस्तार भ्रमे कर-
वामां आरसे. हाउ तो आत्मानुं स्वरूप वर्गवर्णप्रमंगे अन्य चर्चा चाली. हवे आत्म स्वरूप विषयनुं वर्णन करीए. आपगे नहीं म-
मजवुं के आत्मद्रव्य चीजां पंचद्रव्यभी न्यायजे. अनादि काल्यो अमृद परिणामयोगे पुद्गलद्रव्यने परमाणुभो तेना स्फंभो कर्मरूप परिणामी आत्मानो माये क्षीरनीर पेडे परिणाम्युंजे. मन, वागी, ऐश्या, शरीर, मंस्थान ए मरे पुद्गल समजवुं. अष्टकर्मनी वर्गणा-
ओ पण पुद्गलजे.

अष्ट वर्गणानुं स्वरूप लखेछे.

भौतिकरगणा, वैजिदरगणा, भाहाररगणा नेतमरगणा, भागारगणा, श्रामोश्रामरगणा, मनोरगणा, कामरगणा, वेद-
मानु भेगा याय न्याये द्रव्यगुण स्फंभ कहवायजे. प्रणपरमाणु भेगा याय न्याये द्रव्यगुण स्फंभ याय. एम मंस्थाना परमाणु भेगे स्फंभ मंस्थानागुणस्फंभ याय. नेमत भ्रमंस्थाना परमाणुभा भेगा याय न्याये भ्रमंस्थानागुणस्फंभ यायजे. तथा नेमत अनंततमना गुणोभो स्फंभ यायने अनंततमनागुणस्फंभ याय. एट्ठा मरे स्फंभ ने तीरने द्रव्य करवा आवक नहीं, पण न्याये भ्रमंस्थानी अनंततमना अरिह परमाणुभो भेगा यद ते स्फंभ याय. न्याये तेना भौतिकरगणा नेतमने भेगा योग्य वर्गणा याय.

एमत भौतिकरगणा अनंततमना भौतिकरगणांनी द्रव्य भेगा याय. तेनारे वैजिदरगणा याय. बडी वैजिदरगणा अनंततमना परमा-
नु भेगे न्याये भाहाररगणा याय एम. मरे वर्गणाना दृष्टि

- ૧ પુદ્ગલપિંડના ને સ્વંડ કર્યા પોતે ફરી મળે નહીં તે કાષ્ટ પાપાનાદિક વાદર વાદર ભેદ મથમ જાણવો.
- ૨ પુદ્ગલ સ્કંધ સ્વંડસ્વંડ કર્યા પોતાની મેળે પરસ્પર એકમેક પડ જાય એવાં દુગ્ધ, ઘી, તેલ વગેરેને વાદર કહેછે.
- ૩ જે પુદ્ગલ સ્કંધો દેખવામાં સ્થૂલ હોય—સ્વંડસ્વંડ કરતામાં આવે નહીં હસ્તાદિકથી ગ્રહણ થાય નહિ, એવા ધૂપ, ચંદ્ર, ચાંદની, આદિ પુદ્ગલ વાદર મૂઝ્મ કથાયછે. હાયાતમ પુદ્ગલો પણ જાણનાં.
- ૪ જે સ્કંધો મૂઝ્મ છે કિંતુ સ્થૂલોપલંભ હોય. સ્પર્શ, રસ, ગંધ વર્ણ, શબ્દ વિગેરે મૂઝ્મ વાદર જાણવા.
- ૫ જે પુદ્ગલ સ્કંધો અતિ મૂઝ્મ છે ઇન્દ્રિયોના ગ્રહવામાં, આવતા નથી એવા કર્મવર્ગનાદિક મૂઝ્મ પુદ્ગલ કહેવાયછે.
- ૬ કર્મવર્ગનાઓથી પણ અતિ મૂઝ્મ દ્વયણુકસ્કંધ આદિ મૂઝ્મ મૂઝ્મ કહેવાયછે.

પૂર્વોક્ત સ્કંધોનું મૂલકારણ પરમાણુ છે, પરમાણુ શબ્દરહીત છે જોકે સ્કંધોના મિલાપથી શબ્દરૂપ પર્યાયને ધારણ કરેછે તો પણ વ્યક્તરૂપ શબ્દપર્યાયથી રહીત છે. વઢી પરમાણુ અવિભાગી પટ્ટને ભાગ રહીત છે. પૃથિવી, અપ આગ્રિ, વાયુ એ ચારનું કારણ પરમાણુઓ છે અર્થાત્ પૃથિવી અપ આગ્રિ વાયુ એ ચાર ભૂતો પણ પરમાણુઓથી પેદા થાયછે. વઢી પરમાણુ પરિણમન સંભાવનાઓ છે. પરમાણુ અનન્ન છે તો પણ શબ્દનું કારણ છે. પરમાણુ પોતે દ્રવ્ય છે અને તેમાં વર્ગ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ એ ચાર ગુણો છે અને તે મૂર્ત કહેવાયછે. પૃથિવી જાતિ પરમાણુઓમાં ચોર ગુણોની મુખ્યતા છે. જલમાં ગંધ ગુણની ગૌરવતા, અને વાકાના ત્રગ ગુણોની મુખ્યતા છે. અગ્નિમાં ગંધ અને રસ ગુણની ગૌરવતા છે, અને સ્પર્શ વર્ગની મુખ્યતા છે. વાયુમાં ત્રગ ગુણોની ગૌરવતા છે, અને સ્પર્શ ગુણની મુખ્યતા છે.

પ્રશ્ન—નિશ્ચય નયથી શુદ્ધ આત્માનો જ જ્યારે ધર્મ છે તો વ્યવહાર ધર્મ આદરવાનું શું કારણ છે. એક ફક્ત નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ આદરવો જોઈએ.

ઉત્તર—વ્યવહારધર્મ વિના નિશ્ચયધર્મ પ્રગટ થતો નથી. જેમકે—વા-જરીના દાળામાં ડગવાની ઘણી સારી શક્તિ રહી છે તોપણ જ-લનો સંયોગ થતાં ડગી નીકળે છે. તેમ વ્યવહારધર્મ વિના નિશ્ચય ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી—

પ્રશ્ન—મહાદેવી માતાએ વ્યવહારધર્મ આદર્યો નહોતો. તેમ છતાં કેમ તેમને નિશ્ચય આત્મધર્મની સિદ્ધિ થઈ.

પ્રત્યુત્તર—કારણ વિના કાર્યની નિષ્પત્તિ થતી નથી. તેનો અવશ્ય સમજવું. જોકે મહાદેવી માતાએ દેશથીના સર્વથી ચારિત્ર પ્રદું નહોતું. તોપણ વ્યવહારધર્મને અવલંબ્યો હતો તેથી જ નિશ્ચય આત્મિક ધર્મને પ્રગટાવ્યો.

જિજ્ઞાસુ—હે સદ્ગુરો મહાદેવી માતાએ કયો વ્યવહાર ધર્મ આદર્યો હતો. તે સમજાવો.

સુગુરુ—મહાદેવી માતા પ્રથમ શ્રી રૂપમહેવ ભગવાનના દર્શન કરવા ચાલ્યાં એ પછી વ્યવહારધર્મ છે. તેમજ મહાદેવ માતાએ મનવચન અને કાયા એ ત્રણ યોગની ગુપ્તિ કરી, એટલે મનવચન અને કાયાના વ્યાપારોને પરભાવમાં જતા અટકાવ્યા. ધર્મ ધ્યાન ધ્યાયું તે રૂપ વ્યવહારથી ઉત્તમ ધ્યાને ચઢ્યાં. શુદ્ધ ધ્યાનધ્યાયી અંતઃકૃત્ કેવળી થઈ મોક્ષમાં ગયાં—પુત્રમેમ નાશ થવાનું કારણ મહાદેવી માતાને સમવસરણ થયું. તે પછી વ્યવહાર, તેમજ તેથી સંસારની અસારતા ઉદ્ભવી, તે પછી વ્યવહારથી ઉત્પન્ન થઈ. મનવચન કાયાના સ્વરાવ આધરના વ્યાપાર રોચ્યા. અલ્પવનધર્મધ્યાના દિવ્યાવતાં રોકાણા, પશ્ચાત્ શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાવતાં નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ પ્રગટ્યો, તે આત્મિક ધર્મ

रूप कार्यमां मनवचन कायानी गुप्ति तथा धर्मध्यानरूप व्यवहार धर्म मरुदेवी मानाने थई गयो, मनोगुप्ति वचनगुप्ति अने काया गुप्तिरूप तथा धर्मध्यानरूप व्यवहारधर्मने कारणता निश्चयधर्म रूप कार्यमांछे, व्यवहारधर्म घणा प्रकारछे. तेनी विचित्रता मृगुस्ना मुन्वयी सांभळी अनेकांतधर्मग्रहबो. बळी भरतराजाने पण धर्मध्यानरूप व्यवहारधर्म केवल ज्ञान भगवत्तामां निमित्त कारणीभूत हनो. निश्चय धर्मनो अरूपीछे, ते व्यवहार धर्मनी मदतयी भगव थापछे. उपादान कारणनी शुद्धिमां निमित्त कारण बनवतरछे. एम समजवुं सारांश के मरुदेवी माता वा भरत चक्रवर्ति पण नीचला गुणठाणानुं छोडवुं अने उपरना गुणठाणे चढवुं ते रूप शुद्ध व्यवहार पाव्यां हनां.

जिज्ञासु प्रश्न--जो एमछे तो व्यवहारधर्म कोने कहेछे ते समजावो. सुगुरु--पंच महाव्रत उबरवां. सर्व विरतिधर्म देवविरतिधर्म अन्वचन साधुधर्म. धावकधर्म ए व्यवहारणी धर्म जाणवो. ए व्यवहारधर्म निश्चयधर्मनी प्राप्ति करावी आपेछे. निश्चययी संपूर्ण निराकरण परमान्मरुदनी प्राप्ति कराव्या बाद व्यवहार रहेतो नयी. शिष्यप्रश्न--आत्मा परमान्मारूप थाय तेमां कयां कयां कारणोनी जरछे.

सुगुरु--उपादान कारण. अने अमाधारण कारण अपेक्षाकारण निमित्तकारण. ए चार कारणयी कार्यनी मिदि थापछे.

शिष्यप्रश्न--आत्मा मिदपणुं पामे तेमां पामे तेमां उपादान कोने समजवुं.

सुगुरु--मिदतारूप कार्य ते आत्मानुं अमेद स्वरूपछे. सिद्धतारूप कार्यनो कर्ता आत्मा पोतेजछे अने मिदपणुं आत्मानुं कार्य समजवुं. अधुना मिदता भगवत्तबी तेज कर्तव्यधर्मछे. मिद-

તારૂપ કાર્યની રુચિ વિના અનંતકાલ સંસારમાં પરિભ્રમણ થયું. અને અજ્ઞાન રાગદ્વેષયોગે પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ વન્યો. હવે આત્માનો મૂલધર્મ ભાસન થયો તેથી હવે તે કાર્યની સિદ્ધિ કરવી. એમ નિર્ધાર કરી તદનુગત ચેતના વીર્યથી સ્વસ્વરૂપ કાર્યની પજાવે પ્રથમ તો અંશથી આત્મા કર્તા થાય. પશ્ચાત્ આત્મિક ગુણોની આચિર્ભાવિતા થતાં સંપૂર્ણ કર્તાપણું પામીને પરમાત્મરૂપ કાર્ય નીપજાવે. એવી સિદ્ધતાનું ઉપાદાન કારણ પોતાની સત્તાગત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વીર્યાદિક અનંતાગુણ છે. તેજ ઉપાદાન કારણપણે જાણવા. ઉપાદાન કારણરૂપ જે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર અને વીર્યછેતે કાર્યથી ભિન્ન નથી, અને તેજ કાર્યરૂપ પરિણામે છે. માટે તેને ઉપાદાન કાર્ય કહે છે, આત્માના ધર્મ છે તેમાં પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની મુલ્યતા જાણવી.

શિષ્ય--હે ગુરુજી અસાધારણ કારણ કોણ સમજાવું.

ગુરુ--ઉપાદાન કારણથી જે અમેદ સ્વરૂપે છે. અને જે કાર્યપણું પામતું નથી એટલે કાર્ય સંપૂર્ણ ઉત્પન્ન થતાં જે રહેતું નથી તેને અસાધારણ કારણ કહે છે. ઘટરૂપ કાર્યનું ઉપાદાનકા મૃત્તિકા છે. મૃત્તિકા છે. તેજ ઘટરૂપે થાય છે, તેતો વાચકને લક્ષ્યમાં આવ્યું હશે હવે અસાધારણ કારણનું દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમકે ઘટરૂપ કાર્ય થતાં સ્થાપ, કોસ, કુસલાકાર જે થાય છે. તે મૃત્તિકા પિંડરૂપ કારણથી અમેદ છે પરંતુ ઘટરૂપ કાર્ય થતાં તે અસાધારણ કારણ સ્થાપ કોસ કુસલાકારરૂપ રહેતું નથી. કશું છે કે-પ્રમાણ નિશ્ચયેન ઉપાદાનસ્ય કાર્યત્વામાપ્તસ્ય અવાંતરાવસ્થા ॥ધારણમિતિ.

હવે પરમાત્મરૂપ કાર્યમાં અસાધારણ કારણ ઘટાવે છે. સિદ્ધતા કાર્યમતિપ્રથમ મનવચન કાયાનાયોગ તેહને સ્વગુણ રમણમાં

अरागी भ्रूषीरणे प्रवर्ताववा. चोया गुणउणाधी मांडीने सिद्धतारूप कार्य पर्यंत गुणनी वृद्धि करवी. उरगमनाव सयोपशमभाव भेगी-गतध्यान, विधिसहित आप्तरणा, पूजा भक्ति, गुगिनुं बहुमान, ज्ञान क्रियारूप साधक अवस्थानी तरनमना ते सर्व असाधारण कारण जाणवुं. आत्मानुं ध्यान करवुं. क्षणेक्षणे आत्मोपयोगमांस्थिरपणे वर्तवुं साधुवन. भावकवत पालवां इत्यादि सर्व असाधारण कारण जाणवुं. भेदज्ञान विना असाधारण कारणनी प्राप्ति थनी नयी.

शिष्य--हे मुगुरो आत्मा सिद्धतारूप कार्यनीरजावे तेमां निमित्त कारण कोण ?

मुगुरु--देव अरिहंत, गुरु, अने सिद्धांत ते निमित्त कारण जाणवुं. निमित्त कारण विना जीव उंची स्थिति ए चढी शकतो नयी. पर्यनी माप्तिमां निमित्त कारण बळवान रहेछे, देवगुरु सिद्धांत ए मुक्तिरूप घडेलमां चढनां निसरणी समानछे. देवगुरुनी भक्ति बहुमान करवाधी कार्य सिद्धि घरो. तेम सिद्धांतनुं बहुमान विनयभादि करवाधी गुण प्रगट घरो. मुगुरुनो विनय विश्वास भद्राभक्ति जेम घगी तेम निमित्त कारणनी पुष्टता जाणवी, मुगुरुनुं आलंबन मोडुंछे. अज्ञानरूप अंधकारनो नाश मुगुरु महाराज करेछे.

शिष्य--देवनी भक्ति बहुमान ही रीते करवुं.

मुगुरु--भी अर्हन्नी पूजा करवी, अर्हन्ना गुणोनुं स्तवन, कीर्तन, करवुं, अर्हन्नी आज्ञा मानवी, इत्यादिधी पूजा भक्ति जाणवी.

शिष्य--अर्हन्नुं पूजन ही रीते करवुं, अरिहंत साक्षात् तोराज्य नयी. तेनो सुनासो आपो.

मुगुरु--अष्ट प्रकारी पूजा विगेरेयी मधुनी पूजा करवी. अरिहंत भगवान् साक्षात् जोके विद्यमान नयी तोपण 'जिनना अभावं

જિન પ્રતિમાનું પૂજન કરવું. જિન પ્રતિમામાં જિનેશ્વરનો આરોપ કરી માનતાં-પૂજતાં સમક્ષિતની પુષ્ટિ અને નિર્જરાનું કારણ જિન પ્રતિમા થાયછે.

શિષ્ય-શ્રી જિન પ્રતિમાનું કથન મૂત્રમાં છે કે નહિ ?

ગુરુ-હા જિન પ્રતિમાનું કથન પ્રભુના પવિત્ર મૂત્રોમાં છે.

શિષ્ય-હે ગુરુજી, કૃપા કરીને મૂત્રનો એક પાઠ કહો કે જેથી

જિન પ્રતિમાની સાચીતી થાય:

ગુરુ-હે ભવ્ય સાંભઠ—મૂત્રપાઠ:

તેણં કાલેણં, તેણં સમણં, જાવતુંગીયાણં નયરીણં,
 ઘટ્ઠવે સમણો વાસગા પરિવસંતિ, સંસે, સયગે, સિલ્લપ્પવાલે,
 રિસદત્તે,દમગે,પોલ્લવ્વલી,તિવિદ્ધ,મુપપદ્ધે, ખાણુદત્તે,સામિલે, નર-
 વમ્મે, આણંદા, ડ્ઘ્ઘોબ્બજે અન્નચ્ચ પરિવસંતિ, સે અદ્ધા, દિત્તા,
 કુલિચ્ચ વિપુલ્લવાહણા,જાવ લ્લધ્ધટ્ઠા,ગદ્ધિઅદ્ધા,અટ્ઠમી,ચાઠ્ઠિસી,
 પુત્ત માગિણી, મુપદ્ધિપુત્તં પોમહં પાલેમાણા, નિગ્ગંધાણં નિગ્ગં-
 થીણં, ફામુણ્ણસણિજ્જેણં,અસણ, પાણ, સ્વાદમ્મ, સાદ્દમેણં, જાવ
 પદિલ્લાભેમાણા, ચેદ્દઆલ્લવ્વમુ નિસં મંથ પુલ્લ વચ્ચાદ્ધર્ણિ અ-
 ર્ચચણં કુલમાણા જાવવિદ્ધરંતિ, મેત્તેણટેણં ગોયમા, જેનિગ પ-
 ડિમં પૂણ્ણ, મોમમ્મદિટ્ઠી અન્નોપુણમિદ્ધિદિટ્ઠિ, મિલ્લાદિટ્ઠિસ્મ નો-
 નાણં, નોચરણં, નોમોલ્લવ્વ ઇતિ મમ્મદિટ્ઠિસ્મ નાણં,ચરણં, મોમ્મવ્વ,
 ઇતિમેત્તેણટેણં ગોયમા, અવ્વસ્મજિણપદિમાણ મથપુલ્લવચ્ચા-
 ડ્ધર્ણિ પૂપ્પાસાયવ્વા-શ્રીયંચરુત્ત મૂત્રે પૂજાલ્લાપરુ.

માવાર્થ-તુંગીયા નગરીમાં રહેનારા મૂત્રોક્ત વાર શ્રાવકો પો-
 નપત્રવતનું આઠમ ચત્તદમ પૂર્ણિમા અમાવાસ્યાણ આરાધન કરતા હતા,
 તેપથપારીને સાધુ માત્ત્વીઓને નિરવય આહાર પાણી વહોગવતા
 હતા. અને ચૈત્સાલ્યમાં ૪૧ પ્રતિમાની પુષ્પાદિકવી પૂજા કરતા,

તા. માટે દૃઢમ્બ ધારક ત્રિન પ્રતિમાની અવસ્થા પૂજા કરે. જ્યાં-
દિ અધિકાર ચમત્તી લેવો.

દ્વિતીય મુદ્રપાઠ.

મણં શા દોરડ શાવરવપ્પા, જેલેર મગ્ગજળવરે મેલેર ઉશા-
મન્ના. ઉશા૦ મગ્ગજળવરં અણુવરિગડ, અણુર વ્દાપા કાય સન્નિ-
કમ્મા પાવરોડમ મંગલપાયણિયા મુધપ્પા પેમાઈ. મંગલ્યાઈ, વપ્પ્યાઈ,
પવરવરિયા મગ્ગજળવરમો પદિનિરકમાઈ, પદિરે જેલેર ત્રિણવરે
મેલેર ઉશામન્ના. ઉશાર ત્રિણવરં અણુ પદિગડ ત્રિણપદિમાણં
આલોઈ, વણામેજ્જે, મોમદધ્યમં મિન્દડ. જાર ત્રિણપદિમામો વપ-
ગ્ગેડ, જા મુરખિયા મંધોદણં વ્દાવેડ, જાર મુરખિય મંધવામાણ
મલાઈ મુદેડ, જાર મુરમેઈ મન્નેદિમ અન્નેડ જદા મુરિયામો ત્રિણ
પદિમામો અન્નેડ અન્નેડના મદેવ માણિમવ્વં જાય પૂવં દદડ, દદ-
ડના, વામે જાણું અંચાઈ, અંચાડના, દારિણં જાણું ધરણિઅવ્વંમિ વદ્ડ-
નિમુત્તો-જ્યાદિપાઠ:

માર્વાર્થ-રાત્રકન્યા દ્રૌપદી સ્નાન કરવા મગ્ગજળવરમાં જાય
અને ત્યાંથી ત્રિનેશ્વરના દેગસરમાં જાય. મમુની પ્રતિમાને દેસી
મળામ કરે. જદા સોમ દસકથી ત્રિન પ્રતિમાનું મજાર્જન કરે. મુ-
રખિ મંધમિથિતજલથી મમુની પ્રતિમાનું સ્નાન કરે પધાન્ અંગલુંદન
કરે, પધાન્ મંધાદિફાનું વિલેપન કરે-કલ્યાદિ ઘણા પાઠ છે તેથી
મિદ્ધ થાયછે કે-મમુની પદિમા છટ્ટે પ્રતિમા છે. મહાનિશીયમાં
પણ મમુની પ્રતિમા વિપે પાઠછે-માટે ત્રિન પ્રતિમામાં ત્રિનેશ્વરનો
આગેવ કરી માનતાં પૂજતાં આગમદિન થાયછે.

વઢી જ્યારે શ્રીતીર્થંકર ભગવાન સમવસરણમાં પૂર્વદિશા સન્મુ-
લ્ય પેસેછે અને દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તરદિશાના દ્વારે શ્રીઅરિહંતના પ્રતિચિંત
સ્થાપેછે, તે પ્રજા દિગ્ગાના સ્થાપનાત્રિનનો આલંબન પામીને અનેક

જન સમવસરણમાં સમકિતરત્નને પામ્યા, ધીજી પર્યંત મધ્યે જિન સે-
વનથી સમકિતનો લાભ યાયછે. એ પળ સ્થાપના નિક્ષેપાનો ઉપગારછે.

વિચરતા અરિહંત તથા તેમની સ્થાપના એ બે સાધક જીવને
નિમિત્ત કારણ છે પણ ઉપાદાન નથી. અર્હનને વાંદવાનું તથા અ-
અર્હનની પ્રતિમાને વાંદવાનું ફલ સરસું જાણવું. કારણ કે એમાં પણ
ભાવની મુખ્યતા અંતરથી યાતાં ફલ થાયછે.

બઝી દરેક વસ્તુના ચાર નિક્ષેપા શ્રીઅનુયોગ દ્વારમાં વર્ગવ્યા
છે. નામનિક્ષેપો, સ્થાપનાનિક્ષેપો, દ્રવ્યનિક્ષેપો, અને ભાવનિક્ષેપ. એ
ચાર નિક્ષેપામાં આદ્યના ત્રણ નિક્ષેપાતે ભાવના કારણ છે. ઉત્તમચમાપ્યે.

ગાથા.

અહવા નામ ઠવળા, દઢવાએ ભાવ મંગલંગાએ ॥
પાણ ભાવ મંગલં, પરિણામ નિમિત્ત ભાવાઓ ॥૧॥

માટે આદ્યના ત્રણ નિક્ષેપા કારણછે. એ ત્રણ નિક્ષેપા વિના
ભાવ નિક્ષેપો થાય નહીં. અને નામ તથા સ્થાપના એ બે નિક્ષેપા ઉ-
પકારી કહાછે. ચોવીસ તીર્થકરનાં નામ એ નામ નિક્ષેપોછે. તેમજ
નમો અરિહંતાણં આ અરિહંત ભગવાનનો નામ નિક્ષેપોછે. અર્હનની
મૂર્તિ એ સ્થાપના નિક્ષેપછે, જ્યારે નમો અરિહંતાણં એ નામ નિક્ષેપો
કબુલ કરીએ છીએ અને તે જેમ આત્મા પ્રતિનિમિત્ત કારણછે તેમ
અરિહંતની પ્રતિમા પણ આત્મા પ્રતિ નિમિત્ત કારણછે. નામ નિક્ષે-
પાથી જેટલો ફાયદોછે તેટલોજ સ્થાપના નિક્ષેપાથી ફાયદો છે.
નમો અરિહંતાણં એ નામ નિક્ષેપાથી અરિહંતના ગુણોનું સ્મરણ થા-
યછે તેટલુંજ અરિહંતની પ્રતિમાથી અરિહંતના ગુણોનું સ્મરણ થા-
યછે, અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, એ પંચ પરમેષ્ઠિનાં

नाम तथा तेमनी स्थापना बन्ने सरखां फळने उत्पन्न करनारीछे. माटे जे भव्य पुरुष पंच परमेष्ठिनां नामनुं आलंबन करेछे तेणे पंच परमेष्ठिनी स्थापनानुं पण आलंबन करवुंज जोइए.

शिष्य-वीतरागनी स्थापनाथी आत्माहितछे. एमां तो जरा मात्र संशय नथी, पण मभुनी मतिमा पूजतां आवकने हिंसा थाय तेनुं कैम ?

सुगुरु-हे भव्य तुं सांभळ, जिनेश्वरनी आज्ञा प्रमाण के आपणी मति कल्पना प्रमाण.

शिष्य-गुरुजी, मभुनी आज्ञाप्रधान.

गुरु-त्यारे सांभळ-बीजे गाम जतां वचमां नदी आवे ते साधु उतरे के नहीं, यादराख-एकपाणिना बिंदुमां पटला जीवछे के ते पारेवा जेवढी काया करेतो जंबुद्वीपमां माय नहीं. एवं जलनुं बिंदु समजवुं. बळी पाणीमां सेवारूप बनस्पति पण साधारण बादर निगोदरूपे रहीछे. बळी पुरा प्रमुख सूक्ष्मव्रत जीव पण एवाछे के मनुष्यनी कायाना स्पर्शथी हणाइ जाय हवे कहोके एवी. नदीना जलमां मुनिराज पगमुकी उतरे के नहीं?

शिष्य-मभु ए सिध्धांतमां हिंसा यतां पण साधुने नदी उतरवा-नी आज्ञा करीछे. कारणके तेथी मुनीश्वरने अन्य भव्यजीवो प्रतिबोधमां लाभ मजेछे. अने भावदयानी पुष्टि थायछे माटे, आपे एवं मने समजाव्युं हतुं, मतिमाना निषेधको पण आ बात मानेछे.

सुगुरु-तेज प्रमाणे सर्वज्ञमभुए सिध्धांतमां आवकने, मभुनी म-तिमा पूजननुं परमान कर्तुंछे. मभुनी मतिमा पूजतां मोटो लाभ थायछे. अब मभुनी आज्ञा प्रमाण जाणवी, मभु सर्वज्ञ हता. तेमना केवलज्ञान आगळ आपणी मति कल्पना

હિસાવમાં નથી માટે સર્વજ્ઞ પ્રભુની આજ્ઞાનુસારે શ્રાવક પ્રભુની પ્રતિમાનું પૂજન કરે. તેથી તેને આત્મહિત થાયછે અને પ્રભુની આજ્ઞાનો આરાધક બનેછે, શ્રાવકનો આઠારાદિક માટે ઉકાયના જીવની હિંસા કર્યા કરેછે માટે તે હિંસાના આરંભથી દૂર થયો નથી માટે શ્રાવક પ્રભુની પ્રતિમાનું પૂજન ભક્તિ કરે તેમાં તેને મોટો લાભ છે પ્રભુની પ્રતિમાને માનેછે તે સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો. પ્રભુની પ્રતિમા પૂજતાં શ્રાવકને હિંસાના પરિણામ નથી-જીવોને મારવાની બુદ્ધિ શ્રાવકને નથી. તેથી તેને હિંસાનો વંધ થતો નથી અને તેથી શુભ ભાવ પ્રગટતાં પુણ્ય વંધ અને શુભ ભાવ પ્રગટતાં પરમાનંદ પદની પ્રાપ્તિ થાયછે, યથાપિ જોકે શુભ ભાવને પુણ્ય વંધનો હેતુછે. તોપણ તે છતાં આત્મગુણને સ્થિર થવાનો તથા નવા પ્રગટ કરવાનો હેતુછે. પુણ્યાનુવંધી પુણ્યનો હેતુછે માટે પ્રભુના ઉપર રાગરૂપ શુભ ભાવ પણ પરંપરાઈ મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં હેતુભૂતછે. શ્રીહરિભદ્ર-ચરિત્ર પંચવસ્તુ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે:-

ગાથા.

ગુણરૂઢ મૂલં એયં, તેણં ગુણબુદ્ધિ હૈતુઅં મણિઅં ॥

જહ એલાદ્યુત્તો, પસથ્ય રાગેણ ગુણવત્તો ॥ ૧ ॥

માટે પ્રભુની પ્રતિમા પૂજતાં શુભભાવ પણ ઉપાદન કારણની શુદ્ધિમાં લાગણછે, માટે શ્રાવકે પ્રભુની પ્રતિમાનું પૂજન કરવું જોઈએ. વળી મૂલમાં કહ્યુંછે કે-જ્ઞાનીને આશ્રવનાં કારણ પણ સંવર રૂપછે અને અજ્ઞાનીને સંવરનાં કારણ પણ આશ્રવ સ્વરૂપે પરિણમેછે.

વળી સર્વ વિરતિપદને ધારણ કરનારા મુનીશ્વર જ્યારે નદી ઉતરેછે તે પણ જ્યારે લાભને માટે છે ત્યારે શ્રાવક પ્રભુની પ્રતિમાનું

દુઃખનું કારણ તે સંપત્તિ માટે ન હોય. અત્યંત મધુની આશાપૂર્વક તે આવક તથા માથુને ત્યાગવાની છે. આશા એ પરમ જાણનો

શ્રી આનંદપત્નની ધારાગત પણ નરસા ધુરિધિનાથના અંતરનાં મધુની પ્રતિમાનું દુઃખનું કારણું પણ ઉપદેશો છે. માટે ત્રિનેશ્વર સીતા-મતી સ્વામનાથ પ્રતિમાની સદ્ગુણતા, સેવના, પૂજા, અભય કરવી જોઈએ. બૃહ્દ સામાન્ય રૂપમાં મૂળવંતની છત્રી મોઢાને પેટનો આનંદ પાડે છે. ત્યારે પ્રમદ જગદના પદાર્થને જાણનાર મરદંડ અત્યંત ઉચ્ચારી શીર્ષિકાની પ્રતિમાને દેવની શ્રીરૂપે આનંદ થાય સદ્ગુણતા મળે, તેમાં મું કરેલું—નિમિત્ત કારણરૂપ દેવ તથા તેમની પ્રતિમાનું અભયંજન અભ્યંતરીતે કરવા પાડાય છે. મધુની પ્રતિમા મંથંપી પણ રિવેષન કરવાનું ધાર્યું વિષ્ણુ દ્વંદ્વ મૌલના અવધી મંથંપનાં મંથંગે વર્ગન કર્યું.

શિષ્ય—હે મૃગુગે ! આપે કૃપા કરી નિમિત્ત કારણ કોણ અને તેનું સ્વરૂપ મમતાવ્યું હશે કૃપા કરી અપેક્ષા કારણ કોણ છે તે મમતાવનો -

મૃગુરુ—જે કારણ કાર્યની મિદ્ધ છે અને જે કારણ માટે કર્તાને પ્રયામ કરવો પડતો નથી, અને કાર્યની મિદ્ધમાં નિમિત્તથી તે જોઈએ. અને જે સીતા કાર્યોમાં પણ કારણ છે. તેને અપેક્ષા કારણ કહે છે.

યથા પૃથ્વી, આકાશ, કાલ, એ વિના ઘટાદિક કાર્યની નિષ્પત્તિ થતી નથી. ભૂમી, આકાશ, કાલ, જેમ ઘટની નિષ્પત્તિ પ્રતિ કારણ છે તેમ અન્ય કાર્યોના પ્રતિ પણ કારણ છે. કર્તા જેમ ઉપાદાન તથા નિમિત્ત કારણનો વ્યાપાર કરે છે. તેમ જનો મર્યાદન કરતો નથી. તે અપેક્ષા કારણનું તત્ત્વાર્થોદિક પ્રયોગમાં કર્યું છે.

જ્ઞાન હોયછે. અને તેઓ સંમક્તિપણથી ઘોષા ગુણઠાણના સ્વામી જાણવા. છટ્ઠે તે અવિરતિ સમ્યગ્ દષ્ટિ દેવતા જાણવા. તેઓ વિરતિપણને પામે નહીં એવી દેવગતિની સ્થિતિ છે માટે તેઓ ઉપરઉપરના ગુણઠાણે ચઢી શકતા નથી. મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાઓતો પ્રથમ ગુણસ્થાનકે વર્તેછે. વેમાનીક, મુવનપતિ, વ્યંતર, અને જ્યોતિષ એમ દેવતાના ચાર પ્રકારછે. તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના પંચભેદછે જલચર, ધલચર, સ્વેચર, ઉરપારિ સર્પ, મુજપરિસર્પ.

તિર્યંચ સમક્તિ પામી શકેછે. કૃષ્ણમહારાજના भाइ बलदेव मुनीश्वरનું एक हरिणभक्त હતું. પણ ત્યાં અપેક્ષા કારણ પ્રથમ તો નથી. ગુર્વાદિકનું નિમિત્ત પામી કદાપિ પંચમ ગુણસ્થાનક પર્યંત જાય. પણ ત્યાં અસાધારણ કારણની શ્રેષ્ઠતા નથી. અસાધારણ કારણનો અંશ પામે.

નારકીના જીવોનો પણ દેવતાની પેટે અધિકાર સમગ્રી તેઓ એ પ્રણ ગાનિમાં ધર્મસામગ્રીની સંપૂર્ણ જોગવાઈ નથી.

યતઃ ગાયા

देवा विसय पसत्ता, नेरइया विविह दुःख संसत्ता ॥
तिरिया विवेग विगला, मणुआणं धम्म सामग्गी ?

દેવતાઓ વિષયમાં પ્રસક્તછે. નારકી જીવો અહર્નિશ વિકલ પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવ્યા કરેછે, તિર્યંચ વિવેકથી વિકલ્પછે. કલ્પ ગર્ભજ મનુષ્યોને ધર્મની સામગ્રીછે.

મનુષ્યગાનિમાં અપેક્ષા કારણ, નિમિત્ત કારણ, અમાચારણકારણ ઉપાદાન કારણ, એ ચાર કારણની સામગ્રી પ્રાપ્ત થાયછે. વચ્ચે અપેક્ષા કારણમાં પ્રથમ સંઘયન અધુના નથી.

હાલ પંચમારકે પણ નિમિત્તાદિ કારણો પામી આત્મધર્મ સા-
ધન યાયછે. માતિજ્ઞાન અને ધૃતજ્ઞાનના ક્ષયોપશમભાવે અસાધારણ
કારણને અવલંબતો જીવ શુદ્ધાનુભવ પામેછે. અને ભવ્ય, કર્મનાં
તિષ્ઠિ વંધનને હેદવા સમર્થ યાયછે,

માટે ભવ્યનીવોષે ચિંતામાણિરજ, કલ્પદૃશથી પણ દુર્લભ એવો
મનુષ્યજન્મ પામી ધર્મસાધન કરવું ગયો વચ્ચે પથાત્ આવતો નથી.
આયુષ્ય ક્ષણેક્ષણે ઓઢું થતું જાયછે. આ દુનીયામાં કોઈ અમર રણો
નથી અને કોઈ રહેવાનો નથી. કાપારૂપ માટીનું પૂતલું આત્માનું
કદી થયું નથી, અને યજ્ઞનું નથી. શ્રાંતિથી પરવસ્તુમાં મુલ્યવુદ્ધિ
કલ્પાયછે. જેમ આકાશમાં કમલની ઉત્પત્તિ સ્વોદીછે. તેમ પરવસ્તુમાં
મુલ્યવુદ્ધિ સ્વોદીછે. ગદ્ગદસ્તુમાં આત્મમુલ્ય વ્યાપ્તિ હોય: અલગત
જદ્ગદસ્તુમાં કદાપિ મુલ્યની માતિ થતી નથીજ. વાલ્યાવસ્થામાં અ-
જ્ઞાનતાયોગે જે મુલ્ય ધૂલના ઢગલામાં રમકડાં રમવાથી માન્યું હતું.
તે મોટી ઉપર થતાં પોતાની મેલે ટકેછે. ઇટલે મોટી ઉપર થતાં ર-
મકડાં વા ધૂલમાં રમવાનું બન થતું નથી. તે રમત ઉપર અરુચિ
યાયછે. તેમ વિષયભોગ આદિમાં રુચિ ચાલ જેવા જીવોને યાયછે.
જેમ કાગડાં વિષ્ટા ચુંપવામાં પોતાનું શ્રેય: માન્યુંછે. તેમ અજ્ઞાની
શાલમનુષ્યો વિષયભોગ આદિ પરવસ્તુમાં પોતાનું મુલ્ય માન્યુંછે
પણ તે સર્વ મિથ્યાછે. જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ આગળ એવા શાલમનુષ્યો કેવલ
દયા પાત્રછે. આત્મામાં અસ્તંદ પરમાનંદ સમાયોછે. અનંતમુલ્ય આ-
ત્મામાં રયુંછે. શોધેસોપાવે આત્મમુલ્યની માતિ અર્થે જ્ઞાતાઓ આ-
ત્મધ્યાનમાં સદાકાલ મગ્ન રહેછે. પરવસ્તુમાં રાગદેષ વુદ્ધિ ધારણ
કરતા નથી. પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરેછે. પરમાવનો અ-
નાદર કરેછે. પરવસ્તુમાં આત્મવશું કંઈ માનતા નથી. પુદ્ગલ વસ્તુથી
આત્મા સદા ન્યારોછે એમ માવેછે. અને સદા અંતર્લક્ષ્ય રાત્વેછે.

પરપારિણતિનાં દ્વાર રોકેછે. આત્માના ગુણ પર્યાયનું ચિંતન કરેછે. પોતાના આત્મામાં અનંતરુદ્ધિ શોધેછે. ઉજ્જ્વલ ધ્યાન ધ્યાવેછે, અને જ્ઞાનીઓ મનમાં થતા અનેક સંકલ્પવિકલ્પો દૂર કરી આત્મસ્વમા-વમાં મગ્ન રહેછે, પ્રતિદિન ઉચ્ચસ્થિતિને ભોગવેછે. સહજ શાંતિયી થતું તાત્ત્વિક મુખ તે પ્રાપ્ત કરી શકેછે. મનની થતી ધંચલતાનો ત્યાગ કરવો. મનસંબંધી પ્રથમ ઘણું કહેવામાં આવ્યુંછે. તેથી અત્ર વિ-શેષ ઘર્ષન કરવું યોગ્ય નથી. તોપણ પ્રસંગવશાત્ કહેવાનું કે મન ધંચલ અને આસ્થિરછે તે જ્યાં જાય ત્યાંથી પાછું વાઝીને આ-ત્માની સાથે વશ કરવું.

મન ડયાં મુખી સ્થિર રહે નહીં ત્યાં મુખી શાસ્ત્રોક્તક્રિયા જેટલી કરીએ તેટલી સફલ થાય નહિ. શ્રીયશોવિનયજી ઉપા-ધ્યાય કહેછેકે—

શ્લોક.

યા નિશ્ચયેકલીનાનાં, ક્રિયા નાતિપ્રયોજના ॥

વ્યવહાર દશાસ્થાનાં તાદવાતિ ગુણાવહાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જેનું મન નિશ્ચયમાં લીનછે. તેને ક્રિયાનું પ્રયોજન નથી. વ્યવહાર દશાવાઝાને ક્રિયા અતિ ગુણકારીછે. મન વશ ક-રવાથી બંધાતાં કર્મ અટકેછે, જ્ઞાની થઈને ફરતા એવા પુરુષોથી પગ મન જીતાવું નથી. અભ્યાસથી મન જીતાવેછે, મહા અનુભવી યોગીઓના શિષ્યો મન વશ કરી શકેછે. પુસ્તક, પોથી, પુગાળ, વાં-ચવાથી પગ જે મન વશ થતું નથી, તે મન મુગુરુ મહારાજની ગુપ્ત અર્પેલી કુંઘીઓથી ધીરે ધીરે વશ થાયછે. પુસ્તક મિદ્ધાંતમાં લગે-લા વિષયોને જાણી મુગુરુ પરિણામિકી વૃદ્ધિથી જે અનુભવ મે-ઢવ્યો હોયછે તે શિષ્યો કે જે ગુહના સદાને માટે વિશ્વામાં હોયછે તેને મહેછે. માટે મુગુરુનું શરણ કરી આત્મિક ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવી.

કર્મનો સવ કરતાં આત્મિકધર્મની આરિર્મારતા યાપજે. કાલા પુદ્ગલજે, વચન પુદ્ગલજે, મનપુદ્ગલજે, ધર્મ તો નિશ્ચયથી ચેતનગત જાણતો, આત્મામાં ધર્મ રહેજે. તે આત્મિક ધર્મ આત્મસ્વ-
ભાવે સ્થિર થતાં મળેજે. નિશ્ચયથી આત્મા અરૂપોજે, અને આત્મા-
માં રહેલો ધર્મ પણ અરૂપોજે. અસંગ્ય મદેશ આત્માના છે, પ્રતિ-
મદેશે અનંત અનંત ધર્મ વ્યાપી રહોજે, તાદ્ધિક આત્મિક ધર્મથી
અનંત મુગ્ધની પ્રાપ્તિ યાપજે. કર્મનો સવ કરી જે મળ્યો સિદ્ધિપદ
પામ્પાજે તેમને શુદ્ધ આરિર્મારે આત્મિક ધર્મ મળત્રોજે, જે જીવો
કર્મ સહીતજે તેમને તિરોભાવે આત્મિક ધર્મ જાણતો. જે વસ્તુ
મૂઝમાં વસ્તુતઃ સત્વરે નથી. તેની ઉત્પત્તિ યતી નથી. કારણ કે-

નાસનો વિગ્ધતેમાલો

સારાંશ કે-અસત્ત્વં ઉત્પન્ન થવાપણું નથી.

શિષ્ય-જેમ અસત્ત્વં ઉત્પન્ન થવાપણું નથી. તેમ સત્ જે વસ્તુ
ત્રિકાલમાં વર્તતી હોય તેની ઉત્પત્તિ કહેવી એ પણ અયુક્તજે.
કારણ કે-જે વસ્તુનો ઉત્પાદ થાય તે વસ્તુ મયમ હોય નહીં.
યથા પટ તેનો ઉત્પાદ થયો તો તે મયમ નહોતો. તેમ જો
આત્માના ધર્મને સત્ માનવામાં આવે તો તે ત્રિકાલમાં વિચ-
માનવણાર્થી તેની ઉત્પત્તિ થઈ એમ કહેવું અસત્ય ઠરેજે અને
જો આત્માના શુદ્ધ ધર્મને અસત્ કહેવામાં આવે તો તેની
ઉત્પત્તિ અસત્ય ઠરેજે માટે હે મુગ્ધો કૃપા કરી યથાર્થ સ્વ-
રૂપ સમજાવતો.

મુગ્ધ-હે શિષ્ય ! એકાગ્ર ચિત્તથી ધવળ કર. અસત્ પદાર્થની
તો ત્રિકાલમાં પણ ઉત્પત્તિ યતી નથી, હવે સત્વસ્તુનો
વિચાર કરીએ.

ગાથા.

ભાવસ્સ ણત્થિ ણાસો, ણત્થિ અભાવસ્સ ચેવઠ્ઠપ્પાદો,
ગુણ પજ્જયેસુ ભાવા, ઠ્ઠપ્પાદ વણ્ણ પકુઠ્ઠ્વંતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ભાવનો ઇટલે સત્સ્વરૂપ પદાર્થનો નાશ નથી, અને નિશ્ચયથી અભાવ ઇટલે અસત્નો ઉત્પાદ નથી, ગુણપર્યાયોમાં ભાવો ઉત્પાદ વ્યયને કરેછે.

સારાંશ કે—દ્રવ્યાર્થિકનયથી સત્ પદ્મદાર્થો ઉપજતા નથી, તેમ વિનાશતાને પણ પામતા નથી.

અને જે ત્રિકાલ અવિનાશી સત્પદાર્થોમાં ઉત્પાદ વ્યય થાય છે તે પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી ગુણપર્યાયોમાં જાણવા.

હવે આત્મધર્મના સત્પણા સંબંધી વિચાર કરતાં સમજાશે કે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું સત્પણું દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષા અનાદિ સત્પણે છે. જો કે કર્માવરણથી આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું આચ્છાદન થયું છે તોપણ આત્મધર્મનું દ્રવ્યાર્થિકનયથી જોતાં સત્પણું ટક્યું નથી. અનાદિ કાલથી કર્માવરણથી આત્મિક ધર્મ આચ્છાદનતાને પામ્યો છે ઇટલે તે તિરોભાવે સત્પણે વર્તે છે, આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનું સત્પણું બે પ્રકારે છે. સંસારદશામાં તિરોભાવે સત્પણું અને સિદ્ધાવસ્થામાં આવિર્ભાવે સત્પણું એમ પ્રકારે જાણવું. અનાદિ કાલથી જીવની સાથે કર્મનો સંબંધ છે અને તે કર્મના સંબંધે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મ ઢંકાયો છે. તે જ્યારે કર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટપણે પ્રકાશે છે, હવે સત્સ્વરૂપ આત્મિક ધર્મનો ઉત્પાદ કેવી રીતે થાય છે તે સમજાવે છે. તિરોભાવપણે વર્તતો આત્મિક ધર્મ છે તેનો આવિર્ભાવ થયો. તેની અપેક્ષા ઉત્પત્તિ સમજવી સારાંશ કે—સત્સ્વરૂપ જે આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનો કર્માવરણથી તિરોભાવ થયો હતો. તે સત્સ્વરૂપ આત્મિક શુદ્ધ ધર્મનો કર્મનાશથી આવિર્ભાવ થયો—તિરોભાવનો જે

आविर्भाव तेनी अपेक्षाए शुद्धधर्मनी आत्मायां उत्पत्ति जाणवी. सव पणुं तो प्रथम पण विद्यमान हवुं. हवे ते उपरयी स्पष्ट समनाशे के सत्स्वरूप आत्मिक धर्म द्रव्यार्थिकनयनी अपेक्षाए सदात्रिकाल सत्पणे जाणवो.

निरोभावे ढंकाएलो धर्म आविर्भावनी अपेक्षाए प्रगटपणे वर्तानो नपी माटे असत् अने निरोभावनो नाश यतां आविर्भावपणे प्रकाशनां सत्स्वरूप जाणवो.

आविर्भावपणे आत्मिकशुद्धधर्म प्रगट यतां आत्मा परमात्म स्वरूप थइ जायछे अने ते अनंत मुखनो भोगी थायछे. पश्चात् कइ कर्तव्य बाकी रहैतुं नपी. सिद्ध स्वरूप यतां पण आत्मायां पर्याया-र्थिकनयनी अपेक्षाए पर्यायनो उत्पाद व्यय समये समये बन्या करे छे, सिद्धस्वरूपी आत्मायां अक्रियपणुं जाणवुं. गमनागमन पण सिद्धात्माने नपी. रागद्वेषरूप मलनो सर्वथा तय थवापी सदाकाल स्वस्वभाव रमनागुण प्रगटपणे वर्तेछे, ज्ञानावरणीय अने दर्शना रणीय कर्मनो सर्वथा समूलतः तय थवापी अनंत ज्ञान अने अनंत गुण आत्मायां प्रगटपणे प्रकाशेछे एम अष्टकर्म तययी अष्टगुण आदि अनंत गुण आत्मायां आविर्भावनाए प्रगटेछे.

एम अनंत धर्ममय आत्मा जाणवो, सत्य धर्म आत्मायां रहैछे, शुद्ध आत्मिक धर्म प्रगटाववाना हेतुभाने व्यवहार धर्म कयायछे, माटे व्यवहार धर्म अने निश्चय धर्म ए धेनुं अवलंबन करवुं.

श्री सिद्धसेनाचार्य करैछे के-

श्लोक.

निश्चयव्यवहारौ द्वौ, सूर्यचंद्रमसाविव ॥
इंद्रासुत्र दिवारात्रौ, सदोद्योताय जाग्रतः ॥ १ ॥

અંતસ્તત્ત્વં મનઃ શુદ્ધિ, વૈદિસ્તત્ત્વંચ સંયમઃ ॥
 કેવલ્યં દ્વયસંયોગે, તસ્માદ્ દ્વિતયભાગ્ભવ ॥ ૨ ॥
 નૈકચક્રોરથો યાતિ, નૈકપક્ષો વિહંગમઃ ॥
 નૈવમેકાતમાર્ગસ્થો, નરો નિર્વાણ મૃચ્છતિ ॥ ૩ ॥
 પરસ્પરં કોઽપિયોગઃ, ક્રિયા જ્ઞાન વિશેષયોઃ ॥
 સ્ત્રીપુંસયોરિવાનંદં, પ્રસૂતે પરમાત્મજં ॥ ૪ ॥
 ભાગ્યં પંગૂપર્મં પુસાં, વ્યવસાયોઽધસંનિભઃ ॥
 યથા સિદ્ધિસ્તયોર્યોગે, તથા જ્ઞાનચરિત્રયોઃ ॥ ૫ ॥
 સ્વસ્ત્વત્કવજ્ઞાને, ચારિત્ર દ્વિતયંવહન્ ॥
 વીરો દર્શન સન્નાહઃ કલેઃપારં પ્રયાતિવૈ ॥ ૬ ॥
 એકાંતે નતુ લીયંતે, તુચ્છેઽનેકાંતસંપદઃ
 નદાદિગૃહે માંતિ, સાર્વભૌમસમૃદ્ધયઃ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થઃ—નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય આ જગન્માં સૂર્યચંદ્રની
 પેઠે પ્રકાશ કરતા જાગતાછે. સૂર્ય અને ચંદ્રની ઉપમામાં વિશેષ ગં-
 ખીર ભાવાર્થ મમાયોછે. સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રકાશમાં ઘણું સમતવાનું
 છે. પૂર્વોક્ત શ્લોકોના ભાવાર્થ સ્પષ્ટછે. તેનું તેથી અત્ર વિવરણ કર્યું
 નથી. તુચ્છ એકાંત માર્ગમાં અનેકાંત સંપદાઓ સ્ત્રીન થતી નથી. આ
 વાચ્ય આપણને કેટલું સમજાવેછે, તેની કેટલી વધી મદત્તવાળે.
 વઢી કહેછે કે—દરિદ્રના ઘરમાં સાર્વભૌમની સમૃદ્ધિ માત્રી નથી. માટે
 મધ્યાન્માશ્રમે આપતિ સર્વ શાશ્વત મુખ્ય સંતતિ પ્રદાયક વ્યવહાર
 નિશ્ચય ધર્મનું અવલંબન કરી ઉત્તમ પુરુષોના પંચને અનુમારવું તેમાં
 રિત સમાપણે. અજ્ઞાન માર્ગની અંધ શ્રદ્ધાથી એકાંત માર્ગનું સંવન

કરનારા મત કદાપ્રતી જીવો-વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયના જ્ઞાન વિના
બન્ધુ સ્વરૂપ ઓઢસી શકતા નથી. અને તેથી કર્તવ્ય કાર્ય સન્મુલ
થતા નથી. સાતનયોના જ્ઞાન વિના જગત્માં મનોની વૃત્તિ પડે,
પરસ્પરનયોની નિરપેક્ષતા બન્ધુ ન્યરૂપ ચપાર્ય કયાતું નથી. શ્રી
યશોવિજયજી વપાધ્યાય કહેછે કે-

એવે.કનયના દઢથી મનોત્પતિ.

શ્લોક:

વૌદ્ધાના મૃજુસૂત્રતો મતમભૂ દેદાંતિનાંસંગ્રહાત્ ॥
સાંખ્યાનાં તતેવ નૈગમનયાદ્ યોગશ્ચવૈશેષિકઃ ॥
શબ્દમહાવિદોપિ શબ્દનયતઃ સર્વેનયૈર્ગુપ્તિતા ॥
જૈનીદિદિશિતીહ સારતરતા પ્રત્યક્ષમુદૂર્વીક્ષતે ॥ ૧ ॥

માર્વાર્થ-મૃજુસૂત્રનયથી વૌધમત પ્રગટયો, અને સંગ્રહનયથી વેદાંતિનો
મત પ્રગટયો. તથા સાંખ્યમત પણ નૈગમનયથી તથા યોગ મત અને
વૈશેષિક મત પણ તે નયથી પ્રગટયો. શબ્દનયથી મીમાંસક દર્શન
વૃત્તિ થયું. અને જૈન દર્શન પડે સ્વાદ્વાદ દર્શન તો સર્વનયથી
ગુપ્તિત છે. માટે અનેકાંત જૈન દર્શનમાં સારમાં સારપણું સદા પ્રત્યક્ષ-
પણે દેતીએ છીએ-જૈન સર્વ દર્શની છે. અને ચીજાં દર્શન તે જૈનના
પ્રકરક અંશ છે.

શ્રી આનંદપ્રજાપતિ મહારાજ કહેછે કે.

જિનવરમાં મધ્યમાં દર્શન છે, દર્શને જિનવર ભજનારે;
સાગરમાં મધ્યમાં તટિની સરી, તટિનીમાં સાગર ભજનારે.
પદ્ધર્શન જિન અંગ મળીજે.

જિનદર્શમાં સર્વ દર્શન છે માટે અન્ય દર્શન જિનેશ્વર દર્શન અંગ-
ભૂત છે. અને એવે.કા દર્શનમાં સર્વાંશો સમ્પન્ન પરિપૂર્ણ જૈન દર્શનની

પ્રાપ્તિ થાય નહીં. કારણ કે તેમાં જૈન દર્શનની ભજના છે. એક અંગ-
નય પક્ષથી પામીએ પણ સર્વાંગે પ્રાપ્તિ થાય નહીં. જેમ સયલી નદીઓ
સમુદ્રમાં હોય પણ નદીઓમાં સમુદ્રની ભજના જાણવી. સારાંશ કે-
જે નદી સમુદ્રમાં મળી તેમાં સમુદ્રની ભરતીઓટનું પાણી આવે. એવી
રીતે નદીઓમાં સમુદ્ર એકદેશે સંભવે છે. તેવી રીતે સમુદ્રની ઉપમાને
ધારણ કરનાર જિનવરનાં એ પદ્ધર્શન તે અંગ જાણવાં. એકાંતે
નયનું કથન કરતાં. મિથ્યાત્વ લાગે-કહું છે કે-

એકાંતે હોડ મિચ્છતં.

એકાંતે મિથ્યાત્વપણું હોય-માટે હિતશિક્ષા નિગ્રંથ પ્રવચન કયે
છે કે-એકાંતપક્ષ આત્મ હિતકારક નથી. વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય
અવલંબી આત્મ ધર્મરૂપ સાધ્યના સાધક થનયું. સાધ્યની મિદ્ધિ કરવી
મુશ્કેલ છે. વાતો કરવી સઢજ છે માટે આત્મિક હિતેચ્છુઓએ પ્રમાદ
ત્યાગ કરવો અને વ્યવહાર નિશ્ચયધર્મનું સાધન કરવું. સત્તનય સત્ત-
મંગી ચારનિષ્ઠેષા પદ્ધત્ય, ગુણપર્યાય-ઉત્સર્ગ અપવાદથી પરિપૂર્ણ
સ્વાદ્વાદપતને કોડ વીરલ્યા ભવ્ય પુરુષો સમ્યગ્ રીત્યા જાણી શકે છે.
કેટલાક વિચિત્રમાર્ગની ભ્રમણાઓમાં મોયાં ગ્વાય છે કેટલાક જ્ઞાનજ્ઞાન
પોકારીજ્ઞાની નામધરાવી શુદ્ધ ધર્મરૂપ ક્રિયાતરફ અલ્પિ માર્ગ દર્શાવે
છે અને ક્રિયાનું ઉત્થાપન કરે છે, તેથી સ્વપ્રાત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકતાં
નથી. સત્તનયોથી પરિપૂર્ણ વીતરાગ ધર્મને સત્ગુરુ અને સત્શ્રદ્ધા શિષ્યો
અવગાહવો મુશ્કેલ છે માટે ભવ્ય પુરુષો પ્રમુખા ધર્મનો માર્ગ સમજી
નિશ્ચયદષ્ટિ હૃદયમાં ધારણ કરી વ્યવહાર માર્ગે ચાલે છે.

શ્રીયમોચિત્યજી વચનામૃત.

નિશ્ચય દષ્ટિ ચિત્ત ધરીતી-ચાહે જે વ્યવહાર-ઇત્યાદિ.

શ્રી યમોચિત્યજી ઉપાધ્યાય મહા વિદ્વાન્ દના. સંવત્ ૧૭૪૭
નો લગભગ વિદ્યમાન દના, આત્મિક ગ્રંથો દરેક દર્શનના વાંચ્યા

હતા. અધ્યાત્મજ્ઞાનદષ્ટિ પણ ધરાવતા હતા. જેમણે શાસ્ત્રચાર્તા સહ્ય બાદિ મતગ્રંથ બનાવ્યા. તે મહા પુરુષ પણ નિષ્કલ્પ દષ્ટિ હોય શરણ કરી વ્યવહાર માર્ગે ચાલવાની સ્વાસ મનાવળ કરેછે. જ્ઞાનમાં આધ્યાત્મની કિંચિત્ જ્ઞાન સાંભળી વ્યવહાર માર્ગથી વિરુદ્ધ ચાલી દોષવાલુ અધ્યાત્મની બની જનારાઓ કરતાં વિશેષ જ્ઞાન નહોતા. એમ કેમ કહેવાય ? ના તેઓ મહા જ્ઞાની હતા. માટે વ્યવહાર ધર્મ માર્ગનું ચપાવિધિ યથાશક્તિ આરાધન કરતા હતા— મગવાન સર્વજ્ઞાની કહેછે કે—

જહ જિણમયં પવજ્જહ, તામા વવહારનિય્થે મુયહ;
વવહારનઓ છહેએ, તિય્થુચ્છેઓ જઓ મણિઓ ૧

જો તું જિનદર્શનને અંગીકાર કરે તો વ્યવહાર અને નિષ્કલ્પને મૂકીશ નહીં. કારણ કે—વ્યવહાર નયનો ઉચ્છેદ કર્યાથી તીર્થનો ઉચ્છેદ કર્યો કહેવાયછે, માટે મહાત્મા યવાની રૂપડા હોય તો મહુની મિત્રા ધારવી. માનવી.

વેદવ્યાક જ્ઞાનની આકાંક્ષા વિના અંધ થદ્વાવાનની પેઠે ક્રિયા કરેછે. તેક્રિયા જહ જાણવી તેમનો ધર્મવ્યવહાર પોનોગ્રાહવત્ જાણવો. કોઈ એમ કહેશે કે—ચરાચર વસ્તુનું સ્વરૂપ મમત્તીને અને ક્રિયા કરીયું—જ્યાં મુખી જ્ઞાન નથી ત્યાં મુખી ક્રિયા શાકામની ? મત્તુત્તરમાં

સમજવાનું—એમ જોતવામાં પણ સમજવાની પળી તારતમ્યતા સનાદે. શ્રવણ વિહત્વ યજ્ઞે કે કયા જ્ઞાનની માનિયી ક્રિયા કરવી. માનિ- યુગજ્ઞાનની માનિયી શા કેવલજ્ઞાનની માનિયી.

માનિયુગજ્ઞાન યથા શાદ ક્રિયા કરવી એમ કહેતાં પણ વિચારવાનું કે—ગળપગેના જેવું માનિજ્ઞાન, યુગજ્ઞાન, તેવું જ્ઞાન શાકના સ્વત્ત્વમાં નથી. ત્યારે કરો કે જગદ્ગુરૂં શા દગદ્ગુરૂંશાની જેવું માનિ જ્ઞાન તેવું જ્ઞાન પણ જ્ઞાનના ચલતનાં નથી ત્યારે જ્ઞાનમાં

શ્રુતજ્ઞાન તરતમતાણ થોડું અપેક્ષાઈ કહેવાય. હવે જ્ઞાનને જ માનનારા કહો કે, કેવું જ્ઞાન થયાર્થી ક્રિયા કરશો, તે વતાવો, વા કહો કે, જ્યાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન હોય ત્યાં ક્રિયા હોય કે નહીં. અને વઢી વિચારો કે મતિજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની ક્રિયા વિના શું કો. માટે ક્રિયાનો સ્વીકાર કરવો યોગ્ય છે. ક્રિયા વિના ફક્ત જ્ઞાન શું કરે. ક્રિયા જ્ઞાનની પાસે હોય છે શાસ્ત્રમાં પણ—

જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ

જ્ઞાન અને ક્રિયાર્થી મોક્ષ છે, જ્ઞાનાભ્યાસરૂપક્રિયા વિના જ્ઞાનનો પણ ક્ષયોપશમ થતો નથી. ત્યાં પણ ક્રિયાની જરૂર છે. કોઈ એમ કહેશે કે, મતિ વા શ્રુતજ્ઞાન થયું એમ મત્યક્ષ જગાશે ઇટલે ક્રિયા કરીશું. તેના ઉત્તરમાં સમજવાનું કેવલજ્ઞાન મત્યક્ષજ્ઞાન છે, મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષજ્ઞાન છે. મતિ વા શ્રુત છે કે નહીં તે અનુમાનથી જાણી શકાય. કેવલજ્ઞાની કંઈ કહેવાતો કોઈ આવનાના નથી. માટે ભવ્ય જીવોઈ જ્ઞાન શ્રદ્ધાર્થી જાણી ધર્મધ્યાનાદિ કારક ક્રિયામાં મવર્તવું—

આલેખક—કોઈ સ્થલે જ્ઞાનની વિશેષતા વા ક્રિયાની ન્યૂનતા લખે તો પણ તે કોઈના આદરભળીયા કોઈના નિષેધ ભળી નથી કિં તુ વચ્ચેના સ્વીકાર માટે છે એમ સમજવું. એક જ સ્થલે સર્વનું સ્વરૂપ એક જ વચ્ચે વર્ણવી શકાતું નથી. તેથી જેને સ્થલે જેનું જેનું સ્વરૂપ વર્ણન કરવામાં આવે તે નયની સાપેક્ષતાઈ તે ગ્રહણ કરવું. વ્યવહાર ધર્મ અને નિશ્ચયધર્મ સદા જયવંતા વર્તે છે. સદ્ગુરુપાસેથી એનું સ્વરૂપ સમજવું. મતિ મંદતાથી શંકાદિ ઉત્પન્ન થાયતો પણ સર્વજ્ઞ વીરના વચનમાં સત્યતા ભરી છે. મતિદોષ કાઢી સત્શાસ્ત્રનો ગુરુમતા પૂર્વક અભ્યાસ કરવો. કેટલીક વાતોમાં તો શ્રદ્ધાજ રાત્રી પડે છે. કેવલજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થોનું સ્વરૂપ તેને અત્યમતિ જ્ઞાની

जीव बराबर शी रीते समझी शके, माटे जिनवचनमां नरा मात्र
शंकानो अवकाश नयी. एम थदा करवी मोक्षार्थी जीवने घटेछे.

उपर ममाणे यथा मतिलेखणी व्यवहार निश्चयधर्म वा धर्म
क्यां रहेछे ते दर्शव्युं.

सप्तम विषय.

हुं संसारमां जन्म मरण पावुंछुं तेनुं थुं कारण ?

प्रत्युत्तर—कर्म, कर्म ए आत्मा नयी. आत्मायी भिन्न द्रव्यछे. आ-
त्मानी साथे अनादिकालयी लाग्नुंछे. जेनी आदिनयी तेनो
अनादिकाळ समजवो—

प्रश्न—कर्म आत्मानी साथे पोते पोतानी मेळे लाग्वांछे वा कोइए
लगाव्वांछे.

उत्तर—कर्म पुद्गल संघ स्वरूप छे. नइछे. खरवा मिठवा रूपक्रिया
करेछे. अनादिकालयी आत्मानी अशुद्धि परिणतियोगे कर्म
ग्रहायछे, परमात्मा आत्मानी साथे कर्म लगावतो नयी. अर्थात्
आत्मा पोने अशुद्ध भावयी कर्मने ग्रहेछे. अशुद्ध परिणति
आत्मायी न्यारी नयी तेयी आत्माज पांने कर्मनो कत्तो तथा
भोक्ता कहवायछे.

आत्मानी साथे अन्य कोइ कर्म लगावतुं नयी. केटलाक जीवो
इश्वर जीवनी साथे कर्म लगावैछे एम मानेछे पण ते युक्तिहीन
तथा सर्वज्ञनामन विरुद्ध बातछे. कारण के परमेश्वरने थुं प्रयोजन
छे के ते जीवोनी साथे कर्म लगावै. अलवत रागद्वेष रहीत मधुने
कंदूपण प्रयोजन नयी के ते जीवोनी साथे कर्म लगावै शके. बळी
परमेश्वर कहै के परमात्मा सिद्ध, तेभोए कर्मनो नाश कर्योछे,
कर्मनो सर्वथा मकारे नाश यतां सिद्ध परमात्मा करवायछे, तयारे

પત્ની ક્રિયા પોત કરે તો તે ક્રિયાથી માનનાશરૂપ થવું ફલ
 પત્ની પોતે મોગવેહે. હવે કરો કે તેનાં ન્યાય કર્તા કોનુ ઈશ્વર
 વા ક્રિયાનો કર્તા, ઈશ્વરે મનુષ્યના માનનો નાશ કર્યો વા
 તાલપુટ વિષે માનનો નાશ કર્યો. અચર્ય કરેવું પડશે કે
 વિપનાંજ દર્શી શક્તિ રહીએ કે તે માનનો નાશ કરે, મત્યજ
 તે સિવ્ય વાતહે. ઈશ્વર ન્યાય કરેએ એ માનવું તે કેવલ
 દૂષા. મમાનાવિરૂધ્ધ કલ્પના માત્રહે, નિરંજન નિરાકાર ઈશ્વર
 નિષ્કામનાને શું પ્રયોજન છે કે કર્મના કષ્ટે. દ્યને મોગવાવે.
 સ્ત્રી તે ડરે કે વિદ્યન કરીએડીએ કે કર્મ પોતે ફલ આ-
 પવામાં સ્વતંત્રહે કે પરતંત્ર મયમ પત્નીમાં કર્મ પોતેજ સારુ વા સ્ત્રી
 આપવામાં સ્વતંત્રહે. એ સ્ત્રીકારતાં ઈશ્વર જીવોને કર્તાકર્મ મમાને
 ન્યાય આપેહે તે વાત સ્ત્રી આકાશ કુતુમવરુ ડરી. કર્મમાં જ
 સારું વા નશારું ફલ આપવાની શક્તિ રહીએ તો તે મમાને કર્મથી
 મુક્ત દુઃખ ફલ મચ્છે. પોતાની મેજે જેન પુરુષનું ચીર્ય અને જ્ઞાનું
 રત્નમ્ એવેન / સંયોગમાંગર્મ ઉન્નય કરવાની શક્તિ રહીએ તથા જેન
 આત્મા સ્વામાચિદ દાહકશક્તિ રહીએ તેથી આત્મનો અંગારો હાયમાં
 સ્ત્રી પોતાની મેજે હાય વચ્ચે, હાયને વાઙવામાં દાહકત્વરૂપ
 ન્યાય પોતે કરેહે. તેનાં ઈશ્વર કંડ ન્યાય કરતો નથી. જેન કર્મ પોતે
 સ્વતંત્ર રીત્તા ફલ આપવા સમર્થહે. ત્યાં ઈશ્વરને ન્યાય કર્તા મા-
 નતો કેવલ જ્ઞાના અને અજ્ઞાન અને વિષ્ણુત્વ મનમરું. કર્મમાંજ
 જ્ઞાતવા અજ્ઞાતરૂપ ફલ આપવાની શક્તિ છે એ સત્ય છે,
 અને એ જ્ઞાન શક્તિ દેસાયહે. સર્વજ્ઞને અસત્ય
 વદવાનું કંડ કારણ નથી હવે ચીતો વજ સદૃષ, કર્મ ફલ આપ-
 વામાં પરતંત્ર છે એટલે તે ઈશ્વરના વાવાનાંહે. ઈશ્વરની ઇચ્છા મમાને
 કર્મ ફલ આપી શકેહે એ માનીએતો ઈશ્વર અન્યાયી મર્વા દેશ-
 ની ડરેહે.

આજ્ઞાંકાતેમ કરતાં ઈશ્વર અન્યાયી દયાહીન મર્યાદાથી રીતે ઠરે વાર?

સમાધાન—કર્મ ફલ આપવામાં પરતંત્ર છે. તેમ લાગવામાં પણ પરતંત્ર, જે પરતંત્ર હોય તે સદાય ફલોદયમાં તથા લાગવામાં પરતંત્ર રહે છે, જેમ તરવાર વીજાને લાગવામાં તથા તેનો પ્રાણ લેવામાં સદાય પરતંત્ર રહીને કાર્ય કરે છે. મનુષ્ય હાયમાં તરવાર ગ્રહીને અન્યને મારે ત્યારે તેના પ્રાણનો નાશ થાય છે, તરવાર પોતાની મેજે ઝંખી થઈ મારવાની ક્રિયા કરી શકતી નથી, કારણ કે તે કર્તાર્થી મરતે છે માટે પરતંત્ર છે. તેમ કર્મ ઈશ્વરના તાવામાં રહી મરતે છે હોય તો મધ્યમ જીવોને ઈશ્વરે કર્મ લગાડ્યાં એમ કહીએ તો પહેલા જીવ કર્મરહીત હતા. ત્યારે તેમને શા માટે કર્મ લગાડ્યાં ? કંઈપણ અપરાધ વિના કર્મ લગાડ્યાથી ઈશ્વર અન્યાયી પાતકી ઠરે. વળી કર્મરહીત પહેલા જીવો હતા તેઓને કર્મ લગાડવાથી ઈશ્વર મનુષ્યું શું કલ્યાણ થવાનું હતું અલગત કંઈ નહીં, વળી ઈશ્વરનામાં જીવોને કર્મ લગાડવાની શક્તિ નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, જો તે કર્મ લગાડવાની શક્તિને નિત્ય માનીએ તો સદાય ઈશ્વરજીવોને કર્મ લગાડવા કરશે. જીવો કદી કર્મરહીત થશે નહીં. તો મનુષ્યે મનુષ્યું ઇત્યાદિ સર્વ વ્યર્થ કલ્પના માત્ર થઈ પડે. વળી ઈશ્વરમાં કર્મ લગાડવાની શક્તિ અનિત્ય છે એમ કહીએ તો અનિત્ય શક્તિનો આધારી ભૂત ઈશ્વરપણ અનિત્ય ઠરે છે, નિરાકાર સાકાર ઈશ્વર માનવામાં કોઈ પ્રમાણ નથી. નિરાકાર ઈશ્વર સિધ્ધને માનવાં નિરાકાર ઈશ્વરને કોઈપણ જાતની ઇચ્છા નથી તેથી તે કર્મ લગાડવાની ઉપાધિમાં કેમ પડે.

વળી નિરાકાર ઈશ્વરને જો ઇચ્છા કહીએ તો ઇચ્છા અધુરાને હોય છે, પણ પૂર્ણને હોતી નથી. ઇચ્છા માનવાથી ઈશ્વરની પૂર્ણતાનો

નાશ થાયછે. કર્મી મમત્ત્વાનું કૈ-ઈલા શામ વિના હોતી નથી અને
સ્વાં શામ હોયછે ત્યાં શશાય દેવ થયોછે. શામી દેવી હોયને કર્મ મ-
શીત હોય અને કર્મ મશીત હોયને મંગામી થદેશાયછે, મંગામી થરામી
શ્વરપણું નટ થયું. કર્મ કર્મજ નાશ કરી નિગંઠન નિગદાર
વદ્ પામરાધી શ્વરનાછે- કર્મ વ કંઠ શોભશ માથ કલ્પ નથી, કર્મ
દુર્ગત્ય વગમાનુધાનો શંકપથી વનેલુંછે. અને જે રૂપીછે. કર્મ મગ-
રાધી આન્નાના મુજો દંકાયાછે. દેવે કરો કૈ-કર્મથી રહીત વરા
શ્વરનાં કર્મ મગાદરાની ક્ષતિ. માનવી વ પેટની ધૂનની થાયછે,
જે પોતે કર્મ રહીત થયાછે તે જીજાને જેમ કર્મ મગાદે, કર્મ મગા-
દરાની ક્ષતિ. શ્વરનાં કલ્પથી તે આકાશ હુમુમરત્ અમત્ય કલ્પના
માજછે. જેમજ શ્વરનામાં મુગ્ય દુઃખ ભોગાવરાની ક્ષતિ માનવી તે
વગ કલ્પના માથ કલ્પ મંગરત્ થાયછે.

કર્મ પોતાની મેલે સાગ્યાં એમ માનતાં શ્વર કર્તાં હતાં નથી
એમ મિથ્ય થયું. દેવે જીરને કર્મ પોતાની મેલે સાગ્યાં એમ માનતાં
તર્ક થયેકે-કર્મ મગાદવા વિના પોતાની મેલે શી રીતે સાગ્યાં અને
તે થવારથી સાગ્યાં-તેનું મમાધાન મૂલ્ય વિચારથી થયેકે-કર્મ અ-
નાદિ કાઢથી જીરને સાગ્યાંછે. જીર અનાદિ કાઢયોછે. જેની
આદિ હોય ઉત્પન્ન થરાપણે તે વસ્તુનો અંત પણ હોયછે, જે વસ્તુનો
આદિ અને અંતછે. તે અનિત્ય હોયછે અને જે અનિત્ય હોયછે તે કાર્યછે
અને જે કાર્ય પળે વસ્તુછે તે વિનાશીછે જેમ ઘટ ઉત્પન્ન થવાની આદિછે
તો તેનો અંત પડછે નાશ હોયછે, આત્મા કરો કે પેતન થા જીવ તેની
ઉત્પન્ન થરાની આદિ નથી અર્થાત્ આત્મા દ્રવ્યધિક્કનપાપેક્ષાઈ
કોઈનાથી ઉત્પન્ન થયો નથી, અને જે વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ નથી તે અના-
દિ કાઢયોછે, જેમ આકાશ. જે વસ્તુ અનાદિ કાઢયોછે તેનો અંત
પણ નથી, માટે જીર પણ અનાદિ અનંતછે. આત્માના અસંલ્પાત

પ્રદેશમય વ્યક્તિ દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા અનાદિ અનંતછે, કોઈ પણ કાલમાં આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ પૈકી એક પ્રદેશ પણ સ્વ-વાનો નથી. આત્મા કહો કે જીવ તે ત્રિકાલમાં પોતાના રૂપે સત્ત્વે અને જે વસ્તુ સત્ત્વે તે નિત્યછે, આત્મા સત્ત્વે માટે તે નિત્યછે,

પ્રાગભાવામતિયોગિત્વં નિત્યત્વં

પ્રાગ્ભાવનું જે અમતિયોગી હોયતે નિત્ય જેટલા કાર્ય રૂપ પદાર્થો ઘટ પટ દંડાદિકછે તે પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષા અનિત્ય જાણવા-કારણકે ઘટપટાદિક પદાર્થો પ્રાગ્ભાવના પ્રતિયોગીછે. આત્મા વા ચેતન પ્રાગ્ભાવનો અમતિયોગીછે માટે આત્મા નિત્ય જાણવો-દ્રવ્યાર્થિક નય દ્રવ્યત્વ પણાને ગ્રહેછે માટે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા આત્મા નિત્યરૂપ જાણવો. સંસારમાં ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરનારા અનંત આત્માઓનું દ્રવ્યપણું ત્રિકાલ એક સ્વરૂપછે માટે તે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષા નિત્ય જાણવા, હવે આત્મા અનાદિ અનંત નિત્યછે, તેમ સિધ્ધ કર્યું, તે આત્માને અનાદિકાલથી કર્મ લાગ્યાંછે તે વાતનું વિવેચન કરાયછે. આત્મા અનાદિકાલથી છે એમ સર્વજ્ઞ શ્રી વીરમધુના વચનથી જાણ્યું તેમ કર્મ પણ અનાદિકાલથી આત્માને લાગ્યુંછે. એમ સર્વજ્ઞ શ્રી મહાવીરના વચનથી જણાયું, વીર મધુ સર્વજ્ઞ અને રામદ્વેષથી સર્વથા રહિત હતા માટે તેમના વચનનો પૂર્ણ વિશ્વાસ ભવ્યજીવને થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી,

આશોક્તં વાક્યં પ્રમાણં

શ્રી વીરમધુ ત્રિકાલ સર્વજ્ઞાની આપ્ત હતા. માટે તેમનું વાક્ય પ્રમાણીભૂત જાણવું. કર્મ અનાદિકાલથી જીવને લાગ્યાં એમાં આગમ પ્રમાણ પણ સિધ્ધ થયું. કોઈ જીવ રાજા થાયછે, કોઈ રંક થાયછે, કોઈ જન્મથી અંધા વધિર અવતરેછે કોઈ-રોગીતો કોઈ-મોગી શંત્યાદિ સર્વ પુણ્યપાપનું ફલ પ્રત્યક્ષ દેખવામાં આવેછે માટે તેમાં

प्रत्यक्ष प्रमाण पण सिद्ध करेछे. (भोगायतनं शरीरं) मुख दुःख भोगववानुं स्थान शरीरछे, अने ते प्रमाणे दरेक जीव क्षणिक मुख तथा दुःख शरीरादिकयी भोगवेछे एम प्रत्यक्ष जोत्रामां आवेछे. तो ते मुख दुःखनुं कारण कर्म-पुण्य पापरूप, आत्मानि साये लाग्युं छे एम अनुमान थायछे. जेम कोइ शहरपासे नदीछे तेमा जलनी रेल आवीछे. शहरनी आसपासतो मेघ बरस्यो नथी. ते उपरयी एम अनुमान थायछे के-ज्यां त्यां अत्यंत मेघनी दृष्टि थवी जोइए. कारणके नदीयां रेल रूप कार्य देखायछे ते मेघनी दृष्टि बिना होय नहीं अहीं तो मेघनी दृष्टि यइ नथी. तेथी अनुमान थायछे के पर्व-तमां दूरे मुख मेघ दृष्टि यइ हने, तेम कर्मनो वावतमां पण अनुमान थायछे के- भोग रोग मुख दुःख रूप कार्य, फलतो प्रत्यक्ष देखवामां आवेछे माटे तेनुं कारण कर्म होवुं जोइए. पुण्य पाप बिना शाता तथा अज्ञाता वेदनीय होय नहीं, ए अनुभव सिद्ध बातछे, बळी कहैछे के-जेम कोइ वृक्षना कोटरमां अग्नि सज्जगेछे अंदरना भागमां अग्नि बजेछे बाहिर देखाती नथी बाहिरतो फक्त धूम देखायछे. ते उपरयी. अनुमान थायछे के-

यत्रयत्र धूम स्तत्रत्र चन्दिः

ज्यां ज्यां धूम होयछे त्यां त्यां अग्नि होयछे, वृक्ष अंदरयी धूम बाहिर निकळतो देखायछे माटे वृक्षना कोटरमां अग्निछे एम अनुमान थी सिद्धि थायछे. तेम मुख, पूर्णेच्छा, भोग, रोग, शोक, वियोग, अंधत्व, बधिरत्व, दरिद्रत्वरूप, कार्यरूप, फल देखायछे माटे तेनुं कारण पुण्य पापरूप कर्म आत्मानि साये लाग्युंछे एम सिद्ध थायछे, सर्व विद्वानो कर्मनुं अस्तित्व स्विकारेछे तेम कर्म ग्रंथमां कर्मनुं स्वरूप विस्तारयी ज्ञानीए वर्णव्युंछे तेमज कम्मपयडी, भगवतीमुख, पद्मवणामूत्र, विपाकसूत्र विगेरे मुखो तथा ग्रंथोधी कर्मनुं यथातथ्य स्वरूप सम-

જાયછે અને તે અનુભવમાં આવેછે. કર્મની પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ નિગ્રંથ પ્રવચનમાં સૂક્ષ્મપણે વર્ણન કર્યુંછે; તેવુંવર્ણન અન્ય દર્શનમાં તે પ્રમાણે પરિપૂર્ણ પણ નથી. કોઈ કર્મને કિસ્મત કહેછે, કોઈ કર્મને પ્રકૃતિ કહેછે, પણ કર્મનું અસ્તિત્વ માન્યાવિના છુટકો થતો નથી.—

શ્લોક.

કૃતકર્મક્ષયોનાસ્તિ, કલ્પકોટીશૈતૈરપિ ॥

અવશ્યમેવ ભોક્તવ્યં, કૃતં કર્મ શુભાશુભં ॥ ૧ ॥

કૃતકર્મનો ક્ષય નથી. કોટીકલ્પશતોષ્ઠ પણ કર્મ અવશ્ય શુભાશુભ ભોગવવું પડેછે, જન્મજરા અને મૃત્યુ પણ કર્મથી થાયછે. ચોરાશી લાખ જીવયોનિમાં અવતરવું પણ કર્મથી થાયછે. એકેન્દ્રિય, દ્વૈન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્વિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયના અવતાર પણ કર્મથી થાયછે, કર્મ અનેક પ્રકારેછે. કર્મના મૂળ આઠ મેંદછે. તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ એકશતઅઢાવનછે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચગતિ, નારકગતિ, એ ચાર ગતિમાં અવતાર પણ શુભાશુભ કર્મથી છે કહ્યુંછે કે—

ગાથા.

જંજેણ કયંકમ્મં, પુવ્વભવે હ્રદ્ભવે વસંતેણ ॥

તં તેણ વેદઅવ્વં, નિમિત્તમિત્તો પરો હોઈ ॥ ૧ ॥

જે જીવે પૂર્વભવમાં તથા આભવમાં વસતાં જે કર્મ કર્યાંછે. તે કર્મ તે જીવે ભોગવવા યોગ્યછે. સુખદુઃખમાં પરજીવ તો નિમિત્ત માત્રછે. કર્મનો કર્તા પણ જીવછે તેમ કર્મનો ભોક્તા પણ જીવછે. દેવો મૂયડાંગમૂત્ર-સમ્પત્તિકર્મમાં પરભાવમાં રમતો જીવ પરનો કર્તા તથા ભોક્તા બનેલોછે—વેટલાંક કર્મ ભોગવીને સેરવેછે. અને જીવ વેટલાંક કર્મ નવાં ગ્રહણ કરેછે—એમ અનાદિ કાલથી જીવ કર્મને ગ્રહણ કરતો તથા કર્મને ઉદ્દતો બનેછે, માતાનું રુધિર અને પુરુષના

સીમે સંયોગે કર્મમાં નીરવું વ્યવસ્થા પડું અને સ્થિતિ હૃદિ પામું
 ઇત્યાદિ સર્વ કર્મનો સંબંધે કર્મમાં વગ નીચે મોજાદાર કરે છે.
 પ્રશ્ન-કર્મમાં નીચે કારણે આશય કરાવે કરે છે.

(સોનાદાર) કરનાદાર-સૂત્ર વચ્ચે વાત્સલ્યને કરનારે સીની
 કરે છે ત્યારે વાત્સલ્યનો સર્વથી સીની માટે સ્થિતિ જાણે.
 તેમ કર્મમાં નીચે આશયને સેવી કરીરૂપે સ્થિતિમારી
 કરીરૂપે હૃદિ કરે છે. સોનાદાર જે આશયને કરાવે કરવો તે
 સોનાદાર કરેલાવે. કરનારું કરાવે કરાવે. તે કરનાદાર કરેલાવે,
 કરનારું જે આશયનું કરાવે કરવું. તે કરનાદાર કરેલાવે,
 કરનારું વધુ સંયોગે જન્મકર્મને કરનાદાર વ્યવસ્થા દેવતામાં આવે
 છે. એમ કર્મમાં મોજાદારનું કરાવે છે.

પ્રશ્ન-કેટલાક મોટા મોટા અજ્ઞાનથી એમ માને છે કે-કર્મમાંથી
 કારણ નીકળ્યા વાદ-નીચે કરીરૂપે કરેને છે. અને વધારા
 છતાં કીરમની ગતિ-સમ્મતિ વાદનું મરિય કરનારમાં
 મરે છે અને કરે છે કે-કેટલીના યેગ સમ્મતિ મટે નહીં તેનું કેમ?

પ્રત્યુત્તર-કર્મમાં નીચે વ્યવસ્થા પાવે. તે માટે સ્વચ્છ મારોદાર
 નરવચ્ચ રિતે કરે મોજા છટીના યેગ સમ્મતિ મરે છે એમ
 માનું વગ સિધ્ધા કરનામારે-કર્મ સાથે સંધ પામેનો નીચે
 કર્મમાં વ્યવસ્થા પાવે, અને ત્યાં હૃદિ પામી નર માસ થયા
 વાદ કારણ નીકળે છે, કોઈ કર્મમાં નર પામે છે. ઇત્યાદિ
 સર્વ કર્મનું વચ્ચે.

કર્મનો સર્વથી સ્વચ્છ મારોદાર જન્મકર્મ મરણની મામિ
 સીની નથી-

પ્રશ્ન—કર્મનો ક્ષય થવાથી મુક્તિપદ મળેછે ત્યારે જેટલા જીવ કર્મનો ક્ષય કરેછે તે પરમેશ્વર કહેવાય કે નહીં.

પ્રત્યુત્તર—હા, જેટલા જીવ, કર્મનો ક્ષય કરેછે તેટલા જીવ પરમાત્મા સિદ્ધ, બુદ્ધ, કહેવાયછે, કર્મથકી સર્વથા પ્રકારે રહીત થવું. તેનું નામ મોક્ષ કહેવાયછે.

પ્રશ્ન—કર્મ સહિત જીવ મોક્ષમાં જાય કે નહીં ?

પ્રત્યુત્તર—કર્મસહિત કોઈ જીવ મોક્ષમાં ગયો નથી અને જશે પણ નહીં.

શિષ્ય—હે સદ્ગુરો—કોઈ મતિ અજ્ઞાનીયોઈ નવીન કલ્પના ઉત્પન્ન કરી એમ કહેછે કે મુક્તિમાં કેટલાંક વર્ષ સુધી જીવ રહી પશ્ચાત્ સંસારમાં આવે છે. આ વાચત શું સમજવું.

સદ્ગુરુ—મુક્તિમાં ગયા વાદ જીવ પુનરસંસારમાં પાછો આવતો નથી. જીવને એક સ્થાનથી અન્યત્ર હેદ જનાર કર્મછે. અને તે કર્મનો સંપૂર્ણ નાશ થાય ત્યારે મુક્તિ સ્થાનમાં જીવ સિદ્ધ રૂપે ધીરાજેછે. ત્યાંથી સંસારમાં આવી શકાતુંજ નથી. કારણ કે જીવની સાથે કર્મ સંબંધ છતાં ગમનાગમનછે. કર્મના અભાવે મુક્તિ સ્થિત મુક્તાત્માનું ગમનાગમન થતું નથી, શ્રી વીરપ્રભુ એમ સર્વજ્ઞ દષ્ટિથી વેદેછે—ચકલાચકલીની પેઠે મુક્તિના જીવો ગમનાગમન કરતા નથી—મુક્ત જીવો અક્રિયાવંતછે. માટે તે ગમનાગમનની ક્રિયા કરતા નથી.

પ્રશ્ન—મુક્ત આત્મામાં સર્વશક્તિમાનપણું છેકે નહીં,

ઉત્તર—હા મુક્તાત્મામાં પોતાના સ્વરૂપથી સર્વ શક્તિપણું રહુંછે. પણ પુદ્ગલ-દ્રવ્યની શક્તિથી મુક્તાત્માની શક્તિ ભિન્નછે. આકાશ દ્રવ્ય અરૂપીછે. આકાશ જેમ અનંત પ્રદેશીછે અને તે જેમ સ્વસ્વરૂપે સ્થિર વર્તેછે. તેમ સિદ્ધ પરમાત્મા સ્વસ્વરૂપે શુદ્ધ થયા છતાં સ્થિર વર્તેછે. સ્થિરવર્તવાથી આત્મિક સર્વ શક્તિપણું જરા

માત્ર ઘટતું નથી. ગમનાગમન પરમાણુઓનું છે. પરમાણુઓના સંબંધથી થઈ શકે છે. શુદ્ધ ગુણ સ્વરૂપ કર્મરૂપ પરિણમી આત્માના પ્રદેશોની સાથે લાગ્યા છે તે જ્યારે કર્મ નાશ થાય છે. ત્યારે મુક્તાત્મા સિદ્ધબુદ્ધ કહેવાય છે. મુક્તાત્માની સર્વ શક્તિ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોની વ્યાપીને રહી છે. મુક્તાત્માની શક્તિ સ્વદ્રવ્ય ઘાટિત જતી નથી. માટે આત્મસ્વભાવે સર્વ શક્તિપણું સદા વની રહે છે, સિદ્ધ અક્રિય હોવાથી ગમનાગમનની ક્રિયા કરે નહીં.

પ્રશ્ન—કોઈ એમ કહે છે કે—ઈશ્વર અવતાર છે કે દૈત્યોનો નાશ કરે છે એ વાત સ્વરી કે સ્ત્રી—

ઉત્તર—કર્મ રહીત નિર્મલ પરમાત્માને ઈશ્વર કહેવામાં આવે છે તે પરમાત્મા અવતાર ગ્રહણ કરતા નથી કારણકે કર્મનીતને અવતારનું આદિ ઉપાધિ નથી—પણ કર્મ સહિત જે સંસારી જીવે છે તે અવતાર ગ્રહણ કરે છે અને જન્મ મરણનાં દુઃખ પામે છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે ઈશ્વરનાં નિર્મલ કહો.

પ્રત્યુત્તર—જેનામાં રાગદ્વેષ સર્વથા હોતો નથી તેને ઈશ્વર કહે છે. બધી ઈશ્વરના ચાર પ્રકાર છે—નામ ઈશ્વર, સ્થાપના ઈશ્વર, દ્રવ્ય ઈશ્વર, અને ભાવ ઈશ્વર. ઈશ્વર એવું ગુણી વા નિર્ગુણીનું ઈશ્વર એવું નામ સ્થાપનું તે નામ ઈશ્વર, તથા કોઈ પણ વસ્તુમાં ઈશ્વરનો આરોપ કરવો તે સ્થાપના ઈશ્વર—જે જીવમાં ઈશ્વરપણું આધિભાવે વર્તે નહીં તે દ્રવ્યેશ્વર—જે જીવમાં રાગદ્વેષના ભયથી ઈશ્વરત્વ આધિભાવે વર્તે છે તે ભાવેશ્વર, એ ચાર ભેદ ઈશ્વરના છે. તેમાંથી પૂર્વોક્ત જે ઈશ્વર ભાવેશ્વર તરીકે કહાય છે. તે ઈશ્વરનું સંસારમાં પુનઃજન્મનું ઘટતું નથી. જીવ તે પણ ઈશ્વર સત્તાપડે. ઈશ્વરપણું કર્મો વ્યાપ્તિપણે હોવાથી કર્મ મહીત સંસારી જીવ સંસારમાં જન્મ મરણ કરે છે અને ચતુરંગીતિ નિમિત્ત જીવ્યોનિમાં પુનઃ પુનઃ જન્મ

ભ્રમણ કરેછે-ત્રીવ પોતે કર્મ કરેછે અને તેનો ભોક્તા પણ પોતે જાણેછે. કયુંછે કે-

ગાથા.

एकौ करेड कम्मं, फलमवि तम्मिकउं समणुवहइ
एकौ जायइ मरइय, परलोयं एकउंजाइ ॥ १ ॥

ભાર્ગવ મુગધ દોષાગ્રી ભક્ષ્યો નથી, વ્યવહારમયે ત્રીર કર્મનો કર્તાછે-શુદ્ધનિઘયથી સ્વસ્વરૂપે રમતો ત્રીર પત્નો જુદા દ્રવ્યકર્મ તથા ભાવકર્મનો કર્તા નથી.

જ્ઞાતી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં રમતો કર્મનો નાશ કરેછે-તે પ્રાધતના દેતુઓ છે તે જ્ઞાતીને સંસ્કારરૂપે પશ્ચિમેછે. કયુંછે કે-

શ્લોક.

यथा प्रकाश यावंतः संमागवेश देतवः
तावंतमनद्विपर्यासाः निर्वाणवेशहेतवः

કર્મના જે પેટાં છે. એક શુભાશ્રય ત્રીતો મશુભાશ્રય. મધ્યમ શુભાશ્રયને પુણ્ય કરેછે, અને મશુભાશ્રયને ત્રીતિનેદેવ વાવ તર્કિ છે કહેછે. પુણ્યની પેનાલીમ મહાનિ છે અને તેમ વાવકર્મની ૮૨ વ્યાપી મહાનિ છે. આત્માના શુભ પશ્ચિનાર્પણ પુણ્ય તથા મશુભ પશ્ચિનાર્પણ વાવકર્મ કંડાયછે. ગાગદેવને મારકર્મ કંડાયછે. ગાગદેવની જવ કરશે એ શુભ પુણ્યત્રું કુણ્ય છે. ગાગદેવ ત્રીવ્યા વિના દેશર્મ કપાતું નથી. જરૂરેન રાગરાગદેવ શોકમાં મરે મંમાર્ગી ત્રીવ્યાના ગાગદેવ વ્યાપી રહોછે. મરાદેવ કર્મીમાંથી કદું છે કે-

શ્લોક.

गगदेवो महामहो, दुर्जितो येन निर्जितोः
महादेवं तु तं मन्ये, शेषा वै नामवायकाः ?

આ સંસારમાં દુર્જય રાગદેપરૂપ મહામહા છે. તેવા મહામહોને જેને જીતી શકે તેને મહાદેવ માનું છું, વાકીના તો નામના મહાદેવ છે. રાગદેપને જીતવાથી વીતરાગતા મળે છે, સત્યનાત્ત્વિક મુક્તિ વીતરાગાવસ્થામાં છે. રાગદશાથી દુઃખ છે અને વીતરાગદશાથી મુક્તિ છે. એ સર્વજ્ઞ ચોરપરમાત્મા સારમાં સાર કહે છે. શ્રીચીરમુખે ધ્યાનની તીક્ષ્ણતાથી રાગદેપનો ક્ષય કર્યો છે. શ્રીમત્ત્રયંચંદ્ર રાજર્ષિએ રાગદેપ ગુણનો આત્મધ્યાનથી ક્ષય કર્યો. રાગદેપજ સંસારનું મૂળ છે. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રગુણની સાયિકાભાવે માત્ર રાગદેપના ક્ષય વિના નથી. દેપ કરતાં પણ રાગની સત્તા વિશેષતઃ મુક્તિ છે. કારણ કે જદ વસ્તુ પર પણ રાગદશાથી મમત્વભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મિક જ્ઞાનયોગે મોહનીય કર્મનો ઉપશમભાવ વા સ્વોપશમભાવ વા સાયિકાભાવ મળે છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના, સ્વોપશમભાવ વા સાયિકાભ.વના પ્રાદુર્ભાવને મોહનીય કર્મ અટકાવે છે.

કર્મવંધમાં પણ રાગદેપની પ્રાધાન્યતા સમયમાં વર્ણવી છે. ચાર પાર્તીકર્મમાં પણ મોહનીય કર્મની સત્તા મુક્તિપણે મુક્તિ છે. દેવગુણની અદ્વા સમ્યક્ત્વ પણ મોહનીય કર્મના, ઉપશમ, સ્વોપશમ તથા સાયિકાભાવથી થાય છે, મોહનીય કર્મ પણ દિશા મુક્તિ છે. દર્શન મોહનીયના ક્ષયથી દર્શન મળે છે અને ચારિત્ર મોહનીયના ક્ષયથી ચારિત્ર મળે છે. ચેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, ગોત્રકર્મ અને નામકર્મ એ ચાર કર્મ અચાર્યાં છે, એ ચાર કર્મમાં આદ્યિકાભાવ ફક્ત મુક્તિ છે. આદ્યિકાભાવે અચાર્યાં ચાર કર્મ મોહનીયને આત્મા સ્વેરવે છે. પ્રત્યેક ભવમાં દ્રવ્ય, સ્ત્રેષ, કાલ, માત્રાથી આદ્યિકાભાવની જીવ જીવ પ્રતિ ભિન્નતા વર્તે છે. શંદિય, ગતિકાપની અપેક્ષા આદ્યિકાભાવથી જીવ જીવ પ્રતિ અસંખ્યભેદે ભિન્નતાની તારતમ્યતા મુક્તિ છે. આદ્યિકાભાવે ચાર અચાર્યાં કર્મની કર્મવંધનમાં નિષિદ્ધ

પાયછે અને વૈરાગ્યથી ચારિત્ર જીવ પ્રાપ્તરહે, અને તેથી જીવકર્મનો સ્થપ કરી મોક્ષમાં જાયછે. માટે મુક્તિમાર્ગમાં જ્ઞાનની તથા તેની સાથે વૈરાગ્યની પણ મુખ્યતાછે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

જ્ઞાનસ્યેવહિ સામર્થ્ય, વૈરાગ્યસ્યેવ વા કિલ;

યત્કોઽપિ કર્મભિઃ કર્મ ભુંજાનોઽપિ ન વધ્યતે. ૧

જ્ઞાનનું એવું સામર્થ્ય છે કે વા વૈરાગ્યનું સ્વરેત્વર એવું સામર્થ્ય છે કે જેથી કોઈપણ કર્મોત્તરે કર્મ ભોગવતો છતો પણ કર્મથી બંધાતો નથી. તાત્પર્ય કે જ્ઞાન અને વૈરાગ્યથી કર્મ ભોગવતાં પણ કર્મબંધ થતો નથી.

માટે કહેછે કે—

જ્ઞાનીનો ભોગ સર્વે નિર્જરાનો હેતુ હે.

જ્ઞાનીનો સર્વભોગ નિર્જરાર્થક છે. ઔદયિકભાવે માત્ર યજ્ઞ પંચેન્દ્રિય વિષયભોગોને ભોગવતા પણ જ્ઞાની કર્મની નિર્જરા કરેછે, અને અજ્ઞાની ઝલટા બંધાયછે. હું જ્ઞાનીહું એમ માની વેસવાથી કંઈ જ્ઞાનીપણું આવતું નથી. વા કોઈ એમ કહેશે કે આ જ્ઞાની નથી એમ કયવાથી જ્ઞાનીપણું ટલ્લતું નથી. જ્ઞાનીપણું જ્ઞાનીગમ્ય વા જ્ઞાનીના અનુભવમાં સમજાયછે.

જ્ઞાનના પણ ઘણા ભેદછે. આત્મજ્ઞાન વિના કર્મ ફલક ટલ્લતું નથી. જ્ઞાનનો મહિમા અનંતછે.

કૃષ્ણ અર્જુનને કહેછે કે—

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્ કુરુતેઽર્જુન.

હે અર્જુન ! જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વ કર્મને વાઢી ભસ્મ કરેછે. જ્ઞાન વિનાં ચારિત્ર નથી અને ચારિત્ર વિના મુક્તિ નથી. ક્રિયા પણ જ્ઞાનની પાસેછે. જ્ઞાન વિના શૃતપ, શૃતક્રિયા માટે આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન

કરવું થેયમ્કરતે. આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ તર્પા નથી અને તરછે પણ નથી, રાત્રા, કરોડાધિપતિ, આદિ મર્વ કરતાં જ્ઞાનીની મહત્ત્વતાછે. જ્ઞાની મૂર્ખ કરતાં પણ મોટોછે. કારણ કે મૂર્ખ હાથ મક્કાડ કરેછે જિંદુ અંતર્મક્કાગ કરી શકતો નથી. અને જ્ઞાની તો અંતર્મક્કાગ કરે છે. જ્ઞાનીની મર્વ પ્રિયા, વર્તન સાપેક્ષપણે વર્તેછે. અને અજ્ઞાનીનું વર્તન નિરપેક્ષતા વર્તેછે. જ્ઞાની અવશ્ય ઘોષાટાણે ગમે તો હોયછે અને અજ્ઞાની શી. ઇ. ઇલ. ઇલ. શી આદિ પાટીઓથી દુનીયાદારીમાં મરા વિદ્વાન કરેવાતો હોય તો પણ સમાજિત વિના પરેન્ને ગુણતાણે વર્તેછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સયોપશ્ચમભાવથી શા સાયિકભાવથી જ્ઞાનનો આરિમાંલ ધાયછે. સમ્યક્તત્ત્વ થદ્વાન વિના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સયોપશ્ચમભાવ પણ વિધ્યાન્વરૂપે પારિણમેછે. એમ ઓંચીર મશ્તુનું કાવનછે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પંચમકારેછે-મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૧, શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૨, અવધિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૩, મનઃપર્વજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૪, કેવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૫.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મમાં ઉપશ્ચમ ભાવ નથી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઔદયિકભાવછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સયોપશ્ચમ વિચિત્ર અસંરૂપ મકારે સરતમયોગથી વર્તેછે. દ્વાદશાંગીનું શુચન ગણધરની સયોપ-શ્ચમભાવે કરેછે.

મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્વજ્ઞાનમાં સયોપશ્ચમ ભાવ લાભેછે. કેવલજ્ઞાન સાયિકભાવે ઉત્પન્ન ધાયછે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અટ્ટ કર્મમાં પ્રથમછે. તેનું કારણ કે વિશેષતઃ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માનું જ્ઞાન મૂલ્યેછે. જ્ઞાન વિના તત્ત્વનું જ્ઞાન થતું નથી. માટે પ્રથમ તેનો નિષેધ કયોછે. જ્ઞાન વિના જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્વ, મદર, નિર્જરા, શંક અને મોક્ષનું સ્વરૂપ જણાતું નથી,

પહોંદ્રવ્ય, સાતનય, સપ્તર્ભંગી, પ્રમાણ નિષેપનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ જ્ઞાન વિના સમજાતું નથી. જ્ઞાન વિના ધર્મ અધર્મનું સ્વરૂપ જણાતું નથી. જ્ઞાન વિના ચારિત્ર શું છે તેનું પણ ખાન થતું નથી.

મતિ જ્ઞાનાવરણીય અને શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ સર્વ જીવોમાં સરસો લાગતો નથી. કોઈએક વસ્તુનું સ્વરૂપ વિશેષ સમજે છે કોઈ સમજતું નથી. ત્યાં મતિ જ્ઞાનાવરણીયકર્મની ક્ષયોપશમતાજ કારણીભૂત છે. પૂર્વભવમાં જે પ્રકારે મતિજ્ઞાન અને શ્રુત જ્ઞાનનું આરાધન કર્યું હોય છે. તે પ્રમાણે આ ભવમાં મનુષ્ય જન્મ પામી શરીરની રચના, મગજની રચના જ્ઞાનતંતુની પ્રચલતા આદિ સામગ્રીસાધન મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમભાવમાં પ્રાપ્ત થાય છે અને તે સાધનોદ્વારા ડગમ કરવાથી મતિજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે.

મતિજ્ઞાનના અષ્ટાવિંશતિ અને ૩૪૦ વ્રણસો ચાલીશ ભેદ નંદિમૂત્રમાં પ્રરુપ્યા છે. જ્ઞાનની વ્રાહ્મી લીપી જે શ્રુતજ્ઞાન અક્ષરસ્વરૂપે છે તેની આશાતના કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે. આશાતનાના હજારો ભેદ છે. તે ગીતાર્થને વિનયથી પૂછી સમજણ લેવી.

મુવર્ણના પ્યાલ્યામાં જલનાં જેટલાં વિંદુ પડે છે તેટલાં કાયમ રહે છે. તેમ યોગ્ય સંસ્કારી જીવ જેટલું ગુરુદ્વારા શ્રુતજ્ઞાન મેળવે છે તેટલું તેને શુદ્ધરૂપે પરિણમે છે અને તેનું સ્મરણ રહે છે.

જેમ તપાવેલા ઓહના ગોળા ઉપર જલવિંદુ વ્રણ ચાર દગ ચાર પડે તો કંઈ તેનું જોર ચાલતું નથી તેમ મૂઢ અજ્ઞાની જીવના હૃદયમાં સદ્ગુરુ વચનામૃતનો વાસ થતો નથી ડલડો તેનો નાશ થાય છે.

એક શિક્ષક શિષ્યોને એકજ વચ્ચે સરસી રીતે કોઈ વિષયનો સોધ આપે છે તેમાં કોઈ વિદ્યાર્થીને તો વિચ્છિન્ન તેની યાદી રહેતી નથી. કોઈને યત્કિંચિન્ રહે છે. કોઈને પૂર્ણ યાદી રહે છે ત્યાં શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ક્ષયોપશમતાજ કારણીભૂત છે, કોઈ એક શ્લોક

મળીને સ્મરણમાં રાખેછે. કોઈ એક કલાકમાં પાંચ શ્લોક મળેછે. કોઈ પચીસ શ્લોક કોઈ સત્તશ્લોક કોઈ સદસશ્લોક એક કલાકમાં યાદ કરેછે કોઈ આત્મા દીવસનો એક શ્લોક પણ યાદ કરી શકતો નથી. ત્યાં શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયકર્મની સંયોગમતાજ કારણીભૂતછે. જાણના સમયમાં કોઈ જતાવધાની કોઈ દિશ્વતાવધાની દેખવામાં આવે છે. તેનું પણ કારણ મનિ અને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મની સંયોગમતાની વિચિત્રતાછે. અને તે મમાણે મગનની રચના જ્ઞાનતંત્રની મવલના અને અમવલતાની તારતમ્યતાએ ઘટના યાયછે. અને તે મમાણે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કારુભાવથી મવલ અમવલ સાધનોની પ્રાપ્તિ યાયછે. શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસથી તથા શ્રુતજ્ઞાનીનો વિનય ભક્તિ વહુમાન કરવાથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સંયોગમ થાયછે. શ્રુત અને શ્રુતજ્ઞાનીની આજ્ઞાતના કરવાથી તથા ઉન્મૂલ્કભાષણ કરવાથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ યાયછે. માટે મલ્લ જીવોએ ક્રોધ લોભ માન પૂજા સ્વાર્થાદિક આવેશથી ઉન્મૂલ્ક ભાષણ કરવું નહીં. ઉન્મૂલ્ક ભાષણથી જમાલી તથા મરીચિની પેટે મલ્લપરંપરાની પ્રાપ્તિ યાયછે. અલ્પજ્ઞાનયોગે ઉન્મૂલ્ક ભાષણ થયું હોય તો જ્ઞાન યતાં મિથ્યા દુષ્કૃત દેવું. પણ માન પૂજા ભક્તિાદિકથી મિથ્યાદુષ્કૃત દેતાં પ્રમાદ કરવો નહિ. મલ્લથી મલ્લવંત જીવ અનેકાંત પંચને મમત્રી પ્રાણાંતિ પણ મિથ્યામરૂપણા કરતો નથી. ઉન્મૂલ્ક ભાષણ મમાન કોઈ પાપ નથી. માટે કટ્ટી અલ્પજ્ઞાનથી ઉન્મૂલ્ક મરૂપણા કરવી નહિ, કલિયુગમાં મૂશોની મરૂપણામાં શુભગમ વિરહ, માન, પૂજા, સ્વાર્થ, મતાંધપણથી, ઉન્મૂલ્કભાષણથી અજ્ઞાની જીવો અનેક પ્રકારના મલ્લ હટાવેછે અને કુમતિ પ્રયત્નયોગે કુતર્ક કરી મિષ્મ મિષ્મ પંચની કાઢી દટિ રાગી જીવોને મજાત્રીને કીરમધુનાં મન્ય રચનનો ભોગ કરી આત્માના અજ્ઞાનથી મલ્લપરંપરાની દિદિ કરી જન્મજગ મરણનાં દુઃખ વિવિધ નિર્વાનાં અવતાર પ્રતી મોગરવા મલ્લ કરેછે.

મૂત્રોમાં કોઈ વચન તો ઉત્સર્ગ માર્ગનાં છે. કોઈ વચન અપવાદ માર્ગ બોધક છે. કોઈ ભય વચન છે. કોઈક તો વ્યવહાર માર્ગને બોધે છે. કોઈક તો નિશ્ચયનય માર્ગને બોધે છે. પણ મૂત્ર સિદ્ધાંતરૂપી શ્રુત સાગરનો સાર—મહાશ્રુતજ્ઞાની વિના કોણ પામી શકે. અલવત જ્ઞાની પામી શકે—કહું છે કે—

ગાથામૂત્ર.

વિદિહિજ્ઞમ વન્નય ભય, ઝસગ્ગ વવાય તદ્દુભય ગયાઈ;
સુત્તાઈં વહુવિદાઈં, સમઈં ગંભીર ભાવાઈં ॥ ૧ ॥

એસિં વિસયવિભાગં, અમુણંતો નાણ ચરણકમ્મુદયા,
મુદ્દાઈ જીવોત્તો, સપેરસિ મસગ્ગહં કુણઈ ॥ ૨ ॥

જૈનમૂત્રો ઉત્સર્ગ અપવાદથી પરિપૂર્ણ સદાકાલ વિજયવંત વર્તે છે. સત્તનયોનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણ્યા વિના ધર્મોપદેશ સમ્યગ્ રીત્યા દેશ શકતો નથી. કેટલાંક મૂત્રો ઉચ્ચમકથક છે, માટે અપેક્ષા સમગ્ર્યા વિના પ્રરૂપણા કરવી નહિ. ભાગ્યવંત જીવોએ ગીતાર્થનું શરણ અંગી-કાર કરવું યોગ્ય છે. દુઃખ સમય છે. માટે ગીતાર્થદ્વારા અનેકાંત માર્ગ સમજવો. શ્રુતજ્ઞાનિની તથા શ્રુતજ્ઞાનની આશાતના કરવાથી નરકાદિ ગતિમાં ઘણા જીવો ગયા અને ઘણા જશે.

ળમો વંખલીવીણ.

આ મૂત્રનો સમ્યગ્ અર્થ ગુરુ પરંપરયા કેવી રીતે થાય છે. અને તેમાં શ્રુતજ્ઞાનનો વિનય વહુમાન ભક્તિનું કેટલું રહસ્ય સમાયું છે. જે તેનો કુતર્કની સ્વચ્છંદતાએ વિપરીત અર્થ કરવામાં કેટલી વિરુદ્ધતા વર્તે છે. તે વિદ્વજ્ઞનો માધ્યસ્થદૃષ્ટિથી વિચાર કરશે તો સમજાશે. શ્રી યશોવિજયજી ડાહ્યાયાય પોતાના રત્નેલા સ્તવનમાં સમમાણ અનુ-ભવ સહિત શુદ્ધ વ્યાકરણ દોષરહિત સમ્યગ્ અર્થ દર્શાવે છે. તેનો

ધર્મ શ્રવણથી ભેદજ્ઞાન થાયછે અને તેથી સ્વપરનો વિભાગ કરતાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાયછે. તેમાં શ્રુતજ્ઞાનનો મહા ઉપકાર સમજવો, ત્રિકાલ સર્વજ્ઞ વીરમધુષ કેવલજ્ઞાનથી સર્વ પદાર્થોને જોયા અને વાણીથી તે પદાર્થોનું સ્વરૂપ કહ્યું. તે ભગવાનની સ્વપર પ્રકાશક વાણીનેજ શ્રુતજ્ઞાન મૂત્રસિદ્ધાંતરૂપ કહેછે હાલ પણ ભગવાનની વાણી જયવંતી વર્તેછે.

આસન્નભવ્યી ભગવદ્વાણીરૂપગંગા પ્રવાહમાં સ્નાન કરી સંસારના તાપથી શાંતિ પામેછે અને પામશે.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અનાદિકાળથી સમક્તિશ્રુત અને મિધ્યાશ્રુત વર્તે છે.

સુશ્રુતનો હે ભવ્યો આદર કરો વસ્ત્ર વહી જાયછે, વસ્ત્ર અમૃત્યછે. ગયો વસ્ત્ર પશ્ચાત્ આવનાર નથી. ભવ્ય જીવોષ્વારંવાર શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો.

અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે. અવધિજ્ઞાનના પદ્મ્ભેદછે. અને વહી અસંખ્યાત ભેદે પ્રવર્તેછે. મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે, મનપર્યવજ્ઞાન બે પ્રકારેછે.

કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિકભાવે ઉત્પન્ન થાયછે. શુદ્ધધ્યાનના થીનો પાયો ધ્યાવતાં ચારમે ગુણગ્રાણે કેવલજ્ઞાનાવરણીયકર્મનો સત્તાથી પણ સર્વથા ક્ષય થાય છે.

મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષછે. અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન દેશ પ્રત્યક્ષછે. કેવલજ્ઞાન સર્વથી પ્રત્યક્ષછે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપ બનેછે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં દર્શનાવરણીયાદિ કર્મનો સર્વથા ક્ષય વાયંછે. જે જે કર્મમકૃતિનો જે જે ગુણગ્રાણે ક્ષય થવાનો હોયછે તે તે ગુણ-

ટાપે તેનો સય થાયછે. જ્ઞાનમરૂપના મંદિરમુખમાં હેતુ ન્યાય પૂર્વક દર્શાવીછે. માટે આત્માર્થિ જીવોનું ન્યાયી વિશેષ અધિકાર સમજવો અજ્ઞાનની પેઠી શક્તિ ! ! ! ચતુદ્ધારાદેવેના પદાર્થોનો મનમાં ઘેજો વિચાર થાયછે. જીજ્ઞાસામનના વિચાર પણ જ્ઞાનથી જાણી શકાય છે. જ્ઞાનની પૃથ્વી પૃથ્વી જીજ્ઞાસા જીવમાં વિશેષતા દેખવામાં આવેછે. ઘેવલજ્ઞાનમાં સર્વજ્ઞાનનો સમાવેશ થાયછે. સંપત્તિકાંઠે જ્ઞાનની સ્તી-પતાછે. અને તેથી મનભેદ ઘણા થયા અને થશે જેમ જ્ઞાનની અ-લ્પતા તેમ મનમતાંતર વિશેષ અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ તેમ મનમતાંતર અલ્પ જાણવાં. મનભેદના કદાચર વિના જે જે ચાંચવું. સાંભળવું. મનન કરવું તે સકાળછે.

સયોગશમભાવે અધુના મતિજ્ઞાન અને ધૃતજ્ઞાન સમક્ષિતી જી-શેને વર્તેછે. એમ કથવું અનુભવગમ્ય સમમાણછે, મતિ અજ્ઞાની અને ધૃત અજ્ઞાની જીવો આ ક્ષેત્રમાં વિશેષછે. મતિ અને ધૃત જ્ઞાની જીવો અન્ય અને તેમાં પણ ચિરંતિ પામ્યા જીવો અલ્પ અનુભવગમ્ય મિદાંતાનુમારછે.

હે મહ્ય મતિ જ્ઞાન અને ધૃતજ્ઞાનનો ગહન વિષયછે. અલ્પજ્ઞ-પણથી મૂલ્ય તત્ત્વરૂપ નિર્ગોદ સ્વરૂપ સમજી શકાય નહીં તો તેમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો દોષ સમજ. ગ્રંથકર્તાને દોષ આપીશ નહીં મૂલ્ય નીત્ય મતિ જ્ઞાન વિના મૂલ્ય વાતનો બોધ થતો નથી. એમ કહેવું સમમાણછે. ઘેવલજ્ઞાન અને ઘેવલ દર્શનથી જે પદાર્થ સ્વરૂપ જાણવા દેખવામાં આવે તેનું સ્વરૂપ મતિજ્ઞાનથી યથાર્થ સાક્ષાત્ કદી જાણી શકાય નહિ. એમ અનુભવથી જ્ઞાનીઓ કહેછે. માટે શંકા મનમાં લાંબીશ નહિ. જિન પ્રવચનપર આસ્થા રાખ. જિનેશ્વરે જે વચનો કહ્યાંછે તે અન્યથા નથી. એમ શ્રદ્ધા કર. અને આત્મા-નુભવ સદ્ગુરુદ્ધારા કર કે જેથી મુક્તિમાર્ગનો અધિકારી યાંચ. પૂર્વો-

દિનપતિદિન જીવો મોક્ષ નગરીમાં ચાલ્યા જાયછે.

ધર્મ રાજાના સુભટો આપણી નગરીના જીવોને સમજાવી પોતાની નગરીમાં રહેવા જાયછે. મુલ્યતાણ તેમાં મોટો ભાગ જીવોને મોક્ષ નગરીમાં લઈ જનાર તીર્થંકરોનોછે. અને તેમના કાયદા પ્રમાણે વર્તનાર સાધુઓ પણ તો કાંતેલછે કે-તે સાધુઓની આગળ આપણા ક્રોધાદિક શત્રુઓનું કંડ ચાલતું નથી. આપણા સુભટોને પણ હરાવી જીવોને પોતે મોક્ષ નગરીનો માર્ગ જણાવી આપણી નગરી રાંધી કરેછે. હાય, હવે શું કરું. અરે ઓ મોટા પ્રધાન તું જલ્દી આપણા સુભટોને તથા મારા પુત્રને બોલાવ, અને અવિવેક સભામાં ફેરવી ભર, મોહપ્રધાન કર્મરાજાનું વચન અંગીકાર કરી સર્વ સુભટોને બોલાવી સભાની બેઠક કરી. કર્મરાજા સભામાં આવી મમતા સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થયા. હવે કર્મરાજા પોગના સર્વ સુભટોને તથા પુત્રપુત્રીઓને નીચે મુજબ વચનો કહેછે કે-

અરે મારા મોહ પ્રધાન તું મારો મિત્ર પ્રધાનછે. હિંસાતો મારી બેનછે. નિંદ્રા મારી પુત્રીછે, અજ્ઞાન મારો પુત્રછે, ચંડદરાજ લોકનું રાજ્ય આપણા તાવામાંછે. આપણું રાજ્ય અનાદિકાલથી સંસાર નગરમાં ચાલેછે. સર્વ જીવોને આપણે પોતાના વશમાં રાખી ધર્મ રાજાની મોક્ષ નગરીમાં લેઈ જવા દેવા નહિ. તે તમારી મુલ્ય કરજછે. આપણું રાજ્ય ઘટે નહિ તે તમારે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ.

મારા સુભટો સાંભળો ! આપણો મોટો શત્રુ ધર્મ રાજાછે. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર એ ત્રણ એના પુત્રછે. ધર્મ રાજાનો ઉપયોગ રૂપ પ્રધાન છે, ક્ષાંતિ, આર્જવ, માર્જવ, મુક્તિ, સંયમ, સત્ય, શોચ, આર્કિચન, એ દશ ધર્મ રાજાના અત્યંત વલ્લવાન સુભટોછે, સમક્ષિત રૂપ ધર્મ રાજાનો પુત્ર એવો તો વલ્લવાનછે કે જેનાથી આપણો મિથ્યાત્વ સુભટ રણ સંગ્રામમાં ભાગી જાયછે, પંચ મહાવ્રત રૂપ જોદ્ધાઓ એવાં તો વલ્લવા-

નહે કે અવિરતિ નામના આપણા યોદ્ધાને યંરથરાવેછે. આપણા નગરનો ભંગ કરનાર શ્રી ચોવીસ તીર્થકરો તથા તેમનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ૧ સાધુ ૨ માધ્વી ૩ શ્રાવક ૪ શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંપ્ર આપણાથી છુટી પડી ધર્મ રાજાના નગરમાં જવા ડરડયોછે. તીર્થ- કરના ભક્તો, સાધુ મહારાજાઓ, આપણા સંસાર નગરમાં રહેનાર સંસારી જીવોને પૂજાનો ઉપદેશ આપેછે કે-તે ઉપદેશ સાંભળ્યા પછી આપણા નગરમાં તે જીવો રહેતા નથી, અને સંસારને તે સ્મ- શાન સરખો ગણેછે, આપણી માયાના અને કુટુંબ પરિવારને સંધન સમાન ગણેછે, માયાના પામ થોડી વેગમ્ય રૂપ ચક્તર ધારણ કરી સંસારનો ત્યાગ કરેછે, અનાદિકાલથી આ પ્રમાણે આપણા નગરમાંથી જીવો મોક્ષ નગરમાં ચાલ્યા જાયછે. તે જોઈ મને અત્યંત ચિંતા થાયછે. ધર્મ રાજાનું મોક્ષ નગર આપણા સંસાર નગર કરતાં નાનુંછે તે જોઈ રાજા મોકને અને આવેનુંછે તે નગરમાં રહેનારા જીવો અત્યંત મુશ્કી હોયછે મોક્ષ નગરમાં ગયેલા જીવોનો આપણાથી કાળો ભય રહેતો નથી.

મોક્ષ નગરમાં ગયા જીવો પાછા આપણા નગરમાં આવી શકતા નથી આપણું તેમના ઉપર કશું જોર ચાલતું નથી. અરે મારી નગ- રીની ચરણ અવસ્થા થઈ ગઈ તમો આટલા વધા મુખ્યો છતાં મારી આવી દુના થઈ, દેવે મારે શું કરવું, જોની આગળ જડ પોકાર કરવો.

આ પ્રમાણે ધર્મ રાજાનાં વચનો સાંભળી મોટ પ્રધાન આમ્યા- મના આપેછે.

દે ધર્મ રાજા તમો કેમ ચિંતા કરો છો, ધર્મ રાજાજી તમારું નગર કટી ચાલી થઈ ગયેલાનું નથી. અનાદિકાલથી તમારી પત્ની સત્તા રહેલીછે કે પ્રાયઃ થોડક જીવ મોક્ષ નગરમાં જઈ ગયે. આ- પનો હું પ્રધાન તથા અદાન નામનો હુમ, પટની તો સંસારી જીવો

ઉપર સત્તા ચલાવેછે કે, વિચારા જીવને સંતાર એજ સાર માન્યા વિના છુટકો થતો નથી. કર્મ રાજાજી અમારાં દરેકનાં પરાક્રમ નીચે મુજવેછે તે સાંમઝો.

હું મોહ પ્રધાન અનાદિ કાઝથી આપની કૃપાદ્રષ્ટિ તઝે હાજરહું. પરમાવરૂપી શાઝમાં દરેક સંતારી જીવોને મેં ફસાવી દીધાછે. એકંદ્રિય જીવો ઉપર પણ મારી સત્તા વ્યાપેલી છે, દ્વીન્દ્રિય જીવો ઉપર પણ મારી સત્તા વ્યાપેલીછે, ત્રીન્દ્રિય જીવો ઉપર પણ હું સત્તા ચલાવુંહું ચતુરિન્દ્રિ જીવોપર પણ મારા વશમાંછે, પંચેન્દ્રી જીવો ચાર પ્રકારનાંછે ૧ દેવતા ૨ મનુષ્ય ૩ તીર્થંચ ૪ નારકી એ ચાર પ્રકારના જીવો પણ મારા આધીનછે, દેવતાઓ પણ દેવીઓ ઉપર મોહના પાસથી આશક્ત રહેછે. આ મારી દેવી, આ વીજાની દેવી, એવી મોહ ધસા કરાવનારહું. મારી ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ મોહનીય, કર્મની સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમનીછે, નાનું વાઝક તેનામાં પણ હું વ્યાપિહું. યુવાવસ્થાવાઝા જુવાન પુરુષોમાં તો હું નિર્ભય પણે વ્યાપ્ત હું જો મોહના હોય તો દરેક મનુષ્યો સંતારમાં સાર માનેનહીં, રાત્રી અને દીવસ હું દરેક જીવોની સાથે વ્યાપ્તહું, મોહ મદથી ઘેઝા થયેલા જીવો જાણી શકતા નથી કે અમો મોહના પામાં છપડાયાછીએ-એવી મારી સત્તાછે જોગી જતી, સંન્યાસી, ગોસાઈ, અતીત, ફકીર વિગેરે કહેછેકે મોહ સરાવછે, મોહ કરના નહિ એમ ધીજાને ઉપદેશ આપેછે તેવા પુરુષોને પણ હું મારી મોહ શાઝમાં ફસાવી દઉંહું.

ફકીર ફકીરાઈ લેઈ ઘેઠા હોયછે તોપણ ધન સ્ત્રીનામાં હું પ્રવેશ કરી તેને લટવાત્રી સંતારમાં પાડુંહું રાજાઓ કે જે શૂરવીરો કહેવાયછે તેને પણ સ્ત્રી, ધન, પુત્ર, રાજ્ય, વિગેરેના મોહમાં ફસાવી દેઉંહું. જે રાજાઓ સિંહ સમાન શૂરા હોયછે, અને જે રણસંગ્રામમાં હજારો મનુષ્યોને કાપી નાખેછે. તેવાને પણ હું પુત્ર મોહમાં ફસાવી

રોડર.હું. મિહસમાનશૂરા રાજાઓને પણ મોહમાં ફસાવી સ્ત્રીઓના પમે ભગાડું. હજારો સુખદોનાં પાણ વાગતાં પણ જેની ચક્રુમાંથી અધુ આવ્યાં નથી. એવા રાજાઓની ચક્રુમાંથી સ્ત્રીના મરણથી અધુ કટાવું. જો હું રાજાઓમાં વ્યાપી નહિ રહું તો તેઓ આ સંસાર માં જીવની હિંસા વિગેરે કેમકુર્મ કરે? પૃથ્વીના લોભથી પરસ્પર રાજાઓને હું ભટાવું, સ્ત્રીના મોહથી પરસ્પર રાજાઓને લડાવનાર અને દુનીઆમાં જીવોનો નાશ કરનાર હું મોહ પ્રધાન છું. જ્યાં મારો સંચાર હોયછે ત્યાં ક્રોધાદિક સુખદો પણ વાસ કરેછે. મોક્ષ નગરીમાં જનાં અગીયારમા ગુણગાના મુખી મારુ પ્રવલ જોરછે. કોઈ ચિરંજીવ જીવ મારાથી બચી જાયછે. અરે તમો તીર્થકરના મક્તો સાધુઓને પૂઝોકે તમો કોનાથી વિશેષ દરોજો. મત્પુત્ર મઝશે કે-મોહથી અમો ઢરીઈ છીઈ. જુઓ ચક્રો, ચક્રી, મોહ, પોષ્ટ, કબુતર, સિંહ, મૃંગાલ, વિગેરે નિર્વચ જીવો પણ મોહાવેશથી કેલી સ્થિતિ માત્ર કરેછે.

ચક્રો, ચક્રી, પોતાનાં ઇંડાંપર કેવો મોહધારણ કરેછે. મયૂર મયૂરીનો વિરહ યતાં કેવું આક્રંદ કરેછે. ગાંધારી પોતાનાં વચ્ચનિ જુઓ મોહના આવેશથી કેવાં પાટેછે: કહા? કુરકુરીયાંને પોતાનાં માની કેવું હેતધારણ કરેછે. વચ્ચી ધનના મોહથી માળીઓ મરી પરમવમાં મૂયક સર્પ વિગેરેના અવતાર ધારણ કરેછે. પુત્રના મરણથી માતાપિતાને અત્યંત રુદન કરાવનાર હું છું. સ્ત્રીના મરણથી તેના પતિને શોક કરાવનાર હું છું. સત્યનેપણ અસત્ય તરીકે દે-સ્વાદનાર હું છું. મારા વશમાં આવેલા જીવોને ચોરાશીલાલ જી-લાપોનિમાં મટકાવનાર હું છું. મારા વશમાં પવિત્ર માળીઓ હિંસા કરેછે. અસત્ય વેદેછે. ચોરી કરેછે. પરસ્ત્રી સેવન કરેછે. इत्यादि सर्व मारी सचापी था।

પૃથુરાજે મોહથી જગત્ર માથે મારે ટેલ કર્યો. પૃથુ-
રાજ ઉપર શાહપુર્ણિન ધોરી પડી આવ્યો, તેમાં અંતે મૃત્યુ પામ્યો
કર્ણવેળાએ શીના મોહથી ગમ્યમોયું. મનુષ્ય પરદેશ ભ્રમણ કરે છે, જગ્યામાં
મેલેશે છે, ક્ષત્રિયાદિ સર્વ માનં કાર્ય છે. અનંત જીવને હું સંસારમાં
અનાદિકાળથી મટકાવું છું. અને મટકાવીશ. પર્મર જાનો વિવેક
રૂપી યોદ્ધો પણ મારાથી ચીરે છે. કયા જીવમાં હું વ્યાપી રહ્યો નથી.

ચીતરાગદેવના સાધુઓને લાગ સાથી મારા કંદમાં ફસાવી
દઉં છું. જુઓ મારી કેવી શક્તિ! જીવોને સંસારમાં સાર દેવાડી ચા
રિત્ર લેવરાવતો નથી. સર્વ જીવોને સંસારમાં અનાદિકાળથી ફેરવું
છું અને વળી ફેરવીશ અધર્મો વનાવું છું. અનેક પ્રકારનો વેપો કરી
જીવોનો હું મારાકંદમાં ફસાવું છું. કોઈનામાં વ્યક્તપણેનો કોઈનામાં
અવ્યક્તપણે હું વગું છું, સર્વ સંસારી જીવોને હું પૂતજાની માફક નચાવું
છું, મારી ઘેનમાં સર્વ જીવો મુંઝાળા છે. ડયાં ત્યાં હું મોહ વ્યાપી રહ્યો
છું મોહ ઘાટીનું મેદન કરવું મહા દુષ્કર છે. એમ દરેક મહાત્માઓ પુ-
સ્તકમાં લખે છે. દરેક જીવનું માન મૂળાવનાર અને પરસ્વભાવમાં
રમણ કરાવનાર હું મોહ જીવોમાં પેટો કે તે ધીચારા પરવશ થઈ
જાય છે મારા આગળ સર્વ જીવો કીટક સમાન છે, મારી શક્તિથી
જ્ઞાનીઓ પણ ગમરાય છે, હું સદાકાલ ચોરાશી લાચ જીવયોનિમાં
રહેલા જીવોની પાસે રહું છું. મહાદેવ સરસ્વાને પણ પાર્વતીના મોહમાં
ફસાવનાર મારા વિના ધીજા કોણ! દેશાભિમ નથી દુર્નાયાની પ્ર-
જાને પરસ્પર બૈર કરાવનાર મારા વિના ધીજો કોઈ નથી. મોહ
) ગર્ભિત વૈરાગ્યમાં પણ મારું અસ્તિત્વ છે, મતમતાંતર મિથ્યાત્વાદિની
દૃઢિ મારાથી થાય છે. જુઓ મારી શક્તિ. !!!

આવાં મોહ સચિવનાં વચન સાંભળી કર્પરાજાએ મોહ પ્રધાનને
શાવાશી આપી કહ્યું કે ધન્ય છે મારા શૂરા મોહ પ્રધાન મારે તારા

जैवो बीनो फोड़ निय नहीं.

हे कर्मनृपतिनो पुत्र अज्ञान स्वकीय स्वरूप सभा समक्ष कथेछे. ओर हुं मोहराजानो पुत्रछुं. अज्ञान मारुं नामछे. पंडित लोक मारा बैगीछे. चउद राजलोक मारु स्थानछे. सर्व जीवोने में अंध कर्पाछे. ज्ञानावरणीय कर्म करी हुं सर्व जीवोमां बमुछुं, धर्मराजा तथा मोक्षनगरीनुं भान हुं यवा देतो नहीं. सत्यासत्यनुं स्वरूप जावोने जाणवा देतो नहीं, सत्यदेव गुरुधर्मनुं ज्ञान मारी सत्तायी जीवो करी शकता नहीं.

तीर्थकरनां मूत्रो तथा तेमनी आज्ञा प्रमाणे मोक्ष नगरी मनि-गमन करनार मुनिवरो पण मारा वनमां रहेल्यो जीवोने समजावी शकता नहीं. जे समजुछे तेने साधुभो समजावी शके, पण हुं ज्पां बमुं छुं त्यां तेभो गमे तेउलो उददेश आपे तोपण. उखरभूमां वर्षा-नीपेछे निष्कळ जायछे. चारगतिना जीवो मारा वनमांछे. पशुपंखी आदिजीवोनी में केवी अवस्था करीछे; माटे हे कर्मनृपति मारा जेवा पुत्रो छतां आपने चिंता करवी योग्य नहीं.

अज्ञान पुत्र आ प्रमाणे कहनि मौन रणो, त्पारे कर्मनृपतिनी निंदा नामनी पुत्री सभासमक्ष कहेवा लागी के—

निंदाभाषण.

हे पिताजी ! हुं आपनी निंदा नामनी पुत्री छतां आप केम उदास याओछो. सर्व जीवोने हुं वश करुछुं. अदेखाइ नामनी मारी माताए जन्म आप्योछे. सर्व जीवोना गुणोने हुं तेमां पैसेतां भस्म करुछुं. ज्पां माता अदेखाइनो प्रवेश ययो. त्यां हुं त्वरित राजरी आपी प्रवेश करुछुं.

मुनियो पंडितो के जे अमृत सरखां बचन बदेछे तेना मुख-मांथी खराब बचनोरुी विष्टा कदाबुंछुं. जे मनुष्यो परपुरुषना

ગુણની પ્રશંસારૂપ જઙ્ઘી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરેછે. તે પુરુષો મારા વશમાં થવાથી પરનિદારૂપ કર્મકાદવથી તેઓને મલીન કરું છું. નિદા ચતુર્થ ચંદાલછે એમ સર્વ લોકો જાણેછે છતાં નિદા કર્યા વિના છૂટકો થતો નથી.

સામાસામી એક બીજાની નિંદા કરાવી પરસ્પર વૈર કરાવુંછું, ઠઠાવુંછું, અને નરક નિગોદમાં જીવોને ઘસડી લેઈ જાડું. લોકો સર્વના કરતાં મને વિશેષ વલ્લવાન્ ગણેછે, કારણ કે પરસ્પર એક બીજાની નિંદા કરવાથી એક બીજાનાં મસ્તકોને પણ દડાની માફક મનુષ્યો ડહાવી દેછે, માટે હે કર્મરાજાજી!!! તમારી પુત્રી છતાં તમો કેમ ચિંતા કરો છો.

આવાં નિંદાનાં વચન સાંભળી અદેલાઈ નામની કર્મરાજાની સ્ત્રીનો પુત્ર કુસંપ નામનો હતો તે ચોલવા લાગ્યો કે-હે પિતાજી મારા જેવો આપણા મુખટો છતાં ધર્મરાજાના મુખટોનું કંઈ ચાલવાનું નથી. ચાર ગતિના જીવોમાં હું વ્યાપી રહ્યાં, મારા સરંહું કોઈનું બળ નથી, વકીલ વકીલને કુસંપ, રાજારાજાને કુસંપ, મુનિ મુનિને કુસંપ, વેશ્યા વેશ્યાને કુસંપ, ખીચારી ખીચારીને કુસંપ, બેપારી બેપારીને કુસંપ, કૂતરા કૂતરાઓને કુસંપ. એમ સર્વ જીવોને માંહોમાંહે કુસંપ કરાવનાર હું છું, હે કર્મરાજાજી હું કુસંપ નામનો મહાયોદ્ધો હિંદુસ્તાનના રહેવાશીઓમાં પેટો ત્યારથી હિંદુસ્તાનના લોકની દુર્દશા થઈ ગઈછે.

જયચંદ્ર અને પૃથુરાજને લડાવી મારનાર પણ હુંછું. મુસલમાનોએ દિહીની ગાદી લીધી તે પણ મારા પ્રતાપથી. કારણ કે જ્યારે હિંદુસ્તાનના રાજાઓને માંહોમાંહે કુસંપ થયો ત્યારે મુસલમાનોએ હિંદુ રાજ્ય સર કર્યું. મોક્ષમાર્ગમાં ચાલનાર સાધુઓનો પણ કુસંપ કરાવી કુસર્ગે ચલાવનાર હુંછું. જ્યાં પેટો કુસંપ ત્યાં

જરા નરિ જંપ, એ વચન હું સત્ય કરુંહું. કુસંપપદ્ધી માંદોમારે મનુ-
ષ્ય સદેહે એક ધીનાનાં મમ્નક છેદેહે, એક ધીનાની નિંદા કરેહે,
ઘોષ, માન, માયા અને લોભ પણ ઝપાં હું કુસંપહું ત્યાં વાસો કરે
છે, ચોરામી ત્વચ જીવ્યોનાના જીવોને હું અનાદિકાઝધી મારા
વશમાં રાસુંહું. દાઝ હિંદુસ્તાન દેશની નવઝી સ્વીતિ કરનાર પણ
હુંહું. ઝગાં મેં મરેજ કર્યો ત્યાંથી સંપ નામનો યોદ્ધો પણ પોષારા
ગળી જાયછે, કોઈ વચ્ચે કોઈ દેશમાં વધારે રહુંહું અને કોઈ વચ્ચે
કોઈ દેશમાં થાંદો રહુંહું, જીવો વિચારા સંપ કરવાને ઘણી મહેનત
કરે, કોન્કરન્સ મરેહે, સમાધો સ્થાપેછે અને ધીજાઓને કરેહે, કે
માદ્ધો સંપ કરો પગ મારું મૂઝ કાઢવું ઘણું મુઝકેઝઝે, ઝ્યાંથી કુ-
સંપ કાઢવાની તૈયારી સંપ યોદ્ધાઓની હોય ત્યાં તો કુસંપ મર-
દીન રહેહે. મોટા મોટા મુનિરાજો માપગો આવીને ધાક્યા પણ
મારું મૂઝ કોઈ ડરેદી શક્યું નરિ. વચ્ચે મુનિઓમાં પણ હું ઝાગ
જોડેને પેસી જાઉંહું અને મુનિ મંદઝમાં પણ કુસંપની સત્તા ચલાવું
હું, જે જીવો મારા વશમાંહે તેમનેકાઠની પૂજાની પેઢે ચારગાતિમાં
નચાવુંહું, મારી અદેસ્તાઈ માતા વિના હું એકલો રહી શકતો નથી.

અમેરિકા ઇંગ્લાંડ વગેરેમાં કુસંપ નથી તો તે લોકો મુસ્લીહે
પણ ઝપારે હું ત્યાં પગઝાં ભરીશ ત્યારે તે લોકોના ચાર વગાડીઝ,
સંપીને જીવો વર્ને તે મને સારું લાગતું નથી. નરઝા મનના માણસ
ઘર હું વિશેષ સત્તા ચલવુંહું. વિશેષ થું. પર્વત ડપર, રણમાં, અગ્નિ
વિગેરેમાં હું જીવોને મરેજ કરાવુંહું. હે કર્મરાજાની મારા જેવો પુત્ર
છતાં મામ કેમ વિના કરોજો.

આવું કુસંપનું વચન સાંપઝી અદેસ્તાઈ નામની તેની માતા સમાસ-
મત્ત માપગ કરરા ઝાગી કે, હે મારા માગમિય તમો મારા છતાં
કેમ વિના કરોજો.

અદેલાઈ પરસ્પર કરાવવી એ મારો ધર્મ છે. ગુણીના ગુણ દેલી માણસો અદેલાઈ કરે છે. ચારગતિના જીવોમાં હું આવીર્માવે વા તિરોભાવે વસું છું.

બેપારી બેપારીને, રાજા રાજાને, વકીલ વકીલને, સાધુ સાધુને હું માંદોમાંદે અદેલાઈથી કર્મવંધ ફલ પ્રાપ્ત કરાવું છું.

મારા વશ થયેલા જીવો નરક નિગોદમાં જઈ દારુણ ભોગવે છે. ઇત્યાદિ અદેલાઈના વચન સાંભળી કર્મરાજા સુશી થયો. તેવામાં સમામાં ચિરાજમાન મિથ્યાત્વ નામનો કર્મરાજાનો યોદ્ધો ઘોલી ઊઠ્યો કે, હે કર્મરાજાજી મારા છતાં આપ કેમ ચિંતા કરો છો. હું મિથ્યાત્વ નામનો યોદ્ધો સંસારમાં પ્રવ્યાપતું, કર્મવંધ જીવોને કરાવનાર મુખ્યતા એ હું છું, મારી સત્તા સંસારી જીવોપર સારી રીતે પેટેલી છે. મારું મુખ્ય કામ એ છે કે, મધ્ય જીવોને શુદ્ધ દેવ શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મની શ્રદ્ધા થવા દેવી નહીં, કોઈ વિસ્લા માર્ગી તીર્થંકરનો કહેલો સત્ય માર્ગ જાણી નકે છે, જુઓ મેં કેટલા જીવોની પત્ની ત્યાં શુદ્ધિ કરી નાખી છે કે તે વિચારા પંચ મહાભૂત સ્વરૂપ જીવે તે થકી અન્ય આત્મા નથી એવું વિચારા મારી પાવા કિમતરૂપ રાક્ષસના મુગમાં પ્રવેશ કરે છે.

મેં કેટલાક જીવોને પણ તો કમાવ્યા છે કે- તે પામર જીવો જીવ અનીવ પુણ્ય પાપને સ્વીકારતા નથી, મોક્ષ માનતા નથી. ગ્વાનું પીનું, દગ્નું, ફગ્નું ઇત્યાદિ કાર્યમાં ધર્મ માને છે-કેટલાક જીવોને પણ તો મેં કમાવ્યા છે કે-અજ્ઞાનવગમાં મુલ્ય માને છે અને તેમો અજ્ઞાનવાદી બ્રહ્માવે છે કે-અજ્ઞાનમાં મુગ્ધ છે જ્ઞાનથી ગર્વ દેવ કન્દ્રમ થાય છે. એમ મારી પામર ચકુર્ગતિ મંમાગમાં પ્રવેશ પરિભ્રમણ કરે છે.

વક્ત્રી મેં કેટલાક જીવોને પણ તો કમાવ્યા છે કે- વાંચે પદે

કપાવુંહું સામાસામી ઘેર કરાવુંહું, માતા, પુત્ર, સ્ત્રી વિગેરનો નિકટ સંબંધ કરાવી આપનાર હુંહું સંસારી જીવોને ઉપરના ગુણઠાણે જ-
દવા દેતો નથી. સંસારરૂપી વૃક્ષનું વીજ ફેંટું. હું અનાદિકાઝી
સંસારમાં વસુંહું કોઈપણ કાલેસંસારમાંથી મારું રહેઠાણ દૂર થવાનું
નથી. આ પ્રમાણે કપાપ મુખટનાં વચન સાંભળી કર્મરાજા સુશી
થયો. ત્યારે યોગ નામનો મુખટ બોલ્યો કે મારું પરાક્રમ કોણ નથી
જાણતું. હું સર્વ જીવોને પાપ વંધાવી ચોરાશી લાખ જીવોનીમાં
મટકાવુંહું હું સૂક્ષ્મ રીતે દરેક જીવોને વ્યાપીને રહુંહું હું
આત્માની પરમાત્માદશા થતાં વિસૂટો પડુંહું, માટે હે કર્મરાજાની
તમો જરા માત્ર પણ ભય પામશો નહિ. ઇત્યાદિ મુખટોનું બોલવું સાં-
ભળી કર્મરાજાને જુસ્સો ચડ્યો. હિંમત આવી.

સર્વ મુખટોને કર્મ રાજાએ હુકમ કર્યો કે તમો હવે સર્વ સં-
સારી જીવોને વશમાં રાखો કે જેથી ધર્મરાજાના મુખટોનું કંડ પણ
ચાલી શકે નહિ. અને સર્વ જીવોમાં વ્યાપી સંસારી જીવોને ધર્મ
કરતાં અટકાવો.

આવાં કર્મરાજાનાં વચન સાંભળી સર્વ મુખટો જુસ્સાભેર પોત
પોતાનું કાર્ય યજાવવું તત્પર થયા.

હવે આ ઘસતે ધર્મ શું કરેછે તે કીચે મુજબ:-

ધર્મરાજા

વિવેકસભા, દયામાતા, ધૈર્યપિતા, શાંતિસ્ત્રી, ઉપયોગમંત્રી, સમ-
કિતસેનાપતિ, ક્ષમાપુત્રી, બ્રહ્મચર્યપુત્ર, ક્ષમાધિધર્મનૃપતિનામુખટો,
મુક્તિનગરી.

एकदीवसे धर्मराजा विचार करेछे के-अहो हूं सर्व जीवोने
मुक्तिनगरीમાં ચ્યારે લેઈ જઈશ. અનાદિકાઝી હું સંસારી જીવોને
મુક્તિપુરીમાં લેઈ જાડુંહું. તોપણ અદ્યાપિ પર્યંત પાર આવતો નથી.

મારી શક્તિ મગટ થતાં મોહાદિ શત્રુઓ નાશ પામેછે. જીવને ક્ષપક શ્રેણિ ઉપર હું ચઢાવુંછું. ક્ષપકશ્રેણિ ચઢતાં કર્મશત્રુનો નાશ થાયછે. મોક્ષપુરીમાં પણ પ્રત્યેક આત્માની સાથે ભિન્નાભિન્ન સ્વરૂપે હું વસુંછું. મારાથી દરેક આત્માઓ સ્વપરને જાણી શકેછે. મારો નાશ કોઈથી થતો નથી. માટે હે ધર્મરાજાજી આપ જરામાત્ર ચિંતા કરશો નહિ. આવાં ઉપયોગ મંત્રીનાં વચનો સાંભળી ધર્મરાજા સુશી થયો, ત્યારે ધર્મરાજાનીમાતા દયા સભા સમક્ષ બોલવા લાગી કે-હું જ્યાં સુધી વિદ્યમાનહું. ત્યાં સુધી કોઈનું કંડ ચાલનાર નથી. હું સર્વ જીવોમાં પ્રથમ વાસકરુંછું. હું જ્યાં છું ત્યાં તારી હયાતીછે. દ્રવ્ય અને ભાવથી મારું બે પ્રકારે વસવું થાયછે. દયા, ધર્મની માતા જગત્માં કહેવાયછે. તું મારો પુત્રછે હું જ્યાં છું ત્યાં ત્હારી હયાતી કહેવાયછે, મારાથી હિંસા વિગેરે કર્મ રાજાનો પરિવાર દૂર નામેછે, સર્વ પ્રાણીઓમાં થાડી ઘણી સ્થિતિ કરુંછું, અને મોક્ષપુરી જીવો ન પમાડુંછું, માટે હે પુત્ર મુલેથી રાજ્યધુરા ધારણકરો. ઇત્યાદિ દયાના વચનો શ્રવણ કરી ધર્મરાજાના મનમાં ધૈર્ય સ્ફુર્યું. તેવામાં ધૈર્ય પિતા ધર્મપુત્ર ઉપર સ્નેહદષ્ટિ વર્ષાવતાં વચનામૃતનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો હે ધર્મપુત્ર ધૈર્યથી તારી ઉત્પત્તિ છતાં તમે કેમ અધીરા બનોછો. કર્મશત્રુઓ સાથે હું હિંમતથી લડી જીવોને ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરાવી આપુંછું. હે ધર્મ તારા મુખડોને ધૈર્ય આપુંછું અને રણસંગ્રામમાં કર્મનો પરાજય કરુંછું, કર્મરાજાની સાથે યુદ્ધ થાયછે, અને તેના નગરમાંથી અનેક જીવોને મુક્તિનગરીમાં લેઈ જઈ જીવે. માટે ધૈર્ય ધારણ કરો. ત્યારવાદ શાંતિ સ્ત્રી પોતાના સ્વામી ધર્મરાજાને નમ્રતાપૂર્વક વિનયથી કહેવા લાગી કે-હે સ્વામિનાથ આપ ચિંતા કેમ કરોછો, મારો હું ધર્મ સદાકાલ વજાવુંછું, હું સર્વ જીવોને મોક્ષ નગરી તરફ રેલુંછું. સર્વ જીવ કર્મના આધીન થયા છે તોપણ મારી સંગત કરવા ચાહેછે. હું તેમને શાંતિ મેળવવા લાઝ-

ચારી કર્મ કરેલી દૂર રહેવા વારંવાર મનોદાગ કરુંતું જે જીવો
 સંસારની દ્વારી દૂર રહેશે અને સંમાર્ગને જરૂર અર્થિ સમાન
 ગળેડે તે જીવોમાં હું વામ કરુંતું અને તે જીવોને પ્રાશ્નવદ મામ
 કરવામાં દ્વારી કરુંતું. યમા જીવો મારી દ્વારથી મુક્તિનગરીમાં
 ગયા જાય છે અને જશે. માટે આપ નિશ્ચિત રહો. ન્યાયવાદ મકન્દ
 પર્ય મેનાનો ઉપરી “ મમ્યકૃત સેનાપતિ ” ધર્મગાતાનીને નમન
 કરિ મધુરવાણીથી સમાજનને આશ્વર્ય વ્ષાદનો કહેવા લાગ્યો કે
 હે ધર્મગાતાની આપનો સેનાનો હું ઉપરીતું. મારો વામ સકલ ભવ્યા-
 ન્યાયોમાં છે. મારા વિના કર્મના રાતા યોદ્ધાઓ રણભૂમિમાંથી પાછા
 રહ્યા નથી, મહાકર્મ સંન્યસો હું નામ કરુંતું. જે આત્મામાં હું ઉન્નત
 પાડુંતું ત્યાંથી મિથ્યાત્વ યોદ્ધો નાનો જાય છે. પત્તી ભવ્યાત્મા સગ્ગ-
 તાદ્ય ગમન કરતો છતાં મુક્તિ નગરીમાં પહોંચે છે. મિથ્યાત્વનો નામ
 કરતો એક મારું મુલ્ય કામ છે. જે જીવો મિથ્યાત્વના જોરે દુનીયા
 પરમેશ્વરે બનાવી છે, પાડો મન્યકાન્દમાં દુનીયાનો નામ થાય છે પર-
 મેશ્વર જીવોને મુલ્ય દુઃખ આપે છે એમ માની ચારગતિમાં મટકનાગ
 જીવોને મુલ્યદુઃખ આપે છે તે જીવોનો હું ઉદ્ધાર કરુંતું. હું તે જીવોમાં
 વાસ કરી તેમની સાગી બુદ્ધિ કરુંતું પરમેશ્વર જગત્નો બનાવનાર
 નથી, જગત્ અનાદિકાલથી છે જીવો સર્વ પરમાત્મા સદમ છે, કર્મના-
 યોગે જુદી જુદી ગતિમાં મમે છે જીવોને કર્મ અનાદિકાલથી લાગ્યું છે.
 જીવો અનંત છે અનાદિકાલથી છે કર્મ નામ થતાં જીવની મુક્તિ થાય છે.
 આ મમાને જીવોની સાગી બુદ્ધિ કરી મિથ્યાત્વનો સંગ દૂર કરાવી
 મોક્ષનગરી તરફ ગમન કરાવુંતું. કેટલાક જીવો મિથ્યાત્વ યોદ્ધાના
 સંમર્ગે વ્રમ વ્રમ સ્વીકારી અન્યને માયા તરીકે કલ્પી ભવવ્રમાં
 મટકે છે. તેમને હું શુદ્ધદા અર્થિ આત્મહિનાયે આત્મા અને

પાંચના પચ્ચે કરી અનિચ્છે નિચ્છ અને અનિચ્છ એ
 મેંબાઝો આપ્યાછે. તેને કર્મ લાગેછે કર્મણ મિલ્યાત્વ અચિરતિ
 કષાપણે કરી લાગેછે એ કર્મનેા નામ યતાં આપ્યા પરમાત્મપદ
 મામ કરેછે એ માદિ શુદ્ધાત્ત મરો સાત્ત્વ-મુક્તિરશર્થે જીરોનેમેરું.
 અને સ્વચ્છરને મામ કાઠુંતું કેટલાક જીરો છી પુત્ર ધન આદિથી
 પોતાને મુખી માનેછે તે જીરોની રસ્ય સજિક પદાર્થોમાંથી મુખની
 શુદ્ધિ દૂર કરી અરસ્ય આત્મચરમાત્ત મુખેછે એમ શુદ્ધચોષ દેશ આ
 સજિક પદાર્થોમાં મિલ્યા અર યનો દૂર કાઠુંતું અને કામ ક્રોધ
 ભોમ મય રામ્ય શોક રિગેરેથી જીરોને વૃથા કરી સ્વચ્છરુપે
 નિષ્ઠા કરાવુંતું.

અદિતમાં દિનપુદ્ધિ અને દિનમાં અદિત પુદ્ધિરુપ જેમિલ્યાત્ત.
 તેનો હું નામ કરુંતું દરેક જીરોને હું મમ્યકુચાન અર્થુંતું એમ અનંત
 જીવોનું મૂલકાદે મુક્તિ મનિ સ્વત્ત્વ દોષું અને વર્તમાનકાલે સ્વત્ત્વ
 દોષુંતું અને મલિપ્તકાલે દોરીશ હું દરેક જીવલ્પાક્તિમાં વધુંતું
 મિલ્યાત્ત સૈન્ય મારાથી નામ ભાગ કરેછે. જેમ મર્ચનો ઉદય યતાં
 અંધકારનો નામ યાત્તે અને તે અંધકાર વર્ષાંગનો ! તેની જેમ
 માત્ત્વ પદતી નથી તેમ મર્ચમય માગ મકાશથી મિલ્યાત્ત ભાગી
 જાયછે હું મલ્ય જીવોમાં સદા વધુંતું. સમ્યક્ત્વ વિના કોઈ માણસ
 મુક્તિ પામી શકતો નથી કર્મરાજાતું સૈન્ય મારાથી દૂર નાસેછે માટે
 દે ધર્મરાજાની ! તમો મુખેથી નિશ્ચિત રહો આં મમાણે સમ્યક્ત્વ સે-
 નાપતિ ચયા શાદ ધર્મરાજાની સમા નામની પુષ્ટી સચિત્તવ પિતા-
 જીને નમન કરી મધુર માપાપ કહેવા લાગી કે-દે ધર્મપિતાની હું
 એક આપની નાની પુષ્ટીતું આપની પવિત્રસેવા હું દરેક આત્માઓમાં
 સિધિ કરતી જમાવુંતું. હું અનાદિકાલથી મલ્ય જીવોમાં વધુંતું.

વ્યવહારે કરી દ્રવ્યક્ષમા ભાવક્ષમા ઉપકારક્ષમા અપકારક્ષમા इत्यादि
 રૂપાંતરે કરી ઓઢાલાડહું. તીર્થંકર મહારાજાએ મુક્તિમાર્ગ પ્રહુપ્યો
 તેમાં મને યતિના ગુણોમાં મુખ્ય કરી સ્થાપીછે. પુલ્હિંગતાર્થી ઓઢ-
 લાતો ક્રોધ નામનો મુંબટ મારાથી નાશ પામેછે. અનેક કર્મના યો-
 દ્ધાઓ મારાથી સમૂહા નાશ પામેછે. જે જીવોમાં મારો વાસ છે, તેમાં
 ક્રોધ અદંકાર અદેહાઈ હિંસા ધિગેરેનું જોર ચાલતુ નથી. દુનીયા-
 માં હું સત્પુરુષોમાં વાસ કરુંછું. અને મારાથી દરેક જીવો પ્રતિષ્ઠા
 પામી કર્મદલ હળી ક્ષપકથ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી સમ્યક્ત્વ સેનાપતિદ્વારા
 મુક્તિપુરીમાં સુખે પહોંચેછે. મુક્તિનગરીમાં જવાની ઇચ્છાવાઢા પહેલાં
 મારું સેવન કરેછે અપરાધી જીવોપર ગુસ્સે થતા નથી અને તેમના
 અપરાધો માફ જીવો કરેછે તે પણ મારા પ્રસાદથીજ સમજવું. ક્ષમા
 થકી જીવો શાન્તિને પામેછે ક્રોધનો નાશ થાયછે દરેક જીવો
 ઉપર દયાના આદ્ર્ભાવ થાયછે. પરસ્પર જીવોના વૈર વિરોધને હું
 ટાલુંદું. દરેક મનુષ્યનું પ્રમત્તમુખ રાતુંછું. અને મુક્તિનગરીમાં જવા
 માટે મારાથી બને તેટલું અવરૂપ કરુંછું. મારી સ્થાયથી અનંતા જીવો
 મુક્તિ ગયા, જાયછે અને જશે. માટે હે પિતાજી ! તમે હર્ષાઓ
 અને શોક ત્યાગો આ પ્રમાણે ક્ષમા પુત્રી ચોઢીને તુળ્ણીભાવને પામી
 વાદ જ્ઞાન નામનો મહાવલ્લવાન્ રાજ્યધુરાવાહી યથાયોગ્ય ચિનમપૂ-
 ર્વક પિતાતીને નમન કરી હર્ષચિત્તે પ્રસન્નવદને ગંભીર વાણીથી
 સમાને ચમત્કૃતિ પ્રમાદતો ચોઢવા લાગ્યો કે-હે પિતાજી ! અને હે
 / સમાજનો ! હું ધર્મરાજાનો પુત્રજું એમ આ વાઢાગોવાઢ સર્વ જગત્તિ-
 વામીઓ જાણેછે. મારું ઘઢ કેટલુંછે તે કંડ વિશેષ સ્વમુખે કહેવાથી
 થું ? તોપણ હું સ્વકર્મનો કેવી રીતે પ્રદા કરુંછું તે સમા સમજ
 નિવેદન કરુંછું, હું દરેક જીવોમાં આધિર્ભાવે કરી વા તિરોભાવે

કરી સ્થિતિ કરુંહું. હું અનાદિકાલથી આત્મવ્યક્તિભોમાં વર્તુંહું, જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઘણા જોરથી પણ નરકાનિગોદ નિર્ધવાદિ મ-
લોમાં હું સમૃદ્ધ નાશ પામી શકતો નથી. તેમ હું પણ જેમાં સદા-
કાલ રહુંહું. પણ આત્મ વ્યક્તિરૂપસ્થાન અસંભવ્ય મદેસી કદાપિ
નાશ પામી શકતું નથી. તેમ આપ પણ આત્મસ્થાનમાંથી નાશ
પામશ નથી. જાત જીવિયોગે હું જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મને ઢઠાવતો
મારું શુદ્ધ સ્વરૂપ તથા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજી કર્મનો નાશ
કરુંહું. આકાશસ્થિત સૂર્યમકાશથી મત્તેક વસ્તુઓ સ્પર્શપણે ભાસે
છે. તેમ મારી શક્તિની જ્યોત્કાલોરૂ સ્પર્શપણે ભાસેછે. હું મત્તેક
વસ્તુઓનું યથાતથા સ્વરૂપ જાણુંહું અને મારી સત્તા થયા વાદ
કર્મના સુખડોનો સમૃદ્ધી નાશ કરુંહું. કર્મ આઠ પ્રકારનાંછે.
૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫
આયુષ્ય, ૬ નામકર્મ, ૭ ગોત્રકર્મ, ૮ ધંધારાયકર્મ. ૯ પૂર્વોક્ત કર્મ
રાગાદિક યોગે આત્મા આકર્ષેછે. કર્મ જડછે, ચતુર્ગતિ ભ્રામકકર્મ
છે. જગન્માં આત્માઓ અનંતાંછે મત્તેક આત્મામાં અનંતિ શક્તિ
રહીછે, શાશ્વત, અજ, અમર, નિર્લેપ, નિસ્સંગ આત્મસ્વરૂપછે.

જીવ તથા અજીવ તન્વને હું જાણી શકું હું. હું વ્યવહારે કરી
મનિજ્ઞાન ૨ શુભજ્ઞાન ૩ અવધિજ્ઞાન ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન ૫ વેવલજ્ઞાન
આદિ રૂપાંતરો પામું હું. મારું શુદ્ધ સ્વરૂપનો કેવલજ્ઞાન રૂપછે. જ્યો-
ત્કાલોરૂનું સ્વરૂપ પણ હું જાણુંહું. કર્મનો નાશ પણ હું કરું હું.
સ્વાશ્રદ્ધ ધર્મ આત્મામાં રહેલોછે તેપણ મારાથી જગાય છે. વિધ્યા-
ત્વ તે પણ હું જાણી તેનો ત્યાગ કરી આત્માને કર્મ થકી છોડાવું
હું. વિધ્યાત્વ, અંધિતા, કારાણ, અને યોગ પણ મારી મલબ રાતાથી
નાસેછે ક્રોધ, મોહ, માયા, ક્રામ, ક્રોધ, લોભ, પણ મારાથી ..

पण याद राखवुं के जे जीवो मने सेवेछे. तेभोनां क्रोध, छिद्र, देव्या करेछे. अकाम अने सकाम ए ये भेदे मारु प्रवर्तनछे. चार हत्या-कारक जीवोनो पण माराधी उद्धार थायछे. अनंताजीवो कर्म क्षपावी मुक्तिपद पाम्या अने पामगे तेमां मारो प्रभाव जाणवो. माटे हे धर्म-राजाजी ! आप स्वस्थ थाओ. आपणुं सैन्य एवुंनो यज्जवान् छे के त्यां कर्मराजानुं पांड चालवानुं नथी.

आ प्रमाणे धर्मराजाना सुभटोए पोतपोतानुं पराक्रम वर्णवुं. त्यारे धर्मराजा अत्यंत हर्षायमान थयो अने मनमां समज्यो के मारु सैन्य प्रचलछे.

आ प्रमाणे अब्र धर्मनृपनी सभामां वृत्तांत चालेछे त्यारे कर्म-राजानी सभामां ते प्रमाणे धामयूम चाली रहीछे. मिथ्या चेतना नामनी कर्म राजानी दासीए कर्मने धर्मनी सभामां बनेली सर्व हकीकत कही. त्यारे सम्यक् चेतना दासी धर्मनी अग्रे कर्म नृप सभा-मां बनेली सर्व हकीकत कही. परस्पर युद्ध कार्यनी सर्व सामग्रीओ तैयार थवा लागी. धर्मनृपे पोताना सुभटोने कसुंके-माराप्रिय सुभ-टो ! तमो शत्रु सैन्यनो पराजय करो, मारुनाम अमर राखशो, बजीत-मारा जेवा शूरा सुभटोनुं पराक्रम रण संग्राममां मालुम पडशे. माटे चतुराईथी युद्ध करवुं.

ते प्रमाणे कर्म राजाए पण सर्व सुभटोने वीर रसनां वाक्यो कथी शूर चढावुं. सुभटो पण परस्पर पराक्रम बताववा आतुर थइ रखा-परस्पर युद्ध चालवुं तेमां श्रद्धा रूपी सुभटे मिथ्यात्व रूपी योद्धाने हराव्यो. समक्ति सेनापतिर मोह प्रधाननी शक्तिनो नाश कर्यो, क्षमा पुत्रीए क्रोधनो नाश कर्यो, जीव चोथा गुणठाणा आदि गुणस्थानक चढवा लाग्यो. विरतिए अविरतिनी शक्ति नाश करी.

થાયછે. શાસ્ત્રાભ્યાસનો ઉચ્ચ કરતાં પંચમકારે સ્વાધ્યાય કરતાં જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો ક્ષયોપશમ થાયછે. તેમ મર્યાદા ધાતીકર્મનો નાશ ઉચ્ચથીછે. ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનરૂપ ઉચ્ચથી જ્ઞાનીઓ કૃત્સ્ન કર્મનો ક્ષય કરેછે. ચારિત્રનો સ્વપ્ન કરતાં ચારિત્ર મોહનીયનો પણ નાશ થાયછે. માટે પંચમકારમાં પણ ભવ્યજીવો પુરુષાર્થ કરવો. પુરુષાર્થના પણ અનેક ભેદછે. માટે સત્યપુરુષાર્થ ગ્રહવો જોઈએ. સમક્તિની પ્રાપ્તિ વિના સવજી પરિણતિ થતી નથી. અને સમક્તિ વિના પુરુષાર્થ નિષ્ફળ જાણવો. સમક્તિ મોક્ષનગરનું દ્વારછે. સમક્તિવિના કોઈ જીવ મોક્ષમાં ગયો નથી. અને જવાનો નથી. સમક્તિ વિના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ પણ અજ્ઞાન તરીકે લેવાયછે. છટ્ટે મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ મતિ અજ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. ધ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ ધ્રુતઅજ્ઞાન તરીકે લેવાયછે. અને અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ વિભંગ જ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. અને ડ્યારે સમક્તિની પ્રાપ્તિ થાયછે ત્યારે તેનો ક્ષયોપશમ સવજી પરિણમેછે. અને તે મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિ જ્ઞાન તરીકે ગણાયછે. સમક્તિ વિના અભવ્ય જીવ મુક્તિ પામતો નથી. વાચ્ય ચારિત્ર પાલીને અભવ્ય જીવ નવગ્રૈવેયક પર્યંત જાયછે કિંતુ સમક્તિવિના ભાવચારિત્ર પામી શકતો નથી અને તેથી તે ચતુર્ગતિમાં પુનઃ પુનઃ પરિભ્રમણ કરેછે, સમક્તિનો મહિમા અપૂર્વછે, પંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વનો નાશ થવાથી સમક્તિની ઉત્પત્તિ થાયછે. પંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વનો નાશ જિનાગમ સાંખ્યવાધી થાયછે, સદ્ગુરુની શ્રદ્ધા ભક્તિથી ઉપદેશ શ્રવણ કરતાં મિથ્યાત્વ નાશ પામેછે, સમક્તિની પ્રાપ્તિ માટે આગળ પદ્ધત્યાનક કહેવામાં આવશે. સમક્તિના પંચપ્રકારછે.

૧. ઉપશમ સમક્તિ, ૨. ક્ષયોપશમસમક્તિ, ૩. ક્ષાયિકસમક્તિ,

૪ જેદગમકિત, ૫ શામ્વાદનમમકિત, અનંતાનુસંધી જોષ, માન, માયા અને જોષ તેમમ મમકિત મોહનીય મિથ્ર મોહનીય, મિધ્યાત્મ, મોહનીય ૬ શાત મહતિ કર્યા શય ધર્મા સાધિક. મમકિતની મામિ થાયછે.

શ્રી જિન વચનમ તત્ત્વરૂપે સીતરાગ દોષાધી એમ સામાન્ય રૂચિરાજા જોષ મે દ્રવ્ય સમ્પદ્ત્વ પળું સ્ફુટ થાયછે. અને નય નિષેષ મમાણના વિષારથી તત્ત્વ ધદારાજા જીવને ખાર સમ્પદ્ત્વ પળું સ્ફુટ થાયછે અદિ દ્રવ્ય દ્રવ્યાર્થ કારણતા અને ખાર દ્રવ્યાર્થ કાર્યતા રૂપ જાણવો એમ થી દરિદ્રમુરિ કરેછે.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન મૂલાનુગારે દ્વચિષ સમ્પદ્ત્વ કરેછે.

- ૧ મત્ત્વ અર્થની શાયે મંમતિવદે જીરાજીરાદિ નવ પદાર્થ સંબંધી જે રુચિ તે નિમર્ગ રુચિ જાણવી.
- ૨ પરોપદેશવદે મપુત્ત. જીરાજીરાદિ પદાર્થ વિષયની જે ધદા તે ઉપદેશરુચિ કરેવાયછે.
- ૩ રાગદ્વેષ રહિત એવા પુરુષને આજ્ઞા વદે ધર્માનુષ્ઠાનમાં રુચિ થાય તેને આજ્ઞારુચિ સમકિત કરેવાયછે.

૪ મૂલના અધ્યયન તથા અભ્યાસથી ઉત્પન્ન થવ્લા વિશેષ જ્ઞાન વદે જીરાજીરાદિ પદાર્થના વિષયમાં રુચિ થાય તેને મૂલ રુચિ સમકિત કરેછે.

મૂલ રુચિ ઉપર ગોવિંદાચાર્યનું દર્શન જાણવું.

૫ એકપદ વદે અનેકપદતથા તેના અર્થના અનુસંધાન દ્વારા જન્મમાં તેજના બિંદુની જેમ રુચિ મસરિ જાય તેવીમરુચિ સમ્પદ્ત્વ કરેવાયછે.

૬ જેને સર્વ મૂલના અર્થનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તે અભિગમ રુચિ સમ્પદ્ત્વ કરેવાયછે. ત્યારે મત્ત્વ શ્રેષ્ઠા ધશે કે અભિગમે

અને સૂત્રમાં શોફેર-પ્રત્યુત્તરમાં સમજવાનું કે-આ અભિગમ રુચિ અર્થ સહિત સૂત્રના વિષયમાં આવેછે. અને તે સૂત્રરુચિ કેવલ સૂત્રના વિષયમાંજ આવેછે એટલો તે વસ્ત્રમાં ભેદછે. કેવલ સૂત્ર મૂલ કથાયછે.

- ૭ સર્વ પ્રમાણ તથા સર્વ નયથી ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ દ્રવ્ય અને સર્વ ભાવના વિષયની રુચિને વિસ્તાર રુચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાયછે તેથી વિશેષ લાભ પ્રાપ્તિ થાયછે.
- ૮ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વિનય વૈયાટ્ય આદિના આચરણ સંબંધી રુચિ તે ક્રિયારુચિ કહેવાયછે.
- ૯ જેણે કુદૃષ્ટિનો અભિગ્રહ કર્યો ના હોય અને જે પ્રવચનમાં પ્રવીણ ન હોય તેવા પુરુષને માત્ર નિર્વાણ પદ સંબંધી રુચિ તે સંક્ષેપ રુચિ જાણવી જેમ ઉપશમ સંવર અને વિવેક આ ગ્રંથ પદની રુચિ ચિન્તાતી પુત્રને થઈ હતી તેમ સમજવું.
- ૧૦ ધર્મપદ શ્રવણથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ધર્મપદવાચ્ય સંબંધી રુચિ તે ધર્મરુચિ કહેવાયછે.

સમાકેતરત્નની પ્રાપ્તિ દુર્લભછે-સમાકેત પામ્યા પશ્ચાત્ સંસાર સમુદ્ર સુલુક પ્રમાણ સમજવો. આ સંસારચક્રમાં અનંતદુઃખ પરિભ્રમણ કરી અનંતવાર અનંતદુઃખ પામ્યો. અનેક દેહો ધારણ કર્યા. પ્રત્યેક ભવમાં અનેક દુઃખ ભોગવ્યાં. જન્મ જરા મરણાદિ દુઃખોનો મોક્તા ઘણીવાર થયો. પણ પાર આવ્યો નહિ. જીવ પુનઃ પુનઃ પરસ્વભાવમાં રમણ કરી કર્મ ગ્રહેછે. આત્મસ્વભાવમાં રમણ કરવાથી કર્મ નાશ પામેછે. કમ્પપયદો આદિ ગ્રંથોમાંથી વિશેષ સ્વરૂપ જાણવું. કર્મનો નાશ કરી મોક્ષનગરમાં જવાનો ઇચ્છા હોય તો અનુભવ જ્ઞાનનો સ્વપ્ન કરો. મનિશ્રુત જ્ઞાનનું ઉત્તર ભાવી અને કેવલજ્ઞાનનું પૂર્વભાવી અનુભવજ્ઞાનછે. દૃષ્ટાંત જેમ સૂર્ય કેવલજ્ઞાનછે

અને મૂર્ખોદય યતાં મારૂં જે અરુણોદય છે તે દૃષ્ટાંતે અનુભવજ્ઞાન જાણવું. અનુભવજ્ઞાન સાક્ષાત્ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. મધ્ય-જીવો અનુભવજ્ઞાનથી જાણે છે. અનુભવજ્ઞાન સાક્ષાત્ મૂર્ચ સમાન છે. શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરતાં, ધ્યાન કરતાં અનુભવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અનુભવજ્ઞાનીઓ ઉપયોગ પોતાના આત્માના અસંગ્રહાત મદેશે સ્વાધી પુટ્તગત્વમ્નુમાં ઉંચે છે. મારો મૃદ્ધ આત્મસ્વભાવ તેજ મારું ધન છે. શક્તિ આ શાય દેશ્વાતું ધન મારું નથી. એમ મિત્રતા પાડી શુદ્ધ ગુણમાં પરિણમે છે અનુભવજ્ઞાની સિદ્ધાંતનો સારરૂપ મકરંદ થાય છે. અનુભવજ્ઞાની મદતા મુવનમાં મદા મુગ્ધમાં મ્હાલે છે. અરૂપી આત્માને દૃષ્ટિગોચર કરવાનું સ્થાન અનુભવજ્ઞાન છે. માટે સમ્પન્ન જ્ઞાનના અર્થી જીવો પુનઃ પૂનઃ સન્ન્યાસ અને સદ્ગુરુનો પરિચય કરી અંતઃકૃતિ કરી વાણકૃતિનો ત્યાગ કરવો.

કહું છે કે—

વાણકૃતિષ્ણ ગુણજ્ઞાને ચડવું, તે તો જડના માંખા;

મંયમથ્રેણિ શિશ્વરે ચડાવે, અંતરંગ પરિણામારે. લોકા મો-

ઝરીયા મત મૂલો. ?

૯ ઉપરથી સાર ભેદનો કે—વાણકૃતિ નામ બહિરાત્મદશાથી ગુણસ્થાનને ચડવું એમ તો જડજીવોની ભ્રમગા છે, અંતરંગ પરિણામરૂપ અંતઃકૃતિ મંયમથ્રેણિના શિશ્વરે ચડાવે છે. માટે મધ્ય લોકો મોઝરીયા તમે મૂલો નહીં સત્ય તત્ત્વમાં રક્ષણ કરો. અને ધ્યાનની રૂચા કરો. આત્મગુણની વિચારણા કરો. આત્માના સ્વભાવમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યાદિ અનંતગુણ છે, બધી ગુણ ગુણ મતિ મિત્ર મિત્ર સ્વભાવ આત્મામાં ગ્યા છે, જ્ઞાનનો જાણવારૂપ સ્વભાવ, દર્શનનો દે-સ્વવારૂપ સ્વભાવ, ચારિત્રનો શિરસ્તારૂપ અને ચીર્ણનો સ્ફુટગા શક્તિરૂપ સ્વભાવ એમ અનંતગુણો આત્માનાં વિરોનાં રચા છે પણ

શક્તિભાવથી આત્માનું કાર્ય સરે નહિં, જેમ અરણિ કાષ્ટમાં શક્તિ-
ભાવે રહીછે પણ અરણિના કાષ્ટને ઘાય બીડવાથી ટાઢ નાશ પામે નહિ
તે દૃષ્ટાંતના અનુસારે શક્તિભાવે રહેલો આત્માનો ધર્મ જ્ઞાનથી જા-
ણી વીર્યથી પ્રગટ કરીએ તો ચતુર્ગતિનાં અનંતશઃ જન્મ જરા મરણ
ટલી જાય. આત્માના ગુણ પર્યાયનું વ્યક્તિરૂપે પ્રગટવું તેજ સ્વભાવ
લાભ જાણવો.

પ્રશ્ન—ઘાતીકર્મનો નાશ શાવડે ત્વરિત થાય.

ઉત્તર—જ્ઞાન અને ધ્યાનથી પ્રમાદના ત્યાગપૂર્વક આત્મોપયોગે
સ્થિરતાથી કર્મનો નાશ થાયછે. પર્વતની ગુફામાં નિવિઢ
અંધકાર હોયછે તેનો નાશ દીપકથી થાયછે તેમ અજ્ઞાન તથા
કર્મનો નાશ પણ આત્મજ્ઞાનથી થાયછે. મોટી તુળની મંજી
પણ અગ્નિના સ્વલ્પ કળીયાથી નાશ ક્ષણમાં પામેછે તેમ અનંત
ભવોપાર્જિત ઘાતીકર્મનો નાશ પણ આત્મજ્ઞાનથી સ્વલ્પકાળમાં
થાયછે. શ્રીપાઠના રાસમાં દેશનાની ઢાઢમાં કણું છે કે—

શ્રીઃયશો વિજય ઉપાધ્યાય.

ક્ષણ અર્ધે જે અઘટલે, તેન ટલે ભવની કોડીરે,
તપશ્ચા કરતાં અતિઘણી, નહીં જ્ઞાન તણીછે જોડીરે.

જ્ઞાની પુરુષ અર્ધક્ષણમાં જે પાપનો નાશ કરેછે તે કોટી ભવ
પર્યંત કઠીન વિચિત્ર છઠ અઠમ માસ ચે માસ વિગેરેની તપશ્ચર્યા ક-
રતાં ટલે નહીં. માટે જ્ઞાનની કોઈ જોડી ઘટલે તે સમાન કોઈ નથી
માટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો. જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ
સર્વ કર્મને વાલી ભસ્મ કરેછે. પદ્મદ્રવ્ય સાત નય તથા નિક્ષેપ દ્રવ્યા-
દિકના જ્ઞાનથી સ્વપર વિભાગ થાયછે અને પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ
કરેછે અર્થાત્ અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ જે ઘર તેમાં આત્માઉપયોગપણે
પરિણમી અશુદ્ધતાનો પરિહાર કરેછે, પોતાના ઘરમાં આવતાં મા-

આપ અનુભવશ્રિષ્ઠી મરે મિષ્ટિ જોડ ત્યારે વિષાયું કે-અહો મેં
અનંત મરણકાલ જાણ અજ્ઞાન રૂપ નિદ્રામાં નિર્ગમ્યાવ્યો. ધારી થૂંકે હું
જન્મ જગ મળનાં દુઃખ પામ્યો હવે શ્રીવિ ધારી આ મરીરૂપ
મળનાં અમંત્ય પ્રદેશી આત્માની મરીવિ યા, અમંત્ય પ્રદેશીરૂપ
આત્મા હું અમરી છું. શ્વેત, પીત, રક્ત, કૃત્ત, એ પુદ્ગલનું રૂપ છે વન
હું તો પુદ્ગલથી વિદ્યુત્તે માટે જ્ઞાતીનું. મારામાં મંત્ર સ્વરૂપ નથી.
જન્મથી મારું જ્ઞાન થાય છે વન હું જન્મથી ન્યારો છું મારું કોઈ
નામ નથી. તેથી હું અનામી કહેવાયું.

હું જીવિ શા અવજીવિશામે નથી-કારણ કે શરિરાન્મદ્વનામાં
જીવિની શામના જીવને રહે છે અને તેથી તે અનેક પ્રકારના જીવિ
માટે લગ્નો કરે છે. વન તેથી કંડ જન્માન થતું નથી. જેમ જંખ્યાને
શ્વનાની અંદર પુષ્પનો મરણ થયો. અને તે પુષ્પને મોટાં યનાં પરના-
વ્યો. જંખ્યા જહુ આનંદ પામી. એમાં જંખ્યાનો પુષ્પ મરણ પામ્યો
ત્યારે જંખ્યા રોજા પીટરા ત્યાગી. કેન્દ્ર તોડરા ત્યાગી. જંખ્યાની આં-
ત્ર લગ્નો મર અને જુરે છે તો કંડ નથી. વિધ્યાધામ થયો એમ
જાણ્યું જેમ અજ્ઞાની જીવ સાધુ શા પુરસ્થના શા કોઈપણ અવસ્થામાં
જીવિની શામનાથી અનેક કાર્યો કરે છે. કિંતુ આંત્ર મોચાયા શાદ
કંડ વન તેમાંનું દેખાતું નથી. માટે જ્ઞાનયોગી આત્મા કોઈ જીવિ
કરે શા કોઈ અવજીવિ કરે તોવન સમધાવે રહે છે. કારણ કે-જ્ઞાન
યોગી આત્મા જાણે છે કે જીવિનામ કર્મના જંખનથી જગત્માં જીવિ
મરે છે. અને અવજીવિનામ કર્મોદયથી અવજીવિ મરે છે-માટે તે
જીવિ અને અવજીવિ જમે પૈદ્ગલિરહે. જીવિની જીવિ મસ-
રવાથી તે ધર્મી કહેવાતો નથી. તેમ અવજીવિ, મસરવાથી તે અવધર્મી
કહી શકાતો નથી. અંતરંગ શુદ્ધાત્મ વૃત્તિથી ધર્મી કહેવાય છે. અને
અંતરંગ અશુદ્ધાત્મ વૃત્તિથી અધર્મી જાણરો. માન પૂજા આદિ શામ.

નાઓથી પણ આત્મા ભિન્ન છે. કારણ કે માન અને અપમાન એ બહિરાત્મા દશાવાઝાને પડે છે જેને દુનીયાદારીમાં મુલ્યદુઃસ્વની બુદ્ધિ ધારણ કરી છે તેવા જીવને વર્તે છે, પણ જેને શરીરથી ભિન્ન આત્મા નિરાકાર જ્યોતિમય જાણ્યો છે તેવા અંતરાત્મ દશાવાઝા જીવને માનની વાસના રહેતી નથી. શુદ્ધાત્મા સદા માનવંતે છે. પુદ્ગલરૂપ દેહ કંઈ માન્ય યોગ્ય નથી. વઢી કોઈ અપમાન કરે તો સમજે કે-દેહનું અપમાન કે તેની અંદર રહેલા આત્માનું અપમાન નથી. દેહ તો જડ છે અને આત્મા તો અદૃશ્ય છે, તેથી તેનું અપમાન થઈ શકતું નથી માટે જ્ઞાનયોગી મહાત્માને માન અપમાન બે સરસાં છે. વઢી જ્ઞા યોગીની કોઈ નિંદા કરે. વા કોઈ વંદન કરે તો પણ તે સમભાવ વર્તે છે. કારણકે જ્ઞાની જાણે છે કે-મારો આત્મા અલક્ષ્ય છે પોતાના સ્વભાવે શુદ્ધ નિર્લેપ છે. એમ ઉપયોગમાં વર્તતો કોઈના ઉપરાગ વા કોઈના ઉપર દ્વેષ કરતો નથી. કનક અને પાપાણને પણ જ્ઞાની આત્મા સરસા જાણે છે, કનક અને પાપાણ પૃથ્વીકાયન દહીયાં પીડગલિક છે. અને તે કનક પાપાણરૂપ અચિત્ત પુદ્ગલ સ્કંધરૂપી છે. અને હું આત્મા તો અરૂપી છું. કનક પાપાણ પુદ્ગલ સ્કંધ જડ છે અને હું આત્મા તો જ્ઞાન ગુણમય છું, મારી અને એનું ભિન્ન જાતિ છે. વઢી કનક પાપાણમાં મુલ્ય નથી. તો તે ઉપર કેમ દૃષ્ટિ આપું ? એમ સમજી જ્ઞાની આત્માથી સમભાવમાં રહે છે. અને શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ દૃષ્ટિ આપે છે.

સંસારના સંસર્ગમાં આવતો પણ જ્ઞાની આત્મા જલમાં કમલની પેઠે ભિન્નપણે વર્તે છે, હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી. એમ પ્રમાદસ્થાનનું નિવારણ કરતો ચિરતિવ્રત અંગીકાર કરતો અંતરથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાઢાવથી આત્મ સ્વરૂપ વિચારતો અને તેમ આત્માના ગુણપર્યાપ્તને ભિન્નાભિન્નપણે વિચારતો મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનના ક્ષયોપશમે વીર્ય-શ-

કિં પોરત્વનો મેંપમ થોળિ આરોહણ કરતો પાત્તીકર્મનો સય કરી
 ધાવત્ અપાત્તીકર્મનો સય કરી પંચમ ગાંતે જે મુક્તિસ્થાન તેમાં
 માદિ અનંતમાં ધાંતં ચિરાંતે છે. ત્યાં મુક્તિસ્થાનમાં શરીરનો પ્રીમો
 માગ દાઝી જે માગની અવગાહના રહેછે. મુક્તિમાં સ્વામી
 સેવકમાર નથી, મુક્તિમાં ગણ આત્મા પદ્યાન્ સંસારમાં
 આવતો નથી, અને તેથી જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ પામતો નથી,
 આ પ્રમાણે કર્મના નાશે મુક્તિ પામેની પામેછે કિંતુ આત્મવ્યાપ્તિરૂપ
 પુરુષાર્થમાં મમ દ પરાર્થી પુનઃ પુનઃ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું
 પડેછે મન, વચન અને કાયાના યોગે સ્થિર કરી આત્મ સ્વરૂપમાં
 નિર પવું અને ઘાત માર્ગનાં દૃષ્ટિ દેતાં આગળ વધ્યા કરવું. તેમ
 કરવાથી આનંદની શુભારી મળત યશે અને સ્થિરતા યોગે ચારિત્ર
 મોહનીયનો નાશ યશે, અને આત્મા મતિજ્ઞાન અને મુક્તજ્ઞાનના
 સયોપનમયે મે મત્યક્ત ગુણ સ્થાનકની હદે વિચિત્ર અનુભવ મળત
 કરતો દેખાડે અને આત્મવચ્ચનો નિર્ધાર માસ યશે. આ અષ્ટ
 સેદાતની થદા તથા તેનો આદર જે આત્મા અત્પમવમાં મુક્તિ
 રવાનો છે તેને માત્ર ધાપડે. અને પરમપદ પ્રાપ્તિની તીવ્રેચ્છા મળત
 યથા ચિન્તા તેના હપર લક્ષ્ય લાગતું નથી અને તે પ્રતિ લક્ષ્ય સા-
 યા ચિન્તા આત્મ કલ્યાણ નથીજ. જે મળ્યને જે વસ્તુની ઇચ્છા
 તેપછે તે પ્રતિ તેનો ઉપમ થતેછે. સર્વ કરતાં શુદ્ધ સ્વરૂપની ઇચ્છા
 ખેટ ગુણાવદા જાણવો. હવે તે આત્મગુણની પ્રાપ્તિ કરવા મન શુદ્ધ
 કરવું જોઈ. મનની શુદ્ધતા યથા ચિન્તા સચિદાનંદ પ્રતિ ચલણ થતું
 નથી, પ્રથમતો મન ઇંદ્રિયોના વિપરીતમાં થટકતું હોયછે તેને પાછું
 વાઝવું અને આત્મરમણમાં જોડવું એમ યથાર્થી રાગ દ્વેષાદિક ક્ષ-
 પ્રમો તેની મેઢે નાશ પામશે. આમ ચર્તન કરવાથી ગુણોની પ્રાપ્તિ
 ધાપડે કોઈ મળ્યો ચોલવામાં પવું ચોલે કે-જાણે મહા તત્ત્વજ્ઞાન.

મીઠા થયું પણ અંતરમાં કંઈ હોતું નથી, માટે ઘર્તન આત્મ સ્વભાવમાં થયું જોડે, એમ કરવાથી અનુક્રમે આત્મા કર્માટકનો નાશ કરી મુક્તિપદ પામેછે. અતીત કાલે અનંત જીવો મુક્તિ ગયા જાયછે અને જશે ઇતિ સત્તમ વિષય સંપૂર્ણ.

૮ અષ્ટમવિષય.

સંસારમાં આત્મા ક્યારથીછે-- ?

સંસારમાં આત્મા અનાદિકાઢયીછે. જેની આદિ હોયછે તે ઉત્પત્તિમાન પદાર્થ હોયછે. અને જે ઉત્પત્તિમાન હોયછે તે કાર્યરૂપ કહેવાયછે, અને જે પદાર્થ કાર્યરૂપ હોય તે સમવાય નિમિત્તઆદિ કારણોની સામગ્રીદ્વારા ઉત્પન્ન થાયછે અને તેથી તે કાર્યરૂપ પદાર્થ અનિત્ય કહેવાયછે. અને જે પદાર્થ અનિત્ય હોયછે તે વિનાશ પામે છે. આત્માને કોઈ ઉત્પન્ન કર્યો નથી અને તેથી તે અનાદિ કહેવાયછે.

જે પદાર્થની આદિ નથી તેનો અંતપણ નથી. તે પ્રમાણે આત્મા અનાદિ છે અને અનંતછે. જે વસ્તુનો કોઈ બનાવનાર નથી તે વસ્તુ નિત્ય કહેવાયછે. તેમ આત્મા તેનો બનાવનાર કોઈ નથી તેથી આત્મા નિત્ય કહેવાયછે. જે નિત્ય વસ્તુ હોયછે તે ગ્રજ કાલમાં નાશ પામતો નથી. તેમ આત્મા પણ નિત્યછે તેથી ગ્રજ કાલમાં નાશ પામતો નથી, જે વસ્તુઉત્પન્ન થાયછે તે કારણ પૂર્વક હોયછે, જેમ ઘટવસ્તુ મૃત્તિકા દંડ ચક્ર કુલાલાદિ પૂર્વકછે. અને જે વસ્તુનો કોઈ ઉત્પન્ન કર્તા નથી. તે કારણ વિના સ્વયં સિદ્ધ હોયછે જેમ આકાશ તે પ્રમાણે આત્મા પણ કારણ વિનાનોછે. અર્થાત્ તે કોઈનાથી વ્યવ્યો નથી.

દ્રવ્યથી દર્શાવે અધિક જગત્ પ્રવંચ દ્રવ્યસ્વરૂપ થયો, ત્યારે માતા, શી. પુત્ર, મર્ત, મિત્ર, આદિ મર્ત દ્રવ્યસ્વરૂપ થયું. ત્યારે તેનાથી ધિક્ષણ થાય તેથી મુક્તિ પરાધિકાર નથી. સ્ત્રી પ્રત્યે દ્રવ્યસાદર્શને પુત્રી દર્શાવે છે-દ્રવ્ય જે તે જગત્ પ્રવંચનું ઉત્પાદન કારણ છે તે નિમિત્ત કારણ ! મધ્યમ વસ્તુમાં જો દ્રવ્યને ઉત્પાદન કારણ માનવામાં આવે તો કારણ તેવું હોય તેવું કાર્ય પાપ જેમ પડતું ઉત્પાદન કારણ તેવું રજત હોય તો પટ પગ રજત પાડે. તેમ જો દ્રવ્ય સત્ત્વે અને ઉત્પાદન કારણ છે તો ઉત્પન્ન થનાર જગત્ પ્રવંચસ્વરૂપ કાર્ય સત્ત્વે થવું જોઈએ. અને તે કદી નાશ પગ પામે નહિ, પગ જગત્ પ્રવંચ સત્ત્વે નથી પણ મધ્યમ વિશેષાત્તે માત્ર થતી દેખાય છે સ્ત્રી દ્રવ્યને સ્ત્રી ના અસ્ત્રી માનતાં વિરોધ દર્શાવે. મધ્યમ વસ્તુ દ્રવ્યને સ્ત્રી માનતાં આગમ વિરોધ આવે. દ્વિતીય વિકલ્પમાં દ્રવ્યને અસ્ત્રી માનતાં દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થનાર જગત્ પ્રવંચ સ્વરૂપ કાર્ય અસ્ત્રી થવું જોઈએ. પણ પટપટાટિ સ્વસ્ત્રી દેખાય છે એ પણ મતાવિરોધ આવે. સ્ત્રી દ્રવ્યને નિત્યમાન તો દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થનાર જગત્ પ્રવંચ પણ નિત્યરમે ઉત્પન્ન થતો જોઈએ પણ જગત્ પ્રવંચ તેથી ઉત્પન્ન વિનાશ પામતો દેખાય છે. તેથી તેમ માનતાં પણ વિરોધ માત્ર પાડે, માટે જગત્ ઉત્પાદન કારણરમે માનેલું દ્રવ્ય નિત્યરમે પણ કદી નાશવું નથી. દ્રવ્યને અનિત્ય માનતાં આગમ વિરોધ આવે સ્ત્રી દ્રવ્યને ઇક અને તે મર્ત્ય વ્યાપક છે પણ માન્યોનો જીવોનો સંધ મોક્ષ માન્યો અમર ઠરે. તેમ મુત્ય દુઃખ પણ અમર ઠરે. કન્યાદિ વિકલ્પોથી દ્રવ્યથી નિમિત્ત પણ થતી નથી. તો સ્ત્રી દ્રવ્યમાંથી જીવો ઉત્પન્ન થતા તેમ માનવું તે તો મર્ત્ય અમર ઠરે. પ્રશ્ન-આનંદ દ્રવ્યનો વિદ્યાન નહિતો કુશલ-દ્રવ્યના આનંદને જાનનાર પુરુષ કદાપી મર પામતો નથી. એમ હરહ આર-

પ્યક તથા તૈત્તિરીય શ્રુતિમાં કાણુંછે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—બ્રહ્મ શબ્દાર્થનું સમ્યગ્ જ્ઞાન ન થવાથી તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કેટલાક વાદીઓ બ્રહ્મ વિષે સર્વ જીવોનો હય થાયછે, અને વહી બ્રહ્મમાંથી સર્વ જીવો ઉત્પન્ન થાયછે એમ સમજી તત્ત્વ પામી શકતા નથી કારણકે—સમ્યગ્ જ્ઞાન વિના સમ્યગ્ ક્રિયા થઈ શકતી નથી. અને તે વિના ભવાંત થતો નથી. અર્થાત્ કર્મનો નાશ કરી મુક્તિપદ પમાતું નથી. પણ આત્મારૂપ બ્રહ્મનો ભાવાર્થ જ્ઞાનથી સમ્યક સમજનાર કશાથી ભય પામતો નથી. માટે સમ્યગ્દષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થતાં એકાંત હઠ ટકેછે.

પ્રશ્ન—શ્લોક મિથ્યંતે હૃદયગ્રંથીઃ છિંધંતે સર્વં શંસયાઃ

સીંધંતે ચાસ્ય કર્માણિ, તસ્મિન્ દૃષ્ટે પરાવરે. ?

બ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર જાણવાથી હૃદય ગ્રંથી ભેદાયછે. અને સર્વ શંકાઓ છેદાયછે. કર્મો નાશ પામેછે. તે બ્રહ્મને દેશ્વતાં—આમ મુંઢકો પનિપદ વિગેરેથી જણાયછે તો બ્રહ્મને અસત્ય કેમ કહેવાય?

ઉત્તર—હેમવ્યજીવ હજી અમારુ કથન તમારાથી સમજાવુંનથી—
બ્રહ્મશબ્દનો અર્થ જ્ઞાનવાન્ આત્મા અને તે જ્ઞાનીજીવ પ્રતિશરીર ભિન્નભિન્ન-તેમજ કર્મરહીત જ્ઞાનીજીવો—વ્યક્તિથી ભિન્નભિન્ન છે તેવારૂપે અમો બ્રહ્મને સત્ય માનીએછીએ—પણજે એક બ્રહ્મ અને તેમાંથી જગત્ પેદાયવું તેવા બ્રહ્મશબ્દના અર્થને અમો સત્યરૂપે માનતાનથી. તેનાસંબંધે અત્રસંભાષણ થાયછે—અત્રસમજવાનુંકે—સર્વત્ર બ્રહ્મ છે, બ્રહ્મયકીઅન્ય કોઈપદાર્થ નથી એમ માનવું તે જ્ઞાનવિરુદ્ધ છે—અને એમ કોઈમાનેતો તેમાં અન્યનું જોતરનથી—પણ સમજવાનુંકે—ઉપરના શ્લોકથી દ્વૈતપણાની ઇટલે યે તત્ત્વ—જીવ અને અજીવ તેની સિદ્ધિ થાયછે—અસ્ય

ઘટી છે. આત્મા અને કર્મ બે સીરનીરવત્ પરિણામી છે, આત્મા
 જ્યારે સ્વસ્વભાવમાં રમગ કરે છે. ત્યારે કર્મરૂપ પુદ્ગલો આત્માના
 પ્રદેશોથી વિચરે છે, અને આત્મામાં રહેતું અનંતજ્ઞાન આત્મીયે
 પ્રકાશે છે. અને આત્મા પરમપદ પામતાં અચલ યાય છે. જન્મ જરા
 મૃત્યુનો નાશ કરી અજરામર પદપામે છે તેમાં નપુનરાટ્ટિતિઃ શિવ અ-
 ર્થાત્ મોક્ષ પામેલા જીવો સંસારમાં પાછા આવી જન્મ ધારણ કરતા
 નથી. વઢી સર્વ જીવો બ્રહ્મના અંશ છે એમ માનીએ તો પુણ્ય પાપ વંથ મોક્ષ
 આદિ ઘટ્ટી શકતું નથી. કારણ કે—સર્વસ્થ બ્રહ્મસ્વરૂપત્વાત્ સર્વ
 પદાર્થને બ્રહ્મસ્વરૂપ માન્યાથી ધર્મ અધર્મ મુક્તિ વિગેરે અસત્ય ઠ-
 રે છે. તેમાં આ વાક્ય પ્રયોગ પટ્ટીના વહુ વચનનો છે, તેથી આત્મા
 અનંત છે એમ મતિપાદન કર્યું છે. ને ફરીથી સંસારમાં આવતા નથી.
 એમ કહેવાથી પ્રલય કાઢ થયા વાદ કેટલાક માને છે કે
 મુક્તિમાંથી સંસારમાં જીવ પાછા આવે છે તથા દયાનંદ સરસ્વતિ
 જે આર્ય સમાજનો પ્રકાશક છે તે સ્વકલ્પનાથી એમ માને છે કે
 મુક્તિમાંથી જીવ સંસારમાં પાછો આવે છે. એમ તે વાદિયોનું માનવું
 અસત્ય ઠરે છે. અને તે મિથ્યા જ્ઞાન છે એમ સિદ્ધ કર્યું. વઢી ની-
 ચેની વેદશ્રુતિયો પણ સમ્યગ્જ્ઞાન વિના અસમંજસ ભાસે છે.

તથાચ

इदं सर्वं यदयमात्मा, सर्वं खल्विदं ब्रह्म ॥

अयमात्मा ब्रह्म, अहं ब्रह्मास्मि ॥

इत्यादि वेद श्रुतियोपण सम्यग्ज्ञान विना प्रमाणीभूत नથી.
 सर्व एટ છે સર્વ સહુ એટ છે નિશ્ચયથી આ બ્રહ્મ છે. ઘટ, પટ, દંડ,
 ચક્ર, વૃક્ષ, સર્પ, જગત્ સર્વ બ્રહ્મ છે તો સિદ્ધ થયું કે સ્ત્રી પણ બ્રહ્મ
 સ્વરૂપ. માતા પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ. પુત્રી પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ. પોતે વક્તા પણ
 બ્રહ્મસ્વરૂપ. ત્યારે કોને નમસ્કાર કરવો ? કોનું સ્મરણ કરવું ? અને
 વઢી સ્મરણ કરવાનું શું પ્રયોજન ? તેની સિદ્ધિ ઠરતી નથી. શ્વા. પણ

દ્રવ્યસ્વરૂપ, અને વિષ્ણુ પણ દ્રવ્યસ્વરૂપ. સર્વ પણ દ્રવ્યનો પ્રત્યેકને નમસ્કાર કરવો જોઈએ. પણ દ્રવ્યવાદી પણ સર્વને દ્રવ્યસ્વરૂપ માની મેદભાવ રાखे છે તે આકાશ જેવડો મૂળ ગંગાળ. માટે દ્રવ્યને એક માનતાં પૂર્વોક્ત દૂષણ માત્ર થાય છે. સમ્યક્દૃષ્ટિ તેવોજ અર્થ સમ્ય-
ગ્વર્ણને દ્રાણ કરે છે. આ સર્વ જગત્ અનંતજીવોથી પરિપૂર્ણ વ્યાપ્ત છે, અને જે આ શરીરમાં છે તે આત્મા છે, અને આત્મા જ્ઞાનમય છે. દુનીયાની સર્વ વસ્તુઓ જ્ઞાનમાં વિષયીભૂત થાય છે. અનંતજોષનો જ્ઞાતા અનંત જ્ઞાનમય આત્મા છે તેને દ્રવ્ય કહો વા ચૈતન્ય કહો. વા પરમા-
ત્મા કહો, નામમેદ પણ અર્પનો એકનો એક છે—સિદ્ધ પરમાત્માઓ સદૃશ શરીરમાં રહેલા આત્મા પણ સર્વ રુદિમય છે પણ કર્માવરણથી સર્વ રુદિ નિરોધાવે છે—આત્મા અજ છે. અવિનાશી છે. અનાદિ
અનંત, અક્ષય, અક્ષર, અનક્ષર, અચળ, અટલ, અમલ, અગમ્ય, અરૂપી, અકર્મા, અવંધક, અનુદય, અનુદગીક, અયોગી, અમોગી, અરોગી, અમેદી, અવેદી, અહેદી, અહેપી, અહેદી, અકલાદ, અહેદી, અક્ષરીરી, અળાહારી, અવ્યાવાય, અનવગાહી, અગુરુજ્ઞપરિણામી, અમાળી, અયોનિ, અસંસારી, અમર, અપર, અપરંપર, જ્ઞાનગુણાપે-
ક્ષાએ વ્યાપક અનાથિત, અરૂપ, અનાથ્રવ, અશોકી, અસંગી અનાહારી લોકાલોક દ્રાયક, અનંત સુત્રમય, આદિ ગુણોથી વિરાજમાન પ્રત્યેક શરીરમાં રહેલા આત્માઓ છે. કિંતુ કર્મનાયોગે સર્વ રુદિ ઢંકાળી છે, આ શરીરમાં પણ કર્મથી વંધાઈને હે આત્માતું છે. જેવા સિદ્ધ મગવાનું છે તેવો તું છે. એમ સમ્યક્ અર્થ ગ્રહી પ્રયત્ન કરાયનો સુ-
ક્તિપદ પામી શકાય. પણ સમ્યક્જ્ઞાન વિના સંસારી જીવો મોહમા-
યામાં મસ્તાન યદ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. માટે સત્ય તત્ત્વની માત્રિ કરવી. એજ મોક્ષમાર્ગ જાણવો. થી સર્વજ્ઞ મધુએ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જીવ દ્રવ્ય

અને કાલ આ પહોંચ્ય કથન થયીછે. દેવગ્નજ્ઞાનમાં જેવું જાણ્યું તથા કેવલ દર્શનમાં જેવું સામાન્યોપયોગથી દેખ્યું. તે પ્રમાણે પદાર્થોનું પ્રતિપાદન કર્યુંછે. તેનું જ્ઞાન થવાથી સત્ય આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાયછે. મિથ્યાજ્ઞાનથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાયછે. -યત ઉક્તં

શ્લોક.

નમિથ્યાત્વસમઃ શત્રુ, નમિથ્યાત્વસમંચિપં ॥

નમિથ્યાત્વસમોરોગો, નમિથ્યાત્વસમંતમઃ ॥ ૧ ॥

દ્વિપદ્વિપતમો રોગૌ, દુઃખમેકત્ર દીયતે ॥

મિથ્યાત્વેન દુરંતેન, જંતોર્જન્માનિજન્મનિ ॥ ૨ ॥

વરં જ્વાલાકુલે ક્ષિપ્તો, દેહિનાત્મા હુતાશને ॥

નતુ મિથ્યાત્વસંયુક્તં, જીવિતવ્યં કદાચન ॥ ૩ ॥

મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ શત્રુ નથી. કારણકે મનુષ્યરૂપ શત્રુઓ ભયરદ્ધિ વા વાશમાણનો નાશ કરેછે. અને મિથ્યાત્વરૂપ શત્રુ તો આત્માની અનંતિરુદ્ધિનો નાશ કરેછે. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ ઠોડું વિષ નથી. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ રોગ નથી. અને મિથ્યાત્વ સમાન કોઈ અંધકાર નથી. જ્વાલાથી દેત્રીપ્યમાન અગ્નિમાં થઈ રહેવું તે સારું કિંતુ મિથ્યાત્વપણાથી જીવવું સારું નથી. થઈ ઉપરના ટોચા શ્લોકમાં જણાવ્યું કે-શત્રુ વિપરોગ તેથી તો એકવાર દુઃખ માયછે અને દુઃખે કરી જેનો નાશ થાયછે એવા મિથ્યાત્વથી તો બોધવ દુઃખની પરંપરા પ્રાપ્ત થાયછે, માટે સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો, શ્રીવીરમધુષ્ઠ જીવો અનાદિકાલનાછે એમ કેવલજ્ઞાનથી જાણી પ્રરૂપણા કરીછે તે મન્ય માનવી. શ્રદ્ધા કરવી.

१. नवमविषय.

आत्मा निर्मलपद (मोक्ष) प्राप्ति पामे:

ज्ञान दर्शन प्राप्तिके मोक्षप्राप्ति: ज्ञान दर्शन अने प्राप्ति
 कोनको प्राप्तो. श्रीगुरुदेवकी ज्ञान दर्शन प्राप्तिके निमित्त:
 प्रसादन करुते. मयाही निशानुगतको जेने स्वरूप गुरुगणनाग
 प्राप्ति. अथ ए ज्ञानो निमित्त निमित्त करवाही एवं गौरवा इति
 पामे दाटे करी मयी. पूरे ज्ञाननु सामान्यतः वर्जन करुते. दर्शननु
 एन वर्जन करुते. प्राप्तिनु एन सामान्य स्वरूप भाग्य करेसने.
 अद्वैतना गुरुको जे नाम करे तेने प्राप्ति करेते. प्राप्तिना वे
 नरागते. अथवा प्राप्ति द्वितीय निमित्त प्राप्ति तेमां व्यवहार
 प्राप्तिना वे भेदते. १ द्वैतविगिरूप-द्वितीय सर्व विगिरूप.

तेमां धारणनां धारण अंगीकार करवा. मया जेने पावन
 करुते तेने द्वैतविगि प्राप्ति करेते.

सर्वपी पंचनशासनो ज्ञानादापूर्वक. स्वीकार करको अने
 बीजगण आज्ञा मनाले वर्जन करुते तेने सर्वपी प्राप्ति करेते-सर्व
 विगिरूप भागवती दीक्षापी वर्जनो नाश पायते-ज्ञानोनां दीक्षानुं
 बहू मयान्यते करुते वे-नपाच

श्लोक.

सर्वेषामपि पापानां, प्रव्रज्या शुद्धिकारिका ॥
 जिनोदिता ततः सेव, कर्नव्या शुद्धिमिच्छता ॥१॥
 ददति ब्राह्मणादिभ्य, एके पाप विशुद्धये ॥
 गोदानं स्वर्गदानं च, भूमिदानान्यनेकधा ॥ २ ॥

આત્મશુદ્ધયર્થમેવાન્યે, કારયંતિ વ્રતાનપિ ॥

જુહ્વત્યમૌ પશુંસ્તત્ર, અશ્વાદીંશ્ચ સહશ્રશઃ ॥ ૩ ॥

અમેધ્યભુગ્ ગવામેકે, પૃષ્ઠભાગં સ્પૃશંતિચ ॥

ગવાં મૂત્રં પિવંત્યન્યે, અન્યે પંચગવં તથા ॥ ૪ ॥

શુદ્ધયર્થં સ્નાંતિ તીર્થેષુ, પ્રવિશંત્યન્યે હુતાશને ॥

તથાપિ નૈવશુદ્ધ્યંતિ, વિનાદીક્ષાં જિનોદિતાં ॥૫॥

કિંચ શૌચં વિનાશુદ્ધિં, જાયતે ન કદાચન ॥

સર્વાહિંસાદિકં તચ, યતઃ પ્રાહુર્મનીપિણઃ ॥ ૬ ॥

સર્વજીવદયાશૌચં, શૌચં સત્યપ્રભાપણં ॥

અર્ચૌર્યં વ્રહ્મચર્યચ, શૌચં સંતોષ એવચ ॥ ૭ ॥

કપાયનિગ્રહઃ શૌચં, શૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

પ્રમાદવર્જનં શૌચં, ધ્યાનં શૌચં તથોત્તમં ॥ ૮ ॥

દુષ્ટયોગજયઃ શૌચં, શૌચં વરવિવેકિતા ॥

તપો દ્વાદશધાચૈવં, શૌચમાહુર્મનીપિણઃ ॥ ૯ ॥

સર્વજ્ઞોક્તદીક્ષાયાં, એતત્ સર્વદયાદિકં ॥

શૌચં સંપૂર્ણ મેવાસ્તિ, સદાંતરાત્મશુદ્ધિકૃત્ ॥૧૦॥

ભાવાર્થ—સર્વ પાપોની શુદ્ધિકારિકા દીક્ષાછે. માટે જિનેશ્વરે ફયેલી દીક્ષા આત્મશુદ્ધિ ઇચ્છનારે અંગીકાર કરવી. દીક્ષા અંગીકાર કરવાથી સર્વયા પ્રકારે કર્મનો નાશ થાયછે.

કેચિત્ જીવો વ્રાધ્મણ વિગેરેને સ્વર્ણદાન ગોદાન ભૂમીદાન વિગેરે આપેછે અને કૈદ્યુલક આત્માની શુદ્ધિને માટે વ્રતો કરેછે અને

કાલકેટે. અને હોમમાં પથુઓને હોમેટે. કેટલાક આત્મકલ્યાણ માટે ગાયત્રું અમૃત્ય મંત્રન કરેછે, તથા તેના પૃથ્થ ભાગને સ્પર્શેછે અને ચઢી ગાયત્રું મૂચ પીવેછે, તથા પંચગવતું મંત્રન કરેછે. કેટલાક આત્મશુદ્ધિ માટે ગંગા યદુના આદિ તીર્થોમાં સ્નાન કરેછે. કેટલાક પ્રાણનાં પ્રવેગ કરેછે, નોમય તે અગ્નિપ્રાણાપી આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરના પી. પણ જ્યારે ચીતરાગ સર્વજ્ઞ કહેલી ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવામાં આવેછે ત્યારે આત્મા નિર્વન થાયડે.

ચઢી તે ભાગવતીદીક્ષામાં શૌચચિના શુદ્ધિ થતી નથી. હવે તે શૌચ દર્શાવે. સર્વજીવદયાશૌચ-સર્વ જીવોની દયા કરવી તેને શૌચ કહેડે. દયા વિના ધર્મ હોતો નથી. અહિંસા પરમોધર્મઃ અહિંમા મોયો ધર્મડે. અને શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યુંડે કે-

નય તિદુઅણેવિ પાવં, અન્નં પાણાદિવાયઓ ગરુયં ॥
જં સર્વેવિય જીવા, સુહેસિણો દુસ્કમીરુય ॥ ૧ ॥

પ્રાણજીવમાં હિંસા કરતાં મોટું કોઈ પાપ નથી. મર્વે જીવ મુક્ત થયેડે. અને દુઃખથી ચીવેડે.

શ્લોક.

નસાદીક્ષા નસામીક્ષા, નતદ્ દાનં નતત્તરઃ ॥
નતત્જ્ઞાનં નતદધ્યાનં, દયાયત્ર ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥

માત્રાર્થ-પરી કોઈ દીક્ષા, મિક્ષા, દાન, તર કે ધ્યાન નથી કે-જેનાં દયા નહોં હોય.

શ્લોક.

અહિંસેવ મતા મુરુયા, સ્વર્ગપ્રાપ્તે પ્રસાધની ॥
અસ્યા સંતતપાર્યવ, ન્યારથં સત્યાદિપાલનં

સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનારી દયાજ (અર્હિસા) દયાજ મુલ્ય-
પણે મનાયલી છે. અને એને રાખવા માટેજ સત્યાદિકનું પાલન
વ્યાજવી ગણાય છે. વલી આચારાંગ મૂલ્યમાં કયું છે કે-નયાચ પાઠ:

સેવેમિ જેઞ્ઞયા જૈય પદ્મવત્તા જે આગમિન્મા અરહંતા ભગ-
વંતો તે સવ્વે એવ માઠલ્લવંતિ. એવંભાસંતિ, એવંપત્રવંતિ, એવંપરુવંતિ,
સવ્વેપાણા, સવ્વેભૂયા, સવ્વેજોરા, મવ્વેસતા, નહંતવ્વા, નમ્મજાવેય-
વ્વા, નપરિતાવેયવ્વા, નહવેયવ્વા, એમચ્ચે મુદે નિદ્દે સામણ
સમિચ્છોયં સેયન્નેદિ પવેડયં.

આચારાંગમૂલ્ય ભાવાર્થ

હું કહું છું કે જે તીર્થંકર ભગવાન થઈ ગયા અને જે હાલ વર્તે
છે, અને જે આવતા કાલમાં થશે તે સર્વ આ રીતે કહેછે
જનાંવેછે તથા વર્ગવે છે કે સર્વમાન, સર્વભૂત, સર્વજીવ, અને સર્વ
સત્ત્વને હણવા નહિ, તેમના ઉપર હકુમત ચલાવવી નહિ, તેમને ક-
વજે કરવા નહિ, તેઓને મારી નાખવા નહિ, અને તેઓને હેરાન
કરવા નહિ, આયો પવિત્ર અને નિશ્ચ ધર્મ લોકોના દુઃખને જાણનાર
ભગવાને ક્તાવ્યો છે.

અને વલી કહું છે કે-

જયંચરે જયંચિટે, જયમાસે જયંસણ ॥

જયં ભુજંતો ભાસંતો, પાવં કમ્મં ન વંધઈ ॥ ૧ ॥

શ્રી શર્યંશમચ્ચરિ કહેછે કે યતનાથી ચાલવું. જીવની દયા
સત્ત્વવાય તેમ ઉભા રહેવું. યતનાથી પેસવું, અને યતનાથી મૂઠું. અને
યતનાથી ચોરવું, એમ કરતાં પાપ કર્મ વંધાશે નહિ. વલો કહું છે કે-

ગાથા.

મલ મડલ પંક મડલા. ધૂલી મડલા ન તે નરા મડલા

જે પાવપંક મટલા, તે મટલા જીવલોચાંમે ॥ ૧ ॥
સ્વપ્નમિત્તંઃમલિલેદિં. મર્ગસદેમસ્ય શુદ્ધિજનમંજં
કામંગંતિ નિસિદ્ધં. મહોસિપંતં નણ સિનાણં ॥૨॥

માવાથી=મરુથી મેલા, જાટવથી મેલા થળ્યા, અને પૂત્રથી
મેલા થળ્યા માળામો મેલા નહિ ગણાય. પણ જે પાવરૂપ વંકુથી
મેલા થળ્ય હોય તે મીઠો આ યોગમાં મેલા જાણવા—

વળી સ્નાનમાં જલચરે કાળધર ગરીરના પરિધાનની શુદ્ધિ
પાપછે, અને જે જલ સ્નાન કામનું અંગ ગણાયડે તે જલથી મર-
પિયોને સ્નાન થરવાનો નિયંપછે—

ઉક્તંચ શ્લોક.

સ્નાનં મદદર્પકં, કામાંગં પ્રથમં સ્મૃતં ॥

તસ્માત્ કામં પરિત્યજ્ય, નૈવ સ્નાંતિ દમે રતાઃ ૧

સ્નાન એ મદ અને વિષયાભિલાષનું કારણ હોવાથી કામનું પ-
હેલું અંગ ગણાયડે. માટે કામને ત્યાગ કરનાર અમે ઇન્દ્રિયોને દમવા
નક્ષર થળ્યા યતિજનો ધીરહૃદ્ય સ્નાન નથી કરતા. દે.ટલાક લોકો
સમગ્ર્યા વિના એમ ઘોળેડે કે જૈનના મુનિયો સ્નાન કરતા નથી.
તેમને પહેલાનું કે જૈનના સાધુ ગામ્યાશ મુજબ વર્તેછે તેથી વિષયા-
ભિલાષજનક સ્નાનનું તેમને કંડ પ્રયોજન નથી. વ્રતચારો સદાશુચિઃ
વ્રતચારી પુરુષ મદા પવિત્રડે. તેને કાળ સ્નાનની કંડ જરૂર નથી
વળી શ્રીકૃષ્ણ, પાંદુ પુત્રને નીચે મુજબ ઉપદેશ આપેછે.

શ્લોક.

આત્માનદી સંયમતોયપૂર્ણા, સત્યાવહા શીલતટા દયોર્મિઃ
તત્રાભિપેકં કુરુ પાંડુપુત્ર, નવારિણા શુદ્ધયતિ ચાંતરાંત્મા ૧

ભાવાર્થ-આત્મારૂપી નદીએ તેમાં સંયમરૂપી પાણીપરિપૂર્ણ ભરેલ છે, ત્યાં સત્યરૂપ શીલરૂપ તેના તટએ, ત્યાં દયારૂપ તરંગોએ માટે હે પાંડુપુત્ર તેમાં સ્નાન કર. કારણ કે શરીરની અંદર રહેલો અરૂપી આત્મા કંઈ પાણીથી શુદ્ધ થતો નથી હવે ત્યારે પવિત્ર કોળ કહેવાય તે જણાવે છે.

ગાથા.

અલંડિય વયનિયમા, ગુત્તા ગુત્તિંદિયા જિયકસાયા.
અશુદ્ધ વંભચેરા, સુદ્ધો ઇસિણો સયાનેયા ૧

ભાવાર્થ-અંગીકાર કરેલાં વ્રત અને નિયમને અલંડિત રાખનારા અને જેણે પોતાની ઇન્દ્રિયો વશ કરીએ તથા વહ્ની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કપાયોને જીતનારા તથા નિર્મલ વ્રત્તચર્ય પાળનાર મુનિયો (ઋષિયો) સદા પવિત્ર જાણવા.

તથા વહ્ની કહું છે કે—

શ્લોક.

નોદકલ્પિત્રગાત્રોઽપિ, સ્નાત ઇત્યભિધીયતે;
સ સ્નાતો યોદમસ્નાતઃ સ વાહ્યાભ્યંતરઃ શુચિઃ ૧

ભાવાર્થ-પાણીથી મીંઝાયલ શરીરવાળો કંઈ ન્હાણો નહિ કહેવાય. કિંતુ જે પોતાની પાંચ ઇન્દ્રિયોનો વશ કરનારો યદ્દ મહ્યંતર અને વાચથી પવિત્ર હોય તેમ ન્હાણો કહેવાય. વહ્ની કહું છે કે—

શ્લોક.

ચિત્તમંતર્ગતં દુષ્ટં, તીર્થસ્નાનૈર્ન શુદ્ધયતિ;
શતશોઽપિજલૈર્થાતં, સુગંધામિવાશુચિઃ ૧

ભાવાર્થ-અંતરનું દુષ્ટ ચિત્ત કંડ તીર્થ સ્નાનથી શુદ્ધ થતું નથી કેમકે મદિરાનું ચામળ સેકડો પાણીથી ધોઈ પોષણ તે અપવિત્ર જ રહે છે. માટે સારાંશ કે-જલથી માત્ર સ્નાન કર્યાથી પવિત્રતા પ્રાપ્ત થતી નથી. પરંતુ દયારૂપ શૌચથી પવિત્રપણું પ્રાપ્ત થાય છે. માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી મયમ અર્હિસા વ્રતનું પાલન કરવું જોઈએ. કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી નહિ. મુનિને વીસ વદાની દયા હોય છે. અને શ્રાવકને સવાવદાની દયા હોય છે. માંસનું મજાગ કતનાર, માંસ વેચનાર, જીવો, પાપી જાગવા સંસારનો ત્યાગ કરનારા મુનીશ્વરો અર્હિમા વ્રતનું પાલન કરી શિવ પામ્યા અને પામશે. જીવની હિંસા કરવાથી થઈ દારુણ દુઃખ યશોધર ચરિત્રથી જાગવું. દેવે દીક્ષા અંગીકાર કરી શીત્રું સત્ય ચોલવું, મૃપા-વાદ છૂટે જૂઠું કદી ચોલવું નહિ. તદ્રૂપ સત્યવ્રતનું પરિપાલન કરવું. શીત્રું મહાવ્રત અંગીકાર કરી કોઈની નર્મીથી વસ્તુ પણ કદાચ વિના લેવી નહીં. પોતાની ચા પારકી મર્વ સ્ત્રી વર્ગનો ત્યાગ કરવો. મનમાં પણ ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા કરવી નહીં. સ્ત્રીના સામું સ-રાગ દષ્ટિથી જોવું નહિ. નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય વ્રતની ગુણિ પાઢવી અને મૈથુનનો સર્વથા ત્યાગ કરવો તેને ચોથું બ્રહ્મચર્યવ્રત કહે છે. સર્વ વ્રતો નદીઓ સમાન છે અને બ્રહ્મચર્યવ્રત સમુદ્ર સમાન છે, બ્ર-હ્મચારી પુરુષોની કીર્તિ વધે છે. શ્યાં જાય છે ત્યાં તેને માન મળે છે. દેવતાઓ પણ બ્રહ્મચારી પુરુષોને સાદાવ્ય કરે છે. મંથની સિદ્ધિ પણ શીત્રવ્રત પાઢનારને તુરત મળે છે. દેવતાઓ, યક્ષો, રાક્ષસો પણ બ્રહ્મચારી મુનિને નમસ્કાર કરે છે. બ્રહ્મચારી મુનીશ્વરને વધન સિદ્ધિ સંપ્રાપ્ત થાય છે, બ્રહ્મચારી પુરુષનો સંકલ્પ સિદ્ધ થાય છે. કોઈ મનુષ્ય ગુર્વર્ણનાં યોગ્ય દેરામર કરાવે અને કોઈ બ્રહ્મચર્યવ્રત અંગીકાર કરે તો પણ બ્રહ્મચારી પુરુષની શ્રોત્ર ગુર્વર્ણનાં દેરાસર

કરાવનારને ફલ થતું નથી. ચારિત્રનું મૂલ્ય બ્રહ્મચર્યવ્રત છે. બ્રહ્મચર્યવ્રત નથી ત્યાં ચારિત્રની શુદ્ધિ ક્યાંથી અર્થાત્ બ્રહ્મચર્યવ્રતના ચારિત્ર નથી. ગ્રહસ્થ પુરુષ પળ પોતાની સ્ત્રી વિના અન્ય સ્ત્રીને ત્યાગ કરે છે. બ્રહ્મચર્યમાં ઘણા ગુણ સમાયા છે, સુદર્શનશેઠને શૂર્ણ પળ સિંહાસનરૂપે થઈ તેમાં બ્રહ્મચર્યનું માહાત્મ્ય જાણવું. નવનાર બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપથી સત્ય સુખલીલા પામ્યા. વઝી પારકી સ્ત્રીના ઉપર રાગ કરનાર રાવણને લક્ષ્મણે માર્યો, અને રાવણ મરી નરકમાં ગયો. અને સીતા સંતીનો યશ જગત્માં ગવાયો. વિપય લંપટી જીવો સદાકાલ આકુલ, વ્યાકુલ દુઃખી રહે છે. લંપટી જીવો આ ભવમાં પળ દુઃખ પામે છે. અને પરભવમાં પળ દુઃખ પામે છે. લંપટી જીવોની જગત્માં અપકીર્તિ થાય છે અને વિપયલંપટી જીવો પરદાપ છે તો સરકાર તેનો મોટો દંડ કરે છે. અને જગત્માં તેનું અપમાન થાય છે. વિપય લંપટી જીવો જ્યાં તો આંધળા હોય છે કે-નેમને ધર્મ વા અધર્મની સમજણ પડતી નથી. માટે ભવ્ય જીવો બ્રહ્મચર્યવ્રતનું સમ્પૂર્ણ પરિપાલન કરવું. વારંવાર મનુષ્ય જન્મ મળનાર નથી. શરીર સાત ધાતુથી બનેલું છે તેના શરીરમાં લોરી માંસ, ઢાઢકાં, ખેદ, મગ્ગા, મૂત્ર, વિષ્ટા બનેલી છે. નાકમાંથી લીંદ વળા કરે છે. આંસમાં પીયાના ધોરૂ થાને છે. કેનમાં જુઓ, લીંચોના સમૂહ પડ્યા કરે છે. શરીરદાગોથી અશુચિ વળા કરે છે. વઝી જુવાન અવસ્થા ઉતર્યા થાદ શુદ્ધાવસ્થા થાય છે. ન્યારે શરીર સ્વચ્છ બાગે છે. શરીરનો રંગ ઉતરી જાય છે. અવ્યવ નેના સામું પળ જોવાનું મન થતું નથી જ્યાં શીના શરીરમાં શો માર છે કે નેના ઉપર રાગ થાય. વઝી શી જાનિ કવટથી બનેલી છે. મનુ-શરિ જેવા ગમ્મને મૂઠી નેના રાગી વાકર્મનાં માથે મંદરાટી થઈ હતી. ને વાત જ્યારે ભરૂંશરિરાત્રાજા જાણી ન્યારે મનમાં ઘમો

રેદ્દ થયો અને વિચારવા લાગ્યો કે-મહો જે પિંગલાને હું પટરાળી તરીકે માનતો હતો અને જે મારી માંગામેયા હતી, અને હું જેના ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખતો હતો તે પિંગલારાળી પણ અને મારી યદ્ નહિ. અને તેણીએ કામના આવેશથી નીચની સાથે સંવંધ કર્યો માટે તેને ધિરાલ થાઓ. અહો જગન્ના જીવો કામાવેશથી પુણ્ય પાપ ગગતા નથી. એવા કામને પણ ધિરાલ પડો અને આ સંસારમાં હું જેને સારભૂત માનતો હતો એવી પિંગલા પણ મારી યદ્ નહિ. અહો જ્ઞાનીઓએ મંમારને અમાર કયોછે તેમાં જરા માત્રપણ અસન્દ નથી. એમ ચિંતવી તાપસી દીક્ષા અંગીકાર કરી પર્વતની ઊંચાઈમાં ચાલ્યો ગયો, અને તેમણે ભર્તૃહરિ શત્રુકની રચના કરી. માટે સંસારમાં સારભૂત ધર્મ વિના અન્ય કશું જગાતું નથી. માટે મન્યજીવોએ પણ સાંમાર્ગિક મોહમાયાથી દૂર રહી આત્મિક ધર્મારાધનમાં તત્પર યદ્ ધર્મારાધન કરવું, અને સ્ત્રીવિપયાભિલાષનો ત્યાગ કરવો. જાગરમાં વિપયને વિપની ઉપમા આપીએ ત્યારે વઢી એક મહાન્ના કહેએ કે, વિપયને વિપની ઉપમા આપવી તે યોગ્ય નથી. કારણ કે, વિપ તો એક મત્તમાં મત્તતાં માગ હરી દુઃખ આપેએ અને વિપયો તો અનેક મત્ત પર્યંત પરિભ્રમણ કરાવી દુઃખ આપેએ. માટે વિપના કરતાં પણ મોટી ઉપમા આપવી જોઈએ. વિપયથી યતું મુખ સ્વપ્નમુખ સમાન મિથ્યા કલ્પના માત્રએ.

તથાચ શ્લોક.

સ્વપ્ને દૃષ્ટં યથાપુંસઃ ક્ષણમાત્રં સુસ્વાયતે

પ્રવુદ્ધસ્ય નતત્કિંચિત્ એવં વિપયજં સુલં. ૧

સ્વપ્નમાં દેલેલો પદાર્થ પુરુષને ક્ષણમાત્ર મુલ્ય આપેએ અને ત્યારે તે મનુષ્ય જાગેએ ત્યારે કંદપણ દેરાતું નથી એ પ્રમાણે વિપ-

ननु गुण शब्दवाच भावयोगात् सावये भवेत् पञ्चदश वि साम्यादिकं गुण
नयोः । इति विपरीतं पुनरुच्यते केसरी निमित्तं सावये ते असावयेते ।

उच्यते,

विपरीतं विपरीतं न पश्यन्ति द्वितीयं

भूयानि न द्वितीयं वाच्यं, अथ पश्चिमं निभाः ।

विपरीतं विपरीतं पश्यन्ति द्वितीयं विपरीतं पश्यन्ति द्वितीयं
नयोः, तेन इति विपरीतं वाच्यं न न वा ते सावयेते नयोः । अथ
न विपरीतं पश्यन्ति द्वितीयं अथ अथ पश्यन्ति वाच्यं । अथ वाच्यं वाच्यं ।

પર્યુ. ત્યાં વેદ્યાણ પોતાનું શરીર દેશ્યાણ અને વિષયાભિલાષ થાય તેમ નાચ કર્યો, કામોત્સાદક અનેક પ્રકારનાં ગાયનો ગાયાં. તો પણ મુનિવર્યથી સ્પુર્તીભદ્ર જાણ લાગ્યામાન થયા નહીં અને વિષયમાં રાગી એવી વેદ્યાને પણ વેગમી પનારી. અને તે વેદ્યાને ધાવકનાં પાર વ્રત ડગગળ્યાં. અહો પ્રાર્થની વાત છે કે. કામનો નાશ કરવા મહામુનિયો પર્વતની ગુફાઓમાં તથા એકાંત જગ્યાઓમાં ગયા, કેમકે ત્યાં કામ આવી શકે નહિ પાડે. ત્યારે સ્પુર્તિભદ્ર મુનિવર તો કામના મૃદમાં મરેલી કામનો નાશ કર્યો. અહો કેટલું નેમનું મામર્ય ? એવી રીતે મહ્યર્જીવોણ ઉત્તમ ચરિત્ર થવળ કરી વિષય, કામ, મોહનો નાશ કરવો અને તે પ્રતિ જરા માત્ર પણ ઇચ્છા કરવી નહીં અને મન, વચન, કાયાથી શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાઢ્યું.

હવે પાંચમું સર્ગનઃ પરિગ્રહ પરિમાણ વિરમણ વ્રત કહેછે. શ્રી મુર્નાશ્વર મહારાજા ધનધાન્યાદિક નવ વિષ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે. કારણ કે વિકલ્પ સંકલ્પનું કારણ પરિગ્રહછે. પરિગ્રહથી ક્રોધ, માન, માયા, લોભની ઉત્પત્તિ થાયછે. જેમ વહાળ અનિશ્ચય ભારથી મમુદ્રમાં પુડેછે પરિગ્રહની વૃદ્ધિથી ગગદ્રેપની વૃદ્ધિ થાયછે. પરિગ્રહથી દુનીયામાં મનુષ્ય પટ્ટની વર્ષા ગુંચવળમાં આવી પડેછે કે તેને જગમાત્ર પણ જ્ઞાતિ મળતી નથી. વઝી ધનધાન્યાદિકની વૃદ્ધિથી મોટાઈ વધેછે. મનમાં માન આવેછે. વઝી અદેશ્યા પણ પ્રગટ થાયછે. વઝી પરિગ્રહની પ્રાપ્તિના કારણથી માણાતિપાત, અમત્ય, ચોરી, આદિ પાપસ્થાન કોનું મેવન કરી કર્માર્જન કરી જીવ અધોગતિમાં અવતરી ત્યાં છેદન મેદન તાડન તર્જન શોક, વિયોગ શ્રુવા, નૃરા, આદિ વિવિધ દુઃખો મોગવેછે. વઝી પરિગ્રહથી અજ્ઞાનીજીવ ધર્મ ગાયન કરી શક્તો નથી પરિગ્રહ મેઝવવામાં

દુઃખજ સમાયુંછે. વઢી પરિગ્રહ ધન ઉપર મમતા ભાવ રાखी મનુ-
પ્ય મરણ પામી સર્પ, ડંદર, ગીરોલીના અવતાર પામેછે. વઢી પરિ-
ગ્રહની મમતાથી માતપિતા માફ પરસ્પર લડી મરેછે. વઢી પરિગ્રહ
ધનરૂપ વૃદ્ધિ પામેછે ત્યારે તેને સાચવવાની પણ ચિંતા રહેછે.
રહેને ચોર વિગેરે લઈ જાય એવી ચિંતા તેના મનમાં રહેવાથી
સુખે કરી ડંવણ આવતી નથી, પરિગ્રહથી આરંભ, સમારંભ કરી
કર્મોપાર્જન જીવ કરેછે. પરિગ્રહધારી સ્વસ્થ જડવસ્તુને પોતાની
માની છેતરાયછે. માટે વૈરાગી આત્માથી જીવો પરિગ્રહનો ત્યાગ
કરી દીક્ષા ગ્રહી પંચમહાવ્રત અંગીકાર કરેછે. અને પુત્ર સ્ત્રી માતપિતા
વિગેરે સંસારી કુંડુંવનો સંબંધ છોડેછે અને સ્વસ્થ ચિત્તે હું એકલો
હું. આત્માથી અન્ય મારૂ નથી અને હું કોઈનો નથી એમ અતીવ
મના થઈ આત્માને શિશ્વામણ આપેછે. સદ્ગુરુને ધારણ કરેછે.
સંયમની રક્ષા અર્થે વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક, રજોહરણ, મુગ્ધવશ્ત્રિકા, ધારણ
કરેછે. સંયમનાં ઉપકરણ રાખવાથી પરિગ્રહ કહેવાનો નથી. કહ્યુંછે કે
મુચ્છાપરિગ્રહોબુત્તો, નાયપુત્તેણ તાડ્ણા;

શ્રી જ્ઞાનપુત્ર વીરમધુએ મૂર્ચ્છાને પરિગ્રહ ગ્રહોછે. માટે હઠ ક-
દાગ્રહ કરવો નહીં. એમ મુનીશ્વર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી નિર્વિરલ્ય
મન કરી આત્મજ્ઞાનમાં મગ્ન રહેછે, અને મુનીશ્વર વિચારે કે આ
વાદ પરિગ્રહ ત્યાગી મુનિ આત્માની રુદ્ધિ તરફ લક્ષ આપી જુવેછે
તો ત્યાં અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, આદિ રુદ્ધિ મેળવી
છે અને તે રુદ્ધિ અવિનાશીછે. પોતાનાથી કદી જુદી પડવાની
નથી અને એ રુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી સહજ જ્ઞાનિ અનુભવાયછે, એમ
આત્મા એ જાણ્યું ત્યારે આ વાદ જટ રુદ્ધિરૂપ પરિગ્રહનો ત્યાગ
કર્વો. અને આશ્મિક રુદ્ધિ મેળવવા પ્રયત્ન કરવા ત્યાગ્યા, ધ્યાના-
દિકનો અભ્યાસ કરવા ત્યાગ્યા, એ પાંચમું પરિગ્રહ વિરમગત્રન દી-

સા અંગીકાર કરી મુનિવરો ધનરૂપે અને કાયાથી પરિગ્રહ ધારણ કરવો નહીં પરિગ્રહ ધારણ કરાવવો નહીં. અને પરિગ્રહ ધારણ કરતા દોષ તેની અનુમોદના કરવી નહીં.

છટ્ટું રાત્રીભોજન વિસ્મયવ્રત રહેલે. રાત્રીના મધ્યમાં મુનીશ્વર અમનપાન, સ્વાદિમ અને સ્વાદિમ ૫૫ ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરેલે. ધીર્વીરમધુષ રાત્રીભોજનમાં મદ્ય દોષ કહ્યોલે, માટે આત્માથી જીવ રાત્રીભોજન કરે નહિ. યોગ શાય, વર્ધમાન દેશના, આદિ ગ્રંથોમાં તથા મૂત્રોમાં રાત્રીભોજન કરવાથી મરાદોષ ધનાવ્યાલે. વઝી અન્ય ટર્જનીઓના શાસ્ત્રમાં પણ રાત્રીભોજન કરવાથી દોષ ધનાવ્યાલે. માટે મુનિવરો દીક્ષા પ્રતી રાત્રીભોજનનો ત્યાગ કરેલે. ૫૫ રીતે પંચ મદ્યવ્રત અને છટ્ટું રાત્રીભોજન વિસ્મયવ્રતનું અવ્રતો સંક્ષેપથી સ્વરૂપ પ્રસંગોપાત દેશાદ્યું. આ પ્રમાણે મૂલ્ય વ્રત અંગીકાર કરે, અને ધરણ સિત્તરી ધરણ સિત્તરીરૂપ ઉત્તર ભેદનું આરાધન નિર્ગ્રંથ મુનિવર્ય કરે. ધીર્મિદસેન દિવાકરમુરિકૃત મવચન સારોદ્ધારમાં ચારિત્રના મૂલ્ય ભેદ ઉત્તરભેદનું તથા ચારિત્રના ઉપકરણોનું વિશેષતઃ વર્ણન કર્યુંલે ત્યાંથી જિજ્ઞાસુષ વિશેષ અધિકાર જાણવો. હવે દીક્ષા અંગીકાર કરી કપાયના નિગ્રહરૂપ શૌચ મુનીશ્વર ધારણ કરેલે. સમાધી ક્રોધનો પરાજય કરેલે. અને નમ્રતાભાવથી માનનો પરાજય કરેલે અને સરલતાથી માયાનો નાશ કરેલે. અને સંતોષથી લોભનો નાશ કરેલે. વઝી પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયો જીતવારૂપ શૌચ મુનીશ્વર ધારણ કરેલે. પ્રમાદનો ત્યાગ કરવો તે રૂપશૌચને દીક્ષા અંગીકાર કરી ધારણ કરેલે. પ્રમાદવઝી ચૈદ પૂર્વી પણ સંસારમાં પડયા માટે આલસ્ય, નિદ્રા, વિકૃત્યા, પાર્શ્વી નિંદા આદિ પ્રમાદનો નાશ કરી મુનીશ્વર અવમત્તપણે રહેલે. વઝી મુનીશ્વર ધ્યાનરૂપ શૌચ જે

સર્વ શૌચોમાં ઉત્તમ છે તેને ધારણ કરે છે. ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન એ બે ધ્યાન આત્મકલ્યાણકારી છે. તેમાં શુદ્ધધ્યાન મુક્તિ પ્રદાતા છે. મન વચન અને કાયાના દુષ્ટ યોગનો જય કરવો તેને શૌચ કહે છે. બ્રહ્મ જ્ઞેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયનો વિવેક તેને ઉત્તમ વિવેક કહે છે. તે શૌચને દીક્ષા અંગીકાર કરી મુનિવર્યો ધારણ કરે છે. ચાર પ્રકારે તપ કરવો તે પણ શૌચ જાણવો, શ્રી સર્વજ્ઞ કથિત દીક્ષામાં દયાદિક સર્વ કૃત્ય શૌચરૂપ શરીરની અંદર રહેલા આત્માની શુદ્ધિ કરનાર છે. નિશ્ચય ચારિત્ર આત્મસ્વભાવમય છે એટલે આત્માથી ભિન્ન નથી તે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે વ્યવહાર ચારિત્રકારણીભૂત છે.

આ સંસારમાં કેટલાક જીવો ધર્મનું નામ પણ જાણતા નથી અને તદનુકૂળ પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. સંસારમાં મોટા કહેવાળા એટલે પોતાને ધન્ય માને છે. પણ પોતે જીવાદિક તત્ત્વ જાણતા નથી અને સાંસારિક કાર્યોમાં અદર્શિત શું થાયા રહે છે, પણ ધર્મારાધન પરાયણ થતા નથી. ધર્મનું આરાધન કરી આત્માને કર્મબંધનથી છોડાવવો એજ ઉત્તમ પુરુષોનું લક્ષણ છે. બાકી ધન, પુત્ર, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિથી પોતાની વૃદ્ધિ માની અહંભાવમાં વર્તવું તે તો અધમ પુરુષોનું લક્ષણ છે. શ્રી ભરતરાજા, રામ, પાંડવો વિગેરે એ આ સંસારને અસાર સમજી આન્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરી તેમ મહ્ય જીવો પણ અધુના સારમાં સાર દીક્ષાનું અવલંબન કરવું જોઈએ. દીક્ષા ગ્રંથ વિના આશ્રવમાર્ગનો રોધ થતો નથી. આ સંસારને જ્ઞાની પુરુષો પણ બ્રહ્મા અગ્નિ સમાન કહ્યો છે, વાજીગરની વાજી જેવું આ સંસારનું સ્વરૂપ જાણી વિવેકી મનુષ્ય ચારિત્રમાર્ગ ગ્રહણ કરે છે. મારુ મારુ માનના એવા અનેક જીવો માયાના વશ જ્ઞાનલક્ષ્ય મત્ત આન્મસ્વરૂપ ભૂલી યમગતિ વશ થયા અને થાય છે. જેમ સમુદ્રમાં પાણીના અનેક તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે અને પથારી વિલ્પ

પામેછે તેની પેઠે અનાદિકાન્ધથી આસંસારસમુદ્ધમાં દેવ મનુષ્ય નિર્પેચ અને નારક્ષીનાંગે કરી જીવ અનેકજાઃ શરીર છોડતો અને અનેકજાઃ શરીર ધારણ કરતો વર્તેછે. પણ અજ્ઞાન દગ્ધાથી પામર જીવની મુક્તિ થઈ નહીં. પણ જ્યારે આત્માનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવેછે ત્યારે આત્મા સંપદમાર્ગયોગે ધર્મના આચારથી અર્થે મયત્ન કરેછે, જ્યારે ચારિત્રનોદ્ધનીય પ્રવૃત્તિનો ક્ષય થાયછે ત્યારે ચારિત્ર આત્મામાં પ્રગટે છે. કોઈ જીવ ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવેછે. કોઈ ચારિત્ર મોહનીયનો ક્ષયોપશમ કરેછે. કોઈ જીવ ક્ષાયિકસમક્તિયોગે આત્મા ગુણકાળાથી ક્ષયકથેનિ આરોહણ કરી ચારિત્ર મોહનીયનો ક્ષાયિક ભાવ કરેછે. કોઈ જીવ ઉપશમ શ્રેણિ ચઢી ચારિત્ર મોહનીયકર્મની પ્રવૃત્તિને અગીયારમા ગુણકાળે ઉપશમાવેછે અને ત્યાંથી પાછા પડે છે. અને યાવત્ મિથ્યાત્વ ગુણકાળા મુખી આવેછે.

કોઈ ઉપશમ સમક્તિ પામી આત્માગુણકાળાથી ઉપશમકથેનિય થવેછે અને કોઈ ક્ષાયિક સમક્તિ પામી આત્મા ગુણકાળાથી ઉપશમ શ્રેણિ ચઢી અગીયારમે ગુણકાળે જઈ મરે તો અનુત્તર વિમાનમાં જાયછે. અને કોઈ ઉતરતા ગુણકાળે પણ મરણ પામેછે. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તેમજ સમક્તિ મોહનીય અને મિથ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીયનો ક્ષાયિકભાવ કર્યા પૂર્વે આવતા મરતું આયુ ચાંધી પાછઝૂંચી ક્ષાયિક સમક્તિ પામ્પો હોય તે જીવને વઢાયુક્ષાયિક સમક્તિ જાણવું. આયુષ્ય વંધની અપેક્ષા આત્મ ક્ષાયિક સમક્તિ કાઠુંડે, તત્ત્વજ્ઞાન વહુધુતવા કેવળી જાણે. તે અશુદ્ધ ક્ષાયિક સમક્તિની જીવ ઉપશમ કથેનિ કરે એમ કહેવાયછે. ક્ષાયિક સમક્તિ જીવ દગ્ધમા ગુણકાળે યથાભ્યાસ ચારિત્ર પામી ચારમા ગુણકાળે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અંતરાયકર્મનો ક્ષાયિકભાવ કરી અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતવીર્યમને .

પંચલલિત પામેછે. તે નીચે મુજબ, અનંતદાનલલિત, અનંતલાભલલિત, અનંતભોગલલિત, અનંતઉપભોગલલિત અને અનંતવીર્યલલિત સંપાત્ત થાયછે. અંતરાયકર્મ ક્ષય થયુંછે એવા પરમપરમેશ્વર પુરુષ સદા મુક્તી છે. મુખ્યપણે તો તે લલિતયોની પ્રાપ્તિ આત્મસ્વભાવેછે. કેમકે તેની ક્ષાયિકભાવે પ્રાપ્તિછે. અને જે અનંત સામર્થ્ય આત્મામાં અનાદિથી શક્તિરૂપે હતું તે વ્યક્તિરૂપે થઈ પ્રકાશેછે, અને આત્માના અનંત-ગુણોનો આભિર્ભાવતેરૂપ દાન, આત્મા પોતે પોતાને આપ્યું તે દાન-લલિત જાણવી. તેમજ અનંત આત્મ સામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિમાં કિંચિત્ માત્ર વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી. તેથી અનંતલાભ લલિત કહેવાયછે.

ઘડી અનંત આત્મસામર્થ્યની સંપ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે પરમાનંદ સ્વરૂપે અનુભવાયછે. તેમાં કિંચિત્ માત્રપણે વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી તેથી અનંતભોગલલિત જાણવી.

તથા અનંત આત્મ સામર્થ્ય સંપૂર્ણપણે પરમાનંદ સ્વરૂપે સમયે સમયે પરિણમેછે તોપણ તેમાં કિંચિત્ માત્ર પણ વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી. તેથી અનંત ઉપભોગલલિત કહેવા યોગ્યછે. તેમજ અનંત આત્મસામર્થ્યની પ્રાપ્તિ સંપૂર્ણપણે થયા છતાં તે આત્મસામર્થ્યના યોગથી આત્મશક્તિ થાકે કે તેનું સામર્થ્ય ન ઝીલી શકે, વહન ન કરી શકે, એમ છેજ નહીં. સદાકાલ તે સામર્થ્યછે તેમાં જરા માત્ર પણ ન્યૂનાધિકપણું થવાનું નથી. એવી જે વીર્ય શક્તિ ત્રિકાલ સંપૂર્ણપણે વર્તેછે તે અનંતવીર્યલલિત કહેવા યોગ્યછે.

ક્ષાયિકભાવની દૃષ્ટિથી જાતાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે લલિતો પરમપુરુષને ઉપયોગ હોયછે. ઘડી એ પાંચલલિત હેતુ વિશેષથી સમજાવા અર્થે જુદી પાડીછે નહીં તો અનંતવીર્યલલિતમાં પણ તે પાંચેનો સમાવેશ થઈ શકેછે. એમ તેરમા ગુણઠાણે ક્ષાયિકભાવની નવલલિત ભોગવતો પરમપુરુષ શૈલેશીકરણ કરી ચંડદમા ગુણઠાણે અઘા-

તો કર્મનો તે યુગકાળે જવાવરા યોગ્ય જે પ્રકૃતિયો થાકી રહી હતી તે સદ્દેશ યુગકાળે સ્વાત્મી મિત્રમિત્રાની ડરર ફક્ત યોગનના ધો-
વીર ભાગ કરીએ તેના પ્રેરણા ભાગ નીચે મૂકી ચોરીસમા ભાગે
અગાધનાર સંયુક્ત તે મોક્ષસ્થાનમાં આદિમનંતને ભાગે વિરાનમાન
પાપછે, ચારિત્ર્યથી દૂરોક્ત મોક્ષસ્થાનની માત્રિ પાપછે.

અથ દશમવિષય.

૧૦ કર્મનો કર્તા તથા ભોક્તા આત્મા, કર્મનો નાશ
શી રીતે કરે ?

પ્રત્યુત્તર-આત્મા સ્વસ્થનાં રમણ કરે તો કર્મનો નાશ પાપછે,
પરમ્પરમાં રમણ કરતો આત્મા કર્મ ચાંચે અને, સ્વસ્થપાત્રમાં
રમણ કરતો કર્મનો નાશ કરેછે, અનંતગીતોર મૂલકાક્રમાં કર્મનો નાશ
કર્મો અને અનંતગીતો ભવિષ્યકાલે કરશે, ગીતર વે મકારનાછે. ૧
મળગીતર ૨ અમળગીતર.

જેનામાં મોક્ષ જરાની યોગ્યતાછે તેને મળગીતર કરેછે, અને
જેનામાં રિતદુષ્ટ મોક્ષ જરાની યોગ્યતા નથી તેને અમળગીતર કરેછે,
અમળગીતર કરી મોક્ષ પામી શકતો નથી.

આત્મા કર્મનો નાશ શી રીતે કરે તેનું પશુમંત્ર વિવેચન પૂર્વે
માયઃ કપ્પુંછે તેથી અત્ર સ્પષ્ટ વિશેષ વિવેચન કર્યું નથી. હવે વિ-
ચારોક્તે-મોક્ષસ્થાન સંપત્તિ સંપત્તિ નથી. અને જેવડે વંચ તે કર્મ
પ્રમ આત્મા અને કર્મનો સંબંધ જેવો નિનદર્શનમાં ઘટેછે. તેવો
અન્યથ ઘટતો નથી. કર્મથી મુક્ત આત્મા સિદ્ધસ્થાનમાં સાદિ
અનંતમંત્રીર રહે છે, ત્યાં પરમાત્મરને સમયે સમયે અનંતમુલનો
મોક્તા આત્મા થનેછે. કોઈ દર્મની દુઃખાત્પંનામાત્રરૂપ દુઃખમાનેછે
પગ તેમ નથી. આત્માને કર્મનાયોગે દુઃખ પાપછે. તે વિમાત્રિકાછે

પદ્ધતિ સ્વભાવિક વસ્તુ સ્વરૂપ જે દુઃખ તે આત્માથી દૂર થાય છે અને આત્મામાં મુક્તિ છે તે સ્વભાવિક છે. સ્વભાવિક વસ્તુ કદી દર્શન નથી. તેમ આત્મામાં જે મુક્તિ છે તે સ્વભાવિક છે. પદ્ધતિ આત્માનો મુક્તિ શુદ્ધગુણ છે અને આત્માગુણી છે. માટે તેનાથી દૂર થતો નથી. કોઈ પદ્ધતિ જડસ્વરૂપ મુક્તિ માને છે. મુક્તિદાતામાં આત્માને કોઈ વસ્તુનું જ્ઞાન નથી. આમ તે વાતોનું જ્ઞાન મુક્તિ છે તે અજ્ઞાન વિનિષ્કર્ષ કારણકે—જડસ્વરૂપ મુક્તિ હોત તો કોઈ મુક્તિ પામવાની જગત્ પળ ઇચ્છા કરે નહીં. પરંતુ સ્વાદ્વાદ સત્યદૃષ્ટિથી સમજો કે મુક્તિ પામેલો આત્મા કેવલજ્ઞાનથી દરેક પદાર્થને જાણે છે. સમસ્ત વસ્તુ જ્ઞાન સિદ્ધાન્તમાં સમયે સમયે પ્રવર્તે છે, બધી સામાન્ય ઉપયોગસ્થ કેવલદર્શનથી સિદ્ધાન્ત સર્વજગત્ને દેખે છે. અને મુક્તિ આત્મા અવ્યાકાશગુણથી અનંત મુક્તિ મોક્ષ છે, માટે જડસ્વરૂપ મુક્તિ નથી. જ્ઞાન સ્વરૂપ જે આત્મા તે જડસ્વરૂપ બની જાય તો તે મુક્તિ કહેવાય નહીં. બધી આત્મા જ્ઞાનગુણથી ભિન્ન થાય નહીં. કારણકે—આત્માનો સ્વભાવિક જ્ઞાનગુણ છે. તે જ્ઞાનગુણ આત્માથી વિરુદ્ધ છે પણ જુદો પડે નહીં.

વાતી—જો મુક્તિમાં આત્માને જ્ઞાનગુણવાળો માનીય તો મુક્તિ આત્મા જ્ઞાનથી સર્વ જગત્ જોઈને થતું દુઃખ જાણે, ત્યારે તે દુઃખ મુક્તિ આત્માને થાય, માટે જ્ઞાનગુણ મુક્તિમાં માનવો અપ્રયુક્ત છે.

સુગુરુ—હે મન્ય તત્ત્વાકાંક્ષી મન્ય—જગત્ વિચાર કરતો તો માન્ય પડે કે—મુક્તિ આત્માને અનંતજ્ઞાનથી તેમાં સંનિવૃત્તિ મોક્ષ પ્રાપ્તો નથી. જેમ દૃષ્ટાંત—કોઈ મનુષ્ય કોઈ આત્માને પહેલું તાત્પર્ય વિષય જાણે અને તેને દેખે તેથી તેને કંઈ દુઃખ થતું નથી. જેમ મિદ્ધાપદ્ધતિ કેવળી મનુષ્યને પણ જગત્ના જોઈને દુઃખી જાણવાથી તે દુઃખ પોતાને જાણતું નથી. તેમ જગત્ના જોઈને જ્ઞાનાવેદની જોઈને જ્ઞાનાવેદનીય કંઈ સિદ્ધિદાતા

આત્માને લાગતી નથી—કારણકે વસ્તુઓ થકી પોતાનો આત્મા ન્યારોછે, તેથી તે વિરોધ મિદ્ધાભગવાનમાં ઘટતો નથી.

શ્યાશંકા—સિદ્ધાન્તમાં અનંત મુખ સમયે સમયે ભોગવેછે તે કેવલ જ્ઞાનથી કે, કેવલદર્શન ગુણથી—

સમાધાન—મિદ્ધાન્તમાં કેવલજ્ઞાનથી સર્વ વસ્તુ જાણેછે અને કેવલદર્શનથી સર્વ પદાર્થોને દેખેછે. અને મિદ્ધાત્મામાં મુખ ભોગવેછે તે અવ્યાચાષ નામના ગુણથી ભોગવેછે તેથી પૂર્વોક્ત વિરોધનો સર્વથા નાશ થાયછે.

તે ઉપરથી મિથ્ય સ્પટ્ટ ભાસેછે કે જડસ્વરૂપ મુક્તિ નથી પરંતુ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ મુક્તિ.

કોઇવાદી આકાશની પેઠે સર્વત્ર વ્યાપિની મુક્તિ માનેછે તે પણ યથાર્થ ઘટના બહિર્ છે. કારણકે, મુક્તિઆત્મા આકાશની પેઠે સર્વત્રવ્યાપક નથી. સર્વત્રવ્યાપક આત્માને માનતાં બંધ મોક્ષ વ્યવસ્થા ઘટતી નથી. જેમ આકાશ સર્વત્ર વ્યાપક છે તો તે કોઇનાથી બંધાય પણ નહીં અને બંધાવાના અભાવે મોક્ષ પણ ઘટે નહીં. તેમ આત્માને કર્મપણ સર્વત્ર વ્યાપક માનવાથી બંધાય નહીં અને બંધાભાવે મોક્ષ પણ કહેવાય નહિ એમ દોષ સ્પટ્ટ ભાસેછે, માટે સર્વત્ર વ્યાપિની મુક્તિ સિદ્ધ ઠરતી નથી. સર્વવ્યાપિની મુક્તિ માનતાં પ્રથમ સર્વત્રવ્યાપક આત્મા માનવો પડશે. અને સર્વત્રવ્યાપક એવા આત્માને બંધ મોક્ષ ઘટતો નથી. બહી સર્વત્રવ્યાપિની મુક્તિ માનવામાં અનેક વિરોધ આવેછે, માટે ત્રિશઙ્ગાતનયે શ્રી સર્વજ્ઞમહાવીરે પ્રરુપેલી મુક્તિ ચયાનધ્ય સત્ય છે. અને તે પ્રમાણે માનવામાં કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી.

બહી કોઈ મતવાદી મુક્તિમાં સ્વામી સેવક ભાવ સ્વીકારેછે તે પણ મુક્તિહીનછે. કર્મ લક્ષ્યાથી સર્વ આત્માઓ મુક્તિમાં સરસા

છે. સર્વ આત્માઓ પોતપોતાના સ્વરૂપે પરમાનંદ સુખવિલાસી છે. સર્વ સિદ્ધાત્માઓમાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન છે. કોઈ નાનું મોટું નથી. અઠ્ઠકર્મ સ્વપ્નાથી અઠ્ઠગુણ સિદ્ધના જીવોમાં પ્રગટ્યા છે. પોતાના ગુણના કર્તા પ્રત્યેક સિદ્ધ ભગવાન છે. વિભાવદશાથી રહિત સ્વસ્વભાવભોગી થયાછે માટે પરનું કર્તાવશું હેશ માત્ર નથી. વહ્ની સિદ્ધના જીવોને શરીર નથી, હેશ્યા નથી, મન નથી, કાયા નથી, એક પુદ્ગલ પરમાણુ સરસો પણ સિદ્ધના જીવોમાં રહ્યો નથી અલેખી, અશરીરી, અચલ, સિદ્ધના જીવોછે.

એમ માનેછે જે, મુક્તિમાં કેટલાક વર્ષ પર્યંત રહીને જીવ પાછો સંસારમાં આવેછે. પણ તે યોગ્ય નથી. કારણકે કર્મનો નાશ થતાં સિદ્ધ સ્વરૂપતા પ્રગટે છે તે અવસ્થા સાદિ અનંતેષે ભાંગેછે. એટલે મિદ્ધમાં ગયાની આદિ છે પણ અનંત નથી અર્થાત્ મિદ્ધ થયા પછી સંસારમાં આવતા નથી. સંસારમાં આવવાનું કારણ કર્મ છે તે કર્મનોત્તો પ્રથમયોજ નાશ કરી મુક્તિ ગયાછે માટે સંસારમાં અવતાર લેવાનું કામ ચિત્કુલ નથી. વહ્ની કોઈ કહેશેકે, મિદ્ધના આત્માઓને નવાં કર્મ લાગે તે પણ જ્ઞાનશીલ વચનછે કારણકે, કર્મ લાગવાનું કારણ આત્માને રાગ અને દ્વેષ છે અને રાગદેવનો સર્વથા નાશ કરી મિદ્ધાત્મા થયા છે માટે નવાં કર્મ પણ મિદ્ધ પરમાત્માને લાગતાં નથી. સદાકાલ શુદ્ધ સ્વરૂપે નિજ મોગવેછે, તેથી મિદ્ધના આત્માઓ કદાપિ કાલે સંસારમાં પાછા જન્મ ધારણ કરતા નથી. મિદ્ધના જીવ અવતારી છે. કોઈ એમ કહેશેકે, ડ્યારે તે પરમાત્મા થયા અને મિદ્ધ ગિર્યાની ઉપર મિદ્ધ સેવમાં ગયાછે અને ત્યાંથી પાછા દુનીયામાં આવવાના નથી. અને રાગના ત્યોષેને દુઃખમાંથી વચાવતા નથી ત્યારે તેમને જો પગેનકાર કર્યો કહેવાયઃ તેના ઉત્તરમાં મમતવાનું કે,

દુઃખના આદેશ પ્રકાશના છે. પણ જે સ્વભાવન સંપાદન કરી આપુણ વિ-
શેષે શરણ અને શીતા સદ્ગુણ મૂળસ્થાનક સ્વર્ગી ગિદ્ધ સ્થાનકમાં
ગયેલા. શરે તેમના મૂળસ્થાનક સ્વર્ગી સંવત્સરની માત્રાઓ માયા
સ્વર્ગના પુણ્યલયોને સંપદેશ આપી તારકસ્વરૂપ સમજાવી જગત્-
સોનું સ્વભાવ કરેલે. અને ગિદ્ધમાં ગયા થાટ ગિદ્ધસ્વરૂપે થતા.
જગત્ જીવો ગિદ્ધનું સ્થાન કરી સ્વભાવ સમજાવે છે. એટલે તેમાં
પણ સ્વભાવ માનિમાં જગત્-જીવોની ગિદ્ધ સ્વભાવના નિમિત્ત કાર-
ણીય છે, તે વિના દ્રવ્યસ્વરૂપ સ્વભાવ કરવા અર્થે તે ગિદ્ધ સ-
્વભાવની સ્વાભાવિક સ્થિતિ મધી કારણ. તે શીતગત થયા છે,
સર્વજીવના સ્વભાવમાં સ્વભાવ કારણની અવેશાઓ પોતે
કારણ છે. અન્ય તો તેમાં નિમિત્ત કારણ છે. આ થાત મૂલસ્વરૂપી
સદ્ગુણ પાસે સમજાવી વ્યાખ્યાન સમજાવે.

કોઈ જીવ તો શૂન્ય આદિ દેવતારૂપે થયું તેને જ સ્થિતિ માને છે.
કારણ કે તેનાથી આગળ મૂલ્ય જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી જોવાયું નહિ તેમ કારણ
છે, જેમ કે શૂન્યસ્થિતિ આદિ સ્વભાવ એ માને છે કે પરમેશ્વર સુ-
સ્વભાવ સિદ્ધાન્ત સ્વરૂપે થયું અને તેના સ્વભાવે સુદૃઢ વિગેરે એ
સ્વભાવ સમજાવે છે કે તે દેવોની પૈલી કોઈ દેવને પરમેશ્વર
માની વિશ્વાસયોગે સ્વમાને છે. કારણ કે પૂર્વ ભવનો રાગી અને
સંસ્કારી કોઈ દેવ આ સ્વમાન કરી શકે અને તેથી શ્રાંતિમાં પડાયું
પડે. એમ જીવિત ધર્મમાં હોય તો તે અસ્વમાન કરી શકાય નહીં,
માટે સર્વાંશે પરિપૂર્ણ અનુભવગમ્ય જિનદર્શનમાં જે સ્થિતિસ્વરૂપ છે
તે સત્ય છે.

સ્થિતિમાં અનંત સિદ્ધિની અવગાહના થેલી હોય છે.
નિષ્કલ-દે શુભો ! અવગાહનાનું શું સ્વરૂપ છે અને તે અવગાહનારૂપી
તે કે શુભો ?

ગુરુ-હે વિનેયશિષ્ય ! આત્મા જ્યારે શરીર ત્યાગીને મુઠાં
 છે ત્યારે શરીરના ઘ્રણ ભાગ કરીએ તેમાંથી એક ભાગ
 ૩ પ્રમાણમાન આકાશપ્રદેશમાં આત્મા અસંલય પ્રદે
 પીને રહે છે તે અવગાહના જાણવી. અને તે અવગાહના
 શિષ્ય-એક સિદ્ધક્ષેત્રમાં અનંત આત્માઓ કેમ કરી સમ
 ગુરુ-એક ઓરડામાં એક દીપક કરીએ છીએ તો પગ તે
 સમાય છે. તેમ જનારો દીપક કર્યાં હોય તો તે
 જ્યોતિ (પ્રકાશ) પણ સમય છે. તેમાં કંદુ હરવ
 નથી. વળી દીપકના પ્રકાશનાં પુદ્ગલરૂપી છે તો
 જાય છે તો અરૂપી એવા અનંત આત્માઓ સિદ્ધક્ષેત્ર
 તેમાં કિંચિત્ પણ વિરોધ જણાવો નથી.

શિષ્ય-ત્યારે સિદ્ધાત્મા સ્વાંથી અલોકમાં કેમ જઈ શકતો
 ગુરુ-સિદ્ધાત્મા અક્રિય છે. ગમનાગમન ક્રિયાથી વિરામ
 તેથી ઉપર જઈ શકતા નથી. કારણ કે અક્રિય
 અલોકમાં ધર્માસ્તિકાય પણ નથી. માટે સિદ્ધાત્મા
 નથી. ધર્માસ્તિકાય તો ફક્ત ગમનમાં પ્રવર્તેલા પદ
 હામ્પ આપી શકે છે.

શિષ્ય-ત્યારે આ આધિવ્યાધિઉપાધિમય જગતમાં શું
 શાથી અનંત દુઃખ નાશ પામે ?

ગુરુ-શિવપદ આરાધ્ય, જગત્માં સમજવું. અને તેજ સા
 લાયક છે. તે પદની મંમાત્મિથીજ સર્વ અલંકાર શાખ
 માત્તિ થાય છે. શ્રી ગુણસ્થાનક ક્રમારોહમાં કહ્યું છે.

શ્લોક.

યદારાધ્યં ચયત્સાધ્યં, યદ્ધ્યેયં યચ્ચદુર્લભં;

ભાવાર્થ-જે શિવપદ અરાધ્ય, સાધ્ય, ધ્યેય, દુર્લભ છે. તે પદ ને જ્ઞાનીઓ શુદ્ધધ્યાનથી પ્રાપ્ત કર્યું છે.

આત્મા તેજ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. આત્મા જ શિવસ્વરૂપ છે, આત્મા જ પરમાત્મરૂપ છે. સિદ્ધત્વપણું આત્માનો શુદ્ધ પર્યાય છે, સમ્યક્ મોક્ષ સ્વરૂપ વીતરાગ વચનોથી પ્રવીન થાય છે, જ્યારે વંધતત્ત્વનો નાશ થાય છે. ત્યારે મોક્ષતત્ત્વની વ્યવસ્થિ થાય છે. મોક્ષતત્ત્વથી આત્મા ભિન્ન નથી. મોક્ષમયી આત્મા છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ગુણમય આત્મા છે.

અજ્ઞાની જીવ આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ નહીં જાણતો છતો રાગ દ્રેપાદિ કરે છે, ત્યારે જ્ઞાની જીવ આત્મસ્વભાવ જાણતો છતો રાગ દ્રેપનો ત્યાગ કરી કર્મથી રહીત થઈ મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે છે. જ્ઞાની આત્માના સ્વરૂપમાં સદાકાલ રમણ કરી અલંકારનંદાનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ હંસને માન સરોવરમાં રતિ છે તેમ આત્મજ્ઞાનીને આત્મસ્વરૂપમાં રતિ હોય છે. જેમ ચક્રોર ચંદ્રમાં જ મીતિ ધારણ કરે છે. તેમ આત્મજ્ઞાની આત્મસ્વભાવગ્મગતામાં મીતિ ધારણ કરે છે. સીતાની જેમ રામમાં મીતિ તેમ આત્માર્થીની આત્મસ્વરૂપમાં મીતિ રમણતા પ્રાપ્ત નતા વેળે છે. આત્મજ્ઞાનીને શાસ્ત્રકર્તા શ્રમણ કહે છે. શ્રીઆનંદધનની મહારાજ પણ કહે છે કે-

આત્મજ્ઞાની શ્રમણકદાવે, વીજા તો દ્રવ્યલિંગીરે.
વચ્ચી શ્રીયતો વિજયતી ઉપાધ્યાય. કહે છે કે, સમાધિશતકમાં-
યયા

કેવલ આત્મ વૌધદે, પરમાર્ય શિવઃ પંથ

તામે જિનકું મગનતા, સોહિ ભાવ નિગ્રંથ.

પરમાર્થ શિવનો પંથ કેવલ આત્મજ્ઞાન છે તેમાં જે મહ્યાત્માને મગ્નતા છે તે ભાવ નિગ્રંથ જાણવા. નિષ્કેષ મેદ્યથી નિર્ગ્રંથ પાર મ-

કારનાછે. ૧ નામ નિર્ગ્રંથ. ૨ સ્થાપના નિર્ગ્રંથ. ૩ દ્રવ્ય નિર્ગ્રંથ. ૪ ભાવનિર્ગ્રંથ. પૂર્વોક્ત ચાર નિર્ગ્રંથમાં ભાવ નિર્ગ્રંથસર્વતઃ મોક્ષસાધક જાણવા. કારણકે, ભાવનિર્ગ્રંથપણાની પ્રાપ્તિ વિના કદાપિ કાઢે મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થતી નથી. સર્વપર વસ્તુ વિષયોથી મનને સંતોડી આત્મસ્વરૂપના ધ્યાનમાં મનને સ્થિર કરે. શ્વાસોશ્વાસે આત્માનું સ્મરણ કરી ભવ્ય જીવો કર્મ સ્વપાથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરેછે. જ્ઞાની પુરુષ આત્મમાંજ સ્થિરતા કરે. અને આત્મભાવના સદાકાલ ભાવી અનંત મુક્તમય પોતાને હેલે નીચે પ્રમાણે આત્મભાવના માથે.

ગાથા.

एगो मे सासउं अप्पा, नाण दंसणं संजुओ,
सेसामे वाहिराभावा, सब्बे संजोग लखणा,

માત્રાર્થ-એક મારો આત્મા શાશ્વત છે. ત્રિકાલમાં પણ આત્માનો નાશ થતો નથી. વહી આત્માનું સ્વરૂપ દર્શાવેછે. જ્ઞાનદર્શન સંપુતઃ જ્ઞાન અને દર્શનાદિ અનંતગુણમય આત્માછે.

આત્માથી દ્રશ્યમાન સર્વ પદાર્થો ભિન્નછે. સર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો સંયોગ વિનાશી ધર્મવાળાછે. તે પૌદ્ગલિક પદાર્થમાં મારાપણું કંઈ નથી. રૂપીપદાર્થથી ભિન્ન હું આત્મા શુદ્ધચૈતન્યમય લક્ષણ લક્ષિતહું. આત્માનો પ્રકાશ કરવાને અન્ય પદાર્થની જરૂર નથી. આત્મા પોતાની મેઢે પોતાના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરેછે. કાંતુકના ત્યાગથી જેમ સર્વ નષ્ટ થતો નથી. તેમ જીર નાશથી આત્મા નષ્ટ થતો નથી. ત્રિકાલમાં આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થતો નથી.

મૂર્ખ મૂઢ મનુષ્ય શુક્તિમાં ગતવની ધ્રાંતિ ધારણ કરી જેમ મિથ્યાદ્રવ્યમાં ધારણ કરેછે તેમ વદિગાત્મા, પરપૌદ્ગલ્યવસ્તુમાં આત્મન્યત્ર બુદ્ધિથી ધ્રાંતિ ધારણ કરી મિથ્યા ચતુર્ગતિ ભ્રમગત્ય ક્રેન પામી જાય છે.

सहज स्वाभाविक आत्मिक ज्ञानान्तर्गत आविर्भावतास्य सिद्ध-
 तां तु हेतु सम्यग्ज्ञाने. सम्यग्ज्ञानानी प्राप्ति विना भवसंततिनो उच्छेद
 यनो नथी. तेम सम्यग्दर्शननी प्राप्ति विना सम्यग्ज्ञान करी शक्य
 नथी. अनेकांत स्याद्वाद सत्तामय आत्मस्वरूपादि पदार्थोनु यथार्थ
 भासनपणुं, श्रद्धानपणुं थाय त्वारे समकित कथायछे अने समकित
 पूर्वक जे जाणपणुं ते सम्यग्ज्ञान कहेवायछे. सम्यग्ज्ञाननी प्राप्ति
 रूपमय जे भव्यजनना हृदयमां प्रगट्योछे तेने मिथ्यात्वरूप अंधकार
 आच्छादन करी शकतुं नथी. ज्ञानरूप मूर्षोदययी सर्व पदार्थोनों
 भास थायछे. त्वारे मोक्षमय आत्मा स्वयमेव प्रकाशेछे. अने कर्मनो
 नाश थायछे. नवनस्त्वमां जीवतत्त्व आदेयछे, संवर निर्जरा मोक्ष ए
 प्रण तत्त्व उपादेयछे, पुद्गल द्रव्य अजीवछे. पुण्य पाप पुद्गल
 स्कंधोछे. ते पुद्गल स्कंधोने आत्मा पोताना स्वरूपमां रमतो दूर
 करेछे. ज्यारे आत्माना असंख्यप्रदेशोनी साये कर्मरूप पुद्गल
 स्कंधोनों एक परमाणु सरखो पण रहेतो नथी. त्वारे आत्मा निरा-
 वरण निर्ममपद प्राप्त करी सादि अनंत स्थिति पामेछे. एक समपमां
 गुणस्थानातीत थएल आत्मा आकाश प्रदेशनो समध्रेणिण अन्यप्र-
 देशोने स्पर्शाविना सिद्धिस्थानमां विराजेछे. त्यां मिदमां किंचित्
 दुःख नथी. दुःख सर्व पुद्गलना संयोगथीछे. निर्मल परमात्माने
 परमाणु मात्रनो संबंध नथी. तेथी त्यां लेश पण दुःख नथी. आधि
 व्याधि अने उपाधि ए प्रण प्रकारनां दुःखथी रहित आत्मा अनंत
 सुखमय वर्तेछे. सर्वथा प्रकारे दुःखनो अभाव मुक्तिस्थानमां छे.
 अनंत सिद्धजीवो लोकना अप्रमाणे विराज्याछे. अने तेओ सदा-
 काल आत्मस्वभावमां रमण करेछे. अनंत ज्ञानदर्शन चारित्र्यरूप.
 रत्नप्रयीनी लहैरमां स्वगुण भोगवेछे, त्यांयी कदापिकाळे संसारमां
 पाठा आवी जन्म मरण धारण करना नथी, सर्व जगदने ज्ञानपी

જાણેછે પણ તેથી તે સિદ્ધના જીવો સદાકાલ ન્યારા મવર્તેછે.

પ્રશ્ન—સિદ્ધ ભગવાન કોઈ દુઃખીને દેસી દયા મનમાં લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—સિદ્ધ ભગવાનને મન નથી. દુઃખી મનુષ્યાદિ સર્વને જાણેછે પણ તેઓ કર્મથી રહીત થવાથી અક્રિય થયાછે. તેથી કંઈ પણ કાર્ય કરતા નથી. અને દુઃખી મનુષ્યનું દુઃખ દૂર કરવા સંસારમાં આવતા નથી. સર્વ જીવ પોતાના કરેલાં શુભાશુભ કર્મથી સુખી દુઃખી થાયછે, કોઈનું દુઃખ દૂર કરવા કોઈ સમર્થ નથી. કરેલાં કર્મ પોતાનેજ ભોગવવાં જ પડેછે. કેટલાએક મતવાદી એમ કહેછે કે, સિદ્ધ પરમાત્મા અન્ય જીવોનાં દુઃખ દૂર કરવા સંસારમાં અવતાર લેછે એમ તેમનું કથનછે. નિરંજન નિરાકાર પરમાત્મા ગમનાગમનની ક્રિયા રહિત થયાછે. કર્મનો નાશ કરવાથી. માટે પરમાત્મા અવતાર ગ્રહણ કરેછે એમ જે કોઈ કહેછે તે અજ્ઞાની જાણવો. સિદ્ધના જીવો પોતાની અવગાહના છેદ સદાકાલ અનંત સુખમાં મગ્ન રહેછે, નિશ્ચય ચારિત્ર સિદ્ધના જીવોમાં સ્થિરતારૂપ સમયે સમયે અનંત છે. સિદ્ધતા વિના સાંસારિક દશામાં પરસ્વભાવમાં રમણતા કરવાથી કિંચિત્ પણ સુખ નથી કલુંછેકે—

હું એનો એ માહરો, એ હું એળી બુદ્ધિ;

ચૈતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ. આતમ૥૧૥

સાંસારિકભાવ એજ હું છું, અને તે મારાછે. આ વાણ્ય પદાર્થો તેજ હું એવી બુદ્ધિથી ચૈતન જડનો સંગી થઈ જડતા અનુભવેછે) અને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ વિમાસતો નથી. એવી સંસાર દશામાં રાગ, દ્વેષ, કલહ, મમતાનો સંગી થયેલો જીવ કંઈ પણ સુખ પામી શકતો નથી. કોઈપણ જીવ વાણ્ય પદાર્થોથી સુખ પામ્યો નથી. અને પામવાનો જ નથી. આ પ્રમાણે આત્માથી પુરુષો સમજી દૃઢ નિ.

भटकी आनन्दानन्द स्थितानन्द समाधिमां लीन थायते. सोउ यो-
गी ध्यानान्द एतां मेना ध्यानमांधी एन भटकी जइ आइं भवन्ते
आनन्दुं जायते ऐ मेने मिता भायतां योगी पदेतेक:-

श्लोक.

मनः कृत्रोद्योगः सपदि वदमेगम्यपदवीं ॥
नेखा नार्यावा गमनसुभयत्राप्यनुनितम् ॥
यतस्ते क्लीवत्वं प्रतिपदमदो हास्यजनकं ॥
जनस्तोमं भागा स्वमनुसर्हि ब्रह्मपदवीम् ॥ १ ॥

हे मन नारी पदां नरानी इच्छाते. तारे उर्गं जवानुं होय ते
पने कयन कर. नरमां जहुं ऐ के नारी विषयमां जहुं ऐ. नर वा
नारी ए बे देहाणे जहुं एण अयोग्यते. कारण के नारु क्लीवत्वपणुं
ऐ माटे पदपदमनि नर वा नारीना विषयमां नारु गमन हास्य
वत्तम करावनारते. पुल्लिंग वा श्री जानिमां तुं नपुंसक यइने जाय
ऐ ते योग्य नयी माटे मनुष्यना समूहमां मा भटक, तुं नपुंसक
तेहुं ब्रह्म एन नपुंसकते माटे तुं ब्रह्मनदने अनुमर अयवा ब्रह्म-
पदमां लीन या. बर्हीपरमात्मनत्त्व रमणनामां योगी लीन यइ
समाधिमावने पामेते. परमात्मनत्त्व आनंदरूपते ते दर्शवैते.
परमानंद पंचविंशत्यां

श्लोक.

आनंदरूपं परमात्मतत्त्वं, समस्तसंकलरविकल्पमुक्तं;
त्वभावलीना निवसंतिनित्यं, जानाति योगी स्वयमेवतत्त्वं
परमात्माद संपन्नं, रागद्वेषविवर्जितम् ॥
सोऽहंतुदेहमध्येऽस्मिन्, योजानातिसपांडितः ॥ २ ॥

માવાર્થ-પરમાત્મતત્ત્વ સ્વાભાવિક સદાકાલ આનંદરૂપ છે. વસ્તી શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જોતાં પરમાત્મતત્ત્વ કેવા પ્રકારનું છે તે જાણવું છે કે-સમસ્ત પ્રકારના સંકલ્પ અને વિકલ્પથી રહિત છે, એવા પરમાત્મતત્ત્વમાં સદૃજ સ્વરૂપમાં લીન થઈ બધો સદાકાલ વસે છે, એવું પરમાત્મતત્ત્વ યોગી પોતાની મેળે અનાયાસે જાણે છે. ઉત્કૃષ્ટ આત્માદથી સંપન્ન અને રાગદ્વેષરહિત આત્મા આ શરીરમાં વસ્યો છે તે જ હું પરમાત્મા હું એમ જે જાણે છે તે પંડિત જાણવો. પરમાત્મસ્વરૂપ એવો આત્મા સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે તેનું શું કારણ છે તે દર્શાવે છે.

ગાથા.

આયા નાણસહાવી, દંસણસીલોવિસુદ્ધસુહરૂવો ॥
સો સંસારે ભમઇ, એસો દોસો સુ મોહસ્સ ?

આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવી અને અનંત દર્શનગુણમય છે વસ્તી તે નિશ્ચયથી વિશુદ્ધ તથા અનંત મુક્તિવાન. છતાં સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે તેમાં મોહનો દોષ છે. માટે આત્માથી ભવ્ય જીવ મોહનો જય કરે. મનમાં વિચારે કે આ દુનીયામાંની સર્વ જડ વસ્તુઓ મારી નથી અને હું તેનો નથી એમ માનતાં મોહરિપૂનો જય કરી મુક્તિ પામે છે. ત્યારે હવે મારું શું એમ નિજામા નિવૃત્તિ થતાં ગુરુ મહાગત કરે છે કે-

શ્લોક.

શુદ્ધાત્મદ્રવ્યમેવાહં. શુદ્ધજ્ઞાનગુણો મમ
નાન્યોઽદ્દમિદ્વચુદ્ધોઽદ્દં, નિર્લેપોનિષ્ક્રિયઃ સદા ॥૧૧॥

મરુત પૃથ્વીગુણના આશ્રયથી રહીત જ્ઞાન, દર્શન, ચાતુર્ય, શાંતિ, અશ્વાત્થારી મર્ત્ય યુગસાધ્યમયમંડલ મહેતીશ્વર

આત્મદ્રવ્ય હું છું. સૂર્ય ચંદ્રાદિકની સહાય વિના મારો શુદ્ધ જ્ઞાન-
રૂપ મહાશ્વ સમયે સમયે વર્તે છે. જન લોકના પદાર્થની ઉત્પાદવ્યય
પ્રાપ્તિના અનંતતા મારા શુદ્ધજ્ઞાનમાં ક્ષેપ સ્વરૂપે પરિણમી સમયે
સમયે માસે છે, તે જ્ઞાનગુણ મારો છે. હું જ્ઞાનનું પાત્ર છું. ધર્માસ્તિ-
કાણાદિકથી મુક્ત રત્નવર્ષીનો સ્વામી આત્મા તેજ હું છું. આવું
સ્વદ્રવ્યાદિકથી મુક્ત રત્નવર્ષીનો સ્વામી આત્મા તેજ હું છું. આવું
મેદ જ્ઞાનરૂપ અશ્વ મોહનો નાશ કરે છે માટે સર્વ પરમાત્મથી ભિન્ન
જેવા આત્માનાં રમણતા કરાવી. વચ્ચે જે મેદજ્ઞાની છે તે ઔદ્ધતિક
મારનાં લેવાતો નથી. જેમ આકાશ કાદવથી લેવાતું નથી તેમ
અશ્વ સમનું.

વચ્ચે અપ્પાત્ત વિદુ પ્રંયનાં કહું છે કે-

શ્લોક.

સ્વત્વેનસ્વં પરમપિપર ત્વેનજાનન્સમસ્તા
ન્યદ્રવ્યેભ્યો વિરમણમિતિ વિન્મયત્વં પ્રપન્નઃ
સ્વાત્મન્યેવાભિરાતિમુપનયન્ સ્વાત્મશીલી સ્વદર્શી ॥
ઇવંકર્તા કથમપિભવેત્ કર્મણો નૈપજાવિઃ ॥ ૧ ॥

જેને આત્મામાં આત્મપણું જાણ્યું છે. અને શુદ્ધજ્ઞાનદિકમાં પર-
પણું જાણી સમસ્ત અન્ય પદાર્થોથી વિરામ પામ્યો છે અને જ્ઞાનમય-
વસ્તુને પામ્યો છે. પોતાના આત્મામાં આનંદ પામી સ્વસ્વરૂપનો દર્શી
પણે છે જો આત્મા શી રીતે કર્મનો કર્તા બની શકે. અર્થાત્ જો
અપ્પાત્તદશામાં રમણ કરનાર જીવ કર્મનો કર્તા બનતો નથી. જન
પોતાના આત્મસ્વભાવનો કર્તા થાય છે. આત્માના સ્વરૂપનાં રમણ
કરનાર યોગીશ્વરને જે મુગ્ધ થાય છે તે અનવશિ મુગ્ધ જાનવું. પર-
સ્વભાવથી રહિત જોવા સુખીશ્વરને જગત્ દુઃખત્ત્વ જાનવું. અર્થાત્

મુનીશ્વરને જગત્ નિસ્સાર લાગેછે. અને આત્મસ્વરૂપમાં જ સાર લાગેછે. કહું છે કે-જ્ઞાનસારમાં દેવચંદ્રકૃત ટીકામાં

ગાથા.

તિણસંધારનિસિન્નો, મુણિવરો ભઠરાગમયમોહો ॥

જંપાવડ મુત્તિસુહં, કત્તો તં ચક્રવટ્ટીવિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ-નટ્ટ પામ્યાછે રાગ, દ્વેષ, દ્વંદ્વ, મોહ, તે જેના એવા મુનિવર્ય તૃણના સંધારમાં વેટા છતાં જે સુખ પામેછે તે સુખ ચક્રવર્તિને પણ વ્યાપી હોય, અર્થાત્ મુનિવર્યને આત્મસ્વભાવે રમણ કરતાં જે સુખ થાયછે તે સુખનો લેશ માત્ર ચક્રવર્તિને નથી. પર-ભાવમાં રમણ કરનાર ચક્રવર્તિ મુરપતિને આત્મિક સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. કહું છે કે-જ્ઞાનસારમાં દેવચંદ્રકૃત ટીકામાં.

ગાથા.

જેપરભાવે રત્તા, મત્તાવિસયેસુપાવ વહુલેસુ ॥

આસાપાસનિવઝા, ભમંતિ ચન્નગઈ મહારન્ને ॥

જે ભવ્યો પરભાવમાં મગ્નછે. પંચેન્દ્રિયના વિષયોમાં જે મત્ત થયા છે, અને આશાવાશથી જે વંધાયાછે તે ચતુર્ગતિરૂપ મહાઅરણ્યમાં પરિભ્રમણ કરેછે, પરભાવમાં આસક્ત જીવો સમયે સમયે સાત વા આઠ કર્મ ગ્રહણ કરી પુનઃ પુનઃ પુનર્જન્મ ધારણ કરેછે. માટે પર-ભાવમાં રમવું તે આત્માને યોગ્ય નથી. જઠવસ્તુમાં કિંચિત્ પણ સુખ નથી. પરમાં થતો રાગભાવ તેને પરિહરી પોતાના આત્મામાં જે સ્વોજ કરેછે તે પરમ સુખ પામેછે. યથા સમાધિશત્રુક-

રાગાદિકજવપરિહરી, કરે સહજગુણસ્વોજ;

ઘટ્ટમેં ભી પ્રગટે તદા, ચિદાનંદકી મોજ ॥ ૧ ॥

बच्ची भव्यपुरुषोए समज्जुं के-अहं अने ममपणुं पोताना आत्मायां नयी. ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप रत्नत्रयीनो स्वामी हुंछुं अन्य किंचिद् वस्तु मारी नयी. आत्मिक धन तेज मारुछे. अन्य मारु नयी. आत्मस्वरूप जडमां कल्पे तो जन्मनी वृद्धि थायछे. अने आत्मस्वरूप आत्मायांज धारी निश्चय करे, स्वस्वभावमां रमे तो मोक्षनी प्राप्ति थायछे. यथा समाधिगतक-

आपभावना देहमें, देहंतरगति हेत ॥

आपबुद्धि जो आपमें, सोविदेहपददेत ॥ १ ॥

भावार्थ-सारमां सार के-आत्मना स्वद्रव्यादिक चतुष्टयमां आत्मवपणुं धारण करी एक चित्तयी आत्मध्यान करे ते संसार चक्रमांयी छूटेछे. आत्मा पोनेअ परमात्मरूप बनेछे. ते बतावेछे.

समाधिगतक.

भविष्यवपददे आपकुं, आपहि सन्मुखहोइ ॥

तातेगुरुहे आत्मा, अपनो ओर न कोइ ॥ १ ॥

आत्मा पोने पोताना सन्मुख थायछे, त्वारे पोते पोताने शिवपદ આપેછે. તે માટે નિશ્ચય નયથી જોતાં આત્મા પોતે પોતાનો ગુરુ છે, આત્માનો અન્ય કોઈ ગુરુ નથી. નિશ્ચયનયથી પોતાનો ગુરુ આત્મા છે, પણ તેવું સમજીને વ્યવહારથી પરમોપકારક સદ્-ગુરુનું આલંબન મૂકવું નહિ. પોતાની સાધ્યદશામાં સદ્ગુરુનું આલંબન પુષ્ટિનિમિત્ત કારણછે. સદ્ગુરુના આલંબનથી આત્માની શુદ્ધપરિણતિ થાયછે. રાગ દ્વેષમાં પરિણમવું તે પરપરિણતિ છે. હરિ-રાત્મા પરપરિણતિને પોતાની કરી માનેછે. સંયમ અંગીકાર કરીને પણ જે મિથુ રાગદ્વેષ પરિણામયુત પરપરિણતિમાં રાવેછે, માવેછે તે દ્રવ્યસાધુ જાણવો. કહ્યુંછેકે-

રેછે, જ્યાંસુધી વાહ્ય પૌદ્ગલિકસુખની ઇચ્છા હૃદયમાં પ્રગટે છે ત્યાં સુધી સમાધિતની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાનીઓ વાહ્યભાવને સ્વપ્નરૂપે જાણી સમાન જાણી સત્યઆત્મિકસુખને માટે પ્રયત્ન કરેછે. પરપુદ્ગલવસ્તુમાં આત્મિકધર્મ નથી. સ્વસ્વરૂપમાં રમણતા કરવી તેમાં જ લયલીનતા કરવી, મનવચન અને કાયાના યોગની પ્રતિષ્ઠા પરવસ્તુમાં થાય છે તે નિવારવી, અને બહિર્વાચા અને અંતર્વાચાનો ત્યાગ કરી ભવ્યો મુક્તિ પામે માટે આત્મિકધર્મનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. જ્ઞાનથી આત્મિકધર્મનો પૂર્ણ રાગ પ્રગટે છે તે સંબંધી કહેછે.

॥ દુહા. ॥

લાગ્યો ચોલ મજીઠનો, રંગ તે કયુ ન જાય;

ધર્મ રંગ લાગ્યો ધકો, કદી ન દૂર થાય ॥ ૧૩૯ ॥

ભાવાર્થ—જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર સહિત આત્માનું સ્વરૂપ સમજતાં પરપુદ્ગલ વસ્તુ ઉપરથી રાગ ઉતરી જાય છે, અને આત્માના સ્વરૂપ પર રાગ થાય છે. આત્મા વિના કોઈપણ વસ્તુ પ્રિય લાગતી નથી. આત્માના ગુણ પર્યાયમાં જ રંગાવાનો રાગ થાય છે. એમ આત્માની જ્ઞાનદ્રષ્ટિ સ્વસ્વરૂપને યોગ્ય ગણે છે ને પરવસ્તુને દેય ગણે છે. આવી દશા થતાં આત્મા પરવસ્તુઓમાં અહંમત્વ ભાવથી દુઝે છે. વિગતે સન્મુખે પડેલો આત્મા ગુણમ્યાનકર ચહે છે. દશમા ગુણઠાણા પર રાગ પણ દુઝી જાય છે અને તેરમા ગુણઠાણા પર કેવલજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો ભોગી બને છે અને અન્તે સિદ્ધબુદ્ધ બને છે. આવી પરમાત્મદશાનું સ્વરૂપ દેવ્યાડનામ મદ્ગુરુ મદાગમ છે. માટે સર્વ ઉપકારીમાં મુખ્ય એવા ગુરુના ઉપર પ્રીતિ ધામણ કરવી જોઈએ તે દર્શાવે છે.

“ ૬૧. ”

પુત્ર પુત્રીદાતા ઘેચી, અધિકો શુભર પ્યારઃ
 પ્રાણાધિક શુભ્રેમ જામ, તે ભવજલ તરનાર ॥૧૪૦॥
 એકજ દેવ શુરુ પિતા, તેમાં નહી મંદેહઃ
 ધર્મશુરુ તે એકછે, અન્ય મુનિ શુભ્રગદ. ॥૧૪૧॥
 ધર્મશુરુની ચાંદના, ધર્મશુરુની ભક્તિઃ
 ધર્મશુરુ હૃદય વદો, મેવો નિજનિજ શક્તિ ॥૧૪૨॥
 તેવે શાશ્વત મંપદા, દેવે દઝદર દૂર ॥
 વંદે વંદ્યપણું વરે, ગિરુઆ શુરુ જરુર. ॥૧૪૩॥

માર્થ:-પુત્ર પુત્રી અને સ્ત્રી ઉપર મનુષ્યને ઘણો પ્યાર હોયછે તેના ચરતાં પણ અત્યંતરાગ સદ્ગુરુપર થવો જોઈએ. પોતાના માણ ચરતાં પણ સદ્ગુરુ ઉપર અત્યંત પ્રેમધારણ કરે. હૃદયમાં શુરુ શબ્દ સ્મરણનો મંત્ર જાપ કરે. શુરુની આજ્ઞા શરિરપર ધારણ કરે. એવો અત્યંત જન્મ જગા ધરણથી પૂર્ણ મમુટ તરી શકેછે. અને મુક્તિ પુરી મામ્ કરેછે. અત્યંતશોષ સમગ્રવાનું કે પિતા એક હોયછે સદ્દેવ પણ એક હોયછે, તથા સમાકેતમદધર્માર્ચ સદ્ગુરુ પણ એક હોયછે. સમાકેતમદધર્માર્ચ મુનિનો જે ઉપગાર છે તેના મુન્ય અન્ય મુનિઓનો ઉપગાર નથી. અન્ય મુનિઓનો વધાયોગ્ય ભક્તિ વિનય સાધવરો. ધર્મ ગુરુના તિલાય આર્ચાર્ચ ઉપાધવાય પણ આત્માના મુખ્ય ઉપગારી નથી, માટે ધર્મગુરુ ઉપર વિશેષતઃ ભક્તિ પ્રીતિ ધારવી. અને તેમનું શ્રદ્ધામાન કરવું. સ્વકીય જ્ઞાનિતઃ ધર્મગુરુનું આગમન કરે. ગુરુની સેવાથી સ્વરિત સાધન શિવમંપદાની મામ્ પ્રાપ્તિ થાય. દેવતાથી દારિદ્ર

રેછે, ज्याમુખી વાચ પૌદ્ગલિકમુશ્વની રૂચ્છા હૃદયમાંમગટેછે ત્યાં મુખી સમાક્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાનીઓ વાચભાવને સ્વમત્ત્વ આંત્રિ સમાન જાણી સત્યઆત્મિકમુશ્વને માટે પ્રયત્ન કરેછે. પરપુદ્ગલવસ્તુમાં આત્મિકધર્મ નથી. સ્વસ્વરૂપમાં રમણતા કરવી તેમાંજ લયલીનતા કરવી, મનવચન અને કાયાના યોગની પ્રવૃત્તિ પરવસ્તુમાં થાયછે તે નિવારવી, અને વહિર્વાચા અને અંતર્વાચાનો ત્યાગ કરી મલ્યો મુક્તિ પામે માટે આત્મિકધર્મનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. જ્ઞાનથી આત્મિકધર્મનો પૂર્ણ રાગ મગટેછે તે મંબંધી કરેછે.

॥ દુઃખા. ॥

લાગ્યો ચોલ મજીઠનો, રંગ તે કચુ ન જાય;

ધર્મ રંગ લાગ્યો ધ્રુવો, કદી ન દૂર થાય ॥ ૧૩૯ ॥

માત્રાર્થ-જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર મરિત આત્માનું સ્વરૂપ સમજતાં પરપુદ્ગલ વસ્તુ ઉપરથી રાગ ઉતરી જાયછે, અને આત્માના સ્વરૂપર રાગ થાયછે. આત્મા વિના કોઈપણ વસ્તુ વિષય લાગતી નથી. આત્માના ગુણ પર્યાયમાંજ રંગાવાનો રાગ થાયછે. એમ આત્માની જ્ઞાનદૃષ્ટિ સ્વસ્વરૂપને યોગ્ય મનેછે ને પરવસ્તુને હેય મનેછે. આથી દગ્ધ થતાં આત્મા પરવસ્તુઓમાં અટંમમત્ત્વ માવથી છુટેછે. રિગિત મન્નુમ્ વર્ણો આત્મા ગુણમ્યાનકરણ પડેછે. દગ્ધમાં ગુણદગ્ધાણ રાગ વન છુટી જાયછે અને તેમજ ગુણદગ્ધાણ કેવલજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો મોર્તી બનેછે અને મન્ને મિદગ્ધ બનેછે. આથી પરમાત્મદર્શનનું સ્વરૂપ દેખાડનાર મદગુરુ મદાગમનું. માટે મર્ત ઉપદર્શીમાં મુખ્ય ધર્મ ગુરુના ઉપર પ્રીતિ પામ્યા કરવી જોઈએ તે દર્શાયેછે.

“ દુઃશ. ”

પુત્ર પુત્રીદારા થેંકી, અધિકો ગુરુપર પ્યાર;
પ્રાણાધિક ગુરુપ્રેમ જાસ, તે ભવજલ તરનાર ॥૧૪૦॥
એકજ દેવ ગુરુ પિતા, તેમાં નહી સંદેહ;
ધર્મગુરુ તે એકછે, અન્ય મુનિ ગુણગેહ. ॥૧૪૧॥
ધર્મગુરુની ચાંહંના, ધર્મગુરુની ભક્તિ;
ધર્મગુરુ હૃદય વદો, સેવો નિજનિજ શક્તિ ॥૧૪૨॥
સેવે શાશ્વત સંપદા, દેસે દઝદર દૂર ॥
વંદે વંદ્યપણું વરે, ગિરુઆ ગુરુ જરુર. ॥૧૪૩॥

માર્વાર્ય:-પુત્ર પુત્રી અને સ્ત્રી ઉપર મનુષ્યને ઘણો પ્યાર હોયછે તેના કરતાં ઘણ અત્યંતરાગ સદ્ગુરુપર થવો જોઈએ. પોતાના પ્રાણ કરતાં ઘણ સદ્ગુરુ ઉપર અત્યંત પ્રેમધારણ કરે. હૃદયમાં ગુરુશબ્દ સ્મરણનો મંત્ર જાપ કરે. ગુરુની આજ્ઞા શર્પિષ્ઠ ધારણ કરે. પુત્રો મધ્યર્જાવિ જન્મ જરા મરણથી પૂર્ણ સમુદ્ર તરી શકેછે. અને મુક્તિ પુરી પ્રાપ્ત કરેછે. મધ્યર્જાવો સમજવાનું કે પિતા એક હોયછે સદ્દેવ ઘણ એક હોયછે, તથા સમાક્તિમદ્ધર્માચાર્ય સદ્ગુરુ ઘણ એક હોયછે. સમાક્તિમદ્ધર્માચાર્ય મુનિનો જે ઉપગાર છે તેના તુલ્ય અન્ય મુનિઓનો ઉપગાર નથી. અન્ય મુનિઓનો યયાયોગ્ય ભક્તિ વિનય સાચવવો. ધર્મ ગુરુના મિત્રાય આચાર્ય ઉપાધ્યાય ઘણ આત્માના મુખ્ય ઉપગારી નથી, માટે ધર્મગુરુ ઉપર વિશેષતઃ ભક્તિ મીતિ પારવી. અને તેમનું ચક્રુધ્યાન કરવું. સ્વર્કાંચ શક્તિઃ ધર્મગુરુનું આરાધન કરવું. ધર્મગુરુની સેવાથી ત્વરિત શાશ્વત નિવસંપદાની પ્રાપ્તિ થાયછે. સદ્ગુરુને દેવતાથી દારિ-

દૂર થાયછે. સદ્ગુરુને બાંધવાથી આત્મામાં વંચપણું પ્રગટેછે. ગુરુની ગુરુતા અલૌકિકછે. ગુરુની ગુરુતા વર્ણી શકાય તેમ નથી. ભવ્ય જીવો ગુરુની સેવા કરતાં ગુરુની ગુરુતા માત્ર કરેછે. શ્રી સદ્ગુરુ કથિત અનંતગુણધામભૂત ચેતનમાં સદાકાલ રમવું તે દર્શાવેછે.

દુહા.

અજ અવિનાશી જીવછે, અલંકાર આનંદ પૂર;
 અંતર્દષ્ટિ દેખતાં, ચેતન નહીંછે દૂર. ॥૧૪૪॥
 ચેતનગત તુજ ધર્મ દેખ, બાહિર કયાં કર સ્થાલ;
 બાહિર્દષ્ટિ દેખતાં, ભવની અરહટ્ટ માર. ॥૧૪૫॥
 ધ્યાન ધારણા ધૈર્યને, દેખો આત્મસ્વરૂપ;
 બહિરૂપાધિ ત્યાગતાં, શિવશાશ્વતચિદ્રૂપ ॥૧૪૬॥
 મૂઢ વન્યો માનવ કહે, ઓ જાણે જગમૂઢ ॥
 આત્મ જ્ઞાની સુખ લહે, એ અંતરનું ગૂઢ. ॥૧૪૭॥
 રાગદ્વેષ પરિણામની, ગ્રંથિત્યાં છેદાય ॥
 શૂન્યદશા પુદ્ગલતણી, સહેજે શાંતિ પાય. ॥૧૪૮॥

ભાવાર્થ—અજ અને અવિનાશી એવો આત્માછે. આત્મા અનાદિ કાલથીછે માટે તે અજ કહેવાયછે. અને અનંતછે માટે અવિનાશી કહેવાયછે. અલંકાર અને આનંદથી પરિપૂર્ણ આત્માછે યત્ર આનંદછે તત્ર આત્માછે. આનંદનો જ્ઞાતા તથા આનંદનો ભોક્તા આત્માજ છે. અંતર્દષ્ટિરૂપ જ્ઞાનદર્શનથી દેખતાં આત્મા શરીરમાંજ રહેલોછે. પોતાનાથી દૂર નથી. આત્માની શોધલોઝ માટે પરદેશ જવા જરૂર નથી. શરીરમાંજ વ્યાપી રહેલો આત્મા જ્ઞાનદષ્ટિથી

આત્મદશા તેવી થઈ, થિરતા નિજ ગુણમાંહિ;

વશ વર્ત્યુ મન માંકડું, દુઃખ દેશે નહિ ક્યાંહિ. ૧૫૦

ભાવાર્થ:-ઉત્કૃષ્ટનિર્મલધ્યાનદશામાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ ભાસે છે. સોડહં શબ્દથી આત્મધ્યાન કરાય છે. આત્મા તેજ હું હત્યેવંસોડહં શબ્દનો પરમાર્થ છે તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રમય તેજ તું આત્મા છે. વીજો નથી. એમ તત્ત્વમસિ શબ્દનો પરમાર્થ છે. સોડહં અને તત્ત્વમસિ વાક્યથી અનેકાંતધર્મમય ચેતનનું ધ્યાન ધરતાં આત્મા કેવલજ્ઞાન અને સાયિક સુખ પ્રગટાવે છે, અને ગ્રણ જગતમાં પૂજ્ય થાય છે. સોડહં અને તત્ત્વમસિના ધ્યાનમાં પોતાનો આત્માજ ચિદાનંદ ભગવાનરૂપ ભાસે છે. નિર્મલધ્યાનમાં શુદ્ધ આત્મદશા થતાં આત્માના ગુણોમાં સ્થિરતા થાય છે અને મનમર્કટની ઘંચલતારૂપ સંકલ્પવિકલ્પ બંધ પડે છે. અર્થાત્ મન વશમાં થાય છે. તાદશીધ્યાનદશામાં દુઃખના ઓષ ચિલય પામે છે. કોઈ ટેકાળે તેને તે કાલે દુઃખ દેવાનું નથી. ભવ્યજીવોર્ નિર્મલધ્યાનદશામાં સ્વજીવન ગાઢ્યું જોઈએ. અંતર્દૃષ્ટિ થયા વિના જે જીવો વાશ આચારમાં ધર્મ માને છે અને આત્માના ધર્મ તરફ લક્ષ રાખતા નથી તે પોતે ધર્મ પામી શકતા નથી, ને ધીજાને ધર્મ પમાડી શકતા નથી.

“ દુહા ”

રાગે વાહ્યા જીવડા, આપ મતીલા મુંડ;

ધૂતે ઢાંગી પાપીયા, લેડ સાધુનું ઝૂંડ. ૧૫૧

સ્વાયું પીયું પેહરું, વેશે માને ધર્મ;

સત્ય ધર્મ નવિ દાસવે, વાંધે ઝલટાં કર્મ. ૧૫૨

સત્ય દેવ નવિ ઓઝસે, દે મિથ્યા ઉપદેશ;

પેટમરુ કદાપ્રહી, કુગુરુ પામે ક્લેશ. ૧૫૩

મનમાયા મૂકે નહીં, પહેરે ત્યાગી વેષ;

ભગવા વસ્ત્રે ભોઝવે, લોકો દેશો દેશ.

૧૫૪

ધનની આશા રાખતા, ઠગે ઠગારા લોક;

દોલાં ટપકે ધર્મ વ્યાં, આત્મ વિના સહુ ફોક. ૧૫૫

માનાર્થ-અહંમત્ત્વમાં તટ્લીન વનેલા કેટલાક, આત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ નહિ જાણનાર ઢોંગી પાપિંગીઓ સાધુનું દુન્દ લેઈ ગામોગામ કરી પન ડગરાવી દુનિયાને ઢગેછે, પણ વસ્તુતઃ જોતાં શિચારા તે ઢગાયછે. કેટલાકતો સ્વાવામાં; પીવામાં અને વસ્ત્રવેષમાંજ એકાંતે વ્યવહાર નિથવનપ અવગોધ્યા વિના ધર્મ માને છે, ધર્મનું શું સ્વરૂપ છે તે સાપેક્ષદષ્ટિથી પોતે જાણી શકતા નથી તો અન્યને ઢી રીતે જણાવી શકે. ધર્મના નામે ઢોંગ કરી મિથ્યા વપદેશ આપી પોતે શુદેછે. અને અન્ય જનોને પણ સંસારાન્ધિમાં પુદાડેછે. અષ્ટાદશ દોષરહિત સત્ય દેવને તે જાણી શકતા નથી. સત્યજ્ઞાનના અમાને સ્વચ્છંદતાથી ધનમાં જેમ આવે તેમ મિથ્યા વપદેશ આપેછે. પ્તાદશ ઉદરપૂર્તિસ્વાર્થસાધક અજ્ઞાન કુગુરુઓ પહિરાત્મભાવથી ભવપરંપરા ગ્રહી લેશ પામેછે. મનમાં રહેલું મિથ્યા વસ્તુઓનું યમત્ત્વ મૂકે નહિ અને ત્યાગીનો વેષ પહેર્યો તેથી શું થયું. પાપત્યાગ અને અન્તર ત્યાગ એ વે ત્યાગની જરૂ છે. ઉપરના પક્ત વાચ ત્યાગથી ત્યાગીવશું કરેવાતું નથી. તેમજ જ્ઞાનગર્ધિતવૈરાગ્ય વિના કેટલાક પરિગ્રહાદિક ઉપાધિમાં રક્ત હોય છતાં પ્રાણત્યાગનો અનાદર કરી અન્તર ત્યાગી વેહરાપે તે પણ અનેકાન્તનપ, વિરુદ્ધ છે. માટે પ્રાણથી પક્ત દેલાતા ત્યાગી ભગવાં વચ પહેરી કુવંધની જાલમાં લોકોને પસાધેછે. ધનની આશા ધારક કુગુરુઓ બ્લોકિ-ક ઢગ જાણના. આત્મજ્ઞાન થયા વિના ઉપરનાં ત્રીર્જાત્પકો માયાયી.

કરવામાં આવેતો તેથી કંઈ આત્માની રુદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી, તેમજ જન્મજરા મરણના વંધનમાંથી છૂટાતું નથી. સાતત્ય અને ચારનિષેપ પૂર્વક આત્મજ્ઞાન થાયતો મિથ્યાત્વ દેવગુરુ ધર્મના અસદ્ વિચારોનો નાશ થાય. સત્યજ્ઞાન થતાં આત્મજ્ઞાનિની ૬.૪ી દશા થાયછે તે જણાવેછે.

“ દોહા. ”

ફોક કરીને લેખવે, સઘઠો દુનિયાં खेल;
 યોગાભ્યાસી થઈ खरे ટાळे સઘઠો મેલ. ૧૫૬
 ટેલે કર્મનો મેલ સહુ, કરતાં નિજગુણ खोज;
 નિજઘટમા પ્રગટ તદા, ચિદાનન્દની મોજ. ૧૫૭
 અન્તર ઋદ્ધિ જ્ઞાનથી, પ્રગટવળે નિરલાય;
 બાહિર રુદ્ધિ વાપડા, મોહા જન ભરમાય. ૧૫૮
 તનુ ધન યૌવન કારમું, વિદ્યુતના ચમકાર;
 પરમવ સાથ ન આવતું, મોહ્યા મૃદ ગમાર. ૧૫૯
 રાચી રુદ્ધિ કારણે, જીવ હળે કેઈ લાચ;
 જીવન તેનું ધૂઝસમ, :જાણો છેવટ રાચ. ૧૬૦

ભાવાર્થ—આત્મજ્ઞાનિસન્ત સાંસારિક મોહક પદાર્થોની રચનાને મિથ્યા જાણેછે. મોહક જડ પદાર્થોમાં આત્મત્વ લેશ માત્ર નથી. એવં સત્ય નિશ્ચય કરી યોગાભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થાયછે. યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રન્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિથી અ-
 ણ્કર્મરૂપ મલિનતાનો નાશ કરેછે, ધ્યાન અને સમાધિદ્વારા શોધ કરતાં આત્મા પોતેજ પરમાત્મા બનેછે, પરમાત્મા બનતાં અનન્તગુણ

आरिर्भीरु थापते. वेचनज्ञानपी सर्व रुद्धि मन्त्र देवापते एव
 आत्मज्ञानिमां परिपूर्ण निधय थापते. भाग्यदानी रिमांगे के अ-
 ज्ञानि पाप जीवोन उदाभिषय गुरुगोदिक बाधरुद्धिमां भागत
 होपते. एवं मन्त्र अने अमन्त्रतो ज्ञानी निर्णय करेते. सम्पन्न
 नरबन्धुओ जेवीके मनु पन यौवनवर्ण भादिने रिपुवना बधका-
 रानी पेटे क्षणिक गलेते. परमव तेमांहुं बंड माये आरतुं नपी.
 ओ मोदममूर्खजीरो ! नरबन्धुओमां गपी रहेते. जे बन्धुभोर
 गग धारण करेते जे बन्धुओ मन्त्रबाध करी माये आवनी नपी.
 उपारे आ मयाले ते मो आत्मानी रुद्धिबिना बाध नर रुद्धिमां
 वेध मूर्खनी पेटे गपीपापी रहूं. अन्वव तेमां मूर्खों पारसी ते योग्य
 नपी एव ज्ञानी निधय करेते, अज्ञानी पाप जीव पाप लक्ष्मीनी
 मामि माटे अनेक प्रसादना हिंसक व्यापारोमां लस जीवोनो नाम
 करेते. अज्ञानी जीव मन्त्र, गुरु, पशु, पंग्वीना जीवोनो आ जी-
 रिका माटे नाम करेते. तादृशभद्रानिजीवोनूं जीवतुं पाप माटे
 जाणतुं. एतादृश पापी जीवो मन्त्र पापी नरकादि दुर्गतिमां जायते.
 तेबा पापी जीवोनूं जीवन धूळ करमां अनिट पृथ्वीमां भारभूत जा-
 णतुं. तेबा पारिजीवो उपर कल्याणरिथी जोतुं योग्यते. उपदेशा
 दिक्षयी पापियोनो उद्धार करवो जोइए. राखमां पहेलुं घृत यथा
 नरामुं छे तद्वत् पारिजीवोनूं आयुष्य स्वपरापेक्षाए तेवी पापदशा
 बने तावत् पर्यंत नरामुं जाणतुं. बाधमांन मुग्धनी बुद्धि पारण क-
 रनाराओनी अगृभ मृदुनि दुर्गावेते.

“ दुरा. ”

असत्य वागी बोलीने, जन वंचे धन हेत;
 अशुभ कर्म पोथी भरी, जन्म जन्म दुःख लेत. १६१
 चोरी चाडी चुंगली, परनिन्दा अपमान;

સ્વાર્થિક જન સંસારમાં, નરક ગતિ મેમાન. ૧૬૨

આત્મ પ્રશંસા દાસવે, કરે ઘણો અભિમાન;

ધર્મ મર્મ પામે નહીં, પાપી જન નાદાન. ૧૬૩

પરાપકર્ષે ચિત્તહું, પરને દેવે આઝ;

પાપારંભ કરે સુદા, દેવે ક્રોધે ગાઝ. ૧૬૪

પાપ પુણ્ય સમજે નહિ, લે નહિ સદ્ગુરુ વોધ;

નાસ્તિક વાદી જીવડા, કરે શું ચેતન શોધ. ૧૬૫

મત એકાન્તે જે ગ્રહે, તે અજ્ઞાની જીવ;

ભ્રમણ કરે ભવમાં અરે, લે નહિ શાશ્વત શિવ. ૧૬૬

માર્વાર્થ-અજ્ઞાની મોટી જીવ, અસત્ય વચન વદીને. ધનાદિક માટે મનુષ્યોને છેતરેછે, ચોરી, ચાડી, ચુગલી કરેછે. પાપાચરણોથી પાપકર્મ ગ્રહણ કરેછે, પરજીવોની નિન્દા કરેછે, પરનું અપમાન કરેછે. સ્વાર્થિક મનુષ્ય સંસારમાં અનેક જન્મ દુઃસ્વ પરંપરા પામે છે, વાચદટ્ટિધારકજીવ સ્વકીય પ્રશંસા કરેછે. અજ્ઞાની વાચ ધન સત્તાદિકથી મનમાં અત્યંતાભિમાન ધારણ કરેછે, વાચદટ્ટિજીવ જન્મમાં જ ધર્મ માનેછે તેથી આત્મધર્મનો મર્મ સમજતો નથી. મનુષ્યજન્મ પામી જે આત્મતત્ત્વની શોધ કરતો નથી અને મોટા પદાર્થોમાં જ અહંમત્ત્વ ધારણ કરેછે એવો જીવ મોક્ષથી પરાદુર રહેછે, આત્મધર્મની માતિ દુર્લભછે, નવનત્ત્વનું મુક્તિજ્ઞાન થયા વિના આત્મ જ્ઞાન થતું નથી, વાચદટ્ટિજીવ અન્યને નીચો પાડવા પ્રયત્ન કરેછે. તેમજ કૃત્યાકૃત્ય વિવેક પરાદુર થઈ પરજીવને આઝ ચડાવેછે. પરજીવસ્તુમાં મમત્ત્વથી રૂંધાઈ અનેક પ્રકારના પાપારંભ કરેછે. ક્રોધથી પરને ગાઝી દેછે, અજ્ઞાની જીવ પાપ પુણ્યમાં સમજતો નથી.

नेमममोरां वसुधाधी गद्गुरूनो वपदेन धरण करतो नही. गद्गुरूपदेन धरण वरनारने थेट मानतो नही, मिथ्यान्वमां अंध धण्णा त्रीसो आन्वानी मोध करी दाखता नही. नाग्निरुवादी एकात्मन धारण करेते. एततो होइ मित्रतां, एकात्मणाधी मिथ्यान्वते. मिथ्यान्वी (अज्ञानी) मिथ्यान्वना योगे भवमां परिभ्रमण करेते, सम्पत्तदृष्टि गया बिना सम्पत्तचारिप्रमार्ग प्राप्त थतो नही. सम्पत्तदृष्टिजीव सम्पत्त चारित्रि पायी निवमुक्त संपत्ति प्राप्त करेते. मिथ्यात्मीजीव वस्तुने पथार्थपणे जाणतो नही. ईश्वरने मानेते तोपण ते विपरीत पणे जाणीने मानेते ते प्रमंगलः जणावेते, तेमां फोडू तो ईश्वर जगन्तो वनावनार मानेते तेनो मनु प्रथम दर्शवेते.

॥ दुरा. ॥

कर्ता ईश्वर मानता, जगमां केइक लोक;

सुखदुःख ईश्वर आपतो, ए पण वाणी फोक ? ६७

भावार्थ-जगत्मां केट्याक मनुष्यो जगत्नो वनावनार ईश्वर मानेते, केट्याक मनुष्यो गुदाने जगत्नो वनावनार मालीक मानेते, त्यारे खीस्तियो ते गुदानी मान्यता नही स्वीकारतां इथुनो परमेश्वर जगत्नो वनावनारते एम स्वीकारेते. खीस्तियोसोनी आवी मान्यताधी विरुद्ध पटी केट्याक हिंदुस्थानना हिंदुओ व्रताने जगत्नो वनावनार मानेते त्यारे केट्याक ते पक्षधी विरुद्ध विष्णुभगवान् जगत्नो वनावनारते एम मानेते. त्यारे केट्याक ते पक्षधी विरुद्ध पटी महादेवने जगत्नो रचनार स्वीकारेते. त्यारे केचिन् शक्तिधी जगत् वस्तुंते एवं स्वीकारेते. खीस्तियो दुनिया सातहजार वर्ष लगभगनी वनेली मानेते. त्यारे मुसलमानो तेथी विशेषवर्ष करेते. ब्रह्मा जगत्कर्तावादी तेथी भिन्न रीते करेते. शक्तिगंधवाळा तेथी भिन्नपणुं स्वीकारेते. आर्यसमाजीओ जगत् अनादिछे एम

માનીને પુનઃ જગત્નો બનાવનાર ईश्वर સર્વથી ભિન્નરીત્યા કહેછે, સ્ત્રીસ્તિ મુસલ્માન અને હિંદુઓ જગત્નો બનાવનાર ભિન્ન ભિન્ન સ્ત્રી-કારેછે, સર્વ પોતપોતાવા પક્ષને સત્ય માની અન્યપક્ષનું સંકટન કરેછે. મુસલ્માનો પુનર્જન્મ સ્વીકારતા નથી. પશુપંચીમાં સુદાનીરુ (જીવ) છે એમ માનેછે ત્યારે સ્ત્રીસ્તિધર્મવાળાઓ તો પુનર્જન્મ માનતા નથી. તેમજ પશુપંચીમાં આત્મા નથી એમ માનેછે. પશુપંચીને માર્યામાં સ્ત્રીસ્તિયો દોષ માનતા નથી. હિંદુધર્મ પાઠનારાઓ પુનર્જન્મ માનેછે તેમજ પશુપંચીમાં આત્મા માનેછે અને પશુપંચી માર્યામાં પાપ ગણેછે, જૈનધર્મ પાઠનારાઓ પુનર્જન્મ માનેછે અને એવેન્દ્રિયાદિક સર્વ જીવોની દયા પાઠવી તેને મુખ્ય ધર્મ સ્વીકારેછે. હિંદુઓમાં વેટલાક વેદનો બનાવનાર ईश्वરછે એમ માનેછે. ત્યારે વેટલાક કહેછેકે વેદનો બનાવનાર કોઈ નથી એમ પૌરુષેય અને અપૌરુષેયનો વિવાદ ચાલી રહ્યોછે. વેટલાક હિંદુઓ કર્મકાણ્ડને મુખ્યધર્મ તરીકે ગણેછે. ત્યારે વેટલાક જ્ઞાનકાણ્ડને મુખ્ય ગણેછે. વેદમાનનારાઓ પૈકી વેટલાક જગત્ સ્વપ્ન સમાન ભ્રાંતિરુપ માની તેનો કર્તા ईश्वરછે એમ માનતા નથી. ત્યારે વેટલાક જગત્નો કર્તા ईश्वરછે એમ માનેછે. જ્ઞાનકાણ્ડમાં પણ અદ્વૈતવાદ માનનારાઓ જગત્ અનાદિ માનેછે. અર્થાત્ તેનો બનાવનાર કોઈ માનતા નથી. જે વસ્તુની આદિ નથી અર્થાત્ અનાદિછે તેનો બનાવનાર કોઈ નથી. જેનો કોઈ બનાવનારછે તે વસ્તુ અનાદિ કહેવાતી નથી. ડ્યારે જગત્ અનાદિકાલથી છે એમ માન્યું તો ईश्वર યત્કલ્પવાદ રહેનો નથી. વેદ પશ્ચાત્ ઉપનિષદો બની એમ માનવામા આવેછે. પશ્ચાત્ વ્યાસકૃપિ તેમજ તથા ભગવદ્ગીતા તથા અષ્ટાદશ પુરાણ બનાવ્યાં એવં કેચિત્ માનેછે. આર્ય-સમાજીઓ અઢાર પુરાણ વ્યાસજીનાં બનાવેલાં માનતા નથી. આધુનિક બનેલાં માનેછે. એમ પુરાણો સંબંધી ચર્ચા ચાલી રહીછે. સના-

શ્લોક.

કૃત કર્મક્ષયો નાસ્તિ, કલ્પકોટીશતૈરપિ;
અવશ્યમેવ ભોક્તવ્યં, કૃતં કર્મ શુભાશુભં. ॥ ૧ ॥

કોટી કલ્પશતે પણ પુણ્ય પાપરૂપ જે કર્મ વચીએ તે ભોગ-
ગવ્યા વિના છુટકો નથી. ત્યારે ईશ્વર જીવોનું પાપ પોતે શી રીતે
ગ્રહણ કરે, ईશ્વર જીવોના પાપપુણ્ય છેતો નથી. જીવો શુભ કર્મ
અને અશુભ કર્મ કરી સ્વયં કર્મના ઉદયથી તેનું ફલ ભોગવેછે,
ईશ્વર પેદા કરેછે. ईશ્વર સંઠરેછે એમ અજ્ઞાનથી. આચ્છાદિત દૃષ્ટિવા-
ળા જીવો માનીને મુંઝાયછે, જગત્ કર્તા ईશ્વર આ પ્રમાણે જોતાં
સિદ્ધ થતો નથી. અન્યથા પણ ભગવદ્ગીતામાં ईશ્વર અને પ્રકૃતિ
(જગત્) અનાદિકાલથી છે એમ કહુંછે. ડ્યારે યે અનાદિકાલથી
છે ત્યારે પ્રકૃતિનો કર્તા ईશ્વર શી રીતે સિદ્ધ ઠરેઃ અર્થાત્ સિદ્ધ ઠ-
રતો નથી. તત્ પાઠઃ ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૩ ત્રયોદશ—

શ્લોક.

પ્રકૃતિં પુરુષં ચૈવ, વિદ્વ્યનાદી ઉભાવપિ;
વિકાશંશ્રગુણાંશ્ચૈવ, વિદ્ધિ પ્રકૃતિસંભવાન્ ॥ ૧૧ ॥

પુરુષ (પરમાત્મા) પ્રકૃતિ (જગત્ આદિ અનાદિકાલથી છે
એમ જાણ. સત્ત્વ રજો અને તમોગુણ તથા વિકારો પ્રકૃતિજ છે એમ
જાણ આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાયછે કે અનાદિકાલથી આત્મા
અને કર્મછે. તેમ જગત્ પણ અનાદિકાલથી છે. અદ્વૈતવાદી બ્રહ્મસત્યં
જગત્ મિથ્યા એક અદ્વિતીય બ્રહ્મજ માનેછે. તે જગત્નો કર્તા ईશ્વર
અન્ય માનતો નથી આ જગત્ દેખાયછે તે ખ્રાંતિ માત્રછે. ત્યારે તેનો
બનાવનાર ईશ્વર કેમ કહેવાયઃ એમ અદ્વૈતવાદિયો માનેછે. જૈનદર્શન
જગત્ને જગત્ સ્વરૂપે સત્ માનેછે. પણ જગત્ અનાદિથી છે. સત્ત્વાત્

सत्सङ्गाधी जे सन्तु सन्तु होयते ते भनादिपी ते. जेस पदद्वय.
जिनदर्शनमां पदद्वय सन्तु. एते मूल विषय जगत् कर्ता ईश्वर सं-
बंधी निराकारणनोटे. देहांत प्रयाशाने मोरां पण वेष्टनेक स्थाने
ईश्वर कर्तृत्व स्वीकार्युटे. अने वेष्टनेक देहाले जगज्जो बनावनार
ईश्वर नथी एम स्वीकार्युटे. अन्य दर्शनपण जिन दर्शनना सिद्धा-
तनो वेष्ट्याक अंगे अनुसरते. एते जिनदर्शनमां जगत्कर्तृत्व ईश्वर
संबंधी वे.सी मान्यता ते नें बतावेटे.

“ दुरा. ”

ईश्वरना वे भेदले, जीव सिद्ध वे जाणः
कर्त्ता निज निज कर्मना, जीवो मनमां आण ॥१६८॥
निजने सुखदुःख आपतो, जीवज करी नवकर्म;
कर्त्ता भोक्ता जीवले, ईश्वर कर्त्ता मर्म. ॥१६९॥
चेतन ईश्वर जाणीए, नय व्यवहार प्रमाण
अशुद्ध नय ईश्वर काय्यो, सापेक्षा मन आण. ॥१७०॥
कर्त्ता परपरिणामधी, चेतन ईश्वर जोय;
शुद्ध निश्चय नयधकी, कर्म करे नहि सोय. ॥१७१॥
सुख कर्त्ता निज भावधी, दुःख कर्त्ता परभाव;
परपरिणतिना नाशधी, कर्त्ता निजगुण दाव. ॥१७२॥
सापेक्षा समजे नही, पक्ष ग्रहे एकात;
ईश्वर कर्त्ता मानता, निरपेक्षाधी भ्रान्त, ॥१७३॥
कर्म मेल जेने नहीं, निराकार भगवान्;
कथुं प्रयोजन इशने, कर निश्चयधी ज्ञान. ॥१७४॥

- परमप्रभु शिव सिद्धमां, इच्छा नहीं अभिमान;
 श्रुं ते कर्त्ता सृष्टिनो, माने भूली भान. ॥१७५॥
- उपादान जेबुं अहो, तादृश कार्य कहाय;
 निराकार ईश्वरथकी, जडसृष्टि न रचाय. ॥१७६॥
- उपादान कारणथकी, जाणो कार्य अभेद;
 उपादान ईश्वर कहों, सृष्टिरूप ते खेद. ॥१७७॥
- निमित्त हेतु इशजो, उत्पत्तिमां होय;
 ईश्वरशक्ति नित्यके, अनित्यते अवलोय. ॥१७८॥
- उपादान कारण विना, निमित्तथी श्रुं थाय;
 उपादान कोने कहो, ज्ञाने सत्य जणाय. ॥१७९॥
- कार्य पूर्व तो होयछे, कारणनो सदभाव;
 उपादान कारण विना, बने न एह वनाव. ॥१८०॥
- उपादानथी भिन्नछे, निमित्त कारण भाइ;
 भिन्न भिन्न शक्तितणी, क्यांथी एक सगाइ. ॥१८१॥
- सृष्टिनुं कारण कदा, ईश्वर नहीं कल्पाय;
 नाहि तो रासभ पण कहो, सद्व्युक्तिधर न्याय ॥१८२॥
- पृथ्यादिक परमाणुओ, ग्रही सृष्टि निर्माय;
 ईश्वरमां यदि मानीए, चेतन क्यांथी आय. ॥१८३॥
- परमाणु समुदायथी, जडनुं कार्यज थाय;
 चेतन तेथी भिन्नछे, अरणि बन्दि न्याय, ॥१८४॥

पुद्गल द्रव्य अनादिछे, तथा जीव पण जाण;
 निधययी वे भिन्नछे, भिन्नशक्ति पण आण ॥१८५॥
 जडमां चेतन परिणमे, जाणो नय व्यवहार;
 अनेकान्तमत ज्ञान वण, लहो न सम्यक्सार. ॥१८६॥
 काल अनादि द्रव्य पद, कर्त्ता ईश्वर केमः
 ईश्वरशक्ति नित्यवा, अनित्य शुं त्यां एम. ॥१८७॥
 कर्त्तृत्वशक्ति नित्य तो, नित्य जगत् निर्माय,
 कर्त्ता शक्ति अनित्य तो, वणमां विणशी जाय ॥१८८॥
 कर्त्तृत्वशक्ति यादृशी, तादृश कार्यज थाय;
 नित्यानित्य विकल्पयी, वे पत्ते दूषाय. ॥१८९॥
 ईश्वर साकारी कहो, तोपण दोषित थाय,
 पूर्वापर विचारतां, दोषो बहुला आय. ॥१९०॥
 नैयायिकवादी कहे, कर्त्ता ईश्वर सत्य;
 पण युक्तियी लेखतां, लागे तेह असत्य. ॥१९१॥
 ईश्वर इच्छायी कदा, मृष्टि नहीं निर्माय;
 निमित्त इच्छा जो कहो, केम स्वभाव न थाय. ॥१९२॥
 का विनिगमना त्यां लहो, करो कदाग्रह दूर;
 स्वभावयुक्तियी ग्रहो, तो नहि दोष जरूर ॥१९३॥
 उपादान मय्ये रही, तिरोभाव जे शक्ति,
 तेनी आविर्भावता, परिपूर्ण निजव्यक्ति. ॥१९४॥

शुद्धशक्तिछे वस्तुमां, वर्ते काल अनादि;
 आविर्भाव कराववा, निमित्तहेतु उपाधि. ॥१९५॥
 आविर्भाव जे धर्मनो, कार्यरूप ते थाय;
 घट्नुं कारण मृत्तिका, अनन्य कार्य कहाय. ॥१९६॥
 घटनो नाश कर्याथकी, होय न कारण नाश;
 कारण नित्यपणे रहे, मृत्तिकारूप खास. ॥१९७॥
 काल स्वभावने नियति, कर्म उद्यम ए पञ्च;
 कार्य प्रति कारण सदा, धरो न मनमां खंच. ॥१९८॥
 राग दोष जेने नथी, ते ईश्वर कहेवाय;
 तेने इच्छा जो कहो, तो ईश्वरता जाय. ॥१९९॥
 कृत्य कृत्य ईश्वर थया, तेथी शुं इच्छाय;
 इच्छा ज्यां त्यां रागद्वेष, रागदोष दुःख पाय. ॥२००॥
 रागदोष सहचारिणी, इच्छा भवनुं मल;
 ईश्वरने इच्छा कहो, हृदा मोह प्रतिकूल. ॥२०१॥
 इच्छा नहीं त्यां सुखशुं, कहेशे जन्त जो कोय;
 शर्म अनंतु समाधिमां, इच्छा त्यां नहि होय. ॥२०२॥
 जडवस्तुज ईश्वरथकी, वने नहि कोइ काल;
 जड स्वभाव न इशमां, धर मनमांहि ख्याल. ॥२०३॥
 ईश्वर शक्ति अनन्तछे, जडनी शक्तिज लेश;
 सृष्टि वनेछे इशर्था, युक्ति लहो ए वेश. ॥२०४॥

ईश्वर कर्त्ता वादिनुं, वदुं युक्ति हीन;
जड ईश्वरना धर्म वे, वर्ते निशदिन भिन्न. ॥२०५॥
भिन्न धर्म वेना सदा, भिन्नधर्मी पण दोय;
निराकार साकार एक, रूपी अरूपी जोय. ॥२०६॥
चेतन शक्ति अनन्त छे, पुद्गलशक्ति अनन्त;
चेतनशक्ति ज्ञातृता, जडता पुद्गलतंत. ॥२०७॥
निजस्वभावे शक्ति त्यां, कोइ नही परतंत्र;
निश्चयनयथी जाणीए, ज्ञानी एम वदंत. ॥२०८॥
अनन्त शक्ति अस्तिता, निज द्रव्ये वर्ताय;
पर अपेक्षाए ग्रही, नास्तिता एम थाय. ॥२०९॥
अनन्त शक्ति अस्तिता, नास्तिताज अवलोय;
पद्द्रव्ये व्यापी सदा, निश्चयथी ए जोय. ॥२१०॥
चेतनथी जड जो वने, तो खरशृंग जणाय;
स्वप्न सुखलडी सत्यरूप, सत्य विचारो न्याय. ॥२११॥
अनन्त शक्ति इशनी, ईश्वरमांहि समाय;
कूपनी छाया कूपमां, तदत् जाणो न्याय. ॥२१२॥
जडनी शक्ति अनन्त छे, पुद्गल धर्म जोय;
वर्णादिक तेमां रक्षा, अन्य न कर्त्ता कोय. ॥२१३॥
आत्मापेक्षाथी अहो, जडनी शक्तिज लेश;
सापेक्षा अवबोधीने, लहो न मनमां क्लेश. ॥२१४॥

तालपूट विप लेशथी, हस्ती प्राण हणाय;
 निजनिजना धर्मे वडुं, अनेकान्तमतन्याय. ॥२१५॥
 ईश्वरथी सृष्टि वने, कदी नहीं कहेवाय;
 समजु समजे सानमां, सदयुक्ति मन लाय. ॥२१६॥
 जीव कहो चेतन कहो, अर्थ एकनो एक;
 ईश्वरसम छे आत्मा, कर्त्ता इअ न टेक ॥२१७॥
 लक्ष चोराणी योनिमां, अट्ठो जीव अनन्त;
 कर्माष्टकना योगथी, पामे दुःख अनन्त. ॥२१८॥
 काल अनादिथी ग्रही, जीवे कर्मनी राश;
 बांधे छोडे कर्मने, करतो परनी आश. ॥२१९॥
 भवितव्यतायोगथी, थावे कर्म विनाश.
 अविचल आत्मस्वरूपनो, सहेजे थाय विकास. ॥२२०॥
 इशु विभु परब्रह्म छे, परमेश्वर सुखधाम;
 सोऽहं सोऽहं पद लब्धुं, तेने करुं प्रणाम. ॥२२१॥
 जीवो कर्म क्षणथकी, अनन्त ईश्वर थाय;
 एकाऽनेक सिद्धात्मनी, ज्ञानी कुंची पाय; ॥२२२॥
 कर्म खप्याथी सारिखा, समजे ज्ञानी विवेक;
 व्यक्ति स्वरूपे भिन्नता, गुणव्यपेक्षा एक. ॥२२३॥
 रागदांप जेने नथी, नहि रमता परभाव;
 अनन्त आत्मस्वरूप, रमता शुद्ध स्वभाव ॥२२४॥

પરમ પ્રમુક્તમ ધ્યાનર્થી, સ્વર્ગીય ધેનન ધારઃ
 ધ્યાતા ધ્યાને ધ્યેયરૂપ, સિદ્ધ મુદ્ધ નિર્ધાર. ॥૨૨૫॥
 તાદૃશ્ચ ईश्वर सिद्धने, चन्दु चार हजारः
 तेना सम्यग् ज्ञानर्था, लक्ष्ये भवजलपार ॥२२६॥
 सम्यग् ज्ञानक्रियाचर्चा, मोक्ष न होय परांक्षः
 आत्मज्ञान ध्यानादिर्था, त्वरित पाप्मो मोक्ष. ॥२२७॥

માર્ગ-ઈશ્વરના જે બેદરે. અદૃશ્યતાનિ સંસારિ જીવ તે વળ
 અપેક્ષાઈશ્વરને, અદૃશ્યનો સંપૂર્ણ નાશ કરી જે શક્તિ પામ્યા તે
 સિદ્ધ પરમાત્મા ઈશ્વર થઈ જાય છે, જીવો કર્મરૂપ શ્રુતિના કર્તા પર-
 પરિણતિયોગે જાણતા, શાતા અને અજ્ઞાતા પેદનીય કર્મ ગ્રહી આ-
 ત્માને પોતાને મુક્ત દુઃખ આપે છે. કર્મશ્રુતિનો કર્તા તથા તેનો
 મોક્ષા જીવરૂપ ઈશ્વર જાણતો. જીવરૂપ ઈશ્વર સંસારિકમરચ્યામાં
 કર્મશ્રુતિનો કર્તા જાણતો. શ્રુતિકર્તૃત્વ જીવરૂપ ઈશ્વરને પરમાત્મા
 રમણનાની અપેક્ષાઈ થઈ છે એમ રહસ્ય અનુમેષા કરતા યોગ્ય છે.
 જીવરૂપ ઈશ્વર, કર્મરૂપ શ્રુતિનો કર્તા વ્યવહારનયર્થી જાણતો.
 અશુદ્ધનયર્થી જીવરૂપ ઈશ્વર પરવસ્તુનો કર્તા નિમિત્તપણે જાણતો.
 જે મગ્ન આવી અપેક્ષાર્થી ઈશ્વર કર્તૃત્વરહસ્ય હૃદયમાં ધારણ કર.
 શુદ્ધ નિમિત્તનયર્થી કર્મરૂપ શ્રુતિનો કર્તા ઈશ્વર નથી. આત્મિક
 સારજ મુક્તનો કર્તા અશુદ્ધ સ્વભાવર્થી આત્મા છે. દુઃખનો કર્તા
 પરસ્વભાવર્થી આત્મા છે. જ્યારે સંપૂર્ણ અશુદ્ધ પરિણતિ (પરપરિણતિ)
 નો આત્મધ્યાનથી નાશ પાવે છે ત્યારે આત્માના અનંતગુણનો આ-
 ત્મા સ્વયં કર્તા પાવે છે.

જે મગ્નો સાપેક્ષતા સમજતા નથી. અને એકાંત પણ શ્રેણ

કરેછે તે શુદ્ધ પરમાત્મારૂપ ઈશ્વરને જડવસ્તુનો કર્તા માની ભ્રાંતિમાં પડેછે. કર્મરૂપ મલિનતા જેનામાં નથી એવા સિદ્ધયુદ્ધ પરમાત્માને શું પ્રયોજનછે કે સૃષ્ટિની રચના કરે. હે ભવ્ય પક્ષપાત ત્યજી માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી અવબોધ.

પરમમધુ, પરમવ્રહ્મરૂપ ઈશ્વરમાં રજોગુણ, તમો ગુણાદિ નથી. ડચ્છા નથી, અભિમાન નથી, વેદાંતમા પણ કહ્યુંછે કે—ન ચ સ પુનરાવર્તતે મુક્તિમાં ગળ્યા આત્માઓ શુદ્ધયુદ્ધ થઈ પથ્થાત્ સંસારમાં જન્મ લેતા નથી. રાગદ્વેષરહિત સિદ્ધ (ઈશ્વર) જડસૃષ્ટિનો કર્તા કદા બની શકતો નથી. જડસૃષ્ટિ રચવાનો સિદ્ધયુદ્ધમાં સ્વભાવ નથી તે માટે.

પ્રશ્ન—સિદ્ધ પરમાત્મા જડસૃષ્ટિના કર્તા નથી માનતા ત્યારે અન્ય કોઈ સૃષ્ટિના કર્તા છે કે નહીં.

ઉત્તર—સિદ્ધ પરમાત્મા—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, યૌર્ય, મુલ્ક આદિ આત્માના અનંત શુદ્ધ ગુણરૂપ સૃષ્ટિના કર્તાછે. ક્ષાયિકભાવે આત્માના શુદ્ધરૂપ સૃષ્ટિના કર્તા સાદિ અનંતમા મંગેછે. પરમાણુ આદિ જડસૃષ્ટિત્વ સ્વભાવના ચીલકુલ કર્તા નથી. જે આત્માના શુદ્ધ ક્ષાયિક ધર્મના કર્તા થયાતે કર્મરૂપ સૃષ્ટિના કર્તા કર્તા થતા નથી.

માટે વિવેકદૃષ્ટિથી મહ્યાન્મન સત્યતત્ત્વ વિનાર,

યાદ્દક્ ઉપાદાન કારણ હોયછે નાદ્દક્ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાયછે, જેમ મૃત્તિકારૂપ ઉપાદાન કારણ જેવું હોયછે તેવું ઘટરૂપ કાર્ય બનેછે. ઉપાદાન કારણ કાર્યરૂપ બનેછે. ઘટકાર્યમાં કુંભકાર નિમિત્ત કારણછે. ઘટરૂપ કાર્યમાં ઉપાદાનકારણ મૃત્તિકાછે. અને નિમિત્તકારણ કુંભકાર. દંડચક્ર વગેરેછે. તેમ જો કર્મરહિત પરમાત્મા જગત્ બનાવ્યું એમ કોઈ માને તો તેમાં ઉપાદાન અને નિમિત્ત

कारण कोन ? निराकार ईश्वरने जगत्तुं उपादान कारण मानतां जगत्स्वरूप ईश्वर बन्यो. ए पन महादूषण आवेछे. सिद्धान्त एवो छे के निराकारयी साकारनी उत्पत्ति धनी नयी. माटे निराकारयी जडसृष्टि रचानी नयी एम सिद्ध ठरेछे.

बन्नी नियम एवोछे के उपादान कारणयी कार्यनो अमेदछे, जेन मृत्तिकारूप उपादानयी घटरूप कार्यनो अमेदछे. मृत्तिकायी घट भिन्न नयी. तेवीन रीतियी निराकार ईश्वरयी जड सृष्टि मान-वामां आवे तो जगत्स्वरूप ईश्वर बन्यो, सृष्टिरूप कार्ययी ईश्वरनो अमेद ययो माटे जडसृष्टिरूप ईश्वर मानवामां आवे तो अनेक दू-षणरूप खेदनी भामि थायछे,

सृष्टिकार्यमां ईश्वरने निमित्त हेतु मानतां वे किकल्प उत्पन्न थायछे, ईश्वरनी शक्ति नित्यछे के अनित्यछे ? उपादान कारणविना फक्त निमित्तकारणयी कोद कार्य बनतुं नयी. कार्यनी पूर्वे उपादान तथा निमित्तनो सजायछे. उपादान विना निमित्तभूत ईश्वरयी सृष्टि-रूप कार्य बनी नके नही, ईश्वरनी इच्छा निमित्त हेतु कोद माने तो ते पन योग्य नयी, कारण के ईश्वरनेइच्छा होनी नयी. अपूर्णने इच्छा होयछे. कृतकृत्य परमात्माने अंशमात्र पण इच्छा होनी नयी. मनान युक्ति अनुभवयी विरुद्ध सृष्टिहेतु ईश्वर कल्पानो नयी. तेम छतां यदि ईश्वर मानवामां आवे तो रासभने केम मानवामां न आवे ? पृथिवीआदि परमाणुओनुं ग्रहण करीने ईश्वर सृष्टि रवेछे एम जो मानवामां आवे तो जीनो वनांयी आब्या. जीवो अनादिकालनाछे एम कहैवामां आवे तो सृष्टिपण अनादिकालयीछे एवं केम मानता नयी. अनादिकालना जीवो सृष्टि विना अन्यत्र रही शकता नयी. माटे सृष्टि पण अनादिकालयी छे एम स्पष्ट भामेछे. परमाणुओना कार्ययी चेतन (आत्मा) भिन्नछे माटे अग्निमां बन्दि रहेछे तेवी रीते आत्मा

પણ દેહમાં રહેછે પણ પંચભૂતથી ભિન્નછે. જડ અને ચેતન એ બે વસ્તુ આ પ્રમાણે વિચારતાં અનાદિકાલથી છે એમ સિદ્ધ થાયછે. જીવ અને જડની પરસ્પર શક્તિયો પણ ભિન્નછે. જડવસ્તુમાં ચેતન કર્મનાવશે પરિણમેછે તે વ્યવહારનયથી જાણવું. નિશ્ચયથી જડમાં ચેતન પરિણમતો નથી, આ પ્રમાણે અનેકાન્તનયજ્ઞાન યથા વિના તત્ત્વનું યથાર્થ ભાસન થતું નથી.

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાલ અને જીવ એમ પદ્ધ્રવ્યથી જગત્ કહેવાયછે. અનાદિકાલથી પદ્ધ્રવ્યછે. તે પદ્ધ્રવ્ય, દ્રવ્યાર્થિકનયથી નિત્યછે અને પર્યાયાર્થિકનયથી અનિત્યછે. તે પદ્ધ્રવ્યથી ભિન્ન કોઈ વસ્તુ નથી. તો પદ્ધ્રવ્યનો કર્તા ઈશ્વર કેમ માની શકાય. અર્થાત્ ન માની શકાય. હવે બે વિકલ્પ કરવામાં આવેછે. જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ ઈશ્વરમાં નિરપ છે કે અનિત્યછે ? જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ નિત્ય માનવામાં આવે તો ઈશ્વર સદાકાલ જગત્ બનાવ્યા કરશે. એવું મહાદોષ આવેછે, તેમજ જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ અનિત્ય માનવામાં આવે તો જગત્કર્તૃત્વ શક્તિ ક્ષણમાં અનિત્ય હોવાથી વિગણી જતાં સૃષ્ટિ પણ ક્ષણમાં નાશ પામી જાય. પણ તેમ પ્રત્યક્ષ અનુભવ વિરુદ્ધછે માટે બે પક્ષથી ઈશ્વરશક્તિ જગત્ કર્તૃત્વમાં સિદ્ધ થતી નથી. એમ નિત્યાનિત્ય પક્ષથી ઈશ્વરશક્તિ દૂર થાયછે.

જગત્ કર્તા ઈશ્વરને સાકારી માનવામાં આવે તો અનેકદોષો उत्पन्न થાયછે. સાકાર ઈશ્વર એકદેશાવસ્થિત હોવાથી સર્વત્ર સૃષ્ટિ બનાવી શકે નહીં સાકારકુંભકારવત્ સાકારકુંભકારની પેઠે કર્મ વિના દેહ હોય નહીં. અને દેહબદ્ધે ઈશ્વર સાકાર દેવતાની પેઠે કહેવાય તો કર્મ સહિત ઠર્યો. સર્વકર્મ ઈશ્વર ઠરવાથી અન્ય જીવોની પેઠે કર્મના પરતંત્ર રહ્યો, અને સ્વતંત્ર થયો નહીં. ત્યારે તે જગત્ બનાવ-

શામે કથં સમર્પ યાય.

નૈયાયિક કહેછે કે. મૃદ્ધિનો કર્જો ઈશ્વર સત્ય છે પણ તે પૂર્વોક્ત શુક્તિથી વિચારતાં સત્ય નથી. ઈશ્વરની ઈચ્છાથી જગત્ હત્યમં થયું એમ માનવામાં આવે તો અનાદિકાલની જડ અને ચેતન વે પદાર્થ છે. એમ અનાદિસ્વભાવ જેમ ન માનવામાં આવે, અર્થાત્ તેનાં એકાદ પક્ષપાતિની શુક્તિ કહ છે કે અનાદિકાલનો સ્વભાવ ન માનવામાં આવે અને ઈચ્છાજ માનવામાં આવે. ઈચ્છા મોહરૂપ છે. ઈશ્વરને ઈચ્છા કરોતો સાધારણ મનુષ્યની પેઠે ઈશ્વર પણ મોહી થયો પારે તેનું ઈશ્વરપણું રહેતું નથી. માટે ઈશ્વરનામાં ઈચ્છા માનવી તે ઝમઝમગદ્ અમન્ય છે. આત્માની પરમાત્મદશામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, શીર્ષ, મુન્નાદિ ગુણો ઉપાદાન કારણછે. તેનો પરિપૂર્ણ આર્થિર્માવ તેજ પરમાત્મપણું જાણવું. અનન્યધર્મની શુદ્ધિ મગટાવવા નિમિત્ત રહેતોની જરૂરછે, આત્માના ધર્મનો આર્થિર્માવ તેજ કાર્ય જાણવું. ઘટનું કારણ જેમ મૃત્તિકા અનન્ય કારણ કહેવાયછે તેમ પરમાત્મ દશારૂપ કાર્યમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ અનન્ય કારણ ઉપાદાનછે. ઘટનો નાશ થવાથી મૃતિકાનો નાશ થતો નથી. અર્થાત્ કારણ સદાકાલ વર્તેછે. અત્ર કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ, અને હયમ પંચ કારણથી કાર્યોત્પત્તિ થાયછે. પંચ કારણમાંથી એક કારણની ઉત્થાપના કરતાં મિથ્યાત્વ માત્ર થાયછે. આ વાતમાં લેશમાત્ર પણ શંકા કરવી યોગ્ય નથી.

રાગ અને દ્વેષનો સર્વથા જેણે તપ કર્યોછે તે ઈશ્વર પરમાત્મા કહેવાયછે. એવા શુદ્ધ પરમાત્માને જો ઈચ્છા કહેવામાં આવે તો ઈશ્વરતાનો નાશ થાયછે. સર્વ પ્રકારની ઈચ્છાનો જેણે નાશ કર્યોછે એવા ઈશ્વરને જગત્ કરવાની ઈચ્છા ક્યાંથી હોય. અલગત કદી હોય નહીં, રાગદ્વેષસહચારિણી ઈચ્છાજ સંસારનું મૂલછે. અને તેવી ઈચ્છા

ઈશ્વરને કહેવી તે મોહચેષ્ટિત જાણવું. અહો અજ્ઞાનની કેટલી શક્તિ.

કોઈ એમ કહે કે—જ્યાં ઇચ્છા નથી ત્યાં શું સુખ ? અલગત કંઈ નહીં. આવી રીતે થોડનારે સમજવું કે યોગીન્દ્રમહાત્મા સમાધિમાં અનન્ત સુખ વેદેછે, પણ તે સમયે તેને ઇચ્છા નથી માટે ઇચ્છા હોય ત્યાં સુખ એવી વ્યાપ્તિ યત્તી નથી.

હસ્યજડવસ્તુ કદાપિ ઈશ્વરથી વની શકે નહીં. ઈશ્વરમાં જડસ્વ-ભાવ નથી. જડવસ્તુનો કર્તા વાન્યાય આપનાર ઈશ્વર નથી. હે ભવ્ય હૃદયમાં અવધાર.

કોઈ એમ કહેશે કે—ઈશ્વરની શક્તિ અનન્તછે અને જડપદાર્થની શક્તિ અલ્પછે માટે ઈશ્વરથી સૃષ્ટિ વનેછે. આ યુક્તિ પણ વેશ નથી તે જણાવેછે. ઈશ્વરની શક્તિ ચૈતન્યભાવે અનન્તછે તેમ જડની શક્તિ જડભાવે અનન્તછે. ઈશ્વરના ધર્મ અનન્તછે જેમ જડતત્ત્વના ધર્મ પણ અનન્તછે. આત્મા અને જડ બે તત્ત્વ ભિન્નધર્મીછે. જડપુદ્ગલ દ્રવ્ય સાકારછે અને આત્મતત્ત્વ નિરાકારછે. પ્રત્યેક તત્ત્વ સ્વસ્વ-ભાવે સ્વતંત્રછે. વસ્તુતઃ કોઈ દ્રવ્ય પરતંત્ર નથી. પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં અનન્ત અસ્તિધર્મ અને પરની અપેક્ષા અનન્તનાસ્તિધર્મ રહ્યોછે. અસ્તિધર્મ અને નાસ્તિકધર્મની અનન્તતા પદ્ધત્યમાં વ્યાપી રહીછે. અન્ય દ્રવ્યનો કર્તા અન્યદ્રવ્ય વસ્તુતઃ નથી.

ચેતનથી જો જડની ઉત્પત્તિ ઉપાદાનપણે થાય તો સ્વરજૂંગની પણ ઉત્પત્તિ થાય. પણ સ્વરને શૂંગ થતાંજ નથી તે પ્રમાણે ઈશ્વરરૂપ ચૈતન્ય મૂર્તિમાંથી જડવસ્તુ થતી નથી. ત્યારે ઈશ્વરમાંથી જગત્ થયું એવં પ્રલાપ કરવો તે અંધશ્રદ્ધાની બુદ્ધિ વિના અન્ય સમજાતું નથી. સ્વપ્ન સુખડીથી પેટ ભરાય તો ઈશ્વરમાંથી જડની ઉત્પત્તિ થાય.

આ પ્રમાણે સિદ્ધાંત વદવાથી પ્રશ્ન થશે કે અહો જ્યારે પરમાત્માથી જગત્ની ઉત્પત્તિ થતી નથી, ત્યારે તેમની અનન્ત શક્તિ શા

કામની ? તેના મત્યુત્તરમાં જણાવેછે કે-ઈશ્વરની જ્ઞાનાદિક અનન્ત શક્તિયો ઈશ્વરમાંજ સમાયછે. રૂપની છાયા રૂપમાં સમાયછે તે પ્રમાણે અથવા ન્યાય મમજવો. જદરૂપોની અનન્ત શક્તિ જદમાં વ્યાપી રહીછે. પુદ્ગલદ્રવ્યના વર્ણાદિકની શક્તિ પુદ્ગલદ્રવ્યને ત્યજી અન્યત્ર જતી નથી. પુદ્ગલદ્રવ્યનો નિશ્ચયથી અન્યદ્રવ્ય કર્તા ગીરીતે હોઈ શકે,

આત્મદ્રવ્યની અપેક્ષા પુદ્ગલદ્રવ્યની શક્તિ અલ્પ ગણાયછે. પણ વસ્તુતઃ જેમ આત્મદ્રવ્યની આત્મત્વરૂપે અનન્ત શક્તિછે તથા પુદ્ગલદ્રવ્યની શક્તિ પણ તેના સ્વરૂપે અનન્તછે. સાપેક્ષા અવબોધતાં કોઈપણ પ્રકારની હાનિ આવતી નથી. તાન્ત્રપુટવિપલેશથી હસ્તિના પ્રાણનો નાશ થાયછે, એક પ્લેગમાત્ર તાન્ત્રપુટવિપથી હસ્તિનો પ્રાણ નાશ થાય ત્યારે કહોકે પુદ્ગલની શક્તિ કેટલીછે: આત્માની શક્તિ અપેક્ષા મોટીછે તેમજ પુદ્ગલની શક્તિ પુદ્ગલની અપેક્ષા મોટીછે. આ ઉપરથી મિદ્ધ થાયછે કે શુદ્ધબુદ્ધપરમાત્માથી સૃષ્ટિ થતી શકે નહીં, માધ્યસ્થદૃષ્ટિવાદી પુરુષો સદૃશમાં તત્ત્વ અવબોધી શકેછે. ઈશ્વર સર્વદ્ર પરમાવરૂપ સૃષ્ટિનો કર્તા નથી. એવી પ્રતિજ્ઞા યુક્તિમતીછે.

ચોરામીલક્રમીવયોનિમાં જીવો પરિભ્રમણ કરેછે. અજ્ઞાન રાગ દ્વેષ પ્રયોગે જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરેછે. કર્મથીજ સંસારમાં પરિભ્રમણ થાયછે. કર્યાં કર્મ પ્રમાણે સુખ દુઃખ થાયછે ત્યારે જાણાડે હે ઈશ્વર તે મને દુઃખ આપ્યું એમ અમરુ વદતું જોઈએ. અનાદિકાલથી જીવની સાથે કર્મનો સંબંધછે. ભાવકર્મ રાગદ્વેષયોગે જીવ દ્રવ્યકર્મને ગ્રહણ કરેછે. તેને ભોગથી વિશેરેછે. પશ્ચકારણની સામગ્રી મળે ત્યારે કર્મનો નાશ થાયછે. કર્મ નાશ થતાં અવિચલ આત્મ સ્વરૂપનો સદૃજે વિકાસ થાયછે.

શુ. વિદ્ય. પરમદક્ષ, પરમેશ્વર, સુત્રધામ બ્રહ્મની સ્થિતિ ૫

ભાવમાં વર્તેછે. પરભાવમાં ન્યાય માટે પણ પ્રવર્તતી નથી. સોડહં સોડહં પદ પ્રાપ્ત કર્યું તેને હું પ્રણામ કરુહું. પરમાત્મપદને સોડહંપદ કહેછે. સોડહંપદનું ધ્યાન ધર્યાથી પરમાત્મપદ મળેછે. જે જે જીવો કર્મનો નાશ કરેછે તે તે જીવો પરમાત્માઓ થાયછે. સિદ્ધસ્થાનમાં એક સિદ્ધછે તેમ અનેક સિદ્ધ પરમાત્માઓછે. સંપૂર્ણ કર્મક્ષયથી મુક્તિસ્થાનમાં સર્વે સિદ્ધાત્માઓ સમાનછે. જ્ઞાનની અપેક્ષા વ્યાપકછે અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ વ્યક્તિની અપેક્ષા વ્યાપ્યછે. શંકરાચાર્ય તથા હપનિપદાની કેટલીક અપેક્ષા આત્માનું વ્યાપકપણું જૈનમત અંગીકાર કરેછે. તેમજ રામાનુજમતાપેક્ષા આત્માનું વ્યાપ્યપણું પણ જૈનમતમાં સમાઈ જાયછે. વ્યક્તિની અપેક્ષા સિદ્ધાત્માઓ ભિન્નભિન્ન છે અને જ્ઞાનાદિક ગુણની અપેક્ષા એકરૂપ (એક) છે.

જે સિદ્ધ પરમાત્માઓને રાગદ્વેષ નથી. પરભાવમાં રમણ કરતા નથી. આત્માના જ્ઞાનાદિક અનન્ન ગુણમાં જે સમયે સમયે રમ્યા કરેછે. એવા પરમપ્રભુના ધ્યાનથી આત્મા પણ પરમાત્મા થાયછે. ધ્યાના ધ્યેયના ધ્યાને સ્વશુદ્ધ ધ્યેયરૂપ પ્રાપ્ત કરેછે. પરમશુદ્ધપરમાત્માને વારંવાર નમસ્કાર કરુહું. પરમાત્માના સમ્યગ્જ્ઞાનથી અજ્ઞાનાદિ દુઃખનો નાશ થાયછે. સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સદૃજ શુદ્ધ સ્વરૂપ મય ચિદાનન્દ સમુદ્રની લહેરો મળેછે. સમ્યગ્ જ્ઞાન ક્રિયાથી મુક્તિ પતોક્ત નથી. અર્થાત્ મુક્તિ પ્રત્યક્ષછે. મુક્તદશા જે જે અંગે થાયછે તે તે અંગે મુક્તિનાં મુખ મળેછે. કેટલાક અદ્વૈતવાદિયો અદ્વૈતવાદનું ગુરુગમ વચાર્થ સ્વરૂપ ન સમજવાથી બ્રહ્મમાંથી છટ્ટિ વ્યવ્રથાઈએ અને બ્રહ્મમાં સમાઈ જાયછે. इत्यादि एकांतवाद स्वीकारીને ભૂલ કરેછે. જૈનદર્શન અપેક્ષા અદ્વૈતબ્રહ્મવાદ સ્વીકારેછે પણ જે નયોની સાપેક્ષા વિના બ્રહ્મ માની ભૂલો સાપે કરેછે તે મંત્રંપી કંડક કહેવામાં આવેછે.

“ दोहा. ”

ब्रह्मथकी सृष्टि बनी, सहु छ ब्रह्म स्वरूप;	
व्यापक ते सर्वत्र छे, त्रिदानन्द गुणरूप.	२२८
मायाना बहु जोरयी, भूल्यो ब्रह्मनुं भान;	
एकरूप सर्वत्र छे, अद्वैतवादि ज्ञान.	२२९
शुद्ध ब्रह्मना अंश छे, जीव अनन्ता लेख;	
परमात्ममांहि ते भळे, द्वैतपणे नावि देख.	२३०
अद्वैतवादि वचन छे, माने ब्रह्मनुंज्ञान;	
द्वैतपणुं माने नहीं, ब्रह्मध्यान मस्तान.	२३१
नहि सत्यने दांकीये, सत्य न दांक्युं जाय;	
छावडीए रवि दांकतां, कदी नहीं ढंकाय.	२३२
जड चेतनता भेदयी, द्वैतपणुं प्रगटाय;	
कयं एक हि आतमा, सुख दुःख विघटाय.	२३३
जडतारूपे जड अहो, जडनो कदा न नाश;	
असत् कहो शा कारणे, ज्ञानी बहु शावाश.	२३४
जीवाजीव बे तत्त्व छे, ज्ञाने दोय जणाय;	
मिथ्या एक ग्रहे सुधा, सम्यक् धर्म न थाय.	२३५
ज्ञानी ज्ञानथकी ग्रहे, वस्तु सत्य स्वरूप;	
द्वैतपणुं अंगीकरे, पडे न भवजल कूप.	२३६
एक एव हि आतमा, भूते तेह जणाय;	
जले प्रतिबिम्ब चन्द्रनुं, तद्वत् जाणो न्याय.	२३७

- सत्ताने अंगीकरी, माने अद्वैत एम;
 संग्रहणय एकान्तथी, तरे भवोदधि केम. २३८
- प्रथम विषम दृष्टान्तथी, साध्यसिद्धि शुं थाय;
 प्रतिबिम्बरूपितणुं, अरूपि शुं ते पाय. २३९
- प्रतिबिम्ब पुद्गलतणुं, जल चन्द्रे दृष्टान्त;
 जीव अरूपी वस्तुमां, प्रतिबिम्ब नहि भ्रान्त. २४०
- प्रतिबिंबथी जाणशो, प्रतिबिंबक छे भिन्न;
 प्रतिबिंबकना भावथी, प्रतिबिंब छे खिन्न. २४१
- प्रतिबिंबित चन्द्रनुं, भिन्नपणुं त्यां लेक;
 कथं साध्यनी सिद्धि छे, छे नहीं चेतन एक. २४२
- व्यापक आतम एकनुं, अंशपणुं नहीं होय;
 भिन्न भिन्न जीवांशथी, आतम एक न जोय. २४३
- आतम एकथी सर्वने, शर्म दुःख समकाल;
 सुख दुःख आच्छादक कहो, द्वैतपणुं त्यां भाळ. २४४
- घटाकाश उपाधिथी, ग्रहो गगननो भेद;
 तेवी उपाधि अत्र नहीं, सुख दुःख वारक वेद. २४५
- समकाले सुख दुःखनो, जीवोने प्रतिभास;
 अधिक न्यून प्राप्तितणो, मळे नहीं अवकाश. २४६
- मळे नहीं अवकाश तो, तेनुं कारण कोण;
 भिन्न भिन्न चेतन विना, घटे नहि कंड और. २४७

- व्यक्तिथी सहु भिन्न छे, सत्ता ए सहु एक;
आत्मतत्त्व अवबोधथी, मानो एकाऽनेक. २४८
- सर्वत्रज व्यापक कहो, युक्ति घटे नहि कोइ;
सम्मतिरकैं जाणशो, कसुं विचारी जोइ. २४९
- सर्वत्रज व्यापक कहो, पिण्डे किम बंधाय;
देहे व्यापी जो कहो, अव्यापक पद पाय. २५०
- व्यापक नहि बंधाय छे, गगन पङ्कनी पेर;
सर्वत्र सुख दुःखनी, प्राप्तितणुं छे शेर. २५१
- सर्वत्र व्यापक कहो, कदा नहीं बंधाय;
मानो तो छे अज्ञता, सद्व्युक्ति न जणाय. २५२
- अव्यापक छे आत्मा, तेमां नहीं संदेह;
व्याप्यने व्यापक बोधथी, यात्रो निःसंदेह. २५३
- शैलेशीकरणे करी, व्यापक आत्म लोक;
असंख्य शुद्ध प्रदेशथी, जाणो भविजन थोक. २५४
- अव्यापक व्यापक लहो, चेतन गुणनी खाण;
अनेकान्त अवबोधथी, पामो शिवपुर ठाण. २५५
- सादि आदि भंगे करी, व्यापक चेतन जाण;
स्याद्वाद दृष्टि चकी, साबुं मनमां आण. २५६

- केवलज्ञाने आत्मा, व्यापक सहृमां जोय;
स्वंपर प्रकाशक आत्मा, प्रदीप पेठे होय. २५७
- तिमिरारि प्रगटे तदा, तमनो शो छे भार;
ज्ञानदीपक उद्योतथी, रहे नहि अंधकार. २५८
- अद्वैत स्वरूपी आत्मा, जडथी भिन्न विचार;
द्वैतपणुं पण तेहमां, एक अनेकाधार. २५९
- अक्षररूपे आत्मा, अनक्षर गुणवान्;
आत्माऽसह्य प्रदेशमां, स्थिरता शुद्ध वखाण. २६०
- भास्यो आपोआपमां, टळ्युं महा अज्ञान;
अपूर्व वीर्यज उलस्युं, यदा थयुं निज भान. २६१
- जड इन्द्रियो शुं करे, तेनाथी हुं भिन्न;
जडस्वरूपे तेह छे, क्षणिक नाशी दीन. २६२
- मन वाणी मारां नहीं, जडनुं छे ते काज;
तेनी संगे राचतां, नहीं रहे मुज लाज. २६३
- हसुं रसुं कोनाथकी, कोनापर ममभाव;
मृगजलोपम वस्तुमां, शो ममतानो दाव. २६४
- नहीं मारु जड वस्तुमां, राचुं शुं संसार;
शांथी शाने माटे में, लीधो मही अवतार. २६५

- फोगट फंदामां पडयो, जग न शर्म जणाय;
सवळे पन्ये चालतां, मनमां शुं खमचाय. २६६
- नयी तनु ते तुं सदा, शरीर मात्रीघाट;
पीपळपानपरे खरे, चेत चेत ते माट. २६७
- सहने देखुं ज्ञानयी, सहु म्हारायी दूर;
प्रतिबंध कोनो नहीं, सिद्ध इव हुं शूर. २६८
- रागदोष निन्दा कथा, तेतुं भाग्युं जोर;
स्वाभिमुख घड़ चेतना, प्रगट्यो अनुभव तोर. २६९
- शत्रुयी छेदाउ नहीं, नहि शस्त्रे भेदाउ ?
शत्रुमित्र सम भावना, भ्रमणा क्यांयी पाउ ? २७०
- कर्मवशे सहु प्राणिया, भ्रमण करे निर्धार;
पुत्र मित्र ललनापणे, सगपणनो आचार. २७१
- सगपण साचुं नहि कदी, स्वारथियो संसार;
जगमां को केतुं नहीं, संवेगे मनधार. २७२
- सर्व जीव छे सिद्ध सम, निर्मल अविचल देव;
त्रिकरण योगे तेहनी, मित्रभावना सेव. २७३
- द्रव्यार्थिकयी नित्य छे, कदी न होवे नाश;
असंख्यप्रदेशिन्यक्तियी, ध्रुव स्वरूपी खास. २७४

केवलज्ञाने आत्मा, व्यापक सहुमां जोय;
स्वंपर प्रकाशक आत्मा, प्रदीप पेठे होय. १५७

तिमिरारि प्रगटे तदा, तमनो शो छे भार;
ज्ञानदीपक उद्योतथी, रहे नहि अंधकार. १५८

अद्वैत स्वरूपी आत्मा, जडथी भिन्न विचार;
द्वैतपणुं पण तेहमां. एक अनेकाधार. १५९

अक्षररूपे आत्मा, अनक्षर गुणवान्;
आत्माऽसह्य प्रदेशमां, स्थिरता शुद्ध वत्ताण. १६०

भास्यो आपोआपमां, टळ्युं महा अज्ञान;
अपूर्व वीर्यज उल्लस्युं, यदा थयुं निज भान. १६१

जड इन्द्रियो थुं करे, तेनाथी हुं भिन्न;
जडस्वरूपे तेह छे, क्षणिक नाशी दीन. १६२

मन वाणी मारां नहीं, जडनुं छे ते काज;
तेनी संगे राचतां, नहीं रहे मुज लाज. १६३

हसुं रसुं कोनाथकी, कोनापर ममभाव;
मृगजलोपम वस्तुमां, शो ममतानो दाव. १६४

नहीं मारु जड वस्तुमां, राचुं थुं संसार;
शांथी शाने माटे में, लीथो मही अवतार. १६५

- फोगट फंदामां पडयो. जग न गर्म जणाय;
सवळे पन्थे चालतां. मनमां शुं स्वमचाय. २६६
- नयीं तनु ने तुं सदा. शरीर मात्रीघाटः
पीपळपानपरे म्ये. चेत चेत ते माट. २६७
- सहने देखुं ज्ञानथी. सह म्हागयी दृगः
प्रतिबंध कोनो नही. सिद्ध इव हुं शूर. २६८
- रागदोष निन्दा कथा, तेनुं भाग्युं जोरः
स्वाभिमुख घट चेतना, प्रागट्यो अनुभव तोर. २६९
- शत्रुधी छेदाउ नहीं, नहि शस्त्रे भेदाउ ?
शत्रुमित्र सम भावना, भ्रमणा क्यांधी पाउ ? २७०
- कर्मवशे सह प्राणिया, भ्रमण करे निर्धारः
पुत्र मित्र ललनापणे, सगपणनो आचार. २७१
- सगपण साचुं नहि कदी, स्वारथियो संसार;
जगमां को केनुं नहीं, संवेगे मनधार. २७२
- सर्व जीव छे सिद्ध सम, निर्मल अविचल देव;
त्रिकरण योगे तेदनी, मित्रभावना सेव. २७३
- द्रव्यार्थिकथी नित्य छे, कदी न होवे नाश;
असंख्यप्रदेशिन्याक्तिथी, ध्रुव स्वरूपी खास. २७४

पूर्वजन्म अभ्यासथी, जीव नित्यता सिद्ध;
बाल युवा वृद्धा विषे, ज्ञाता एक प्रसिद्ध. २७५

क्षणे क्षणे बदलायतो, चेतन होय अनेक;
पाप पुण्य कोने घटे, तेनो करो विवेक. २७६

क्षणिक वस्तुना ज्ञानथी, क्षणिक वाद सुजाण;
वक्ता क्षणिक नहीं थयो, नित्यरूप मन आण २७७
कोइक वस्तुनो कदी, केवल नाश न होय.
चेतन नाश कद्या थकी, अन्यावस्था जोय. २७८

अन्यावस्था को नहीं, मोटे चेतन नित्य.
प्रत्यभिज्ञा सुहेतुथी, नित्यज जाणो चित्त. २७९
पर्याये पलटाय छे, आतमना पर्याय.
अनित्य मोटे आतमा, अनेकान्तमतन्याय. २८०

शुभाशुभ आश्रव ग्रही, धरतो नाना देह.
शाताशाता भोगवे, नय व्यवहारे एह. २८१

पुण्य पापना नाशथी, प्रगटे निजगुण भोग.
सूर्याच्छादक अभ्रनो, टळे महासंयोग. २८२

कर्मसंग टळवा थकी, पामे जीव शिवगण.
पुरुषोत्तम-परमात्मा, सिद्ध बुद्ध भगवान्. २८३

- अगम्य आत्मस्वभावनुं, अवलम्बन करनार.
आश्रय त्यागी संवरी, भवोदधि तरनार. २८४
- जेने इच्छे योगिजन, अनन्यसुखनुं धाम.
नमुं नमुं ते आत्मा, अनन्तगुण विश्राम. २८५
- अवलम्बन शुभ आत्मनुं, करतां नाशे दोष,
प्रगटे अनुभव ज्योति त्यां. चेतन वीर्ये पोष. २८६
- निजपद जिनपद साम्यता, भेदभावनो नाश.
पूर्ण व्यक्तिमय आत्मा. राजाने कुण दास. २८७
- सर्व सिद्धिनी तुल्यता, जीव अनन्ता माय.
कोकोने नडता नही, अरूपपद महिमाय. २८८
- विषमज्वरना जोरथी, होय अरुचि अन्न.
अमव्य आदि जीवने, आत्मरुचि नहिमन. २८९
- सम्यग् ज्ञान प्रभावथी, बहिरातम पद नाश.
अन्तरात्मगुण भावना, प्रगटे शिवपुर वास. २९०
- परप्रवृत्ति हेतुओ, समूल त्यां छेदाय.
अन्तर परमप्रभुपणुं. सहजे उदये आय. २९१
- हुं कर्त्ता परभावनो. बुद्धि भवनुं मूल.
अन्तरात्मपद योगधी, धाय नेह निर्मल. २९२

- कोटिर्वर्षनुं स्वप्नपण, जागंतां लय थाय.
आत्मज्ञान उद्योतथी, सहजरूप प्रगटाय. २९३
- चेतनबुद्धि देहमां, जाणो देहाध्यास.
छूटे देहाध्यासतो, कर्म कलंक विनाश. २९४
- कर्त्ता नहि हुं कर्मनो, भोक्ता नहि हुं तास.
शुद्धदशा प्रगट्याथकी, विघटे भवभयवास. २९५
- चेतनधर्म मोक्ष छे, तुंछे मोक्षस्वरूप;
भोगी स्तनत्रयितणो, क्षायिकशिवसुखभूष. २९६
- सागरमांहि ल्हेरियो, उपजेने विणशाय;
चेतनगुण जे ज्ञान छे, ज्ञेयपणे पलटाय. २९७
- शुद्ध बुद्ध निर्मल प्रभु, स्वयंज्योति गुणधाम;
चिदानन्द चेतन विभु, अनन्तगुणनुं ठाम. २९८
- निश्चय अत्रज आवतां, साक्षर एक स्वरूप.
योगात्रिकने संवरी, शिवनगरी था भूष. २९९
- रागादिक महावैरियो, ज्यां तेनो नहि गन्ध;
आत्मलक्ष्यवृत्ति थतां, परपरिणाति थइ बंध. ३००
- देहनिष्ठ पण ध्यानथी, वतें देहातीत;
मंदज वासंवार तास, त्रियोगे हो नित्य. ३०१

- સ્વદ્રવ્ય સ્વક્ષેત્રથી, નિજકાલે નિજભાવ;
અસ્તિતત્વ વહુ ભંગથી, નિજદ્રવ્યે ચિત્ત લાવ. ૩૧૧
- જીવાદિક નવતત્વમાં, પ્રથમજ અસ્તિહિભંગ;
કદી નહિ જે વસ્તુ જગ, પ્રગટે નહિ ધરિ અંગ. ૩૧૨
- ધર્માધર્માકાશકાલ, પુદ્ગલ પંચમ જોય;
જીવદ્રવ્ય છટું કહ્યું, અસ્તિ ભંગ અવલોય. ૩૧૩
- ભૂત ભવિષ્યત્ સંપ્રતિ, ત્રિકાલે વર્તાય;
પદ્મદ્રવ્યોમાં જાણિયે, અસ્તિભંગ સ્થિરતાય. ૩૧૪
- સમયે સમયે અસ્તિતા, અનંતગુણની જાણ;
ચેતનદ્રવ્યે વર્તેલી, સિદ્ધાન્તે વ્યાખ્યાન. ૩૧૫
- દ્રવ્યે દ્રવ્યે અસ્તિતા, ભિન્ન ભિન્ન કહેવાય;
દ્રવ્યજ ગુણ પર્યાયની, અસ્તિતાજ નિજમાંય. ૩૧૬
- પુદ્ગલના પર્યાય જે, ઘટપટરૂપે લેલ;
તદાકારછે અસ્તિતા, સાદિ સાન્તથી દેલ. ૩૧૭
- દ્રવ્યાર્થિક નય જાણિયે, અનાદ્યનંતજ ભંગ;
પુદ્ગલમાં વ્યાપી રહ્યો, સાદિસાન્ત ગુણ ચંગ. ૩૧૮
- સ્યાન્નાસ્તિ વીજો કહ્યું, ભંગ અતિ સુલ્ભકાર;
પદ્મદ્રવ્યોમાં વ્યાપિયો, સાપેક્ષાયે ધાર. ૩૧૯

परद्रव्य परक्षेत्रधी, परकालज परभाव;	
नास्तिता तेनी सदा, निजमां वर्ते दाव.	३२०
ग्रही अपेक्षा परतणी, घटे नास्तिता आय;	
परभावे पद्द्रव्यमां, नास्तित्व स्थिरताय.	३२१
परद्रव्योनी अस्तिता, तेज नास्तिता रूप;	
प्रणमे निजनिज द्रव्यमां, सापेक्षाए अनुप.	३२२
पूछे पृच्छक अत्र एम, घटे न वे एक ठाम;	
तमः तेज प्रतिपक्षितुं, घटे न एकज धाम	३२३
नैकस्मिन् ए सूत्रधी, रहे न वे एकत्र;	
अस्ति नास्ति एकत्र नहि, भाखो सद्व्युह अत्र	३२४
सापेक्षाए सहु घटे, तथा सर्व समजाय;	
पिता पुत्रत्व एकमां, वन्ने धर्म सुहाय.	३२५
चेतननुं अस्तित्वते, परमां नास्ति स्वरूप;	
परमां नास्ति नहीं रहे, विघटे वस्तु अनूप	३२६
विना अपेक्षा अस्तिता, नास्तिता नहीं जोय;	
नैकस्मिन् ऐ सूत्रतो, स्याद्वादे अवलोय	३२७
जे समयेछे अस्तिता, नास्तिपणुं ते काल;	
एकसमयमां वर्तना, पद्द्रव्योमां भाल.	३२८
अस्ति नास्ति ग्रीजो कष्टो, भंग समय सिरताज	
पद्द्रव्योमां व्यापियो, जिनदर्शन साम्राज्य	३२९

- अस्ति शब्द उच्चारतां, समयो वहे असंख्य;
 नास्ति शब्दोच्चारमां, तथा कहे भगवंत. ३३०
- एकज समये अवाच्यछे, कदी न कोइ कहंत;
 अवक्तव्यज भंगछे, चौथो सूत्रे लहंत ३३१
- अस्तिधर्म अनन्तछेज, वाणी अगोचर थाय;
 पञ्चमभंग ते उपजे, अनेकान्त शोभाय. ३३२
- नास्तिधर्म अनन्तता, वस्तुमध्ये रहंत;
 अवाच्य वाणीथी कह्यो, छछो भंग कहंत. ३३३
- अस्तिनास्ति बे छे सदा, अवक्तव्य ते होय;
 सप्तमभंगज सर्वमां, समय समय अवलोय. ३३४
- गुरुगमज्ञानअवाप्तिथी, भंगज सप्त स्वरूप;
 जाणी आत्मस्वभावमां, अपहरीए भवधूप. ३३५
- अतिगहनछे तत्त्वबोध, विरलाजन समजंत;
 सज्जन भवसागर तरे, करी कर्मनो अन्त. ३३६
- सप्तभंगीछे सिद्धमां, अनन्तगुणमां जोय;
 अनेकान्तनय जाणतां, शुद्धं समकित होय. ३३७
- नवतत्त्व षड्रव्यनुं, सत्यज्ञान जो थाय;
 तो जाणो ज्ञानिपणुं, सहेजे शिवपद पाय. ३३८
- समकितादि मोहिनी, तेनो उपशम भाव;
 क्षयोपशम क्षायिकपणे, प्रगटे समकितदाव. ३३९

- निजहृत् प्रियता धन्यधी. धाता हृत् उद्योतः
स्वपंशुष्ट पद्मानमा. प्रगटे निर्मल उद्योत. ३४०
- हृत्स्थानक. स्वर्गधना. महजे हृत् प्रगटाय.
परिष्कृतं निजहृत्प्रियं, अविचल्यदर्शना पाय. ३४१
- पद्मस्थानक. अश्वोधरी. ममकित प्रगटे संगः
पद्मस्थानक. धामो मदा, हृत् प्रगटे निज अंग. ३४२
- अभि चेतनद्रव्यनी, चेतनद्रव्य अनन्त
मंसार्गिने सिद्ध दोष, तानी एम पदन्त. ३४३
- निलज चेतन द्रव्ये. कर्ता एता जोयः
कर्मधारी मूकय शिव, तेनां कारण होय. ३४४

शिष्य उवाच

- नर्था हृत् ते दृष्टिधी, स्वर्गो ग्रहो न जायः
आत्मद्रव्यनी अस्तिता, अनुभवे न जणाय. ३४५
- नानो देहज आतमा, अथवा आसोआस.
पंचतत्त्वतुं श्रुतुं, अन्य कयो आभास ? ३४६
- षष्ठ्य यथा जणायते. तथा न चेतनद्रव्यः
माटे चेतन नास्तिता, मिय्या माने भव्य. ३४७
- यदि नर्थाजो आतमा, तपजप संयम फोकः
पुण्यपापनी कल्पना, भुले भोव्या लोक. ३४८

शंका मोक्षी जीवनी, यद्यो सदगुरुदेवः
मतिर्हीनं हृं जीवच्छं, कापो कृमानि येन. ३४९

सद्गुरुः उवाच

उत्तमं गुणानि त्यज्जी, प्रदो सुषुक्ति दीपः
समजो नेतन अग्निना, यथाग्नि मोक्षिक छापि. ३५०
पद्मवर्षी भिन्नछे, अरूप निर्मल श्रुद्ध
देहे व्याप्यो जीवच्छं, मज्जुं उदकमां दुध. ३५१
हृं गुनी हृं दुःखी एव, बुद्धि देहनी नांयः
मन कलेखमां कटी, जग न वेदा त्यांय. ३५२
कर्त्तन शीतन्यादि गुण, पंगवतना ज्ञायः
चेतन्यादि त्यां नदी, मृमगं अत्रयेय. ३५३
अरूप नेतन यद्युषी, प्रदो कदा नहि ज्ञायः
पुद्गलमरूपो मर्यादी, प्रदो मदा ज्ञायः. ३५४
शामोशाम ते मर्यादी, मदा अदो प्रदयादः
कश्चि ज्ञायं आरतो, ते नेतन शुं याय. ३५५
ज्ञातृतामन ज्ञेय छे, पुद्गल नदी कदायः
नदी ते पतन वन्तुमां, ज्ञातृगार्कि प्रदयाद. ३५६
मदने मर्यादिकृत, पदमन मर्यादः
चेतनमर्याद उदमं, ते युक्त तन कोक. ३५७

भिन्न भिन्न मद्यांगमां. मदशक्ति अवभास;
 भूत भूत प्रत्येकमां, ज्ञानतणो नहि वास. ३५८
 बुद्ध्यादिक आधार जे, तेहिज चेतन पेख;
 आदि शब्दयकी ग्रहो. सुख दुःख कार्योल्लेख. ३५९
 बुद्ध्यादिक आश्रित जिहां. त्यां गुणपात्र जणाय;
 रूपादिबत् जाणीए, चेतन सिद्धि उपाय. ३६०
 गुण निराश्रय नहीं कदा, आश्रय छे घटरूप;
 बुद्ध्यादिक आश्रय तथा, आनन्दघन चिद्रूप. ३६१

शिष्य उवाच.

बुद्ध्यादिक आधार तो, इन्द्रियो कहेवाय;
 चेतननी शी कल्पना, कखी सदगुरुवाय. ३६२

गुरुः उवाच.

उपहत इन्द्रियो यकी, विषयस्मृति न घटाय;
 आश्रयनाशे स्मृतितणी, उत्पत्ति केम थाय? ३६३
 कर्णेन्द्रियना नाशयी, स्मरणतणो नहि होद;
 स्मृत्याश्रय ते आत्मा, मानो सत्यज बोध. ३६४
 अनुभव्युं जे इन्द्रिये, तेनो धातां नाश;
 स्मृति इन्द्रियो अन्यमां, ते पण भिध्याभास. ३६५
 धातां एमज चैत्रने, यया अनुभव जेह;
 स्मृत्युत्पत्ति मैत्रने, घेट न युक्तिज तेह. ३६६

शिष्य उवाच.

मले न थावो इन्द्रियो, बुद्धि आश्रय कोइ;
 बुद्धि आश्रय देह छे, कहुं विचारी जोइ. ३६७
 शरीरनाशे बुद्धिनी, नाशज थातां दीठ;
 मर्माभूत शरीर तो, चेतन थाय अदीठ. ३६८

सद्गुरु उवाच.

बाल युवादिक भेद व्रण, तनुना एह प्रमिद्ध;
 बालदेहर्षी भोगव्युं, मृति ते तेणे लीध. ३६९
 तरुण तनुमां तेहनी, मृति कदा नहि थाय;
 बालशरीर भोगव्युं, कथं युवान जणाय. ३७०
 मृतक शरीरे बुद्धिनी, मृति कथं न थाय;
 मोठ बुद्ध्याश्रय कहो, चेतन मर्मा आय. ३७१

शिष्य उवाच.

बुद्ध्याश्रय नहि देह तो, श्वाभोश्वाभ जणाय;
 श्वाभ नही त्यां मुख दुःख, कदा न निरखुं जाय. ३७२
 श्वाभोश्वाभे भिन्नता, नहि ते एक स्वरूप;
 बुद्ध्याश्रय तेने कहो, ए पण जडता रूप. ३७३
 एकज श्वाभोश्वाभर्षी, कायो अनुभव जेह;
 अन्यश्वाभ स्वर्ग नही, बुद्ध्याश्रय नहि एह. ३७४

- उपादान कारणतणो, कदा विनाश न थाय,
 आलयनो जो नाशतो, वृत्ति क्यां प्रगटाय. ३८३
- आलयने ध्रुव मानीए, तो ते चेतनरूप;
 मानंतां दोषज नथी, कखी समर्जी चूप. ३८४
- आलयने प्रवृत्तिमां, मानो जो यदि भेद;
 उपादान, कारणतणो, थाशे त्यां: विच्छेद. ३८५
- धने नहीं घट वस्तुथी, सूत्रतणो समुदाय;
 कारण कार्यज भिन्नता, त्यां श्रुं कार्यज थाय. ३८६
- चेत्रमैत्र इव भेद त्यां, कारण कार्यज भाव;
 स्मृतिमंग त्यां होयछे, घट श्रुं युक्ति दाव ? ३८७
- क्षणिक सन्तति ज्ञानमां, कारणकार्यभिद;
 मानो तो क्षणवादनो, थाशे निश्चय छेद. ३८८
- उत्तरज्ञानदशा विषे, पूर्व ज्ञान जो होय.
 स्थिरबुद्धि तेथी थड, बुद्धि नाश क्यां जोय. ३८८
- आलयनी जे म्थिरता, तेतो आत्म मान;
 बन्धमोक्ष सह तो घटे, चेतनं गुणछे ज्ञान. ३८९
- पूर्वजन्मना स्मरणथी, पुनर्जन्मता मिळ;
 पुण्य पाप फल भोगवे, चेतन नित्य प्रमिळ. ३९०
- चेतन नित्यज होय तो, कर्म न लागे कोय;
 अनित्य माटे आत्मा, क्षण क्षण नाशी होय. ३९१

- आ क्षणमां जे आतमा. तं क्षण विणर्गी जाय;
 पुण्य पाप सुख दुःखर्ना. घटना करो जी घाय. ३९३
- अन्य करेने अन्यने, पुण्य पापनां वन्धः
 अन्यतणो जो मोक्षनो, ग. महु मिथ्याबंध. ३९४
- को कर्त्ता भोक्ता अहो, महुरी अवजो न्याय;
 नित्य आतमा मानतां, कर्त्ता भोक्ता थाय. ३९५
- अम्रसंग दरे धतां, निर्मलरवि प्रकाश;
 नित्य आतमा मानतां, होवे दोष विनाश. ३९६
- जेनी संयोगे करी, उत्पत्ति नहीं चाय;
 नाश होय नहि तेहनो, माटे नित्य सदाय. ३९७
- अहंरूतिने मोधनी, केहारी फणिधरमांय;
 भासे तरतमता घणी, पूर्ववासना त्यांय. ३९८
- पूर्ववासना योगरी, नित्य आतमा सिद्ध;
 क्षणिकचेतन बुद्धिने, देशवटो एम दीध. ३९९

आशंका शिष्य उवाच.

- जीव न कर्त्ता कर्मनी, कर्मज कर्त्ता कर्म;
 चेतन कर्त्ता कर्मनो, धर्म जीवनों मर्म. ४००
- सदा असंगी आतमा, जलपंकजनी पर.
 कर्त्ताने भोक्तापणं, भासे प्रकृति घर. ४०१

શાથી ईश्वर પ્રેરણા, ईश्वરનો અન્યાય;
ન્યાયી અપરાધી સદુ, ईश्वર પોતે થાય. ૪૧૯

શિષ્ય ઉવાચ શંકા

કર્મ કરેછે પ્રાણિયા, સામગ્રી અનુસાર;
સુખ દુઃખ ईश्वર આપતો, જીવ અકર્તાધાર. ૪૨૦

ગુરુઃ ઉવાચ.

કૃત્ય કરે તે ભોગવે, પોતે સુખને દુઃખ;
સ્વાંવે તેદં ધરાયછે. પ્રભુ ન ભાગે ભૂલ. ૪૨૧

ક્ષેપે નિજકર વન્દિમાં, જ્વલતો દેમે હાથ.
સ્વયંદિ કર્તા જીવેછે, કથં પ્રેરણા નાથ; ૪૨૨

અવર્ચી બુદ્ધિયોગર્યા, વિપ્રભન્નણથી નાશ;
પ્રાણોનો જાણો અહો, ईश्वર ન્યાય ન સ્વાસ:- ૪૨૩

સ્વયમેવ ઝ્યાં સુખ દુઃખ, ચેતન-કર્મે પાય;
ईश्वર પ્રેરણ કલ્પના, સુખ-દુઃખ કર્મે થાય. ૪૨૪

સદા અમંગી આતમા, નિશ્ચય મત્તા લેખ;
વ્યવહારે સુખ દુઃખનો, કર્તા ચેતન દેખ. ૪૨૫

જીવ અકર્તા કર્મના, નાશે મત્ય જણાય;
ચેતન જાણો નયયર્થી, શુદ્ધધર્મ પ્રગટાય. ૪૨૬

शिष्य शंका.

मोक्षतणी जे अस्तिता, तेतो समजी जाय;
 अनन्तभवनां कर्मनो, ध्वंस न क्यारे थाय. ४३५
 भिन्न भिन्न दर्शन कथे, मुक्ति अनेक उपाय;
 सत्य असत्य तेमां कयुं, निर्णय चित्त न थाय. ४३६
 को वेपे कइ जातिमां, कया पन्थमां मोक्ष;
 निश्चय तेनो नाहि वने, तो शी करवी होंश. ४३७
 भव प्रथम के मुक्तिवा, प्रथम जीव के सिद्ध;
 इत्यादिक मन चिंतता, मोक्ष न होय प्रसिद्ध. ४३८

उवाच सद्गुरुः

चोपाइ.

ज्ञानक्रियाछे मोक्षोपाय, सूत्रे भाखे श्री जिनराय;
 अमिकणाथी, गंजीवछे, तथा ध्यानथी कल्मषट्ठे. ४३९
 जेने लाग्यो जन्मथी रोग, औषधयोगे थाय निरोग;
 कीधां अनन्तभवनां कर्म, नष्ट थतां प्रगटे शिवशर्म. ४४०
 अंधारु जग व्यापी जाय, थातां सूर्योदय विणसाय;
 सत्य ज्ञान त्यां रोछे भार, कर्मतणो तुं हृदये धार. ४४१
 ज्ञानावरणीयादिक आठ, कर्मतणोछे सूत्रे पाठ;
 मुख्य मोहिनी सद्गुमां होय, यथा प्रजामां नृपति जोय.

मोहिनी नाशे सर्व हणाय, नृप हार्याधी प्रजा पलायः
 कर्म दृष्ट्यार्था शिवमुख गेह, मन्थपंथमां शां संदेह. ४४३
 मतदर्शनना असत्यराग, अंधा श्रद्धा ज्ञाने त्याग.
 जानिल्लिङ्गामां माने मोक्ष, तैर्धाज मुक्ति होयं परोक्ष. ४४४
 सत्यतत्त्वनी श्रद्धा थाय, समवायिपंचज प्रगटाय;
 अरूप चेतन जागे ज्योत, त्रिभुवनमां ज्ञाने उद्योत. ४४५
 भवमुक्तिनी नहीले आदि, प्रवादधी ते दोष अनादि;
 अनेकान्त पन्थज समजाय, श्रद्धाधी सहु मळे उपाय. ४४६
 केवलज्ञानी वाणी ग्रंथ, गुरुम समजी ल्यो शिवपंथ;
 एकशब्दने भावज साच, एम कहे तीर्थकर वाच. ४४७
 जीव मोक्षादि शब्दज एक, साचो मोटे करो विवेक;
 जेनो बंधदि तेनो मोक्ष, जरा नहि त्यां लागे दोष. ४४८

शिष्य उवाच.

“ दुहा. ”

ओपे परूखानक कक्षां, करुणाधी गुरुदेव;
 श्रद्धाधी में सदृक्षां, दृष्टी अनादि कुटेव.

४४९

आज लगी अज्ञानधी, यह न तत्त्व प्रतीत;
 नमन करुत्री सदगुरु, कीधो शिष्य पवित्र.

४५०

धर्मरत्न आजे ग्रह्युं, देख्युं परमनिधान;
 शरण शरण त्हारुं प्रभु, कोई न तुज समान. ४५१
 काल अनादिथी, भग्यो, पण आव्यो नहीं अन्त;
 सम्यक्तत्त्व जणावियुं, नमुं प्रभो गुणवन्त. ४५२

शिष्य उवाच शंकां.

अनन्तजीवो सिद्धता, शिवमां केम समाय;
 निराकरण तेनुं करो, जेथी शङ्का जाय. ४५३

उवाच गुरुः

सिद्धशिलानी उपरे, शाश्वतछे शिवठाण;
 कर्म खप्याथी जीव त्यां, थावे श्री भगवान्. ४५४
 एकदीपकनी ज्योतिमां, अनेकदीपकज्योत;
 सिद्धअरूपी मावता, दोष न किञ्चित् द्योत. ४५५

चोपाइ.

विषयवासना विषसम खास, त्यागो वहिरातमपदवास;
 शाश्वतपदनी वाञ्छा होय, तो अधिकारी धर्मे जोय. ४५६
 दुःखनो आत्यंतिकविनाश, मुक्ति वैशेषिकनी खास;
 मनने नित्यजमाने तेह, मुक्तिमां जीव साथे तेह. ४५७
 बुद्ध्यादिक नवनो ज्यां नाश, मुक्तिज एवी त्यांशुंआश;
 वृन्दावन जंबुक अवतार, तेथी सारो मानव धार. ४५८

वदे वेदान्ती मुक्ति स्वरूप, जागो जग व्यापक चिद्रूप;
 घटेन व्यापक चेतनराय, त्यां शुं शिवनी आश रखाय ४५९
 माने मुक्तिज आर्य समाज, भाडे पाग्यो जीवजराज;
 मुक्तियी जीव पाछो फरे, मुक्ति एवी शुं दुःख हरे. ४६०
 कर्म खप्याथी नहि संसार, कथं जीव पामे अवतार;
 जन्म मरण ज्यां वांस्वार, शान्ति तेनी नहीं लगार. ४६१
 एक केहे छे मुक्ति स्वरूप, मोटो अंधारानो कूप;
 जांनुं जे ईश्वरनी पास, चित्त धरो ईश्वर विश्वास. ४६२
 विश्वासी ईश्वरना दास, मुक्तिफोजमां भयतां खास;
 इशु भलो ईश्वरनो पुत्र, ते चलवे छे जगनुं सूत्र. ४६३
 शरीरवारी मुक्तिज ज्यांय, जन्म मरणना फेरा त्यांय;
 मुक्ति तेवीज कदीन होय, साक्षरवादी ग्रहे न कोय. ४६४
 अंधो वनमां फरतो फरे, पण चाली पहेंचे नहि घरे;
 ज्ञानचक्षु हृदये प्रगटाय, मुक्ति पन्थ तारे देखाय. ४६५
 फोडक राता छे व्यवहार, ज्ञाने राता कोइकथार;
 एकएकनुं खंडन करे, पक्षापक्षेज लडी मेरे. ४६६
 एकान्तनयोधी पक्षापक्ष, सत्यज माने वे नय दक्ष;
 नय एकेके दर्शन थयां, सापेक्षे ज्ञानिए ग्रथां. ४६७

सरिताओ सागरमां भळे, जिन दर्शनमां सर्वे मळे;
 दर्शनमांभजनाजिनवाच, अनेकान्त वाणी जगसाच ४६८
 कर्माष्टकनो थावे नाश, आविर्भावे गुणनो भास;
 जन्म मरणना फेरा टळे, चेतन क्षायिक धर्मे मळे. ४६९
 समये समये सिद्ध अनन्त, सुख सहेजे विलसे शिवकंत;
 पूर्वप्रयोगे उंचा जाय, शाश्वत शिवपुरमां विरमाय. ४७०
 उर्व अधःतिच्छा नहि जाय, क्रिया रहित मोटे स्थिर थाय;
 तादृक् विभुने करु प्रणाम, क्यारे पामुं सुखनुं धाम. ४७१
 सादि अनंतिज स्थिति वरी, सिद्धनमुं ते भावज घरी;
 केवलज्ञाने जाणे सह्य, तेवुं पद प्रेमे हुं चहुं. ४७२
 चेतन परमात्ममां भेद, व्यवहारे जोतां ए खेद;
 भेदभावनो ज्यां नहि लेश, निश्चयनयथी जोनां वेश. ४७३
 उत्तमदृष्टि आत्मस्वरूप, वहेतां प्रगटे सुखचिद्रूप;
 भणोगणो वांचो सह्य ग्रन्थ, चेतनदृष्टि शिवपुर पन्थ. ४७४
 उत्तम दृष्टि कोडक लहे, शिवपुरमांहि सिद्धो वहे;
 ज्ञानादिक गुण लेखे होय, समभावे निरखे सह्य कोय ४७५
 शत्रुमित्रमां समता भाव, शुद्धधर्मनो प्रगटे दाव;
 देह छतां पण देहातीत, दशा तादृशी त्यां शुं भीत. ४७६

पइ द्रव्योमां वर्तन एम, चिंतन करतां लहिये क्षेम;
शुक्लध्यान पण तेथी होय, निश्चय शास्त्रे भाख्युं जोय ४८६

पइ द्रव्योमां सर्व समाय, भाखे सूत्रे श्री जिनराय;
सूक्ष्मपणे जो थावे ज्ञान, स्वल्पभवे पामे शिव स्थान. ४८७

निश्चयदृष्टि चित्ते वहे, व्यवहारे वर्ती गुण लहे;
एकान्ते चाले व्यवहार, पामे नहीं ते भवनो पार. ४८८

सर्वज्ञे भाख्या नय दोय, होय न जूठो तेमां कोय;
निश्चयनो हेतु व्यवहार, कारण कार्यपणुं त्यां धार. ४८९

आवश्यादिक जे व्यवहार, करीये लहिये भवजल पार;
जन मन रंजन किरिया करे, भाव विना ते भवमां फरे. ४९०

भाव विना किरिया छे फोक, करीए समजी हरिये शोक;
आडुं अवळुं मनडुं फरे, धर्मक्रिया ते शानी करे. ४९१

चित्त न ठरतुं एकज ठाम, मोटे किरियानुं शुं काम;
निश्चय एमन करशो कोय, उद्यम अवलंबो सुख होय ४९२

निज गुण रक्षण साचो धर्म, निजगुण विध्वंसनज अधर्म;
प्रवृत्ति धर्मे वळे, निज ऋद्धि तो निजने मळे. ४९३

क्रिया बाह्यनी चेतन करे, कर्म ग्रही भव फरतो फरे;
पाप क्रियाछे भव जंजाळ, क्रिया धर्मनी मंगलमाळ ४९४

धन्य धन्य मानुं अवतार, स्वरूप किंचित् भास्युं सार;
 अकलगति तुं चेतनदेव, कर पोतानी पोते सेव. ५०४
 दानी दे तुं निजगुणदान, भानी तुं दे निजगुणभान;
 त्हारुं सुख छे अव्याबाध, साधनथी तुं तेने साध्य. ५०५
 समतारसनो तुं भण्डार, आत्म धर्मने तुं धरनार;
 नाहं नाहं तृष्णादास, नाहं नाहं पुद्गलवास. ५०६
 श्री जिनवरभाषित बे धर्म, हेतु ते छे शाश्वतशर्म;
 यथाशक्ति तेनो स्वीकार, करिये समजी धर्मप्रकार. ५०७
 निंदो धर्मीने मा कोय, निंदानां कडवां फल होय;
 श्रावक थइने तपजप करे, निंदा करतो भवमां फरे. ५०८
 समजे नहि अंतरनो मर्म, टीलां टपके शानो धर्म;
 शुद्धस्वरूपे निश्चय धार, धन्य धन्य तेनो अवतार. ५०९
 कुलमां उपन्यो श्रावक नाम, तेथी शुं थावे निजकाम;
 नाममात्रथी कार्यज सरे, धनपति भिक्षा खातो फरे. ५१०
 श्रावकव्रत नहि पोते धरे, दे शीलामण साधुघरे;
 उरुनो प्रत्यनीक चंडाल, तेथी जन्म भलो जूगाल. ५११
 मही विषम कलिकाले जाय, श्रावकना गुणधारी कोय;
 निंदक मानी मुनिथी क्लेश, तेने शुं लागे उपदेश. ५१२

भण्योगण्यो पण श्रावक कोय, गुरुथी अधिको नहि तेहोय;
मेरु सरसव समछे फेर, अंतर अजवाळुं अंधेर. ५१३

उत्तरझयणे तेनी साख, गुणना मोटे कर अभिलाप;
दृष्टिरागे शानोज धर्म, द्ये वाढ्यो बांधे कर्म. ५१४

धर्मगुरुनीज आज्ञा धार, तरवानुं ते तीर्थ विचार;
तेथी पामो मवनो पार, सार सार तेछे सुखकार. ५१५

साधुव्रतनोछे अभिलाप, माने सदगुरुनो हुं दास;
अल्लुदादिक गुणनुं नाम, साचुं तेनुं श्रावक नाम. ५१६

पंचमहाव्रत पंचाचार, धर्मव्यानमां वर्ते सार;
भवभ्रमणभय आज्ञा जिन, वर्ते मन जेनुं निशदीन. ५१७

बाह्योपाधि विपवत् त्यजी, सहजसमाधि ज्ञाने भजौ;
जेने बोध्युं आत्मस्वरूप, नमुं नमुं प्रभु गुरु श्री अनुप. ५१८

पार्श्वमणि संयोगे लोह, भजे कनकता तेह अबोह;
जेना बोधे टछे सदाय, गुरुनी गुरुता प्राप्ति थाय. ५१९

एवा गुरुने सेवो भाइ, तीर्थ तीर्थ ते जग सुखदाइ;
वाणी जेनी बहु गंभीर, चेतन योगी प्यानी धीर. ५२०

धर्मगुरु मुज प्राणाधार, सदा शुद्ध तेनो उपकार;
गुरुनी सेवा भक्ति मछे, तो भव कल्मष सदेजे टछे. ५२१

शुद्ध	लीटी	भद्रुदि	शुद्धि
३१	१०	क्रिका	क्रिया
३२	१७	पुग्य	पुण्य
३६	१३	केवलज्ञान	केवलज्ञान
३८	१६	नाग	नाम
४०	२१	याय छे	यवाय छे
४२	२	अग्नि	अग्नि
४२	१७	वे	के
४३	५	जेगे	जेणे
४३	१४	तारण	तरण
४५	५	वत्त	तत्त्व
४५	१५	मुशोभीत	मुशोभित
४६	२४	श्रुद्धान्तःकरण	श्रुद्धान्तःकरण
५४	८	पकडी	पकडी
५५	११	पेटी:	पेटी
६०	१९	गुरु	गुरु
६२	२४	सद्गुरु	सद्गुरु
६४	१६	अन्तःकरण	अन्तःकरण
६५	१४	धर्ममाप्ति	धर्ममाप्ति
६९	१४	द्रव्य	द्रव्य
६९	१९	स-ाय	समय
७०	१	द्रव्यार्थिक	द्रव्यार्थिक
७०	१३	सरखा	सरखा
७६	३	जोरि	जोर
८०	१५	शुद्गल	शुद्गल
८१	३	द्रव्य गुणोपचार	द्रव्ये पर्यायोपचार

शुद्ध	लीटी	भशुद्धि	शुद्धि
१२०	१	धगता	धिगता
१२०	१०	सर्वत्रा	सर्वत्र
१२५	८	विचार	विचारे
१२५	८	तारा	तारो
१२५	१०	रा वीश	राखीश
१२६	३	किंचित्नि	किंचिन्नि
१२७	१०	तिष्ठंति	तिष्ठंति
१२७	१४	तिष्ठंति	तिष्ठंति
१२८	१७	पृ वी	पृथ्वी
१२९	५	देश	देशे
११९	९	धुं	धुं
१२९	१३	सर्व	सर्व
१३१	११	मनुष्यो	मनुष्यो
१३१	१८	होतु	होतुं
१३३	३	स्वरूप	स्वरूप
१३७	८	कञ	केश
१४०	५	मुस्कल	मुस्कल
१४०	१२	औदारिका	औदारिक
१४०	१२	तेजम	तेजम
१४०	१५	चान्या	चाल्यो
१४१	३	श्रुदा	श्रुदा
१४१	५	विणु	वण
१४१	७	वृत्तिमं	वृत्तिमां
१४१	१६	जेनु	जेनुं मन
१४१	१७	ननी	नयी

पृष्ठ	लीटी	अनुदि	शुद्धि
१६९	११	पाद्य	बाद्य
१७०	१०	विराजीग	विराजित
१७१	१८	लोक	लोक
१७१	१८	रु।	रूपं
१७३	१७	हे	छे
१७३	१७	कुं	न
१७४	१०	करं	करं
१७४	१९	व्याधि	व्याधि
१७४	२१	याज्य	त्याज्य
१७५	३	हे	छे
१७५	३	कुं	न
१७६	३	वा	वा
१७६	३	हुं	०
१७८	११	श्राद्ध	श्रद्धा
१८१	७	आत्म	आत्म
१८५	१२	ध्याप	ध्यान
१८७	९	आत्म	आत्मा
१८७	१०	निष्क्रिय	निष्क्रिय
१८७	१६	”	”
१८७	१९	स्वरूप	स्वरूप
१८७	२३	निदृष्टि	निश्चयदृष्टि
१९१	१८	तृपा	तृपा
१९४	१५	दुष्प्राप्य	दुष्प्राप्य
१९५	२२	तंगर	तवंगर
१९८	६	धर्मा	धर्मा

श्र	श्री	अधुनि
१९८	१०	सिंहलद्वीप
१९९	१६	पण
२००	११	मुं
२०५	२५	गत
२०७	६	चारिध्र
२०७	२०	कृत्तुमां
२०९	७	राकाइ
२१०	३	राग
२१०	१८	०
२११	२५	गु
२१२	१	०
११३	१५	गिहेमु
२१४	५	ममा - १
२१६	१६	सद्भाव
२१८	४	दर्शनोपयोग
२१८	१६	नाणवा
२२१	१	व्याप्ति
२२२	०	मापक्षित छेपुं
२२३	१	नारितन्त्र
२२४	२५	एके.करी
२२९	९	बह्वचर
२३०	१६	का
२३१	१९	देननी
२३२	२५	जन
२३२	११	सापिने

श्रुति
सिंहलद्वीप
पण
मु
०
चारिध्र
कृत्तु
रोकाइ
राग
छे
०
गु
गिहेमु
ममाण
सद्भाव
दर्शनोपयोग
जाणवा
व्याप्ति
अभ्यमतनो जैनदर्शन
समावेश
नास्तिन्त्र
एके.करी
बह्वचर
कारण
देवनी
मिन
सापिने

शुद्ध	श्रीती	अनुदि	शुद्धि
२३६	११	भाक्ते	भाक्ते
२३६	१०	लारण	कारण
२३८	१	उत्पत्तो	उत्पत्तो
२४१	४	निष्प	भीष्ण
२५३	१५	येना	येनना
२५०	५	कवलाहार	कवलाहार
२६२	१६	द्वेपे	द्वेपे
२६३	३	म य	सत्य
२६१	७	नयी	नयी
२६३	१०	आयुष्य कर्म	आयुष्य कर्म
२६३	२४	तारतम्य	तारतम्यता
२६४	१	माहनीय	मोहनीय
२६४	१७	आत्मनी	आत्मानो
२७६	१०	मथान	मथाने
२७६	२५	मोढाभो	मोढाभो
२७७	११	नगर	नगर
२७७	१४	नीरोने	नीरोने
२७८	०	पम	पम
२७८	४	भा	भा
२७८	८	चतुर्गिन्ति	चतुर्गिन्ति
२७८	११	पना	दना
२७८	१४	मोहना	मोह
२७८	१७	नाम	नाम
२७९	१	रोरगां छं	रोरगां छं
२७९	१७	हारी	हारी
२८०	१	मोहे	मोहे
२८०	५	रात्रा	रात्रा
२८०	१५	त्रीर	त्रीर

શ્રી ગુરુ ગણેશાય નમઃ
 સુ: દીપાવર ।
 ૧૫૬

૧૫૬
 ૧૫૬

મિત્રમૈત્રી-(મિત્રધર્મ).

કર્તા.

ધોગનિષ શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય બુદ્ધિસાગરસુરિય.

વિવેચનશીલ

શા. રતિસાલ મગનસાલ

શેર દલાલ, અમદાવાદ-પ્રવેરીવાડા.

પ્રકાશક

અધ્યાત્મશાસ્ત્રપ્રસારક મંડળ તરફથી

શા. લલિતભાઈ કરમચંદ દલાલ.

ચંપાગલી—મુંબાઈ.

વીર સં. ૨૪૪૩.

પ્રતિ ૫૦૦.

વિક્રમ સં. ૧૯૭૩

મૂ. ૦-૮-૦.